Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonComercial 3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) **license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format
Adapt — remix, transform, and build upon the material

37
Պ-67

17393
17394

ԱՆՈՒՇԻՒՆ

ԳԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԹՈՐԳՄԱՆԵՑ ԽՍՒԼՎԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒԷՆ

ԽԱՉԱՏՈՒՐ Բ. ԽՆԹԻԽՃԵԱՆ

ԱՄՈՅԻ ՎԱՐԺԱՊԵՏԱՑ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ Ե. Ց. ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ

1862

2010

Ձեռ 3657
6ո82

2001

8727

370
1903-ԴԿ

818

ՍԿԶԲՈՒՆՔ

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

37+171
7-67

ՀԱՑՈՐ Ա.

ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ ՀԱՅԿԱԶՆՅԱՆ

ԹԱՐԳՄԱՆԵՑ ԻՏԱԼԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒԷՆ

ԽԱՉԱՏՈՒՐ Բ. ՈՒԹՈՒԽԱՆՑԱՆ

1003
14862

– 8 ԻՈՒՆԻ 1898

Ի ՀԱՅՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ Տ. Տ. ՄԱՏԹԷՈՍԻ
ԱՍՏՈՒԱԾԸՆԿԻՐ ԵՒ ՎԵՀԱՓԱՌ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ
ԸՄԲՆԱՑԵ ՀԱՅՈՑ

ԵՒ Ի ՊԱՏՐԻԱՐՔՈՒԹԵԱՆ ՍՐԲՈՅ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ
Տ. ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ
ԵՒ Ի ՊԱՏՐԻԱՐՔՈՒԹԵԱՆ ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՕԼՍՈՅ
Տ. ԳԻՈՐԳԱՅ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ

Ս.Ե.Հ. ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
S.S.R.A. Публичная Библиотека
7/XI – 1922
Ա. ՅՈՎՀԱՆՆԵՍԻԱՆ
Ереван, Мясникяна

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՍԻՒՆԻՈՅ ՅՈՎՀ. ՍՈՒՔԻԱՍԵԱՆՑ

1858

ՊԵՏԱԿԱՆ-ՀԱՆՐԱՅԻՆ
Հ. Հ.
ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ՍԿԶԲՈՒՆՔ

ՊԱՏՄԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

ЛЕНИНГРАДСКАЯ ГОСУДАРСТВЕННАЯ ОРДЕНА ЛЕНИНА ПУБЛИЧНАЯ БИБЛИОТЕКА

– 8 ИЮНЬ 1898 –
Арм. Благ. Общ.

ՑԻՍՈՍԱԿ ՀՈԳԻՈՑ

ՀԱՅԳՈՒՀԻՍԻԼՈՑ ՄՕՐ ԻՒՐՈՑ

ԻՒԹԻՒՃԵԱՆ ՑՈՒՍՈՒՄՆԷ ՏԻԿՆՈՋ

Ի ԱԶԱՆՃԵԱՆ

Յաւերժ ձօնեմ բեզ ձիտպրիս,
վերտաշացի՛կդ. Աշուն
Ըր յՈՒշմդեանն Ի մայրիս
Վեց կտաւիցեր հոչանի.

Ըր տրեռաչանդ Ի ձառատակ
կացեր որբեացդ հոգատար,
Ե՛ւ Ի մայրին Վա պատակ
Ի կիրի բառուցըն ճարտար.

Ի սէրդ Հայրենաբար դերձ մաճկալին
Գոյի՝ բարին ցարդ ապեակաշ
Յացիոց վարձին ի մարթին
Դասախարակ գու. կացեալ ։

Եւ. Քաղացարդ ի մարթին,
Վարձեալ ՚ւ. անցիերջն ի գանձ,
Երախտապետն ի սրտին
Աչերաս հոգւոց Քրեց հանցի ։

Եւ. բոյդ հիչեալ սուրբ անուն
Դարուց ի գարս անմոռաց,
կացցի Նդ. ապայն քոյդ անիւնն
Արժան անմահի գասկաց ։

ԹԻՐԻՄԱՆԻՉՆ

ԹԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ

Քնական պատուհասն կայ մարդոյս օրոմին մէջ, որ շատանալ կը դադրի զինքը իւր առացած ըմպել, փորձառութիւնը ուրիշներուն հաղորդել, և մէկ ֆիլիգատիկս ու մէկ բորյատիկս իւր վայելած բարւոյն՝ իւր սիրելիներէն մոռնալիկ ընել, առանց որոյ կ'երեւի թէ իւր երջանկութիւնը կատարեալ չըլլար ըսել:

Այս սեռակ պատուհասն ոչ ոք առլիք առաւ նեղիլոյ պիտոյութեան: Չի այն ինչ կտակելին ունանդը պարտաւոր կ'ինք, դիտնալ խոտելին բնութիւնը մեր ձեռքն կ'նայել, և խիստ շահաւէտ ըլլալով մեզ անոր ընթերցանութիւնը, ուրեմնիք քաղաք օգտուիլուս մեր Աղբօրիկներէն ալ մոռնալիկ ձեռնահաս ընել:

Ասոնք և երբ դադրութիւնը մեզ պատուհ ժամանակ չընդունի, անոնցմէ մեր պարտքը կ'գան դալ, և փորձառու ու անհատնելի հելլենակութիւնն մեր Աղբօրիկոյ խոհեմութիւն ալ քանկագին, մեզմէ պատուիրակութիւնը հրատարակելու: Եւ անհատնիկ կը նեղութիւնք այս մեր գոյն խոհեմութիւնը ընթերցողաց պատանեաց, ծնողաց և դաստիարակաց Աղգիս, որոնց եմէ փոքր ծառայութիւն մը ըլլայ հանդարտութիւնք, պարտաւորութիւնեն իրենց ձանչնալով, և զանոնք հաւատարմութեամբ կատարելու չորմայ մինչեւն փոքր կ'ըսեն ցուցնելով, մեր գլուխը ամպերուն պիտի խառնեայ:

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ ԹԱՐԳՄԱՆՉԻՆ

– 8 ՒՈՒՆԻ 1898
Центр. Библіот. Чит.
Арм. Благ. Общ.

Ասեն մը կար, և ոչ շատ հեռու ներկայէն, երբ աշխարհս վայել կը համարէր ընտանութեան տարածումը առ հասարակ ամէն կարգի մարդոց մէջ. իբր թէ թագաւորներն կամ իշխաններըը անհետաքրքրութեան և ոչ թէ բանաւոր էակներու հրամայելու էին:

Անգլոյ Ռիչարտոս Բ.ի ժամանակը երկրին բարձրագոյն կարգի անձինքն (տոպեանները կամ պարոնները) աղերսագիր մատուցին թագաւորին, խնդրելով որ աշխատասիրները զսանկընին գպրոց խրկելու պարտաւորութիւն չունենան:

Երջանկաբար այս բարբարոսական դրութիւնը երկրագնոխս մեծագոյն մասին մէջ բնաջինջ բարձաւ: Հիմա քաղաքակրթեալ ազգութեանց կամ թէ յառաջադիմական (progressiste) կոչուած երկիրները վերհատեալց խնամոյն ու հոգածութիւնը մէկ գլխաւոր առարկայն է բանաւոր դաստիարակութիւն մը տալ իրենց հպատակաց առ հասարակ. զի ատոր է որ բարեկարգութիւնը հաստատ կը պահպանի. և ատով՝ իշխանաւորաց արժանիքն կամ բարութիւնը լաւ և աւ հակցուելով, հպատակաց սիրտերն առ հասարակ ակնածութեան և երախտագիտութեան զգացումներովն կը լեցուին:

Առեն մ՚ալ կար, նոյնպէս ոչ հեռու ներկայէն, երբ կոյր նախանձաւորութիւն մը կրծնի շղթայակապ բանտարկել կ՚ուզէր ուսումնական յառաջադիմական մեր երկու անվտանգ կարապետները:

Հռոմէական Դատարնութիւնը երկու մեծամ՛ի բանից գատարարուց զԴավիթս Ֆիլիքսէի առաքեալս, եւ զխոստովանիլն Կայենիկեան դրութեան հաստատելոյն համար։

Բարեբաղդաբար այս մեղադրութիւնն ալ անհետացաւ։ Պիքքիոյ դատախազները հնար իրենց կատարեալ ոխերակութիւնը հը փարին։ Փորձառութիւնն ու դիտողութիւնը զարմանալի կերպով գիտցան հետզհետէ ի՛րենց տգիտութենէն հանել։

Դարուց փորձառութիւն, որով այս անոգին յեղափոխութիւնները եղան, վերջացին հաւկցուց աշխարհին, մեծ առանց Մարիանցիները Քրիստոնէական կրօնից ձշմարիտ հոգւոյն, անհնար է բանաւոր դատախազութիւն կատարեալ դրութիւն մը առնելու. — դրութիւն մը՝ որ ոչ Եղիսաբեցւոց Քահանայապետական, Քաղքեդոնցւոց Մոզական, Արեւմտեան Տրուխտական ցնորքներն, ոչ ալ Ամէնական, Սպարտական և Հռոմէական մեծութիւնները առնէ. — դրութիւն մը՝ որ անդամալուծեալ քննէ մեր բռնանալու ձիրքերը, և բնաբնութեամբ (phisiologiquement) իրը մեզ չափէ ազնուց գործողութեանց սահմանը, ու վարժէ մեր մեզ ֆիլիքական և մեզ բարոյական բնութիւնը բնականին համեմատ գործելու. — զօրացնէ, կազդուրէ մեր մարմինը. — ծառայեցնել մեր իմացականութիւնները, ընդարձակէ մեր սեռութեան հայելը. — լուսաւորել մեր խիղճը, զորհնութիւն մը տայ մեր ձշմարիտ պարտաւորութիւնները կատարելու, ու ազատ պահէ զմեզ ամէն սեռակ նախատաշարաւմներէ։ — կարճ խօսքով՝ բանաւոր գործունէութիւն մը տալով մեր բոլոր իմացական և բարոյական ձիրքերուն, ի լոյս բերէ մեր գերազանցութիւնը իրը մարդ, որով միայն լուս ամենայնի օգտակար կրնանք լալ ընկերութեան։

Առանց բանաւոր դրութեան մը մեր ազգին մէջ ալ սա հաստատուն ընդունելը միանգամայն մեր կրօնական և քաղա-

քանի պարտաւորութիւնն համարելով, անշուշտ ապրած-
ցաց մտածութիւնը պատուական նիւթ մ'է անոր սիրելութիւնը
ապրին ծանօթացնել: Եւ ահա այս մեր փոքրիկ աշխատու-
թիւնը փորձ մը եւ միայն փորձ մը կրնայ համարիլ այդ նկատ-
մամբ:

Ուսոյ եւ ընթերցողը չկրնար ակնկալել հոս գտնելու ամէն
ինչ որ քաղաքակրթեալ ազգաց մէջ այս նիւթոյն վրայ խօ-
սուած կամ գրուած է, այլ ասիկայ՝ վստահութեամբ կրնամք
ըսել, կը պարտնակէ իւր նեղ սահմանին մէջ բոլոր նոյն սկզբնա-
տարերքն, որով գաղտնիարակութեան բանաւոր դրութիւն
մը կրնայ կանգնուիլ:

Փիլիքական եւ իմացական գաղտնարակութեան վերաբե-
րեալ դրութիւնները, ցաւելով ի'բանիմք խիստ համառօտ են,
թէ եւ լի օգտակար խրատներով, որոնք ուշագիր ընթերցո-
ղին մտաց մէջ շուտ կրնան ծաւալիլ:

Բարոյականի մասը աւելի կատարեալ է, ամբողջ գործ-
նական դրութիւն մը բարոյականութեան կրնայ կոչուիլ ասի-
կայ, որուն գլխաւոր կէտերը հետ զհետէ ծաւալելու առեն,
հեղինակը ապացոյցն կը տրամաբանէ, բայց միշտ հաւատա-
լիք իւր ուսուցած սկզբանցը, Քրիստոնէական կրօնիս հոգ-
եւոյ կ'առաջնորդի:

Իսկ գրականական մասին նկատմամբ, թէպէտ երբեմն
մոլէ ոճը, բայց միշտ պարզ եւ ազդու եղանակաւ, օրինա-
կով կը խրատէ զընթերցողը:

"Այս պատուական գործը, որուն մէկ համառօտու-
թիւնն է" կ'ըսէ Քառլս Կռօլի խոստացի Թարգմանիչը,
"մեր Թարգմանութիւնը, երեւեցաւ գաղղիա անցեալ գա-
րուն վերջերը, և քիչ ժամանակի մէջ շատ անգամ տպա-
գրեցաւ: Ասոր հեղինակը կամ հաւաքիչն է Յովհաննէս
Ակրոիչ Փրանշար ծնեալ ի Թուրմեան Արտենի 1731: Սա
ուսմունքն կատարեց Մէցի և վերտէնի Յիսուսեանց ձեմա-

բանները: Երբ կլինիս ՅԴ, այս կարգը լուծեց, Պետրոսը նիւմէր քաղաքն առանձնանալով, եօթն տարի կեցաւ հոն: Յետոյ Ալեքսի կանոնիկոս ընտրուելով, վերջապէս իւր հայրենիքը դարձաւ, ուր և կնքեց իւր օրերը 1797, յունիս 15. զանազան գրուածքներ թողլով այս գրկին զատ»:

Մենք ալ ամփոփելով թարգմանեցինք յիշեալ իտալական բնագրին, և մեր ընթերցասիրաց աւելի օգտակար ընելու համար այս գործը, զանազան յաւելուածներ ըրինք շարունակութեան առանձին գլուխներու և ծանօթութեան ձեւով:

ՄԿՔՉՈՒՆՔ

ԳԱՍՏՈՒԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

- ԸՆԹ-ԵՐ.
կ համարը.
- 8 ՀՈՒՆ 1898
Ս. Էջմ. Մայր Գրադ.-Հին.
Арм. Патр. Библ.

ԳՈՐԾՔ Ա.

ՅԱՒԱՀԱՐԱՆ ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ

Առաջին մարմինէ ու հոգիէ բաղկացեալ էակ մը ըլլալով, իր գաստիարակութիւնը երկու գլխաւոր մաս կը բաժանի, ֆիզիքական և բարոյական։

Ֆիզիքական գաստիարակութեան վախճանն է մարմնոյն զարգացումը ուղղել ու ապահովցնել։ Բարոյական գաստիարակութիւնը իրեն նպատակ ունի հոգւոյն մշակութիւնը։

Մարմինն ու հոգին իրարու հետ անանկ մտերիմ կապակցութիւն մը ունին, որ մէկուն զարգացումը միւսին մշակութիւնը մեծապէս կ'ազդէ. ուստի դեռ ձեռնամուխ չենք մեր բուն առաջադրութիւնը՝ որ է բարոյ գաստիարակութիւնը, ֆիզիքական գաստիարակութեան վրայ ալ մէկ քանի խօսք ընելնիս անհրաժեշտ կ'նրևի։

ՓԻՋԻԿԱԿԱՆ ԳԱՍՏԻՄԲԱԿՈՒԹԻՒՆ

Այս նիւթին վրայով բնութենէն մեր միմոյն անսխալ դայեակէն առած լոյսերնիս սա հետեւեալ պարզ, օգտակար և ամենատարածական սկզբանցը կը վերածի ։ “ Երբ մարմին մը առոյգ ու բարեկազմ է, հոդ բնականին. որ ըսպ ինչքան ածի ո՞ր զարգանայ, և իր տապազած փարիներո՞ն չէջ ան քանի վարժո՞է ,, ։

Նորոպա, միտքը անցեալ դարուն, վերջապէս բացաւ աչունքն, ու սկսաւ արուեստի ճարիցը, մանկանց համար դրծածուած ձիր զօսիներուն (փասկա) վնասակարութիւնը տեսնել ։

Ն՚ը Պիւֆոն [1] իրաւամբ կը զատապարտէ հասակի չքերութեան համար դրծածուած նեղ հագուստներուն դաժան սովորութիւնը, որ շնչառութիւնը կը դժուարացընեն, արեան շրջանը կ՚արգիլեն, և գեղեցկութեան տեղ, ամենութիւն և հիւանդութիւն կը պատճառեն ։ Ասանկ հագուստ խեղճ տղաքը, նման մատղաշ ծառերու, որոց բունը սեղմուած ըլլալով, մեղաւոր հիւթը ճիւղերուն մէջ ազատօրէն շրջելու կ՚արգիլուի, կը թուլանան, կը թալխանան և տկար ածում մը կ՚ունենան ։ Ջիղերն ալ եղած արագաշարժութիւնը չեն տանար

---

[1] Պիւֆոն Գաղղիոյ, ամենահան բնագիտէ ծնաւ Պուրկոյնի Մոնպար քաղաքը 1707, շատ պատիւ առաւ Լուսովիկոս ԺԵ. էն իւր գրութիւնքը համար, որոց ամենէն նշանաւորն է իւր բնական պատմութիւնն կիներանոց ։

ոչ թէ այն ուժն ու զօրութիւնը՝ որ աւելի բարեբաղդներուն բաժինն է, որոց վրայ արհնաբեր բնութեան կորովն էջ հնչեցուցեր։

Ուրիմն, լայն ու արձակ հաղուստները աւելի յարմար են տղայքն բարեվարմ ու յաղթանդամ յօրինելու, և զանոնք քաշատող ու ուժով, և միանգամայն առաքինի ու բարեբարոյ ընելու համար, պէտք է զգուշանալ, որ փափկութեան մէջ չ'ամրծնեն։

Մէ արիասիրտ ծնողք, որ առնչանօք ձեր զաւակաց օգուտը կը խնդրէք, նայեցէք որ ոչ թէ մօր մը կոյր ակարութիւնը, այլ նախատես ու լուսաւորեալ սէրն ներշնչէ ու առաջնորդ ըլլայ ձեզ. և խաղութենէ ու բռնութենէ հեռի վախելով, հետեւող եղիք Մօնթէյնի[1] ան խօսքին "Վարժէք զաւակը խստակեցո-ւիլեան, հեռէ ամէն փափկո-ւիներէ ու անկողնոյ ո- հագո-ւսպի և ու կերակրոյ ո- ըմպելւոյ կողմանէ ,,։

Տկարասիրտ մայր մը այս սկզբանս հակառակ վարուելումն, զաւկին բարեբարոյութեան տեղ, անոր թշուառութիւնը կը պատրաստէ։ Անոր կամացը ամէն անդամ զինջանալուն, ապագային մէջ անթիւ չարիք կը պատճառէ։ Իր ներկայ դուխը անոր ապառնւոյն համար ճշմարիտ անդթութիւն մըն է։ Տղայ մը, երբ այսպէս

---

[1] Մէքայէլ ըլ Մօնթէյնը, բարոյագէտ (essayiste) գաղղիացին, ծնաւ Մօնթէյնի դղեակը Բէրիքորդի մէջ 1553. զանազան քաղաքական պաշտօններ վարեց Գաղղիոյ մէջ, և իր արժանաւորութեանը համար Կարոլոս Թ. էն Ս. Մէքայէլ պատուոյ կարգն ընդունեց. մեռաւ 1592։

սկար ու փափկասուն և հիւանդութեանց ու աշխատութեան բնաւ տանելու չափազանց զգայուն և անկարող կը մնայ, թշուառութեան ու բնական սկզբունքներուն համար ահեղ օրինակ մը կ'ունենայ, որուն ծուլութեան, դատարկապորտութեան և թերթեւամտութեան հակումները, վերջապէս անօգուտ ու անպիտան մարդ մը կը յօրինեն։

Ընտանեկան փոփոխութիւններն ալ ամէն էակից կենդանութեան և կորստեան գլխաւոր պատճառներէն մէկն ըլլալով, պէտք է տղայքն ըստ կարելոյն աւելի խստութեանցը վարժել, իրարու վրայ շատ հազուածներ չհագցնելով։ Վայրենիները՝ որ գրեթէ բոլորովին մերկ կըշրջին, կորովի առողջութիւն մը կը վայելեն. և Դիոգինէս [1] իմաստասէրը ձեան մէջ մերկանալ շրջած տեսնն, երբ տեսնողները իր վրայ կը հիանային, կը պատասխաներ, "ես քեզ եմ բոլորվին"։

Տղոց անդադար շարժումը որ բնական գրգռում մըն է, կը զօրացնէ մարմինները. վազելն, ցատկելն ու պարելը խիստ օգտակար կրթութիւններ [2] են.

---

[1] Դիոգինէս, իմաստասէր հինական, աշակերտ Անտիսթենէսի, դատարկապորտութեան ԱՆԹԵՆ. յետոյ գրկի հրմալով կոչեցաւ, հան Մեծն Ալէքսանդր գինքը տեսաւ, ինչպէս կ'ըսեն. տակառի մը մէջ, և երբ իրեն հարցուց թէ ինչ կը խնդրէ իրմէ. սա երեւելի պատասխանն ընդունեց. "Չէ՝ քեզ ինչ ծածկէս լուսինդ ետ"։

[2] Թող տալ պէտք չէ այստեղ ամենայնիւ որ այն կրթութիւնները անվայել, անհամեստ շարժուձեւերով ըլլան։

մանաւանդ երբ ազատութեամբ ըլլան [1]։

Հերոդոտոս Յոյն մատենագիրը կը պատմէ թէ պատերազմի դաշտի մը մէջ հետաքրքրական քննութիւններ ընելով, զատ որ Պարսից դլխոց զանգուածը խիստ դիւրաւ կը ջախջախէին, երբ Եգիպտացոցը քարէն աւելի կարծր էին. — անժխտելի ապացոյց առջինները փափուկ և երկրորդները ժեղ կազմութեանը. որ է արդիւնք Եգիպտացոց սովորական պարզ կերակրոյն ու կորովի կրթութեանցը։

Օնտոլք պարտին նաեւ ուշ դնել զաւկիներնուն սննդեանը. պարզ, ընտիր, կամ թէ արիւնը բաղցրացնող կերակուրներ կերցնել և չափաւորութեան վարժել [2], որ ընդհանրապէս որկրամոլ ու շատակեր կ'ըլլան, յիշելով որ քաջառողջութիւնը մեծապէս պարտաւոր է բարեխառնութեան. ինչպէս և չափաւոր կերակուր կերած ժամանակնին կը տեսնեմք որ տղայք զուարթ, դիւրաշարժ և առոյգ կ'ըլլան. ընդհակառակն տկար, դժգոհ ու անհանգիստ երբ իրենց ստամոքսը չափազանց կերակրով ծանրացած է [3]։

---

[1] Բոլոր Եւրոպա, գլխաւորապէս Սպարտացւոց մէջ տղոց դաստիարակութեան մէկ ձիւղն էին մարմնոյ կրթութիւնները. Նախնի Պարսիկներն ալ անհոգ չէին այս մասին. և հիմա քաղաքակրթեալ Եւրոպա. մանաւանդ Գերմանիոյ դպրոցները մանաւոր մարզարաններ շինուած են նոյն նպատակաւ։

[2] Նոյնպէս հոգ տանելու է որ կանոնաւոր ժամերու մէջ միայն ճաշեն։

[3] Աւելեաց կողմանէ ճաշակի չափազանց փափկութիւնը

Ա՛րժանդ առաւելութիւնն ու կորովութիւնը է թաւի խիստ կարեւոր բան մըն է մարդոյս, որով թէ իրեն և թէ ընդհանուր մարդկութեան դէմ ունեցած պարտաւորութիւնները կատարելու քաջայայտ ըլլայ։ Բայց որովհետեւ բարոյական դատողութիւնը աւելի ծանր հետեւութիւններ ունի, անոր համար աւելի մեծ հոգատարութեան եւ խոհեմութեան կ՛արժանանայ։ Ո՞վ կ՛ուզէ, առանց եւ քարեկամ մարմին մը ունենալ առանց քանդելու հոգւոյ մը, առանց մաքրելու և առաքինի արուն մը։

շատ անգամ հետաքրքրութեանց աւելի տալէ դառն, հետաքրքրութեան ժամանակ ծնողաց ջրքան աւելի գժտութիւն կը պատճառէ, մինչ քիչ դատողամտի զեղ տալու իրենց, և տակից չի պատճառը որ երբեմն տղայք ամենեւին հասկանալ չեն ուզեր, կը մտածեն, թամ մի պատճառեսար, ցաւագար կը ծնան բոլոր իրենց կեանքը մինչ։

ԲԱՐՈՑԱԿԱՆ ԳԱՍՏԻԲԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԳԼՈՒԽ Ա.

ԲԱՆԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Բանականութիւնը կը նմանի ամէնապիտուկ ծաղկի մը։ Տունկը իւր մէջ կը պարունակէ անոր սերմը, որ լաւ մշակուելով, անզգալի կերպիւ օր ըստ օրէ կ'աճի, կը ծլի և վերջապէս բացուելով, իւր ամէն կատարելութիւնները կ'առնոյ։ Ծորաձին մանուկն ալ իւր մտքին մէջ կը պարունակէ բանականութեան սերմը։ Ծնողաց կամ դաստիարակաց պարտքն է զանիկայ ծաւալելու պատեհ ժամանակը, քանի՛ ընթացքը ձանձրանալ։ Ուրիմն ծորաձին մանկան մը և չափահաս տղու մը հետ խօսիլը երբեմն շատ կը տարբերի։ Առաջնոյն հետ իբր թէ երկրորդին հետ վարուիլը անշուշտ մեծ թերութիւն է. բայց դուք չունիք ատկէ պակասութիւն՝ ատոր հակառակն ընելը։ Ուստի ամենէն բանաւոր եղանակը է յառաջխաղաց ընթացք մը բռնել. մանկանց առնէն մանրազբաղ հասակին մէջ սկսիլ և անընդհատ շարունակել մշակութեան գործը. անոնց ընդունակութեանը համեմատ ծանօթութիւններ տալով, արհամարհութիւններէն, ծուռ տրամաբանութիւններէ ուղիղով, և մանաւանդ անխնայ, արտառոց խօսքեր չընդունելով անոնց հետ, որպէս զի անտեղի, սուտ ու չիմի դատափետներ ծնունդ չառնուն անոնց մտաց

ժէջ : Մեծ իմաստութեան գործ է բանաւորութիւնը տղոց ճանչցնել ու յարգի ընել, և անոր միջոցաւը նոր գաղափարներ զարթուցանել անոնց մտաց մէջ[1] :

Այս ընթացքը բռնած էր Մէնի դուքսին դաստիարակ երեւելի Մէնտոն տիկինը[2] և անոր հաճար իւր աշխատութիւնը պսակուելով, ինքնալ անոր արդիւնքը լիուլին վայելից : Վասն զի Լուտովիկոս ԺԴ. որ յիշեալ արքայորդին շատ կը սիրէր, և մինչեւ անգամ երբեմն հետը խաղալու չէր դժկամակէր, օր մը զբօսանաց ժամանակ, երբ կը զարմանար անոր բանաւորութեանը վրայ, արքայորդին աս պատասխանը ըրաւ. "ինչպէս կրնամ ուրիշ հերոս ընտրել երբ անանկ գաղափարակ մը ունիմ, որ բոլոր իսկ թելչն ինձմէ է" : Թագաւորը մեծապէս գոհ ըլլալով, թանկագին պարգեւներ ըրաւ Մէնտոն տիկնոջ. և այս դիպուածը նախասկիզբն եղաւ իւր խնդքին և առաքինութեանը համար յետոյ տիրացած փառաւոր բաղդին :

---

[1] Երբ տղայք բանի մը վրայով իրենց կարծիքը կը յայտնեն, հարցընելու է իրենց թէ ինչու համար այդ կարծիքն ունին. զրօսնակ ինչու համար այս ինչ բանը կը սիրեն, և ինչու համար այն ինչ բանը կ'ատեն : Դաստիարակին ալ պէտք է, որքան որ հնար է, հասկընել անոնց իւրաքանչիւրին պատճառները :

[2] Փրանս ո'Օպինէ ծնաւ Նիոռ կոչուած բանտը 1635. Մատաղ տիոց մէջ ծնողքն կորսնցընելով, աղքատութենէ տանջուած, Սքարրան անուն բանաստեղծին հետ ամուսնացաւ : Սոր մահուանէն ետեւ կրկին չքաւորութեան մէջ ընկաւ. Բայց իւր խնդքին համար դաստիարակ ընտրուելով Լուտովիկոս ԺԴ. ի զաւակացը, կարող եղաւ վերջապէս Թագաւորին համակրութիւնքն առանալու, Մեռաւ 1719 :

Ուրեմն դուք ալ, ծնո՛ղք, հետեւելով այս եւ բնեւլի դաստիարակին օրինակին, նայեցէ՛ք որ խոսակցութիւննիդ միշտ բանաւոր ըլլայ. բարոյական նուիրեան առաջին ծանօթութիւնները [1] ժամանակին տղոց տալու մի՛ դանդաղիք: Սկսմանեցէ՛ք անոնց մտաց մէջ այս դիտութեան հունտերը, որ կը ճանչցնէ մեզ մեր պարտաւորութիւնները, կը կանոնաւորէ մեր դործքը, ու առաքինութեան զգացմունքն կը տպաւորէ մեր սրտից մէջ: Եւ միամտութեան ու անմեղութեան հասակէն աւելի ինչ յարմար ժամանակ կրնայ ըլլալ այս տարրական ճշմարտութիւնները արդիւնաւորելու համար:

— "Սկսի՛ր", կ'ըսէ հեղինակ մը, "զաւակացդ ուսմունքը, երբ ուշադրութեան կարող են. յիշելով որ դաստիարակութիւնը իրենց ծննդեանը հետ կըսկսի, և այն առնէն 'ի չարն և յառաքինութիւն հակամիտեալ են": —

Տղայ քանի որ մատաղահաս են, դիւրաւ կը հակին այն բարի ունակութիւններուն՝ որոնք ժամանակին մեծ կարեւորութիւն կ'ունենան իրենց կեանց վրայ: Ասոր պէտք է զանոնք վարժել բարեդործութեան, դեռ չհասկցած թէ ինչ է բարին. և դէպ 'ի յայն հակիլ ընդանդուածեան աղագաւ և

---

[1] Տղոց անմիջական դիտողութեանցն ու գործադրութեանցը ներքեւ հնտալիք պարտաւորութեանց վրայ պէտք է խօսիլ առաջ. պարզ կերպով մը՝ որ դաւերն ատարդիւն չըլլան: Ինչպէս՝ իրենց ծնողացն ու դաստիարակացը հնազանդիլ, ճշմարտախօս ըլլալ և այլն:

՝ի հարկէ ստիպեալ, դեռ իրենց դաստղութեամբը ընտրութիւն ընելու կարող չեղած : Ասանկով առանց դիտնալու թէ ինչ կ՚ընեն, բանականութեան և առաքինութեան օրինաց համեմատ գործած կ՚ըլլան :

Ընչանիկ և ճշմարտիւ բարեկիրթ կոչուելու արժանի է այն տղան, որուն կիրքերն անոնք հրու և հնազանդեալ են, որ երբ բանականութիւնը գայ անոնց կառավարութեան առնէր երթու թէ ձեռք առնու, անոր ու խաղաղ սիրապետութիւն մը կը վարէ, և անոր մատաղ հասակէն սկսեալ դաստիարակութեան առաջին յաղթութիւնը հանդիսաւ կը վայելէ :

ԳԼՈՒԽ Բ.

ԿՐՕՆՔ

Ծնողաց բարոյական խրատներն ու դասերը մանկանց սրտից մէջ խորին արմատանալու, և ժամանակին արդիւնաւոր ըլլալու համար, կրօնից անբաժան են ու բնութիւնը կը կարօտին : Զանազան ազ առանց անոր ոչ երբէք առողջ բարոյականութիւն կրնայ ըլլալ. զի կրօնքն է աղբիւր և հիմն ամենայն առաքինութեանց, և իրմէ կը ծագի անոնց ոյժը, մաքրութիւնն ու հաստատութիւնը :

Դաստիարակութեան առաջին շահատիրները բաւական [են սխալներուց կարգադրութենէն մը մատց թելադրել զերազոյն էակի մը գոյութիւնը : Դաստիարակաց պարտաւորութիւնն է այս լոյսերն ծա-

ւալիը, ամեն պատահմութիւն յօդուտ ծառայելնուլ։ Ինչպէս ամպրոն փառաւոր դիշեր մը տղոց ցուցնեն երկնից կապոյտ կամարը, ուր անհամար աստղք իրենց լոյսը կը ցոլացնեն. կամ թէ արշալոյսէ առաջ ընդարձակ դաշտավայր մը տանին, կամ բլուրի մը վրայ հանելով ղշմարին անոնց տիեզերիս ամենապարզ Արուեստագործին արդիւնքն ենթ. ինչպէս և զեղեցկացնեն տներն, զմայլեցուցիչ պարտէզները, մարդոց ձեռագործքը։ — "Այս գերագոյն էակը", կրնան ասոր նման խօսք մը ընել, "բաւիլք նման մեր Հոգւոյն[1], որ կը խորհի, կը տրամադրէ և կը շարժէ մեր անդամները, երբ մենք զանկայ ենք տեսնել, անտեսանելի է մեր աչացը և

---

[1] Առաջ պէտք է դատարկամիտները զգալն օրինակներով բացատրեն Հոգւոյն և մարմնոյն մէջ տեղ եղած տարբերութիւնը. մէկուն գործունէութիւնը և միւսին անզգայութիւնը. և այս երկու տարբեր գոյացութեանց մէջ տեղն եղած մեծ կատարելութիւնը։

զգալի միայն իւր գործովքը : Այս է բոլոր էակաց ամենամեծը , պատճառ և նախակիզբն ամենայնի , մեր ստեղծիչը , որ Աստուած կը կոչենք , և որուն անունը պէտք չէ երբէք բերան առնել , բայց եթէ խորին ակնածութեամբ [1] . և կը տեսանէք ի՛նչ բարիքներ ընտրեր է իւր պարգեւաց զերազանցին , մեր գոյութիւնը ,, : —

Այս գրութեամբ տղուն միտքը առ առկա առկա ընդարձակուելով , ամէն որոշ ու կատարեալ գաղափար մը կրնայ վերջապէս առնել այս նիւթիս վրայ . և անգամ մը բառական խոկման և զգացման տէր ըլլալէն առնւ , այսպիսի կարեւոր դասերուն արգասիքն ի՛ըսկսին երեւիլ . և թէ որ յարմար ժամանակին ու ամէն քաղցրութեամբ երբեմն երբեմն կրկնուին , և առաւել օգտակար կ՛ըլլան :

Կրօնագիտութիւնը բոլորովին վերաբերական (dogmatique) բաներու համար դաստիարակները պարտին խոհեմութեամբ իրենց աշակերտացը ապացուցանել անոր սկզբունքը պատմագրական եղելութեանց հետ խառնելով , և ուրիշ ամենաբնական ու օրաւուր հաւատոյիքն ու հիմունքը ճանչցնելով , որպէս զի աւելի չափահաս եղած ժամանակնին ազատ մնան թոյլ ու տգէտ հաւատոյ մը չար հետեւանքներէն և մոլորութեան վտանգէն , ուր յաճախ կը դահլիճին պատանիները [2] :

---

[1] Երբայեցիք երբ կը լսեին Աստուծոյ եհովահ անձառելի անունը , զոր Քահանայապետը տարին անգամ մը կ՛արտասանէր , դազաղով երեսի վրայ կ՛ինկնէին :

[2] Կրօնագիտութեամբ տղոց յիշողութիւնը մշակելն , օգ-

Պետք է վերջապէս ուսուցանել տղոց իմաստ և կեղեցուցն աղօթքներն ու անոնց իմաստը բացատրել. և օրինակով ու քաղցր յորդորներով յաստուածպաշտութեան վառել զանոնք, ջիջիմով որ քաղցր վարմունքը յոյժ նպաստաւոր է ուսման յառաջադիմութեան և օգուտ ունի ամենայն ազգաց մանկանց[1]:

ԳԼՈՒԽ Գ.

ԲՆԱԻՈՐՈՒԹԻՒՆ

Ա. ԴԱՍՏԻԱՐԱԿԸ կամ թէ ծնողք տղուն իմացական կանուխ ժամանակ մշակելու զգաստ ժամանակ, մանչ հանելու չեն նաև անոր բնաւորութեան կազմութիւնը, որմէ զլխաւորապէս կախեալ է տղուն ապագայ կեանքը, խաղաղութիւնն, ջոհունակութիւնը: Եւ ասիկայ յաջողութեամբ գլուխ ածելու համար հարկ է զինքն հոս ընել սկսիլ: Հնազանդութիւնը դաստիարակութեան հիմն է, և առանց սորա

[1] Կարծեմ՝ մանուանդ կրօնական կարծեաց համար հաստատութիւն սկզբանէ բնականին հակառակ ըլլալն գաս, հետեւութեամբն ալ միտքերը չ՚իմանալու և իւր վախճանին: Ջան զի այս գործը հաստատելոյ մտքին անպարտութիւնը պարտքեալ, ուղիղ դատողութիւն չէն կրնար ընել, որ իրենց մոլորութիւնը ճանչնան: Պատմագրական ապացոյցներն հանապատրաստ փաստութիւնք անպակաս են այս ճշմարտութիւնը անժխտելի հաստատելու:

անկեար է տղայ.քն ուղղել : Ասոի դեռ Հնազանդու-
թեան ինչ ըլլալն չդիտցած , նայիլու է որ անոնց ա-
սից խոսքը զեռուղի ասիկայ :

" Դ-խոսիս " , կ'ըսէ իմաստասէր մը [1] , ինչ է
զաւակդ ապրշանիկ ընելու ամէնազդու միջոցը :
Ամէն ատեսմ կամքը կատարելը : Որովհետեւ իւր
փափաքներըը Հետ զՀետէ շատնալով , երբ դու տա-
կաւին զանոնք լեցնել կը կարաս , վաղ կամ ատագան
քու կամացդ դէմ անոր խնդիրքը վերջապէս մը-
ժել պիտի ստիպուիս , որուն վարժուած չըլլալով ,
չափազանց պիտի վիրաւորի : Նախ ձեռքիդ ցուցը
կ'ուզէ , քիչ մը ետքը ժամացոյցդ , յետոյ առջի-
Թառոյ Թուչնիկը , վերջը ինչ որ անանկ [2] : Ի՞նչպէս
կրնաս զայն դոհ ընել : Այս կերպ դաստիարա-
կուած տղաքն են , որ կանչմռուքնիեն օդը կը շնչե-
ցընեն , առանց մէկուն անսալու մոլեգնաբար կը
կատաղին , Թէ որ մէկը իրենց կամքը կատարելու
յապաղի , կամ Թէ անկեար եղած բանը իրենց չտայ " :

---

[1] Յայտնեմ Յակոբ Ռուսօ , իմաստասէր Ժնեւացի , ը-
նթանչելի գրչի տէր , բայց արտակերպ անձ մը : Շատ գը-
րաւածներ ունի , որոնց ամենէն երեւելիներէն են իւր նոր Հե-
լոիզը , պաշն ընկերական (Contrat sociale) և խոստովանու-
թիւնները :

[2] Առանկ դաստիարակուած տղաքը ընդհանրապէս վեհ-
խրնդիր կ'ըլլան : Իրենց կամացը չզիջանող անձանց երբ հան-
դիպին , կ'բսկսին , զայրանալով իրենց կարողութեանը մէջ
ամէն բան ընել վերմինդրութեան պատճառ : Եւ այս կիրքը ե-
բեմն այնքան կը զօրանայ , որ եթէ դէպքաւածով վար չնուան
դէմքնը ծեծել կ'բսկսին :

Վառեի[1] այս նիւթոյն վրայ առ հետեւեալ պատմութիւնը կ'ընէ ի խրատ տիրամայր մերոց։ — Տիկին մը որ մեկհատիկ զաւակ մը ունէր, վախնալով թէ կամքն չիասարելով հիւանդութիւն պատճառէ, առանկ բռնաւոր ըներ էր զանիկայ, որ ամենափոքր ընդդիմութիւն մը բաւական էր զայն կատղեցնել, և բոլոր ընտանեաց հանդիստն վրդովել։ Փուճ առնը հայրը, ազգականներն բարեկամները կ'ըսէին մօրը թէ իւր չափազանց սիրուն տղայն ի կորուստ կը մատնէ, չէր ուշ դներ։ Օր մը իւր սենեակը առանձնացած ժամանակ, դրսէն տղուն ձայնն առաւ, պատուհանին մօտենալով, տեսաւ որ կատաղութենէն երեսները կը ճանկէր. վանդի զի ծառայն իւր խընդիրքը չէր կատարէր։ "Ի՞նչու համար տղուն խօսքը չես ըներ դարչիլ", դոչից վերէն տիկինը, "շուտով քիզ տեսնեմ ուզածը տուր երեն"։ — "Թէ որ միտքս վրեն կանչվըտուէ", պատասխանից ծառայն, "իւր ուզածը չկրնար ըլլալ"։ — Տիկինը սաստիկ զայրանալով այս պատասխանին վրայ, իսկոյն վար վազից, և իւր ամուսնոյն դառնաձ սրտիը մոնելով, աղաչից երեն որ հետը գայ ու ծառայն պատժէ։ Այրը, որ իւր կնոջը սկարդութենէն ինքն ալ ա-

---

[1] Լատիներէն Վառեռ. առաջին հեղինակ բառարդոյն դասական ժամանակութեան, որ Հրոմարակից միջոցաւորդ 1675 և որ միտքս հինա տաճն հասորին ունի ընդարձակուած է. Այս անձն ալ Համարդ (խորհրդածութեանց հեղինակին) նման չափազանց աշխատասիրութեան նկարքս ճնշաւորդ. ուսման վրայ ըրած իւր կեանքը, մեռաւ 57 տարեկան հասակին։

պատ էին, եւ առանձին գնաց : Հոն գտնուած բա-
նակաւորին ալ ակնարկեր գիտալ թէ ինչ վախճան ա-
ռին ունենայ գործը : — "Աղջամ" գոչից այրը ծա-
ռային . "ինչ հաւատարմութեամբ կը կատարէիր
սիկիմոնէդ, և տղան կամքը կը կատարեր" : — "Տէր
իմ" պատասխանեց ծառան , "սիկիմոն անգամ
կարող չէ այդ բանը ընել : Որովհետև ես ու-
ռած չորս գոյլ ալ վիշ լուծոյ ցորեցուցը առանելով
կ'ուզէ որ գանիկայ երթս առ" :

— Այս առակին պատասխանին վրայ թէ այդն
և թէ բոլոր բանիկամներըն հիւրընկալութեան գալ : Տիկինն ալ առնոց օրհնականին հետևեցաւ , թէ և առա-
ւել գայրացեր էր . և առանձին տղան երթալ մի ե-
րաւ երթս այն գեղացիկ առաքեալը , որ իր տունը
ձանձրացուցել, տակաւ առ տակաւ ընթացքը փո-
խել, և իր գառգաների գաւակը վերջապէս քաղ-
քացուց տղեկ մը եղաւ — :

Վարդ տէր յաճախակի տեսնելուն նեղանալ էր-
ւոյ, վատահելի բան չէ : Շատ անգամ կը տեսնուի
որ գաւիտան դիմադրելու կը վախնան , որ չերթայ թէ
անոնց խոգատութիւնը վերջանի , առողջութեան
վնաս հասնին , բայց հետ տղան կամակորին քանի
հազար անգամ աւելի երկանիկ է : Սիրտ՝ վիշտ գաւա-
թիս , գոհութիւն ու հանդարտ է . գի ամեն բան
երթս գաւարտութիւն կը ժառանգուի . միայն ընդ
հակառակն՝ խոժոռատէմ , նեղսիրտ , և տղան իր
հոգը կատարին , այնքան աւելի գաժան կ'երեայ . ո-
րքան շատ խոգատութիւնը իր բարերարը գտնուին , երբէք

Հ.Ս.Խ.Հ ՀԱՆՐՈՅԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
Г.С.Р.А. Публичная Библиотека
1922
Ս. ՀԱՅԱՍՏԱՆ

1003
148228

պոհ հրեայ ընտանեաց մեծ յուզում էր. Աստուածամայրն իր փափուկ ուղեղին վրայ միտքը չէր թողնում ոչ մի րոպէ. նա ամբողջ գիշերը չքնաղ Թագուհիով ի'անցկացրեց. ամբողջ յուզմունքը իր փափուկ ուղեղին վրայ միատեսակ տպաւորութիւն մը չընկը արդեօք: Ընդհանրապէս այս կերպով Աստուածամայրն սկսաւ, գոնէ աստանկի բնաւորութեան տէր ին:

Պատմութիւնը կ'ե՛ս հասկցաւ փայփայանօք Աստուածամօր վերջին տողը վճռակի օրինակներուն: Աստանկները ընդհանրապէս ափերախտ կ'ըլլան նոյն ծնողաց դէմ, որ իրենց որդւոց ուղղութեան հոգ չտանելով, իրենց մեծամեծ թշնամիներ կը մնուցանեն: "Ցուպն ու գաւազանը", կ'ըսէ Սուրբ Գիրքը, "իմաստութիւն կը ծնանի[1]":

Այս դժբաղդութեան մէկ փորձը կը տեսնենք Սարի առ Սիսակի, գաղթից եղուարդ դի թագուհոյն վրայ: "Հինա կոչեա, կ'ըսէր նրին Թագաւորը, որվեհսկա մեի չէ խոսոլեամբ պապակեցէ զէնէ. քայց օր պիտի գայ, որ պիտի ողբաս, կե իրեն և կե չեղ դիմ գործաց ոճրոյդ հաճար": Եւ իրօք այնպէս եղաւ: Վասն զի Լուսաւորիչս ԺԹ, գալէ առընտանեաց եռաւ, անվիճապէս իր մօրը, Թագուհոյն բոլոր խորհրդականները պատասխան հետացոյց, և պատուիրեց նրին, որ ամենեւին դուրս չելլէ՛ իր պահիրոնէն, որուն բոլոր դռները ծեփելով, միայն

---

[1] Գանք և կշտամբանք տան դիմաստութիւն Սիրաք. Ժ. 15:

մէկ հատ մը բաց թողուց, որ իր դրասենեակը (cabinet) կը հանէր։

Այս անտանելի խստութիւնը ստիպեց զԹագուհին, որ առանձնութիւն խնդրէ, և առանց իրեն թողլու տալոյ ընտրութիւնը, Վլուա[1] դրաշուեցաւ։ Բաժանման վայրկեանը Թագուհւոյն աչուընիկէն արտասուքն գետնաքին կը հոսէին. իսկ որդին անոր կառք հնձանը երբ իմացաւ, իսկոյն պատուհանին վազից, յիսոյ պատշգամբն եաւ, որ անոր գնալը տեսնէ։ Կ'ուրուէր թէ այս անգութ թագաւորը զամանկան զուարճութիւն մը կըզգար անանկ տխուրանալ մը՝ որ ուրիշին սիրտը անշուշտ պիտի ճմլէր։

Թշուառ Թագուհին իր առանձնութեան տեղէն փախչելու միջոց մը գտնելով, երկրէ երկիր Թափառական շրջեցաւ, մինչեւ վերջապէս Գոմնիա հասաւորաւեցաւ, ուր կրած տառապանքն ու տըրտունքութիւնը անանկ խորին ազդեցութիւն ըրին իրեն վրայ, որ խելագարեցաւ, և քիչ ժամանակէ անշուք մահուամբ մը կնքեց իր օրերը, իր վայ ողբացող մը չունենալով։

Կան անանկ ցնորք, որ կարծելով թէ մանկանց կամացն դէմ գնելը չափահասութեան ժամանակ աւելի հեշտին է, ուզածնին կը կատարեն։ Բայց ոչքան բանաւորութենէ զուրկ է այս ընթացքը։ Սատղաշ ծառը դիւրաւ կըշտուի. իսկ մեծնալէն

---

[1] Բնական դիրքով Գաղղիոյ գեղեցիկ քաղաքներէն մէկը, բերի մը վրայ շինուած, պատաւէտ պարտէզներով, ամենու պղինձով և խիտ անտառներով շրջապատուած։

ետու կոտրելու քան թէ շահուելու աւելի յարմա-
րութիւն ըսէնք : Երիվար մը թէ որ մատաղ հասա-
կին մէջ չ'նուաճես , անմերձենալի ըլլայ ետքը : Բայց
ենթադրենք թէ կարելի ըլլար հպատակութեան գործը
չափահասութեան ժամանակ գլուխ տանիլ , տա-
կաւին աւելի բանաւոր չէ՞ տղայութեան առջի տա-
րիներէն սկսիլ , երբ կամքերնին տակաւ և զգացողու-
թիւնին վարանոցիկ ըլլալով , երբէք սրտերնին այն-
քան խորին չէ՞ներաւորիր : Ընդհակառակն տղուն հա-
սուն տարիներուն սպասելով , կամակորութիւնը ա-
ռանց կ'ունենայ մարմնոյն հետ զօրանալու , զգացո-
ղութիւններն ալ աւելի խորին ու տեւողական կ'ըլլան :
Եւ ընտանեաց կոպարէն դուրս յարաբերութիւններ
ունենալու սկսած ըլլալով , աւելն անգամ քաղքրա-
բարոյ , իրեն կամացը զինջանող անձանց չհանդիպիր ,
հետեւաբար յաճախակի անոնց վարմունքը երբ անգու-
թշնամոյ մը գինքը սաստիկ կը վշտացնեն : Բանա-
ւոր խաղութեամբ մը և հաստատ կանոններու նե-
քեւ պահուած տղան թէ փիլիսոփա և թէ բարո-
յապէս ծեծ օգուտ կը տալէ իւր ապագայ կեանց
մէջ , բաղդին անագորոյն հարուածոց դէմ արդէն
զինուած ըլլալով :

Ուրեմն արթուն կեցէ՛ք , ծնո՛ղք , ու հսկեցէ՛ք
ձեր զաւակաց դործոցն ու խորհրդոց վրայ : Մի՛
թողուք որ ամեն ուզածնին ընեն : Հոգ. տարէ՛ք գլու-
խաւորապէս որ մեծամեծ պակսութեանց մէջ չյա-
ճախեն . զի այնուհետեւ անոնց ուղղութիւնը երկ-
բայելի է . և թէ որ տարիքն չօգնէ , անյուսալի : Այս

կէտին անդին պատիժն ալ ոչ միայն անօգուտ, հապա նաեւ վնասակար կրնայ ըլլալ: Պատմութիւնը սուկալի օրինակ մը պահած է մեզ, որ այս ճշմարտութիւնը լաւ կը հաստատէ:

— Դիոնէսիոս Սիրակուսայի բռնաւորը Դիոն սպանել իւր երեւելի թշնամին վրէժ առնելու համար, անոր որդւոյն դէմ՝ որ իւր ձեռքն էր, սա տարօրինակ ու խիստ անզուսպ բնաւորութիւն կը նկատէր: Տղայն վերցնելու կամ բանտարկելու տեղ, ուզից պէս վարժել յաւակնութիւնները արմատին հոշտանել, ուսոի թոյլ տուաւ որ ամէն ուզածն ընէ: Այս խելքն ալ պինքն սպասել տալու զանելով, սկսաւ ամէն տեսակ զուարճութիւնց հետեւիլ և ամէնատակերի պէս կարդութիւնց մէջ ընկնիլ: Մէկը հիար իւր վարուց վրայ հսկող, կամ իւր կրից հոգացքին դէմ առնող. ընդհակառակն ամէն բան ներս առաւել՝ի մօտութիւն կը զրդռէր պինքն. անանկ որ՝ վերջապէս խիստ դարշելի զազրապարտ մը եղաւ: Ան առնն բռնաւորը իւր բաղձանքին հասած ըլլալը առնելով, հօրը խրկից գաղայն: Դիոն ալ իսկոյն իմաստուն դատաւորակից ձեռքն յանձնից զանիկայ, յուսալով թէ այս միջոցաւ ուղղուի: Բայց շատով տեսաւ իւր ակնկալութեանց՝ի դերեւ ելնելը: Վասն զի որդին իւր վարքն ուղղել աւելի նախատանիս սկսաւ պինքն բարձր պատուհանէ մը վար ձգել ու դուրսը չսկսխսկալ մոռնիլ[1]: —

---

[1] Կատարեալս ՂԵոտս. ՚ի վարս Դիոնի:

Տղոց կամքն ՚ի սկզբան սխալ դիւրընկճելի է. ուստի խոհեմութիւնը կը պահանջէ որ դեռ չկօրսուած, զայն նուաճելու հոգ տանիմ ճնողք, դէմ դնելով կամ չկատարելով զանիկայ։ Ծո՛ւ որ տղայ մը այս ինչ բանը ուզէ, բայց անհամբեր կամ թէ հրամայական կերպով մը ուզէ, քաղցրութեամբ ըսելու է իրեն, որ թէև ցաւ է իրենց ուզածն մերժելը, բայց այս կերպով ուզելուն համար չեն կրնար տալ։ Գուցէ առաջին անգամ այս խօսքը չհասկնայ, բայց պիտի նշմարէ անշուշտ ճնողաց հաստատ որոշումը, և պիտի սեսնէ թէ լալն կանչելը անօգուտ բան ևեր են։ Զայնը գօրեցնելէն առաջ, երբ յայտնի է թէ ալ իւր կամաց կատարելը չկրնար, ճնողք կարին իմացնել իրեն թէ հիմայ ուզածն կրնայ ըլլալ. անոր համար որ՝ ալ չուզէր։ Ընդհակառակն՝ երբ տղան ապաշնորհին, սկսուելուամբ ընկնին և ուզածը անմիջապէս տան, շուտով պիտի սեսնեն թէ լացը հզօր դործի մը, ամէնազօր միջոց մը պիտի ըլլայ իրեն, պիտի սկսի միեւնոյն անգամ կատարելու անկնար եղած բանին համար զայն գործածել։

— "Տղա մը առաջին պատասխանը", կ՚ըսէ Ֆաստասէր մը. սեսակ մը աղաչանք են, բայց երբ պղտշութիւն չընես, հրամանները չես փոխեր։ Տղայք առաջ ուրիշը տառջ օգնական, վերջը ճառայ կ՚ընեն իրենց։ Ծո՛ւ որ գաւակդ ցաւ մը գգացած ժամանակն միայն լայ, շատ օգտակար է. վասն զի ան առնե կը հասկնաս թէ երբ օգնութիւն կը կաղօսի։ Եւ առանձ առնե, տղան որ կարիք է

ալյուկեան մը մի՛ անցըներ իրեն օգնելու : Խիստ կա-
րեւոր է նաեւ անոր պիտոյքը նախատեսելով պատ-
ճառ չտալ իրեն, որ աղաղակուելը հասկնայ : Բայց
թէ որ օգնելու կարող չես, մի՛ չափաւ փոյթիայա-
նօք զինքն անդորրացնել, վասն զի աւելի իր ցաւը
չանցնիր . և միտքը կը պահէ թէ ինչ ընելու է որ
զինքը փոյթային : Մէկ հատիկ փորձին յաջողու-
թիւնը բաւական է դատարակութեան բոլոր ար-
գասիքն փճացնել » : —

Խիստ կարեւոր բան է, երբ տղոց բանաւորու-
թեան առաջին նշոյլը երեւիլ կ՚ըսկսին, ամեն չանք
՚ի գործ դնել անոնց կամակորութիւնը բնաջինջ ը-
նել : Գառոզամտութիւնը տղոց մէծագոյն մասին
պակասութիւնն է, բայց չենք երկնցիր ըսելու թէ
մանկութեան ժամանակի անբանաւոր դատարակու-
թեան հետեւութիւնն է ամիկայ : Ինչպէս կը տես-
նենք որ շատ ծնողք զաւկնուն աղաչանօք խնդրածը
չեն կատարեր . բայց լացնուն, աղաղակնուն դիւ-
րաւ կը զիջանեն :

Մի փոյթայիր զաւակդ, եթէ ոչ հանդարտ կնցած
ժամանակը . և այն ալ չերկարելով, և երբ անհամբե-
րութիւն կը ցուցնէ, իսկոյն փոխէ դէմքդ : Այս
ընթացքը ոչ խստութիւն է, ոչ ալ անգթութիւն :
Ասոլ տղան նշմարելով իր սրտին մէջ թէ ոչ զինքը
սիրող, ոչ ալ իր խնդիրքը կատարող մը պիտի ըլլայ,
երբ հանդարտ չկենար, ի՚ըսկսի անոր հակառակ վա-
րուիլ : Եւ բանը անդամ մը այս կէտին հասնելէն
ետեւ, ալ ապահով է դատարակութիւնը . խմորը

ձեռացդ մէջն է , ինչ ձեւի ուզես , կարենաս մոցնել ։

Տղոց բնաւորութեան կազմութեանը համար ա՜ մենէն կարեւոր բանը , ծնողաց կամ դաստիարակաց բարի օրինակն է ։ Մի՛ կարծեր թէ տղուն դաստիա՜ րակութեանը համար բաւական են դեղեցիկ ճառերն ու բնաիր խօսքերը ։ Խօսակցութիւնը թերեւս մշա՜ կէ զմիտքը , քու բնաւորութիւնդ է սակայն որ իւր բնաւորութեան նախատիպն պիտի ըլլայ ։ Ուստի նայէ որ միանգամայն կանոնաւոր վարք մը ու ազ՜ նիւ բնաւորութիւն մը ունենաս , որով դաստիդ ա՜ խորժ ու խօսքդ քաղցր ընդունին իւր ականջին ։ Ըզ՜ դոյշ եղիր որ անանկ խօսք մը չընես , անանկ շար՜ ժուժ մը չունենաս , որ աշակերտիդ դաս մը չկրնայ ըլլալ ։ Ի՛նչ խառնուածքի տէր ըլլայ , գիտցիր որ քու առաքինութիւնդ , քաղաքավարութիւնդ ու հանդարտամտութիւնդ անզգալի կերպիւ այն սրտին խորքը կը թափանցեն ու անջնջելի կը տպաւորին ։

Ասկէ ամենայն արթնութեամբ աղուն բոլորտիքը դիտուողներուն վրայ ։ Մի՛ թողուր զանիկայ այլան՜ դակ անձանց ու չիորձուած ծառայից ձեռքն ։ Ըզդոյշ կեցիր ամեն բանէ աւելի խօսք բանալու , մա՜ նաւանդ տղոց մատաղ տիպը մէջ , իւր ծննդեանը պատճառաւ ժառանգելիք պատուոյ տիտղոսներուն , հարստութեանն և իրաւանց վրայ ։ Վասն զի այս տեսակ հպարտութիւնն տածող խօսքերը , թէ և այն տեղն կատարելապէս չհասկցուին , յիշողութեան մէջ տպաւորուելով , վերջը աղուն ունայնամտութիւնը կ՚արթնցնեն ու կը զրդուեն ։

ԳԼՈՒԽ Գ.

ՎԱՐՔ

ՏՂՈՑ առջին աշխարհիս զգուշանալիքները երբեք աւելորդ չկրնար սեպուիլ : Վասն զի շատ անգամ անոնք կարծուածէն աւելի ամէն բան լաւ կը տեսանեն, կը լսեն ու կը նշմարեն : Ասոր պէտք է որ ինքզինքնին զատիլ կամ թէ վարքերնուն վրայ հսկելու կարող չեղող անձինք, անոնց մօտ չգտնուին . և գոնուած ատեն ծնողաց բարի օրինակովը յանկնածութիւն բերուին :

Կան ծնող.ք որ զաւակաց բարի խրատներ տալ չեն դադրիր , բայց վարքերնին չեն հսկեցներ խօսքերնուն , որով անոնց սրտին մէջ առաքինութեան անկեղծ սէրն ներշնչելու տեղ կեղծաւորութեան ուսուցած կ'ըլլան : Ջի անշուշտ առանձ ընթացք մը սա կը հետեւի թէ, առաքինութիւնը լոկ անուն մընէ , և բարեյանկանութեան ամէնամեծ ձշմարտութիւնները անընչան խօսքեր , երբ գիտակ գործածելու համար ընտրուած : Ուրիմն ծնող.ք աւելի հոգ տանին զաւակաց բարի օրինակ ըլլալու , քան թէ զանոնք խօսքով միայն խրատելու . և թէպէտ երկուքն ալ իրենց պարտաւորութիւնն է , բայց առաջինը իր ազդեցութեամբն ու արդիւնաւորութեամբը մեծապէս կը գերազանցէ զերկրորդը :

Ո՞ զուշանալ պարտին նաեւ աշխարհային ան-

Ձանց այն վատասիրտ սկզբանցը դէմ թէ «Պէտ է ասել բան պաղ ընել — լարն ճանկցնել, որպէս պէ հանէն — հրեն կեանն անպի»։ Այս խօսքին բնորդ չընդունիլն ոչ մարդկային բնութիւնը, ոչ ալ տղոց ի հրապոյրս բերմունքը։ Սորդ է թէ բանականութիւնը՝ որ չարին պիտութեանը հետ կը զօրանայ, մարմնեան հրապոյրներուն դէմ իրր պարիսպ ամէն րութեան սէրը է կանգնել. բայց տղոց բանականութիւնը տակաւին այն աստիճան ոյժ չէ առացած, աւելի չափահաս հասակին, երիտասարդական տարիներուն կը մնայ չարին հրապուրանացն ու հետաքրքրութեան թելադրութեանցը դէմ դնելը։

Ծոց տղայք ուրիմն ոչէտ մնան չարութեան և մնչեւ անդամ այն փիլիսոփան ու բարոյական ճշմարտութեանց ծանօթ ընէնք, որ կրնան չարաչար գործածուիլ[1]։ Այս տեսակ բաներուն պիտութիւնը ան առնէ սէրը է առանալ, իրր արդէն մարմնեան առաջին տպաւորութեանցը դէմ առաքինութեան պատերազմիլն ու կրծնից զօրութեամբն զինեալ ու պատրաստեալ նն։ Տակաւին հասկնալու թեան և պարկեշտութեան ընդհանուր օրէնքները անոնց ծանօթացնելը անիւնաս և միանգամայն խիստ օգտակար բան մըն է. վասն զի երբ գործածութեանց ճաշակն առնուլ սկսին, աւելի մտածաւոր ու ծանր կերպիւ

---

[1] Սուրբ գրոց ընթերցմանէն անգամ խոհեմութեամբ ուղիւրս են ծնող ք իրենց զաւակաց։ Երբայեցւոց մէջ Սողոմոնի երբ երիցը մի կը շէր կրնար կարդալ մինչեւ որ երեսուն տարեկան ըլլար։

անոնց վրայ կրնայ խօսուիլ : Ա յսու ամենայնիւ ոչ-
պուն աչքը չարուելնէն զգուշացնելը զայն անվայել
դործերէ ազատ կը պահէ :

Երբ դատախազը ուզէ որ աղուն խնդիրը
օր ըստ օրէ քացուելով, չարին ծանօթութիւնն ալ
կ'ուեղնայ , պէտք է որ կրկնապատիկ հակոտուածով
ետեր իր խոհեմութիւնը ՚ի դործ դնէ . իմաստա-
ւոյ խրատներով ու ամենազդու օրինակներով աշխա-
տի առաքինութեան սիրոյն զանիկայ կատուած պա-
հել : Հիմա ներկայացնէ անոր մտաց աչացը , բայց
ևս զգուշութեան , ընկերութեան վէց տիրապե-
տող մարութեանց դարշելի պատկերը իրենց խիստ
կենդանի դոյներովը : Առանկով մարդկութեան հա-
սակն մտած առնէ , ամէն առարկայէ անվնասապէս
հպելու տղան : Վասն զի արդէն փոքր ՚ի շատէ
ծանօթութիւն ունի անոնց վրայ . և չարին դէմ զին-
քըն պաշտպանել կ'ուսանի :

Ու որովհետև տղայ բնական բերումն ու-
նին սեռամէտուն ենթանելու , նայիլու է որ առաքինի
դործոց միայն հետևին : Եւ երբ դատախազը
սեռանէ որ կատակի պատճառաւ մէկուն պլպանդակ
ընչմունքը կամ տզել շարժուքը կը ճեւացնեն , իս-
կոյն ծիծաղելու տեղ , առաջիկ յանդիմանելու է զա-
նոնք . հասկցնելով միանդամայն թէ ըրածնին որքա՞ն
ընդդէմ է քաղաքավարութեան և քրիստոնէական
սիրոյ :

Ու անտարակոյս եթէ տղաք միշտ առջեւնին
առաքինութեան օրինակներն ունենան , երբէք մոլի

էին ըլլար , բայց այս անվնաս ըլլալուն համար դա-
տիարկիները պէտք է սրտի մօտ աշխատին որ տե-
սած մեղութիւններին անոնց վրայ վնասակար ազ-
դեցութիւն մը չընեն : Եւ սաստ ալ ապահով եղա-
նակն է մեղի անձանց վատանուածութիւնը նշմարել
և ցոյց տալ խոհեմութեամբ թէ ո՞ւրքան անարդ ու
թշուառ է այն մարդը, որ իւր կրից դերն ընդունելով
բանականութեան պատգամից չհնազանդիր :

Պատահում է այսու ամենայնիւ թէ այս տեսակ
խօսք եղած ժամանակ, ոմեց միտքը սա ալ ապաւի-
ն թէ պարոին աչք խլել, ներել ու տանիլ ուրիշ-
չին մանաւանդ ծեղաց պակասութեանց, սիրոյ և
ակնածութեան քողովը ծածկելով զանոնք :

Պիտ կոչմանէ դգուշանալու են ծեղք և դա-
տախտակները որ իրենց թերութիւնները չհայտնեն[1]
ոմեց . վասն զի դուցէ սաով պակսի անոնց ակնա-
ծութիւնը, որ հիմն է ճշմարիտ դատախտակութեան .
կամ թէ անոնց սրտին մէջ վնասակար ազդեցութիւն
մը ընելով, առաքինութեան սերմը ապականէ : Կարճ
խօսքով ոմեց փափուկ բոյսեր են , երբ զանոնք
պարարտ երկիր մը անկնս , խիստ պատուական հիւթ
մը կը ծծեն . և թէ որ թունաւոր օդ և վնասակար
միջամտելէ ազատ պահես , կը ծաղկին ու կը պըտ-
ղաբերին :

---

[1] Եւ թէ որ մէկ պակասութիւնին յայտնուի , խնդայն մեծ ցաւ ցուցնեն անոր վրայ :

ԳԼՈՒԽ Ե.

ՀԵԳՈՒՆԱԿՈՒԹՒՒՆ ԵՒ ԱԿՆԱԾՈՒԹՒՒՆ

Ծ՝ՆՈՂՔ իրենց զաւխեր[ն] յարգանք ու ակնածութեան կը խնդրեն, և իրաւունք ունին, վասն զի այս երկու զգացմունքը երկու կողմեն համար ալ խիստ պատուաւոր, վայելուչ և օգտակար է, որ առանց անոնց ազէկ բան մ՝ալ չկրնար յաջողիլ։ Քայց որովհետև ակն ու յարգանքը չեն հրամայուիր, անոր համար ամենքնիկ օրինակօք և առաքինութեամբ պէտք է զանոնք ներշնչել, ու ա-նոնց արժանանալ, նոյն տալով բոլոր այն գործերն, որ մեր վրայ ծիծաղ կամ անարգանք կրնան բերել։

Ա՛վ դաստիարակ, որ յանձնառու եղած էք հարց և մարց պարտքերը կատարելու, հսկեցէ՛ք արիութեամբ ձեր վարուց վրայ, չըլլայ թէ ձեր աշակերտները ամենափոքր թերութիւն մը դանեն վրանիդ, որ իրենց ակնածութիւնը նուազցնէ։ Ակնածութիւնը ձեր ներշնչելիք զգացմանցը առաջինն ըլլալով, մի՛ թողուք որ զանիկայ անպատիժ կորսնցնեն։ Հայրերն ալ պարտին օգնել ձեզ, զի ա-նոնցմէ ի՛նչուք ձեր հեղինակութիւնը։

— Ա՛ենն Թէոդոսիոս կայսրը իւր որդւոյն Արգադատի դաստիարակութեանը համար Արսենիոս անուն մէկը հրովիրէն կատանդնուպօլիս հրաւիրելով, ամեն իշխանութիւն տուաւ իրեն, սա դեղե-

ցին խօսքն ընելով. “Այո՛—հեթե՛— դո՛ւ հայն պիտի ըլլա՞ իր հայրը, Բոլորվին չքնաղ կը յանձնեմ ինձ: Ուրիշ օր մը յանկարծ Արամիսան անհաւատը մոնթլով, երբ տեսաւ որ որդին հանդիսաւոր նաւեր էր, ու գահաւիժարանը վանդնած դասատուութիւն կ’ընէր, շատ նեղացաւ ու յանդիմանեց զինքն որ իւր իշխանութիւնը բաւական չէր ճանչցուցեր աշակերտին: Արամիսա իւր անձը արդարացնելու համար պատասխանեց թէ, կայսրուհւոյ մը չվայլեր ոտից վրայ կանգնիլ: Իսկ Թէոդոսիոս՝ որ իւր որդւոյն սիրտը մեծ ակնածութիւն ներշնչել կ’ուզէր, Արամիսան նաւերցոյց և Արքաւիսի հրամանն ըրաւ որ ոտք ելլէ և զբօսանքը թող կանգնի դասատուին առջին ” : —

Այնպես կրնանք դասախօսութիւն ալ սիրտ և ծնողաց վրայօք ամենայն ակնածութեամբ խօսի, ու հապա կըսենք աշակերտին թէ անոնք երկրիս վրայ Աստուծոյ պատկերն ու տեղակալներն են. թէ Աստուած կը հրամայէ որ զանոնք սիրեն ու յարգեն. և թէ երանութիւնը՝ ապագայ կեանց մէջ այն գաւկներուն վիճակն է, որ կը պատուեն իրենց ծնողքը:

Ծնողք ալ պարտին նոյնպէս ամենայն զգուշութեամբ ծածկել գաւակաց վրայ ունեցած գորովնին, որ չըլլայ թէ հպարտացած գործածեն տղայք. զի ասոնց առաջին հոգը ծնողաց սիրարժանութիւնները հաւկնալն է. և թէ որ անգամ մը ձանչնան, ալ չեն մոռնար զանոնք:

Իրաւ է որ տղոց վարուկ հասակին մէջ երբեմն անոնց սիրարժանութիւնը զինջանիլը անբաւական է. բայց երբ խելամուտ սկսին, ծնողաց շարժմունքը ա-

ահելի ծանր ըլլալու են. ալ անոնց հետ խաղալ, խրնդալ չկայլեր, ապա թէ ոչ այս աստիճան ընտանութիւնը կ'եղծանէ իրենց հեղինակութիւնը: Տղայք զիրենք հայրերնուն հաւասար բռնելով, այնուհետև չենազանդելու պարտաւորութիւնը չեն զգար. և ընազանդութեան տեղ անարգանքն ծնունդ կ'առնու, որ ծնողաց օրերն դժդոհութեամբ ու դառնութեամբ կը լեցնէ:

Վ՚երջապէս, ծնողք, սիրեցէք ձեր զաւակունքը, բայց ճշմարիտ սիրով. դովեցէք երբ հանդարտ կը կենան. յանդիմանեցէք, երբ յանցանք մը կը գործեն: Մի՛ խնայէք իրենց ոչ գովեստն ոչ ալ խրատը. բայց չափաւոր եղիք. ու հոգ տարէք որ մէկ նայուածքնիդ երկու մանչն ալ բաւէ:

Օ՚գաւակներնիդ երբ հանդարտ կը կենան, կ'ուզեն որ ձեր քովը գտնուին. և ասկից իրենց մէջ վարձատրութիւն կ'երեւի. ընդհակառակն, երբ յանցանք մը գործեն, դէմքերնիդ, տխրութիւննիդ ամենաաստիկ պատիժ մը կ'ըլլայ իրենց, ձեզ մօտենալու համարձակութիւննին խլելով իրենցմէ:

ԳԼՈՒԽ Զ.

ՊԱՏԻԺ

Տղայոց անշուշտ իրենց տկարութեան չափով պատիժ պէտք ունենան, եւ թէ որ ծնողք կամ գաստիարակները խոհեմութեամբ վարուին, չեմք երկ-

բայիր ըսելու թէ ոչ այն պակասութիւնները, ոչ ալ անոնց թիւը այնքան մեծ կ'ըլլայ։ Եթէ դաստիարակը միակերպ և զգուշաւոր ընթացք մը բռնէ, որքան կը քաջալերի աշակերտը արդիւնաւոր բաներէն հեռի կենալու։ Եթէ քաղցրութեամբ ու սիրով վարուի իւր խրատուցն ու դասերուն մէջ, որքան դիւրաւ իրեն կ'անսան տղայք։ Եթէ պարտաւորութիւններուն յաճախ իրենց միտքը ձգէ, որքան հաճելի կը պատահի անոնց զանցառութիւնը։

Իսկատ կարեւոր բան է որ դաստիարակները միանգամայն քաղցրաբարոյ ու հաստատամիտ ըլլան։ Անօգուտ ու ապարդիւն կամ անդրծադրելի սպառնալիք երբէք չկայներ ընել. ապա թէ ոչ դործադրեն կամ թէ ճշմարիտն ալ իւր ազդեցութիւնը կը կորսընցնէ։ Թէ որ անդամ մը պատժոյ խօսքն ըլլայ, բայց մոռացմամբ կամ թէ զանց ընելով չդործադրուի, ամեն անդամ անպատիժ ձգելու յոռետիլ մեծ համարձակութիւն կ'ըստանայ աշակերտը։ Ուրեմն, դաստիարակներ, նայեցէք որ յանցանքն անվրէպ պատժուի և արժանիքն անհրաժեշտ վարձատրի։ Եւ երբէք մի՛ խոստանայք տղոց ինչ որ չէք ուզեր կատարել։ Զայն ի խոստմնազանցութիւնը տղոց վրա տահութիւնը կործանելէ զատ, չար օրինակ ալ կ'ըլլայ։ Ընչն նպատակաւ կիղձուպատիր, շինծու խոստքեր ամենեւին մի՛ ընէք զանոնք խաղացընելու կամ բանի մը վրայ հաճոյանալ բերելու համար։ Զայն ի տղայք կարծուածէն աւելի սրամիտ են, և թէ որ անդամ մը կիղձիքն տեսանին, իրենց բնական միտ-

մտութիւնը, սովորական վատահութիւնը կը կորսընցընէ. և իրենք ալ նոյն տեսակ վարքեր ուրիշներէ ալ կրծածնել կ'ըսկսին, որով վերջապէս խորտակուելու կ'երթան: Կիզճաւորութենէ ետեւ կու գայ առատութիւնը. և սոր վրչ առջի անգամի անցաջողութիւնը աւելի ևս վարպետութեամբ գանելոց գործածելու շարժառիթ մը կ'ըլլայ:

Մի պատժէք աշակերտներ երբ չեն արժանի պատժոյ, և մի՛ պատժէք զանոնք խստութեամբ, երբ կրնան ի յանցանքնին: Տղայ ալ խելացոյ անձնոյ նման գիտէ երբ իրաւամբ և երբ յանիրաւի պատժուելնին: Անիրաւութենէն ալ անպատիժ ըլլալու կամ անհոգութեան չափ վնաս կը բերէ աշակերտոց [1]:

Յանդիմանութեան, ինչպէս և պատժոյ ժամանակ զգուշանալու են դաստիարակները որ բարկութեան կամ արտառութիւնը չգայ իրենց, զէմքերնին չգլլայլլ: "Բարի-լինան ժամանակ պղայ մը ծեծելն ո-չանդիմանելը, ոչ ինչ պանիկայ ո-գրել է", կ'ըսէ Մոնթէյնը, "այլ անկե վրէժ առնո-լ": Խոհեմութեամբ և չափաւորութեամբ պատիժ տալը միջոցն խոնարհութեամբ և հնազանդութեամբ կ'ընդունուի, ու աւելի արդիւնաւոր կ'ըլլայ: Եւ քանի որ բարկու-

---

[1] Ուսման կոչնականէ ծուլութեան համար տղայքն պատիժ կու ժամանակ, դաստիարակները պարտին լաւ ճանչնալ անոնց բնական կարողութիւնները: Չի կրնայ ըլլալ որ տղոց գանազան յատկութիւնը իրենց ուսանողութեան տկարութիւնն, բնաւորութիւնն ըլլայ:

թիւնը տուէ, պէտք չէ պատժել. վասն զի ան ա-
ւուն չէ թէ մինք, այլ կիրքերն կը հրամայեն։

Խարխուլթիւնը խրատի ժամանակ պատուական
դեղի մը հետ խառնուած թոյնի կը նմանի. թէ
որ երկուքը մէկ տող տաս, տղուն կորուստը ան-
հրաժեշտ կը հաստատես. թէ և քու ամենալաւ ա-
դիւնդ ուրիշ բան եղած ըլլայ։ Խիստ եղիր թէ
խօսքով և թէ գործով, երբ հարկ ըլլայ. և գայ-
թացնալ ցոյց տուր զինքդ, երբ ուրիշներ պակսու-
թիւններդ արժանի են տալու։ "Դիմայ պրպտո՞ղիս," ի'նչ
կ'ըսէ իմաստունը, "ի'նչ ըլլանալ կը պատրաստուիս։" Անդրդու-
ելի կեցիր առանց ըլլալու անդուր ու բռնաւոր. նայէ
որ գաւազանի մը դէմքն ու հօր մը սիրտն ունենաս։

Ուրիշին մի' պատժեր տղան, երբ կամ ինքը և
կամ դու բարկացեր ես. վասն զի թէ որ սրտմտած
ժամանակդ զանիկայ պատժես, շուտով պիտի տեսնէ
թէ ոչ իրաւամբ ոչ ալ բարեխառնօրէն զինքը պատժե-
ցիր. հետեւաբար հեղինակութիւնդ վրայ ունեցած
ակնածութիւնը պիտի կորսուի։ Եւ թէ որ իր խոր-
ված ժամանակը զինքն պատժես, չկրնար իր
պակսութիւնը վէճի կերպով տեսնել և քու խրա-
տիդ արդարութիւնը զգալ, որով աւելի յանդուգն
ըլլալու վտանգն կ'ընկնի։

Պատիժը օգտակար ընելու համար պէտք է խո-
հեմ ու չափաւոր ըլլալ։ Տ'ին Ֆինելօն[1] ինչ պա-

---

[1] Երեւելի մատենագիր Դաղղիացի, ծանօթ ալեկոծ հաշակառոյ Տէլեմաքայն ու Դատաստանակութիւն աղջկանց անուն գրքոյկին։

տուական ընթացք մը բռներ էր Պուրիչյեի դքսոյն դէմ։ — Երբ այս արքայորդին բանի մը համար ցաւնոյր, ինչպէս որ տղայական հասակին մէջ շատ անդամ կը պատահի, գիօն դաստիարակը կը թողուր որ անցնի փոթորիկը, որ առնն բանականութիւնը իւր տիրապետութիւնը կը կորսնցնէ. բայց միանգամայն բոլոր ընտանիքն իւր հրամանին համեմատ արքայորդւոյն հետ խօսիլը կը դադրեցնէր, և տխուր դէմքը մը ցոյց կու տար. բոլոր կրթութիւննեին ու դասերը կը վերջանային, և կ'ուրեւէր թէ ալ երեն մօտեցող մը պիտի չըլլայ։ Այս առկախման վիճակը շատ չէր տեւէր, արքայորդին իւր առանձնութիւնէն ձանձրացած ու խռոված, կու գար ներում ու թողութիւն կը խնդրէր։ Այն ժամանակ դաստիարակը այս դէպքը յօգուտ ծառայեցնելու համար կ'ըսկսէր ցաւանն անիրաւութիւնը վրայ խօսիլ. իւր հայրական ձայնը կը թափանցէր ձշմարտութեան և ղջման բաց սիրտը, և արտասուքն իւր ձեռնունները կը թրջէին։ —

Տղոց առջին, զանոնք ապրեցնելու համար երբէք դէմքդ խոժոռ չըլլայ առանց անհրաժեշտ հարկաւորութեան. ապա թէ ոչ հանդիմանութիւնն ու վատահութիւնը անոնց սրտին կ'անհետանայ, առանց որոց դաստիարակութեան հոդին ու խնամքը անպտուղ կ'ըլլան։ Այն որ քեզ սիրեն, պահպանեցնելու խոստովանելու ջերմեռանդ։ Երթողամիտ եղիր[1] անոնց՝ որ կիղճաւորութիւն չեն ըներ. ոչ

[1] Աշխոյժ ու երեւակայուն տղոյքն յաւէտ բնաւորութեան մէջ տղոյմէն աւելի ներողամիտ եղնան պիտանի են։

պարմանք ոչ ալ բարկութիւն ցոյց տուր հայհո-
յութեանցը համար . այլ համակրէ իրենց տկա-
րութեանցը : Եւ մինչեւ անդամ երբէք համարձա-
կութեան չափն անցնին , մի՛ վհատիր : Ստոյգ դիտ-
ցիր որ ասիկայ վերջը շատ օգտակար պիտի ըլլայ :
Ան ատեն բուռն միջոցներու դիմել հարկ կ'ըլլայ ,
երբ վատահութիւնն ու անկեղծութիւնը խնդրուած
արդիւնքը չեն ապահովեր : Ցոյց տալիւն պէտք է
բացախիտ ու ընտանի վարմունքով մը սկսիլ . որով
դիւրաւ կը հասկցուի թէ տղայ իրենց բնական վի-
ճակին մէջ ինչպէս կը շարժին :

Թէ որ աշակերտը անուսանելի բնաւորութեան
տէր է , և զանիկայ առանց վախցնելու ուղիղն ան-
յուսալի կ'երեւի , անմիջապէս այդ միջոցին մի՛ դի-
մեր : Դանդաղ փորձ փորձէ ամեն ուրիշ առիթը : Եր-
բեմն ամենազօրաւոր մարդկային ներս կը նամանի , որ
միայն յետին դժուարութեանց մէջ կը գործածուին :
Գրեթէ առանց բացառութեան կ'ապրեն , կը մար-
բեն , բայց միանգամայն խառնուածքը կ'այլայլեն ու
գործարանները կը տկարացնեն : Այն հոգին՝ որ եր-
կիւղիւ կը կառավարի , օր ըստ օրէ տկարանալու
ենթակայ է : Մի՛ յանդիմաններ զաւակդ իր թերու-
թեանցը համար , առանց թելադրելու իրեն զինքը
ուղղելու միջոցները . վասն զի ծանր պատիժները
դժգոհութեան և վատութեան կը ծնանին :

Երբեմն յանցանաց համար առ հետեւանքները
կամ առանց նման պատիժներ կրնայ տեսչին : Տա-
ռանձնական մէկ կողմը փակէ զինքն ընտանիքէն

գաղտուկ, ապառնալով իրեն թէ յանցանքն և թէ պատիժը ամենուն հրապարակել, եթէ ուրիշ անդամ նոյնը գործէ։ Թէ որ յանցանքը սովորական չէ կամ թէ հարուածողութենէ յառաջ չգար, աւելի քաղցրութեամբ վարուիլ կը վայլէ հետը։ Այսու ամենայնիւ զգուշանալու է աշակերտին պակսութիւնները չտեսանելու բերնել և կամ՝ ներել. ընդ հակառակն միշտ զօրութեամբ և ծանր կերպովպէտք է խօսիլ անոր հետ, որ խոտորի և մեծ ցաւ պատճառէ։

Իբր պատիժ մեծ պակսութեանց պէտք է որ հօրմէն ու մօրմէն ընդունած ամեն տեսակ շնորհքներէն զրկուի. ամենասիրելի բայց բացարձակապէս հարկաւոր չեղած բաներն ձեռքէն առնուին։

Պատիժ երբեք ժամանակը ոչ իբր գիտցիկ հաստատները հաստցնելու, ոչ ալ պատասխանատուութիւն ընելու է։ Ցուրտ մտքով ըլլայ շարժումդ, թէ և քաղցրութիւնը միմ մոռնար։ Թէ որ խոստանայ տղան ուրիշ անգամ այն պակսութեանցը մէջ չընկնիլ, միմ՛ ուշ դներ։ Թողութիւն և ներումն խոստանալու համար պէտք է ապաշխարէ ու վարքն ուղղէ։ Մէկ քանի օր այսպէս անցնելէն ետև, դարձու իրեն իր հպարտանալն, իր խաղալիքները, քու բարեկամութիւնդ և ծնողացը։ Թէ որ տղայն արդէն բաւական յառաջադիմած է դաստիարակութեան դործոյն մէջ, քիչ անգամ այս միջոցներուն դիմել հարկ կ՚ըլլայ. վասն զի փոքր թերութեանց մէջ գինքն ուղղելու ամեն ուշադրութիւն արդէն դործածուած ըլլալով, ոչ երբէք մեծն կը գործէ։

Ծանձին և ուրիշ բոլոր պատիժներուն յատկական ժամանակը այն ատենն է, որ տղան չափահասութեան հասնելէն վերջ անցնի, առանց կամակոր ու դուռաման եղած է, որ ոչ մէկ հանդուրժելը, և ոչ ալ ամէն պատիժները այնուհետեւ գինքն ուղիղ կը բառնան:

Ուրիշ պարագաներու մէջ, մանաւանդ՝ երբ տղայքն կ'բռնին պատուոյ զգացումն զգալ, բոլորովին հետ կենալու է այս միջոցներէն: Եւ թէ որ անոնցմէ մէկուն դիմելը անհրաժեշտ երեւի, աչքի կիրպով մը ածելնել պէտք է զանիկայ: Եախ՝ իմաց տուր աշակերտին ինչ որոշած ըլլալդ, ապատնալով զանիկայ երբ պատժոց ամենամեծը, միանգամայն հակցուն երեն, թէ այս միջոցը դործադրել պիտի առիպուիս, իբր չարութեանը համար անզգամ և անխոհեմ տղոց կարգն դասելով գինքն: Ան ատեն առանձ պատիժ մը սովալի դէպք մը պիտի երեւի երեն, և անոր պատճառն անդամ բաւական է գինքը ապատաքինցնել. և առանձով անցուսալի կ'ըլլայ այս տեսակ պատժոց կրկնութիւնը, որ միանգամայն կը վշտացնէ թէ կրողին և թէ տնօրինողին սիրտը:

ԳԼՈՒԽ Ե.

ՋԳԱՑՄՈՒՆՔ

Ինանականութիւնն և պատուոյ զգացումը դաստիարակութեան ամենագօրաւոր միջոցներն են: Դաս-

ախտակը ուշադրութեամբ պէտք է դիտէ տղան զգացողութիւնը, և իր բազմատեսակ վարձատրութիւններուն ու պատժօքը անոր վրայ ներգործէ։ Գլխաւորապէս հոգ տանելու է որ իր բարեկամութիւնը ամէն բանէ առնլի փափաքելի ու սիրելի ըլլայ աշակերտին։

Տղայ֊ք խնդասիրտ մարդոց նման սրտին պատուոյ զգացման[1] սերմն ունին իրենց սրտիցը մէջ. դաստիարակին ընելիքը զանիկայ ճանաչելն ու ճշմարտութեան ու գովութեան արժանի եղած բաներուն ուղղելն է միայն։

Տղայ֊ք ամէն բան իրեն տրուած արժողութեանը համեմատ կը դատեն։ Թէ որ բան մը անոնց աչքին յարգելի ընել կ'ուզես, դու նախ օրինակովդ յարգելու ես զանիկայ. անոնք ալ նոյնպէս կը յարգեն։ Եթէ կ'ուզես որ ամէնադուրեկան դործ մը ընեն, առաջ նայէ որ գովելին դործեն։ Անիկայ նախանձելն և շարժառիթ կ'ըլլայ միւսին։ Այս պատուական կրթութեամբս դիւրաւ և յաջողութեամբ զանոնք առաքինութեան մէջ կը հաստատես։

Ընդհ֊ աշակերտիդ այն բաներն՝ որ հասակի

---

[1] Պատուոյ դատողութեանը մէջ խիստ լաւ ծանօթ էր պատուոյ զգացումը։ Անգամ մը տղուն մէկը առջեւս մը գովեցաւ, (եթէ գողութիւն կրնամ կոչել ասկայ, ըլլ ամէն բան հասարակաց էր իրենց մէջ) հանդիմանեցի նեղութեամբ պահեց զայն, որ ուրիշը չտեսնէ և բաւական ժամանակ առանձնանալու կարող չըլլալով, աղուէսը սկսաւ իր աղիքը կրծել։ Տղան քաջութեամբ համբերեց իր պատուոյն համար, մինչեւ որ անդրոյ վար իջնեմ։

ակարութիւնը հարկաւոր են, կամ թէ համեստ զուարճութիւն մը կը մատակարարեն։ Բայց զգուշացիր որ զինքը արժանի չհամարի այդ ընտրհացը. և նայէ որ առնք իրօք յարգանաց արժանի և բոլոր իւր կեանցը մէջ պատուելի բաներ ըլլան. ինչպէս են ծնողաց գորովն ու բարեկամութիւնը, աղքատաց բարեգործութիւն մը ընելու կարողութիւնը, ընտիր մտեան մը, օգտակար թղթեր, ցուցակներ, նոր բան մը ուսանելու զուարճութիւնը...։ Թող այսու ամենայնիւ ակնիւ նախանձաւորութիւն մը [1] զինքն անդադար գրգռէ ամեն բան ուրիշներէն աւելի աղէկ ընելու և գովութեան արժանանալու։ Ո՛վ որ անզգայ է գովութեան, անզգայ է յանդիմանութեան։

Ա՛յսու ամենայնիւ զգուշանալու են ծնողք կամ դաստիարակք որ այս զգացումը իրեն յատուկ եղած սահմանը չանցնի։ — Շատ նախանձն որ խիստ վտանգաւոր կիրք մ՚է, ատոր տեղ ծնունդ չառնու։ Շատ անգամ տեսնուած է, որ տղայ մը իւր դասընկերէն յետնելոյ ծնալուն համար յանդիմանուած ատեն, սկսեր է տրտմիլ, ջանք ատել, ատոնց կորուստը մտածել, հետեւաբար այլոց ակնիւ յաջողութիւններն անարգելով, իւր ձիրքերն ալ անպատիւ ընել։ Ճշմարիտ առաքինութիւնը ատոր հա-

---

[1] Այս զգացումը՝ որ կը գրգռէ մարդս արժանիօք զուարճութիւնը գերազանցել, շատ պատուական գործերու պատճառ եղած է։ Այս զգացումն էր որ զՈմիռոսէս գրգռեց զՔեմիէնեան գերազանցել։ Հեբքես ատով առաւելութիւն ունեցաւ Պարատասիոսի վրայ։

կառակ, Ամենատուն նման կը թերկրի երբ ուրիշ գինքը կը գերազանցէ: Հռովմայեցւոյ մը շարժառիթը չէ թէ իւր հայրենակիցները գերազանցել էր, այլ իր հայրենեաց փառքն աւելցունել:

Նախանձաւորութեամբ և բարի համբաւոյ սիրովն վառուելէն ետև, ալ հնշտիւ կ'ընդունի առաքինութեան սերմանքը, և ամենայն ժրութեամբ զանոնք իւր սրտին մէջ կը սերմանէ: Դու ալ այն առեն աշխատելու ես զանոնք մշակելու այն նոյն միջոցներուն, որովք ծնունդ առին: Գիտէ, դովէ աշակերտդ թէ պաղատուկ և թէ յայտնի, երբ գովութեան արժանի բան մը գործէ կամ խորհի, շնորհաւորէ գինքը, և նայէ որ ուրիշներն ալ նոյնը ընեն յարգանօք:

Տղոց առջեւ պէտք է գովել այն բաներն՝ որ ճշմարտիւ գովութեան արժանի են. ինչպէս հնազութիւնը, ընդանդութիւնը, պարտաւորութիւնները կատարելու ժրութիւնը, ակնածութիւնն ու սէրը անոնց համար՝ զորոնք պարտիմք սիրել և յարգել:

Երեխի ընտանիքէ եղող տղոց ունայնամտութիւնը անուցանող շողոքորթութիւններ մի՛ ըներ ի բանց ժառանգելիք պատուանուանցն ու հարստութեանցը համար, այլ գործոյ ուշադրութիւնին իրանց ներկայ վիճակին, ուր դեռ բոլորովին զուրկ են ճշմարիտ արժանաւորութենէ. և չունին ոչ գիտութիւն, ոչ առաքինութիւն, ոչ ալ իրանց պիտոյքը հոգալու կարողութիւն. ամեն բանի կողմանէ ուրիշ չեն նպաստիցը կը կարօտին, երբ մէկը կարօտ չէ իրանց: Դուն թէ որ արդէն փքացեալ են հպարտու-

թիւնը, հասկցու. իրենց հպարտութիւն պատճառող իրաց անհատութիւնը, անձնական արժանաւոր, առաքինութեան գերազանցութիւնը՝ հարբուտութեան և տիրապանծութեան հետ բաղդատելով: Ամեն երկիր առանձին կը գտնուի անանկ օրինաւիճակի մէջ, որ հոգւոյական ընտանիքէ ծներ, ամենահատուկ տիպերը ու ամբոխ գանձէր ժառանգելը են, բայց յանկարծ անշքութեան և թշուառութեան մէջ են ընկեր: Ոմանց ամեն երկիր կը տեսնուի անանկ անձինք՝ որ խիստ անշուք ու նուաստ վիճակի մէջ ծնելով, իրենց առաքինութեամբը կամ հանճարովը մեծ փառք առացեր են: Այս տեսակ խորհրդածութիւնները իրենց հպարտութեանը մտնել տալու տեղ, կը խոնարհեցնէ զանիկայ և տղոց միտքը առանձին ստորնութեան երկիւղիւ կը լեցնէ: Երանելի՜ կուտայ իրենց թէ ինքն ընտրեալ բան է հպարտութեան և փարթամութեան կորուստը, և թէ ոքա՛ն անտանելի դժբաղդութիւն է այս կորուստէն հետեւած նուաստութիւնն ու խոնարհութիւնը:

Ամենայն մօտ հոգ տանիլ որ աշակերտը քաղցրասիրտ ու քաղաքավար ըլլայ, և ընտհանրութեամբ ընդունի այլոց մարդասիրութիւնը կամ յարգանքը: Մի՛ թողուր որ զինքն շողոքորթեն, և երբ այս համարձակութիւնը առնող մը գտնուի, իսկոյն իմաց տուր երթ այս տեսակ անձանց հոսքին պէտք չէ ունկնդիր ըլլալ:

Տղոց չսիրեր որ ոք և է մէկուն հրամայեն, այլ պարտին քաղցրութեամբ խնդրել ինչ բանի որ հար-

կաւորութիւն ունին , և զանիկայ ընդունած ժամու՝ նախևին՝ ընդհակառակ ըլլալ . թէ որ հրամայական ձև մը գործածեն , Տո՛ր , կ՚ուզեմ ըսեն , ամեն մարդ պէտք է իրը խուռ իրենց հետ վարուի և ուզածնին չկատարէ :

Երբ աշակերտդ ծառայութիւն մը կամ ընծայ մը կ՚ընդունի իրմէ ստորին անձէ մը , պէտք է որ ընդհակառակ ըլլայ անոր , և աւելի ճոխ փոխարէն մը ընէ : Եւ թէ որ իրեն յանձնուած բան մը կոտրէ կամ խանգարէ , վնասէն աւելի մեծ հատուցումն ընէ : Այս եղանակաւ ինքն կ՚ուսանի ղրամոց գործածութիւնը , և մարդկութեան , արդարութեան ու վեհանձնութեան առաջին զգացմունքը ծնունդ կ՚առնուն իր սրտին մէջ :

Տղոց առակ որուած ժամանակ պէտք չէ ուշ հրամայել իրենց (ինչպէս շատերը կ՚ընեն ,) որ պահեն . ոչ ալ բոլորովին թողուլ որ իրենց հաճոյից համեմատ վարուին զանիկայ : Պատն ալ առանիկ կամ կծծի կ՚ըլլան և կամ գեղէս : Ցիշէ աշակերտիդ յաճախ կրկնութեամբ՝ թէ պարզև , ընծայ տալու փափաքը բարի սրտի և վեհանձն հոգւոյ նշանն է : — Դիոնէսիոս Սիրակուսացի բռնաւորը , որ մէկ իր որդւոյն դաստիարակը ոսկեայ և արծաթէ շատ անօթներ տեսնելով , որ ինքն աղտոտ տուած էր , սա խօսքն ըսաւ . «Որդեա՛ , արծաթի չես խաղալու , որովհետև քեզ պատած այս ընծաներուն չես կրցեր քաղքենի պատանի» : —

Ասկից՝ աշակերտիդ թէ աւելի քաղցր է տալը քան առնուլը , և թէ ձեռնհաս անձանց պարտքն է

կարօտելոց օգնելը ։ Երբ աղքատ մը տեսնէ, նայէ որ կարեկցի և ձեռնտու ըլլայ անոր ։ Ուրքաձն պանծալի է գթութիւնն ու ողորմութիւնը ։

ԳԼՈՒԽ Ը։

ԺԱՄԱՆԱԿ ԵՒ ԵՂԱՆԱԿ ՈՒՍՈՒՑԱՆԵԼՈՅ

Նթե կ'ուզես որ տուած դասերդ պտղաւէտ ըլլան, պատէհ ժամանակն ճանչցիր ։ Երբ տղու մը միտքը ցրուած կամ գրաւեալ է, ինչ որ ըսես իրեն, տպաւորութիւն մը չընէր. բայց երբ անդորր ու անզբաղ վիճակի մէջ գտնուի, դիւրաւ ըսածդ կ'ըմբռնէ ։ Այս ամենայնիւ խաղի կամ զբօսանաց վայրկեաններն ըլլորուելին անյարմար ժամանակներ չեն. միայն թէ բաւական զգուշութիւն ընես որ խօսքդ կարճ ու յստակ ըլլայ ։ Երկայն վարդապետութիւններդ, մանաւանդ երբ յաճախ կրկնուին, տաղտկալի ու ձանձրացուցիչ կ'ըլլան ։ — "Ես ալ քեզ նման մանուկ էի", կ'ըսէ Սողոմոն, "և սիրելի մօրս ու հօրս, որունք շարունակ զիս կը խրատէին որ իրենց պատուէրդը պահեմ, և զիմաստութիւն սիրեմ[1]" ։

Իմաստութիւնը կը պատուիրէ մեզ որ խանդակաթ սիրով սիրենք տղայքն առանց եղծանելու իրենց անմեղութիւնն ու միամտութիւնը. արծարծենք իրենց սէրն ու գորովը առանց տաղտկացնելու զիրենք. միշտ

---

[1] Առակաց Դ գլխոյն իմաստէն առնուած ։

ջանալու հպատակութեան մէջ պահելէ առանց յա-
ճախակի լրոյ ազատութիւնը. Հոգ տանիմք և
պղտշանալէ որ ոչ պղտուածոց լրոյն ակնածութիւնը,
ոչ ալ պատճառ լրոյն սէրը նուազի. անանկ զօ-
րաւոր պատճառ մը, որ միտքը անգամ անոնցմէ
խոր ատելի, և վիրաւորէս աշխարհ հսկիմք որ
ամեն դէպք էր օգտակար դաս ծառայէ լրոյն:
Ո՛հ ոչխար չգիտեր, ոչխարն սխրալի տեսարան, էրբ
մայր մը, որ իր զաւակն առջին առած, էրբ
թէ կը հեղու և խորին կը տպաւորէ անոր մտացը
իմաստութեան առաջին սկզբունքը: Ձիւց ճշմարիտ
երջանկութիւն երեւիս վրայ, քանց էնէ պարիսպ կրօնիս
քառակուսութեան և արդարութեան օրինացն համեմատ:

Պարապոյ ժամանակ մի՛ ըներ աշակերտը զօ-
րանոց դուրսնուելնէն, բայց պիտնութեամբ հսկէ
վրանդամնէն անոր շարժմանց վրայ[1]: Տանակին
նէրէ անոր խաղալուցը, բայց ոչ իրեն հաւասար այլ
իրեն դ լուխ, որ հնդնակութեանդ սկսրանալու
վտանգն չընկնի: Ազատութեան այս ժամերուն մէջն
է որ տղոց բնութիւնը լաւին կը հասկցուին, և
այս ժամերուն մէջն է որ զանոնք դիւրաւ կրնամք
վարժել քաղցրութեան, քաղաքավարութեան և շա-
փաւորութեան: Ինչպէս ուսուցանել իրենց որ ա-
դարաւէր, անշահախնդիր ու չափաւորութիւն խոր-
ցոնքներ ըլլան: Անանկ որ միտնին ոչ բոլորովին

---

[1] Թող չտալով վրանդամնէն կատարեալ ընկերութիւններ
կազմելու, ինչպէս ապչիանց հետ, և միշտ նայելու է որ ան-
վնաս շարժուածներ չանեն:

խաղալ գրաւի, ոչ ալ չափազանց սէր ու տաքութիւն ցուցնել խաղակից ժամանակ. որովք ամենքն ալ խիստ վնասակար բաներ են:

Գաւառասիրութիւնդ կամ խրատներդ պէտք է վերջացնես, երբ կը տեսնես որ ձանձրութիւն կը պատճառեն. իմաստութիւնը երբեմն երբեմն ու ժըպտիս դիմօք միայն կ'երեւի: Զարդարէ ծաղիօք հատակի այս արշալոյսը, և ծածկէ օգտակար պատուհանը այդ ծաղիկներուն ներքև: Ով որ աշակերտը անպատմի մը իւր պարտաւորութիւնները դժնդակ ու անտանելի բաներ տեսնէ, ալ ոտքն ալ չդնատիս, զատնէք իրեն սիրելի չես կրնար ընել:

Տղոց ամեն աւուր դասերը ախորժելի ընելու այս կանոնը բացառութիւն չունի. դրախտ[1] անգամ որ ուրիշ ոեւէ վախճանի հասնելու համար հարկաւոր միջոցներն անշուշտ պէտք է՝ ի գործ դնել: Ուսման սկզբնաւորութիւնը տղոց քիչ մը ուշացնելն ալ օգտակար բան է. վասն զի այս ալ ախորժ կը բերէ: "Ճառերը", կ'ըսէ Ռուսօ, "իրենց կարգաւոր գործ ըրած են տղոց ընթերցման համար ամենաձանձրալի մը միտքին. ոմանք տախտակներ են ճարպած, ոմանք ցուցակներ և ոմանք տղոյն անհատական տպագրչի խանութէ են գարձուցեր: Լոք ալ[1] կ'ուզէ որ քուէի նման մանաւանդ գործիներով գրերը ճանչ-

---

[1] Յովհաննէս Լոք, աշխարհիս ամենէն լաւ իմաստասիրոց մէկը, ծնաւ Ռիճմոնդի, Սնոզիս, 1632: Ուսումնասիրեց կառավարչց Օքսֆորդի համալսարանը: 1674 թուականեն ետքը տեղւոյն բնակուեց, բայց երբէք չգործածեց այս արհեստը:

ցընան : Բայց ամենէն ապահով, ամենէն քիչ ձանձրացուած միջոցը տղոց ուսումնասիրութիւնը դրուելն է [1] : Ինչ նշանակ որ գործածես, միշտ նայէ որ անոնց սրտին մէջ այս տեսակ ցանկութիւն մը ծլեցնես : Պիտոյ օգուտը տղոց առաջին և մի միայն շարժիչն է :

Երբ դժուար դաս մը ունենաս տալու, նախ պէտք է հասկընաս աշակերտիդ թէ սորվիլէն ետեւ պէտք մեծ գուարճութիւն պիտի զգայ . ետոյ իրեն սորվիլը բաներուն օգտաւէտութեանը վրայ, որ բոլորովին փշրուտ ու անպտուղ չերեւիլն ու զինքը վհատեցնելն : Եւ պէտք որ աշակերտիդ խնդացականութիւնը զարգանայ, դու ալ այնքան աւելի ձիշտ կերպով իր

Իր բարերար պարագային Լորտ Շաֆթսպըրի պրծայն դաստիարակութեանը խնամքին կարգեցաւ : Յետոյ Լոքէն հետ Հոլանտիա գնաց ու հոն վերջացոյց իմացականութեան վրայ գրած երեւելի ձառը : Ընդհոյ ներգործութեան ժամանակը հայրենիքն դարձաւ և հետզհետէ հրատարակեց իր գործերը, որուն համար իրաւամբ մեծ համբաւ առաց. մեռաւ 1704 :

[1] Այս մասին խիստ պէտք է զգուշանիս : Տղոց համար գործածուած պարապմունքին դիքերը, ուրբենարանները, կարծես թէ, բանաւոր էակներու համար չեն գրուած . զի ոչ յիշողութիւնը, ոչ երեւակայութիւնը, ոչ ալ դատողութիւնը կը մշակեն : Տղոյ մը գրեթէ ձորհելուն վրայ անդամ յուսակ գաղափար մը չառանար . անոր համար է որ երկաք, շատ տարի գոյոյ երթալէն ետև հարկ կը տեսնեն իր միտքին ընդհանուր կարգադրութիւն մը տալի : Դաստիարակներուն թէ իրենց և թէ տղոց օգտին համար աւելի կատարեալ գրութիւն մը կրնան հնարել և միանգամայն հինը մէկ դի ձգել. նորը դործադրել համարձակ թուանշ :

գաղտնարանութեան հարկաւորութիւնը էրեն մուտ
ներկայացու : Ուսման սիրելութիւնը միշտ ամե-
նադիւրին ու դուարճալի բաներէն պէտք է ընես .
ու ամեն բանէ առաջ իւր մայրենի լեզուն ուսուցա-
նել կը վայլէ . վասն զի ուրիշ լեզուներէն առնլի դի-
պուածց ետքուկ էրեն , ոչ գոս շատ կը յոգնիս , ոչ
ալ աշակերտդ կը ձանձրանայ . և անգամ մը սորը
բառական համառնալէն ետքս , ուրիշ լեզուաց ու-
սումնքն ալ էրեն կը հեշտանայ :

Տղոց ուսմունքը չափաւորութեամբ յառաջ տա-
նելու է , և գաւխրնին չափազանց ու տաղտկալի աշ-
խատութիւններ չձեւացնելու համար , պէտք է միշտ
ուսման ձեւերն փոփոխել , և ժամանակը ընդմիջել
նեղութեան կրթութենց , խաղի և զբօսանաց վայել-
կեանններուն . որով մի և նոյն ջղերն շարունակ չը
գործելով , ուղեղը չյոգնիր :

Հոգ տանելու ես որ օգտակար ծանօթութիւն-
ներով իւր յիշողութիւնը հարստացնէ աշակերտդ ,
և միշտ շահիլ իւր ծուռ սրամտութիւնները :
Տխրութիւնն ու բնական հեռաբերութիւնը ամեն
բան հարցնելու ի՛սկիսն զտղայ էն : Ասիկայ՝ քիչ
օգտակար միջոց մը ըսելու պիտի թուի անոնց
հաղորդելու , մի՛ դժուարիր ճշդիւ ու քաղաքա-
վարութեամբ պատասխանելու անոնց հարցումներուն ,
չանք ըսելով զվատորոշէս որ ազդու օրինակներու
միջոցաւ պատճառներն լաւ իմանան : Գնաս երբէք
տաղտկութիւն մի՛ ցուցներ իրենց հարցմանցը ; հա-
ճոյ , այլ նայի՛ր որ զուարճալի առիթ լեսան քիչ

և ձարպիկութեամբ ոյոց խօսակցութիւնը ժլատիս [1] :

Վ՚ի ծիծաղիլը աշակերտիդ ըրած հերքումնը ըսաւ և հակասութեանցը կամ սուտիլն փաստերուն վրայ, ոչ անհամեմատութեան ցոյց առաւ, ոչ ալ իր խնամատար վարուէ հետը. վասն զի ասոնք գիտցեր կամ զգուշցեր լալ՝ բայց ոյոց ներքնին կը ծաղուն. որով զասերն ասկ ի՚բակի : Ճէ որ ըրած խնդիրնիդ իրեն ընդունակութենէն վեր բա- ցատրութեանց կը կարօտին, քաղցրութեամբ ընդու է իրեն թէ ուրիշ ասեն, աւելի չափաւոր հասկնա մէջ անոնց պատասխանը իրեն կը տուի : Եւ թէ որ տղայ մը դեռ բան մը լաւ չհասկցած, գասատ- թիւն ընել ի՚բակի, առանց վիրաւորելու գիտը, պէտք է յանդգնութիւնը ասիկա. չդիտցած ինչ- բան վրայ հարցումներ ընելով, որ շինելն գիտը և նուաղցնեն իր հասկնալութիւնը. ու նախ ուրիշ անգամ ուրիշ պատմութեան մէջն ընկնիլը իրեն յիշեցնել, որ իր գասատութեանց անկատարու- թիւնը խոստովանի [2] : Գոնէ պէտք է նուաճել տղոց բարձրամտութիւնը, որ է աղէտը անշուշտ մոլո- թեանց, և իրենց սիրելի ընել հասկնալութիւնը, որ լուսաւորեալ անձանց գեղեցկութիւնն ու զարդը լա- լէ զատ, շատ անգամ պատճառ կամ առարգա- նաց մէջ կ՚ինայէ զիրենք ի՚պատառ :

---

[1] Զգուշանալու է այսու ամենայնիւ որ շատախօս չըլլան աղտոյ :

[2] Միւս կողմանէ չափ ընելու է որ ամէնուն ներելու տղոց հասկնալութեան սահման :

Ասանդ՝ սկզբնաւորութեան ժամանակ տղուն
բերուածէն, ֆիզիքական և բարոյական կարողու-
թեանց ծաւալմանէն կախեալ է. բայց իբր ընդհա-
նուր կանոն, իւր մայրենի լեզուն ուղիղ կերպով
խօսիլ ու արտայայտել սորվեցնելէ զատ, ուրիշ բան
պէտք չէ ընել մինչեւ որ նօթն տարեկան ըլայ = Ա-
մէն անցնելէն նոր ուսմունքն պարզ բա-
ղադիտութենէ, այսուհետեւ դաս տալ պէտք է
դրութիւն, արուեստ, արհեստ և ազգային պատ-
մութիւնք = Առանց կը յաջողին տարիքն ժամանա-
կագրութեան և դիւցազնաբանութեան, ու կինդանի լե-
զուները, որոնք գործնական կերպով և իրեն մայ-
րենի լեզուով գրուած դասագրաց միջոցաւն սորվի-
ցնելով, գէտաւորապէս իւր յիշողութիւնը կը մշակի
ու կը հարստանայ = Առնցմով բաւական ժամանակ
անցնելէն նոր պէտք է սկսիլ տղուն դաս տալու
չափաբերութեան տարիքը, որ վերջապէս շահիլ կը
բանայ տրամաբանութեան, բնազանցութեան և բնա-
գիտութեան ընդհանուր սկզբանցն ու իմաստասի-
րութեան պատմութիւնը [1] = Ինոնալ լեզուաց իմաս-
տասիրական (raisonné) ուսմունքը, (ինչպէս է մեր
նախնեաց լեզուն, Լատիներէն ու Յունարէնը) և
բանաստեղծութիւնն ու ճարտարախօսութիւնը ամե-
նէն դժուար գիտութիւններն ըլլալով, ամենէն նոր

---

[1] Առանց կարգին է նաեւ անտեսական գիտութիւնը, ո-
րուն նպատակն յարգը հինա լսելին ձանչցուած է բոլոր Եւրո-
պայ և Ամերիկայ. գործնական ընթացից մէջ մեկ ամենակա-
րեւոր մասն համարելով ուսման:

պէտք է դասել[1]։ Յոյները առանցքի դաս եւրաժըշ-

[1] Իմացական դաստիարակութիւնը, որուն մէկ նկատելի կէտը հասարակ յաջողակ յօդուածը, այն կրթութեանց սերտողութիւնն է, որով ազգ մը բոլոր իմացական ձիրքերը կը ծաւալին եւ կատ կը զօրանայ։ Դաստիարակութիւնը կը զարգացնէ գիտնականութիւնը, կը զօրացնէ գիտցողութիւնն ու կ'ուղղէ զգայականութիւնը, այն կարողութիւնները յարմար մտածողը կրթութիւններով։ Ամէն ուսանողը անտարբերութեամբ պիտի վախճանին կրնան ծառայել, բայց երեք գլխաւոր բաժանմունքն հոմեմատ երեք դաս կը բաժնուին անոնք ալ։ Ինչպէս գիտնականութիւնը կը սիրէ գլխաւորապէս գիտցողութիւնը, բանասանեղծութիւնն ու պատմութիւնը՝ գիտնականութիւնը, եւ մանաւանդ զգայականութիւնը։ Այս կարողութիւնները ծաւալելու համար կրթութեանց բաւական ժամանակ հարկաւոր է։ (երբ այն կրթութեանց՝ յարատեւութեամբն կամքն ալ կը զօրանայ) անոր համար Եւրոպայի բարեկարգ դպրոցները եօթը տարուան ընթացք ունին։ Ըսել է որ դպրոցի մը մէջ երբ ուսանողն այս նպատակաւ հին ուղղուած, կատարեալ դաստիարակութեան տեղի հին կրնար կոչուիլ։ Անանկներէն մէկուն կամ մէկ անկատար դաստիարակութեան մը միայն կրնայ անկախաբար, զբօրինակ՝ կրնայ միայն գիտնականութիւնը մշակել, կամ դաստղութիւնը միայն ուղղել, կամ մէկ յիշողութիւնը զօրացնել, կամ առանց նման որ և է երկուքն միայն ծաւալել։ Ուսանող դպրոցները ուրեմն ծանօթութեանց, ուսանող (instruction) դպրոց կոչուելու արժանի են։

Իսկ ազգէն դաստիարակութեանը վերաբերեալ ընելիքը նախ սա է թէ՝ անոնք ալ մարդկային սեռէն ըլլալով, մեզ նման մտաւոր կարողութիւններ ունին, թէ և անոնք չափ կորով չունին։ Ասոնք բանաւոր է անոնց կարողութիւնները զարգացնել, միանգամայն հոգ տանիլով որ իրենց բնական հետաքրքրութիւնը իրենց չարաչար եղած, անառակական գործերուն դարձնէ։ Մայրենի լեզուին ուսանելը իրենց անհրաժեշտ պարտաւորութիւնն է, հարկ գիտնալն ալ խիստ օգտակար կրնայ ըլլալ։ Եւ պատմութեան ընթերցուածները վեր-

տուժելուն ալ կը սովրեցնէին, որ կը մշակէ տղոց ա-
կանջը, և զոհաբերութիւն կուտայ ջնջելու[1]:

Այս ուսմանց ժամանակը տղոյն բնական բերու-
մը լաւ դիտելով, վերջապէս պարտիս օգնել նաեւ որ
իւր վիճակին համեմատ լաւ ընտրութիւն մը ընէն իւր
բոլոր կեանց մէջ մշակելիք մասնաւոր ուսմանը:

ձառս կ'ընէ պերնը: Իսկ օտար լեզուաց դիտութիւնը, եթէ
իմաստասիրական կերպիւ ուսուցանի, խիստ օգտակար միջոց մը
կրնայ ըլլալ մտքերնին կազդուրելու: Միայն թէ հոգ տանելու
են ծնողք, որ տասը հրեից բնական ունայնամտութիւնը չի-
տասի: Մեր տղոց կրթելու համար կրթեալ մայրեր ունենա-
լու ենք. և ուսանին անտեսութիւննիս միմիայն որ չգտուին
կարիք, այս նպատակին շատ հեռու պիտի գտնուինք:

[1] Երեւելի հոգեբանին մէկը նշմարած է թէ այն որ անո-
ղոյ է երաժշտութեան, չէ արժանի բարեկամ կոչուելու:
Եւ թէպէտ բացառութիւններ կը գտնուին, տակաւին այս
գիտողութիւնը այնքան ճշմարիտ է որ սովնիլն հեռաւոր գա-
րուց մէջն անպակաս հատուածոս թիւն կը գտնէ: Ցուներց դիւցա-
բանութեանը մէջ կը կարդանք թէ՝ Ամֆիոն Թէբէի պարիսպ-
ները իւր քնարին ներդաշնակութիւններովն կը կանգնէր: Ո-
փեոս իւր Եւրիտիքէի համար դժոխք իջնելու առնն դժոխոց
պահապան սոզոքեալ Կերպերոսը իր ներդաշնակութեամբը
զմայլեցոյց: Սպարտացիք Տերտէ բանաստեղծը իրենց երկիրը
հրաւիրեցին որ իւր արուեստաւ երգերովը քաջալերէ իրեց
վհատեալ զօրքը: Ո՞վ չգիտեր Սաւուղի և Դաւթի ըրած ա-
զեցութիւնը ժողովրդեան վրայ երաժշտութեան միջոցաւ: Ո՞վ
չգիտեր ինեւոտական ներդաշնակութեան մը ուժգնութիւնը,
Մենդանօֆի արուեստը, էվէզեցական երգերն, ինոջ մը քաղցրա-
ձայնութիւնը, և այլն:

ԳԱՍՏԻՄԱԿ ԿԱՄ ՈՒՍՈՒՑԻՉ

Քէ որ մտաղը անկարող կամ թէ գործով սահ-
ման զգաղեալ չէն, իրենց անհրաժեշտ պարտաւո-
ւորութիւնն ու միանգամայն անպատուելի զուարճու-
թիւնն է զաւխներնին անձամբ դաստիարակիլը։ Վասն
զի իրենցմէ աւելի ոչ յարմարութիւն ունի այս գոր-
ծոյն։ Ծօրը կաթին[1] ու գորովը, և հօրը փոքա-
ռութիւնն ու գիտութիւնը ինչ վախճանի հասար
տուած է բնութիւնը. չէ որ իրենց պաղատելու-
թեան միտքը լսանց. անանկ զաւկի տէր ըլլան, որ
բոլորովին իրենցը կրնայ կոչուիլ թէ անդիան և թէ
գիտութեան կողմանէ։ Եւ ոչ ոք կրնայ բաւական գո-
ղալ միայն զաւկին կեանքը տալուին, ու իրաւամբ պար-
ծիլ անոր գեղեցիկ գործոցը վրայ, երբ ինքը անոր գի-
տութեանն ու առաքինութեանը պատճառ չէ եղած։

Ուրիշն թէ որ այս պարտաւորութեան յանձ-
նառու ըլլալու բանաւոր պատճառ չունիս գոռ, ան-

[1] Բոլոր մեռ կենդանիները իրենց մէկ անգամի ծնած ձա-
գերուն համեմատ տանիք ունին։ Իսկ մարդիկային ա-
ւելին մարց կաթի ակերը երկուք ըլլալուին, անշուշտ բնութեան
գերիմաստ հնարքովը երկրեակ զաւկներուն տածուին ա-
նոխատակը յայտնած է։ Ուրեմն ոչքան կը հակառակին
բնութեան այս տնօրինութեանը այն մարդերն՝ որ առանց բանա-
ւոր պատճառի չեն գիտցներ զաւկնին։ Եւ մշտոյ պահուտա-
կելի են անոնք՝ որ կարճատեսլի տիրուհիներ պատճառաւ և
կամ բաղմաթիւ զաւկներ ունենալու բաղձանքովը զաւկնին
տանուանելու յանձնած տան, ուրկէ բնութիւն չեն ընդու։
Յայնըը այնքան զգուշաւոր էին այս մասին, որ չէին ուզեր
օտարազգի տանուաներ ունենալ։

ձամբ վարժ է զաւակդ քաղաքավարութեան, քաղցրութեան և առաքինութեան: Հոդ. տար անձկանօք որ ըլլայ ժիր, աշխատասէր, ամենու դպացմանց տէր, ու ազատ չար կիրքերէ, տրվելոյն իրեն որ առ մօրութիւնն ու սիրէ իր պարտաւորութիւննիրը: "Արմէ ոդէէ", կ'ըսէ Սողոմոն, "պէտք վարձա- րէ գէղ, և հոգւոյդ բերկրութիւնը պէտք ըլլայ[1]":

Խոկ թէ որ անձամբ այս պարտաւորութիւնը կատարելու կարողութիւն կամ յարմարութիւն չունիս, կ'ըսեմ քեզ, որ անձամբ ոչ ստիպիս, ոչ ալ աշխատութեան խնայելով, քու տեղդ արժանաւոր դաստիարակ մը ընտրել, զոր դանելու չափ, ինչպէս կը հաստատէ Պղինիոս[2], կարեւոր ու դժուար բան չկայ աշխարհիս վրչ:

— Փիլիպպոս, Մակեդոնիոյ Թագաւորը Աղեքսանդրի ծնեդեան օրը Արիստոտելի, որ իր դպրոցն ամենէն երեւելի մարդն էր, նամակ մը գրից սա խօսքերով. "որդի մը ծնաւ ինձ, շնորհակալ եմ

---

[1] Ելատելով՝ ի բան Առակաց. "Որդի իմաստուն ուրախ առնէ զհայր: Խրատեա զորդի քո, զի այնպէս եղիցի քեզ յոյժ բարի: Խրատեա զորդի քո, և հանդուցէ զքեզ, և տացէ զարդ անձին քում":

[2] Պղինիոս, հռովմայեցի, ծնաւ Վերոնա՝ի Թռչին Քրիստոսի 23: Նախ զինուոր դրուեցաւ, յետոյ իրաւաբան եղաւ և վերջապէս հրամանատար կարգուեցաւ Սիլէնի նաւատորմիղին, Վեսուվիոս լեռան ստորին մասերն ապրած թանձր ծուխէն խեղդամահ ընկաւ: Իր բնական պատմութիւնը միայն անկորուստ մնացեր է հիմա իր բարեհաւատ գրածներէն:

ապրուստիդ համար, որ չու՞ քո մտմտուքդ ձգած. վասն զի ինչո՞ւ հոգիդ յե՞ղը դատիարակելով, արքանի ալիք ըլլայ տեղը, և իր ծառանգելիք լացուրո՞ւքեան։ —

— Ձայր մը կ'ուզէր իր զաւակը Աբիատիպ ապրուստն երեւելի իմաստասէրին մտմտուքին յանձնել, բայց ասոր խնդրած առակը իրեն չափազանց երեւելով ըսաւ թէ այդ գումարտակը ծառայ մը կը գտնուի։ "Ըսպասղեկ", պատասխանեց իմաստասէրը, "գնա՛, այնպէս ըրէ, ու ան ապրեն երիկամտայ կ'ուտենա"[1]։

Ընտանեաց բարօրութիւնը անդին բան մըն է. ու կ'ըսուի միայն գիտութեան և առաքինութեան միջոցաւը, որ լաւ դաստիարակութեան արգասիքն են։ Դաստիարակութեան այն ծանր պաշտօնին կատարեալ բաւականութիւն ունեցող անձանց յարգը ոչ կրնայ ուրանալ. բայց ինչու համար իրենց արժանաւոր համբաւը համեմատ հատուցումն պիտի չըլլայ իրենց։ Իրենց վիճակին համար արդիօք։ Թէ որ ասիկայ հատարակութեան օգտակար է, թէ որ կրօնից և բարոյականութեան սկզբանց հակառակ բան մը չը պարունակիր, ինչու համար պատուելի և ամեն բանէ աւելի պատուելի պիտի չըլլայ[2]։

---

[1] Պղատոնի անգամ մը հարցուելով թէ ո՞րը աւելի կը սիրէ, ծնողքն թէ դաստիարակը. պատասխանեց. "ծնողքս կը սիրեմ իմ կենացս պատճառ ըլլալնուն համար. իսկ դաստիարակս՝ բանական էակ ինձ ձեւացնելուն համար։

[2] Ի՞նչ մեծ անիրաւութիւն է որ մարդիկ կը ձանձրանան դաստիարակաց յարգը և արդար հատուցումն չէն ըներ շատ անգամ։ Վատահութեամբ կը յանձնեն զաւկներնին անոնց խնամ-

Իսկ թէ որ ամբաւական ուսուցչի մը պատահիր ես, շուտով արձիւ զանիկայ : Տանդ մէջ պահելովդ, անոր պատճառած չարիացն դու ալ դրծակից կ'ըլլաս : — Կը պատմեն թէ Ճինաստանի հռչակաւոր Քանկ-Հի կայսեր ժամանակը, այս ընդարձակ երկրին դրծառանց տեսուչներէն մէկը, երկար ուղեւորութիւն մը ընելու առիթովդ, իր երկու որդիքը որ շատ ազնուապարոյ կ'երեւէին, ուսուցչի մը ձեռքն յանձնեց : Հազիւ թէ ճամբայ ելեր էր ասիկայ, դաստիարակը՝ անզդամ մարդ մը ըլլալով, սկսաւ իր իշխանութիւնը չարաչար դրծածել, և իբր բռնաւոր վարուիլ տան մէջ : Որմէ որ կը կասկածէր թէ իր չարութիւնը կ'իմանայ, քովէն հեռացոյց, բոլոր հաւատարիմ ծառայները անէն դուրս ըրաւ : Իր դարշելի վարքը ազատ բարձրանիր, հպարտ, սրտոտիսօս, շռայլ ու բոլորովին ծանծաղամիտ ընելէ զատ ուրիշ բանի չէր ծառայած : Հինգ տարիէն ետև սէրն իր հայրենիքը դառնալով, ճշմարտութիւնը տեղեկացաւ, բայց շատ ուշ : Եւ առանց պատժելու այս անհաւատարիմ անձը, իր տանէն արձրկից : Վերադարձ դաստիարակը, տիրոջը խոստա-

---

մոց, բայց իրենք չեն հոգար անոնց պիտոյքը : Ընչին վարձք մը վճարելով, ծնողք ազատ ու անզբաղ ժամանակ կ'ունենան հարստութիւն դիզելու. խեղճ դաստիարակները առած վարձքնին հազիւ թէ երեսաստղութեան կամ քաջառողջութեան ժամանակ ապրելու կարող ըլլալով, ծերութեան կամ հիւանդութեան ժամանակ մուրացիկ շրջելու կ'ստիպուին : Առանց աւելորդ ընթացք մը անշուշտ կը վճռուի որ և է մէկն բոլոր իւր կեանքը այսպիսի արբազան պաշտօնի մը նուիրելու :

Ձեռն հասնելու վարձատրած էլլալուն համար, ըլ-
ևաց, բողքից Սանասարինին [1] : "Առեղծ յօժարու-
ըլեամբ պիտի կոպարկէի խոպոտա, լաւ հայրը, ա-
տեանն եղած, և կրկինը պիտի վճարկէի, ըլե որ իմ
ինդրոյս հաղնատ գասպիարակիր զահինիս : Ահա-սատիկ,
ցուցնելով իր երկու որդիքն, չունեցիկ ոա վճռեցիկ :
Սանասարինը տղոց զանազան հարցուածներ ընելէն ե-
տեւ, երբ տեսաւ որ պատասխանները բոլորովին ա-
ատոց բաներ էին, սա վճիռն ըրաւ : Ի հաղ տալ
նոր գասպիարակը, իբր սպանիչ իւր աղիքներուն. և
հօրեղբայր երիկ լեզուս ոսկոց գողչի պոճանկ առնոր,
ոչ ըլե անպէս ընդրուիոն մը ընելոն համար, որովհետ-
ատեն մարդ կը սխալի, այլ այնպես երիսր ժամանակ զա-
նձիայ իր գործը պահելոն համար : —

Ի՛նարիր գասպիարակը սա երեք յատկութիւն-
ներն կ'ունենայ, ուղիղ վարք, պինիւ բնաւորութիւն
և բաւական հանճար [2] : Գիտութիւնը պէտք է չի-
շել, ամեն ատեն չհոչակուիր : Հոչակաւորութիւնը
աւելի բարեբաղդութիւններէ և ուրիշին տգիտութիւննէն,
քան թէ ճշմարիտ արժանիքէ կախեալ է. մնա-
ւանդ որ շատ յատկութիւններ ու ծանօթութիւն-
ներ ունեցողները շաղակրատի կերպարանք առած
կ'երեւին [3] :

---

[1] Քաղաքական կամ խլման գաւառաց Հինաստանու :

[2] Հանճար ըսելով անշուշտ հոս պէտք է հասկնալ ոչ միայն գիտութիւն, այլ և գիտութիւնն ուրիշին հաղորդելու կողմանէն ճանչելը :

[3] Այս տեսակ անձերէն մին կը պատմէ Հռոմէացի երե-

Ուրեմն ամենայնիւ պէտք չէ համբաւոյ վատահիլ, այլ ընտրելիք անձդ լաւ քննէ առաջ, և դիտցած եղիր որ առանձնասէր, անձայն կեանք վարող ուսումնականները ամենէն ազնիւներն են։ Զդոյշ կեցիր տակաւին կեղծաւորներէն, և չանիք ըսէ որ հաստատամիտ, անկեղծ ու հաւատարիմ դաստիարակ մը ընտրես։ Սաանկ մէկը՝ երկայնամիտ, խոհեմ, պոհ սիրտ, համեստ ու ժուժկալ կ'ըլայ։ Սիճ հոգ կը տանի իւր պատուոյն և վարած պաշտօնին։ Սան զի դիտէ որ իւր անարգութիւնը կամ աշակերտացն ալ անարգութիւն պիտի պատճառէ, կամ զանոնք մեյ մէկ բռնաւոր պիտի ընէ։ Թողլուէ չէ որ դաստիարակը իւր վարձուցը նուաղութիւնէն ցածութիւն մը գործելու սոխպուի կամ իւր նեղու-

---

ակլի սիմնաջ մը հետ կատաք հնձնելով, և այս վերջինը երեն հրամայելով որ շնակը գերկին առնէ, երբ յօժարակամ հնազանդեցաւ, բայց կաշտ կերթալով մը ցրտանալը կը կատարէր, ձանութեանէն մէկը սա խօսքն ըրաւ, "Ըեմ ինձար հաստատ ըն ատոյիէան մը ընտիան ինձայ ըլլալ"։ Ասոր պէտք չէ այստեղ սմենայնիւ հաստատ թէ դաստիարակներըը կամ ուսումնականներըը հարստաց սմենեն պիտի չդիմեն։ Երբ Դիոգինէսի հարցին թէ ինչո՞ւ համար խնամատարք հարստաց հետեւողներն են, և ոչ հարուստք խնամատարից, պատասխանեց. "Լհասպասէրք երեն իրօպոլիտները իչ ճանչեն, բայց հարուսպներըը ու երբէք"։ Արիստիպոս անգամ մը Դիոնիսիոս բռնաւորին նեղկայացնալով, մանաւոր խնդրոյ մը համար, երբ տեսաւ որ իրեն աղաչանացը ականջ չդնեց, ոտքն ընկաւ։ Բռնաւորը ան առնէ ետց իրեն և խնդիրքը կատարեց։ Այս գործը անպատիւ համարելով ոմանք, երբ կ'ուզէին զԱրիստիպոս յանդիմանել, պատասխանեց. "Լհն չէ յանցանքը, այլ Դիոնիսիոսի, որուն պիտչներըը ոտքերուն էին"։

Թևանց ցաւը զինքը տրտմեցնէ ու մոաց անդորրու-
Թիւնը խռովէ. այլ պէտք է, վասն եղածին չափ
քաղցրացնել անոր վիճակը՝ որ իր անմիջական պատ-
ասխանատուներն զատ ուրիշ գործերու ալ պարապե-
լու չդնադատուի:

ՑԵԽԱԼՈՒԹԻՒՆ Ա.

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՅ ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՔ

Անարդոյս միտքը քարահանքէն նոր կտրուած մարմարիոնի կտորի մը նմանցնելով, դաստիարակու-
Թիւնն ալ կրնամք այն գործողութիւններուն նմանե-
ցնել, որովք մարմարիոնը յղկուելով, կը յայտնէ
իր գոյնը, մակերեւոյթը կ'ըսկսի փայլիլ, և բոլոր
ամպերը, բիծերն ու երակները՝ ի լոյս կուգան: Եւ
ինչպէս որ մարմարիոնի այս կատարելութիւնները ե-
րեւան հանելու համար պէտք է գործող մը, գործի
և գործ, նոյնպէս ալ պղտուկան մտքի մը բոլանդակ
ձիրքերն ու կատարելութիւնները՝ ի լոյս բերելու հա-
մար ըլլալու է դաստիարակ մը, գիտութիւն կամ
նիւթ ուսման, և ուսմունք կամ կրթութիւն:

Թէ որ յղկիչը վարպետ մարդ մը ըլլայ, դի-
պաւ ու կատարելապէս կը յղկի մարմարիոնը: Միտքն
ալ դիպաւ ու լաւ դաստիարակելու համար քաջ
դաստիարակի կը կարօտի:

Մարմարիոնի բնական գեղեցկութիւնը՝ ի լոյս
բերելու համար գործածուած գործիքները ոչքան

կատարեալ ըլլան, այնքան աւելի լաւ կը յայտնուի իւր գեղեցկութիւնը։ Ընդհակառակն ալ որքան նուրբ ու խորին գիտութիւններով զործեն ազնուական մտքի մը վրայ, այնքան աւելի իւր գերազանցութիւնը պիտի յայտնուի։

Վարմարիանը յղկելու համար եղած զործողութիւնները որքան բանաւոր ըլլան, այնքան աւելի գիւրութեամբ էրինց արդիւնքը կը ցուցնեն։ Վասն զի նախ որքան բնական ըլլայ դաստիարակութեան զործը, կամ թէ որքան լաւ ուղղուի դաստիարակութիւնը, այնքան աւելի գիւրութեամբ և համառօտ ժամանակի մէջ աշակերտին խնդրուած արդիւնքը կ'արտադրէ։

Այս գլխի օրինակումս դաստիարակութեան վրայ ուղիղ դատումը մը տալէն առաջ, մի՛ք քանի հոսք ալ ընծիք տղայոյն դպրոցաց մէջ ընդունած դաստիարակութեան նկատմամբ։

ԳԼՈՒԽ Ա։

ՈՒՍՄԱՆՑ ԸՆԹԱՑՔԸ

Ան՛ր վարժարաններուն մէջ Եւրոպական դումէլի դրութիւնը համեմատ երիք կարգ բաժնուած են ուսմունքը. Ընդհատիտութիւն, պատմութիւն և մաթեմատիքայք։ Բայց այս ուսմունքն դառ տրուած առ՛ն կ'ուզեմ թէ միայն մէկ նպատակ մը ունին

գաւառախրատներէն, այսինքն զատել կամ թէ հաղորդել անոց միտքը բառերով ու օրուակար ձայնօրինութիւններով. ինչպէս լեզուագիտութեան գաւառն կ'ընայի որ ժամը առաջ ուսուցած լեզուին բառերն ու քերականական սկզբունքը տղոց յիշողութեան մէջ տպաւորէ: Պատմութեան կամ աշխարհագրութեան գաւառն կ'ընայի որ մէկ շատ տեղեաց, անձանց անունները ու անցից թուականները և գաւառագիտներու յիշատակութիւնները (չեմ կրնար ըսել ներարգրութիւնները նայելն) տղոց յիշողութեան մէջ տպաւորին: Իսկ մաթեմաթիքայից գաւառներէն կամ թէ թուաբանները (զի միայն թուաբանութիւն դաս տալիլնին դիտմամբ,) կ'աշխատին

ԳԼՈՒԽ Ե.

ՏՆՕՐԻՆՈՒԹԵԱՆՑ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆԸ

Դիւրանդիւար մեր վարժարանները հասարակ դասագիրքեր չունենալուն համար, ամեն դասատու իւր դասատետրերը կը դրծածէ, որոնք շատ անգամ իրարու հակառակ ոճ մը ունենալով, տղայք կը շուարին, կը մնան, երբ դասատուները փոխուին։ Ամբողջ տարի մը կարդացածնին նորէն պիտի ուսանին. և թէ որ դասատուները կրկին փոխուին, դարձեալ նոյնը պիտի ընեն։ Սահմանով երեսմն հինգ վեց տարի մի և նոյն ուսմանը վրայ կ'աշխատին և միշտ տգէտ կը մնան։ Շատ ծնողք, վերջապէս վհատելով, կամ թէ զաւխներնին բծամիտ կարծելով, կ'ատենուն զանոնք շուկան կը տանին։ Աւաղ տղոց սահմանադրութեան կիրարկով անցուցած օրինուն։

ԳԼՈՒԽ Զ.

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿ ՀՈՒՆԵՆԱՒՆԻՍ

Այո, կարող դասախօսներ չունինք, (թէ և

Արդեօք վաճառականութեան դպրոցներ են տանք, բայց միայն լեզուագիտութեամբ վաճառականութիւն չկրնար լեզուագիտութեան ճանապարհին ընթանալ։ Մեծ ծախսերու դպրոցներ. բայց առանց իմաստասիրական ճանապարհ մը անհնար է արժանաւոր ծախսերու դպրոցներ ունենալ։

անշուշտ բաղատութիւններ կը գտնուին) և եթէ ընթացքին չիսխնիմք, ուննոալնք ալ չունիմք։ Ալեկ դատախարմներ ունենալու մի միայն միջոցը անոնց խրատուելնք ընդնի է։ Եթէ ալեկ դատախարակից յարգը մենք ձանչնիմք, անշուշտ նախանձելի կ'ըլլայ երնոց միճակը։ Թէ որ դիւրակիցութեան մէջ դնենք զանոնք, վատահութեամբ կրնամ ըսել թէ ոչ ու է պատճառի կամ օգտի համար այս գործը երբէք չենք թողուր։ Եթէ դատաւոր մը իր գտնուած տեղէն առանց բանաւոր պատճառի չարձկնիմք, ինքն ալ ամենայն աչքը ուրիշ տեղ չդարձընէր, հանդարտ կ'ըլլայ իւր միտքը։ Եթէ մանաւանդ գործ մը միայն տանք իրեն, անտարակոյս այս մասին կատարելութեան կըստանայ երկար ժամանակով փորձառութեամբ։

ԳԼԽԱԼՈՒԱԾ Բ.

ԽՄԲԱՑԱԿԱՆ ԴԱՏԱՒՄԱԿՈՒԹԵԱՆՑ ՎՐԱՅ

ՔԱՐՈՒԻՐ ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՔ

Ա՛ԱՐՄԱՐՈՆԸ դարձեալ յառաջ բերիմք։ Ա՛յս քարին պատուականութիւնը երեւան հանելու համար, անշուշտ ամեն մարդ կ'ընդունի թէ պէտք է գործին և գործելու եղանակը ատոր բնութեանը յարմարցնել. այսպէս ալ պէտք է ուսմունքն և ուսման ընթացքը մտաց քնդունակութեանը կամ բերմանցը յարմարցնել։

Ասոր թէ որ լաւ դիտեմք, ընդհանք ապէս այս ակզբան հակառակին գործած չենք գտնուիր։ Մինչ

տղայքն ամեն տեսակ ուսմանց անտարբերութեամբ
չէ՞մք բռնապետս մեր վարժարաններուն մէջ : Տը-
ղայ մը երբ ինզուպիտութեան ընդունակութիւն կամ
բերումն չունի . չէ՞մք բռնադատեր զինքը որ կատա-
րելութիւն ստանայ այդ մասին . թէ որ մաթեմա-
թիքայից համար ձաշակ չունի , չէ՞մք ստիպեր զինքը որ
դերասանցէ այդ ուսման մէջն ալ :

Վիկտոր [1] կ'ուզէր որ իւր որդին քաջ ճարտա-
րախօս մը ըլլայ , ուստի զինքն Ա թինք խրկեց , և
այն դարուն ամենէն նշանաւոր իմաստասիրաց մէկն ալ
Պատիկպատոս իրեն դաստիարակ ընտրեց : Բայց Պար-
կոս բնութիւն տղայ մըն էր , ուստի իւր դաստիարակին
և հօրը ամեն խնամքն ու փոյթը անօգուտ եղան :
Պարմարիոնը արհեստի միջոցաւ ամենէն շատ իւր ըր-
նական յատկութիւնները միայն կրնայ արտադրել :

Պատմութիւնը կը ցուցնէ թէ դաստիարակաց
ճարպիկութեամբն ոչքան զարմանալի տաղանդներ
երեան եկեր են : Երբ Քրիստափոր Կլաւիոս գեր-

---

[1] Պարկոս Տուղիոս Կիկերոն հնութեան ամենէն նշա-
նաւոր ճարտասանութեանն մէկը , ծնաւ Ա. Ք. 105 տարի Ք.
բիւտոսէ առաջ . իւր վեհ ձիրքերուն համար շատով մե-
ծամեծ տուներով զանազան բարձրաստիճան պաշտօններ վա-
րեց թէ Հռոմի և թէ դուրսը . մինչև վերջապէս հիւպատոս ե-
ղաւ . և հիւպատոսութեան տարին կատիլինեան դաւակցու-
թիւնն իւր հոչակները ազատեցաւ երջանկութիւնն ունեցաւ :
Քաղաքական պատերազմին ժամանակ Վանդէոս կոչուի յատ-
կապէս , անոր ամէնուն հետ իրեն կռուտան հաստատեցաւ :
Անտիոքոս մարդիկը զինքն անզգուշաբար սպաննեցին : Ա յս չը-
նչանչիկ անձին բազմահատոր գործերն ; աշխատիկ պարագիծ
անուն գիրքը միայն ծանօթ է ազգիս :

մանացի Յիսուսեանը առաջին անգամ դաստիարակելու համար Յիսուսեանց մէկ ճեմարանը մտաւ, անանկ բթամիտ տղայ մը եղեւայ, որ դպրոցին վերակացուները յուսահատելով, որոշեցին զինքն արձակել. իսկ դաստուներին մէկը զանիկայ մէկ կողմ առնելով փորձ մը ըրաւ մաթեմաթիքական ուսման դաստիարակութեամբ մը։ Քրիստափորի ընդունակութեան այն աստիճան յարմարեցաւ ասիկայ, որ քիչ ժամանակի մէջ մեծ յառաջադիմութիւն ըրաւ և յարատեւութեամբ իւր դարուն (ԺԲ) ամենէն երեւելի մաթեմաթիքագիտաց մէկն համարուելով, գրիգորեան տոմարին բարեկարգութեանը աշխատողներուն պարագլուխ եղաւ։

Ըսանկ ոչքան անգին դանձեր խաւարին մէջ ծածկեալ մնացեր են մեր ազգին մէջ, զանոնք դուրս հանելու համար յարմար միջոցներ՝ ի գործ չդնելով ենք, և առանկով ոչքան մեծ մաս մը պակսեր է իւր զրամագլխէն։

Կը պատմեն թէ Ցաւման արշաւանքէն ետեւ, Պրիվլէս այն պատերազմին մէջ վնասքներուն կրած պատահարաց մասին վրայ առնախատեսութիւն մը ընելով, հասարակապետութեան այն անգամի կրուսատը տարուան մը դարման կրպտանքը նամակցուցեր է, մինչ ալ արդիօք իրաւունք չունիմք ըսելու թէ՝ մասնաւորական դաստիարակութիւնը լաւ հոդիներուս համար մեր ազգին ըրած կրուսան ալ նոյնպէս կը նմանի տարուան մը դարման կրպտանքը, որուն վրայ դրած է ազգը իւր ապագայ յոյսը։

ԳԼԽԼՈՒԱԾ Գ.

ՏԱՆ ՄԷՋ ԵՒ ՀԱՍԱՐԱԿԱՑ Վ.ԱՓԱՓԱՆՆԵՐԸ ՏՂԱՑՔՆ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿԵԼՈՒ ՎՐԱՅ ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՔ

Տղայքն դաստիարակելու համար երկու եղանակ կայ, մէկը՝ հրապարակաւ, և միւսը՝ առանձին. և այս երկու եղանակներն ալ՝ ի վաղուց հետէ ի բնից պաշտպաններն ու դաստիարտողներն ունեցեր են։

Յոյները, զկնաւորապէս Սպարտացիք հրապարակաւ դաստիարակութեան բոլորովին հակամիտեալ էին։ Սպարտիոյ մէջ, տղայ մը ևօթը տարեկան ըլլալէն ետև ծնողաց անմիջական խնամոցն ու հոգատարութեանը ներքեւէն կ'ելլէր, հասարակապետութիւնը հոգ կը տանէր իւր դաստիարակութեանը։

Իսկ Հռովմայեցիք, ինչպէս կը հաստատէ Շուետոնիոս[1], առանձին դաստիարակութեան վրայ աւելի մեծ արժէք կը դնէին, և Պարկոս Կատոնէն որդին, երբ չափահաս եղաւ, հայրը չթողուց որ իրմէ զատ ուրիշը զանիկայ դաստիարակէ։

Վերջին դարերն անգամ Եւրոպայի ազգաց մէջ տարբեր կարծիքներ պակաս չեղան այս կէտին վրայով, ինչպէս Մոնտէնն և այլք հասարակաց վար-

---

[1] Շուետոնիոս Դրանգուլոս, պատմագիր Հռովմայեցի, ծնաւ առաջին դարուն մէջ. իւր Վարք Երիփտաան Ինաարաց անուն գիրքը միայն անկորուստ մնացեր է։

ժարանները, և Լոք, Ռուսօ առանին դատախա-
կութիւնը կը պաշտպանէին։

Ն'շմարիտը խօսելով, մեզի կ'երեւի թէ երկու
կողմն ալ իրաւունք կայ. Թէև երկուքն ալ չեն ա-
ռանց թերութեան։

Ընտանին դատախազութեան գլխաւոր օգուտը
սա է որ, տղան տունը փակուած մնալով, շատ օրի-
նակներ շատ էվրնար տեսնել, և իրեն հասակակից
մըութեանը տարաւոխիկ ախտերուն չախտաժէտիր,
Թէև բոլորովին ապէտ կը մնայ աշխարհէս։

Իսկ հասարակաց վարժարանի մը մէջ տղայ մը
դատախազուելուն, իւր հասակակից ընկերու-
թիւնը կը վայելէ, ուսոի և մէկ շատ բուռն կիր-
քերն կ'ըսկսին շուտով ծաւալիլ. ինչպէս նախանձա-
ւորութիւնը, վէճն և այլն. դատախազուց խնա-
մօքն ասոնք իրենց օրինաւոր սահմանին մէջ կրնան
պահուիլ։ Ա՛յս առասկ դպրոցաց մէկ առաւելու-
թիւնն ալ սա է որ, ինչպէս կ'ըսէ Քուինտիլիանոս[1],
տղայ ք ճատաղ տիոց մէջ իրարու հետ կապակցած
բարեկամական յարաբերութիւնները բոլոր կեանքեր-
նուն մէջ օգտակար կրնան ըլլալ իրենց։ Մէկ պղտլի
պակասութիւն մը միայն կայ այս եղանակիս մէջ, որ

---

[1] Մարկոս Փաբիոս Քուինտիլիանոս, հռչակաւոր դաս-
տատ ճարտասանութեան, ծնաւ ի Հռոմ 42. գաղտայի հետ
Սպանիա գնաց ու հոն իրեն աւանդեց այս ուսումը։ 68 Քրա-
կանին իւր երկիրը դարձաւ և երկար ժամանակ դաստատա-
թիւն ընդհէն հոնա մեռաւ 80 տարեկան հասակին. խիստ
յարգի է իւր Դատ ի մո Սիէբոան ճարտասանութեան անուն
գործը։

Ե դատախազաց կատարեալ հիւրով իրենց աշա-
կերտացը վրայ հսկելու կարող լլլալնին, որմէ ա-
ծաւձ չարիք կրնան ծնանիլ։ Ասոր կրնամք բսել
թէ առանին դատախազութիւնը աւելի անձով
պահելով գաղափ.ըն, արժանաւոր անդամ մը կը յո-
րինէ Պետռնեան հատարակապետութեան, իսկ հը-
բատարակաւ դատախազութիւնը՝ աւելի փոքճ ան-
դամ ընկերութեան մը, իրական աշխարհին, որ լի է
ամեն տեսակ ապականութիւններով։

Ներկայի դպրոցներուն մէջ այս չարեաց ա-
ռաջքն առնելու համար դատախազաց կամ դա-
տաւոց մասնաւոր օրնակիններ ատհմանած են,
բանաւոր բաժանումներ ընելով կարգաց, որպէս զի
սրամիտ տղայքն դասընկերներուն պատճառա-
ծ ամանակ չկորսընցնեն, և դասընկերները սրամիտ-
ներուն հետ համաքայլ ներհալու կարող լլլալով,
բոլորովին տգէտ չմնան իրենց ուսմանցը մէջ։

Տեղ տեղ ալ ապ.քատիկ վարժարաններու մէջ
այս պակասութիւնը լեցնելու համար . Լանչասթրեան
կամ թէ ներփոխարժութեան դասին եղանակը կը
գործածեն, և տարակոյս չունինք որ ներ մեր ազգա-
յին հատարակ դպրոցաց շատերուն մէջ տասնակ ըն-
թացք մը բռնեն, շատ պիտի բարերաւ այն դպր-
ոցներուն վիճակը։

Իսկ անոնք որ առաքինութիւնը ամեն բանէ
նախապատիւ կը համարին, թէ և իրական աշխատ-
հին ծանօթութիւններին ալ բոլորովին իրենց գաւակ-
ները չեն ուզեր զրկել, ապէկ ի՛ըլայ որ ներ միջոցն

ունենան, մանաւոր դպրոցներ հաստատուին համալի-
ճակ ընտանեաց համախոհութեամբն ու դրծակ-
ցութեամբը. ուր իրենց որդիքը[1] ան ատեն իրենց
հասակակցաց ընկերութիւնը վայելելէ զատ, ապա-
գային մէջն ալ այն ընկերակցութենէն ծագած բա-
րիքն ալ վայելելու շաւղին մէջ կը դանուին. միան-
գամայն դաստիարակաց հոգատարութեանն ու անմի-
ջական խնամոցը ներքեւ մնալով, մոլութենէ ազատ մը-
նալնին աւելի կ'ապահովուի։

ՑԱԻԵԼՈՒԱԾ Գ.

ԸՆԴՀԱՆՑ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆԸ ՎՐԱՅ ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՔ

Կանացիք ալ իմացական ու բարոյական ձիրքե-
րով զարդարուած էակներ են. անոնք ալ մեզ նման
ընկերական կատարելութիւններ ունին։ Բայց բնու-
թեան ամենիմաստ հնարքները իրենց մարմնոյն տար-
բեր կազմուածքին հետ մեկ տեղ տուեր է իրենց
նաեւ դրծոյ առանձին կոպար մը։ Գրեթէ ամեն
գարու եւ ամեն երկրի մէջ արանց եւ կանանց զբաղ-
մանցը մէջ զգալի տարբերութիւն մը կը տեսնուի։
Իրաւ է որ նըկար է երբեմն իրենց մէջէն Ամազոնե-
րու խումբ մը. նկար են Շամիրամներ, Ասպասիաներ[2]

---

1 Հոգ տանելով միանգամայն տանից թիւը միշտ սահմա-
նեալ ըլլայ։

2 Նոյնպէս գտնուած տարօրինակ ձիրքերով երեւելի էգեր
վերջին գարուց մէջ Մարի Տուռաթը, Մարիաթիզ որ Վալեա
Սեվինէ, Ֆայէթ, Սքուտէրի, Ժէրմֆրէ, Տ'ասիէ, Սէեէ

որոնք ըստ իմիք իրենց յատուկ պաշտօնը մոռնալով կամ թէ մոտց տարօրինակ մեծութեամբն զանցանելով իրենց գործոյ սահմանը, ահագին մեծագործութիւններ են գործեր աշխարհիս վրայ. բայց ատոնք տարօրինակ անձինք ըլլալով, տարօրինակ դէպքերու կը նամանին բնութեան ընթացիցը մէջ: Բոլոր ընութեան մէջ չիմ դիտեր անանկ երկիր մը, ինչպէս Եգիպտոս, ուր այնքան մեծ ազդեցութիւն ունեցեր արուեստից վրայ, և ուր այրերը առանին գործոց պարապելով, կանայք միւս գործերն կատարեն. բայց այս ալ բնական չերեւիր: Բռնութիւնը կը հնծէր Եգիպտացւոց վրայ, ուստի և վատացեր էր իրենց բնութիւնը:

Կանանց իրաւունքը ամենէն աւելի բանաւորութեամբ ճանչցող մի միայն ազգը Հռովմայեցիքն էին. ատոնք ոչ Եգիպտական մեղկութիւնն, ոչ ալ միւս ազգերուն բարբարոսութիւնն ունէին: Ատոնց մէջ կանայք մարդկութեան մէկ ազնիւ մասն կը համարուէին. արժանի պաշտպանութեան և խնամոց, արժանի սիրոյ և ակնածութեան: Բայց քրիստոնէական կրօնքը, որ ոխերիմ թշնամի է բռնաւորութեան, աւելի կատարեալ կերպով իրենց արժանիքը ճանչցուց աշխարհիս մեր հաւատար ու համակիր

և մեր օրերը Ռէքամիէ: Իսկ մեր ազգին անուանի եղածներն են խորենացին՝ Տրդատայ քոյրը և Աշխէն Թագուհին, Սահակադուխտ՝ Սահակիանոս Վիրաց արքեպիսկոպոսին քոյրը. Մարիամ՝ Աշոտ ա. Թագաւորին աղջիկը. և Շուշան՝ Պահլաւունի ամիրին կայն:

ընկերքն ու օդնականներն, պատասխանատու էակներ ըլլալնին անհրաժեշտ համարելով։

Ու հիմա Եւրոպա քաջ համոզուած է այս սկզբունքի ճշմարտութեանը, ու արդեամբ ալ իւր հոգմանը համեմատ կը վարուի։ Կ'ընդունի զինուոր պատասխանատու էակներ, ուստի կը ջանայ զարգացընել իրենց ձիրքերը։ Կ'ընդունի զինուոր մարդոց ընկերքը, ուստի և կ'աշխատի յարմար ընկերներ յօրինելու։ Լաւ գիտէ իրենց պարծոյ կոպարը, անոր համար և ձեռնտու կ'ըլլայ իրենց կատարելագործութեանը այդ մասին։

Իսկ մեր ազգը, որ գոնէ նախանձաւորութեամբ մը Եւրոպական քաղաքակրթութեանը հետեւելու հակամէտ կ'երեւի, դեռ իւր ուշադրութիւնը այդ աղնիւ մասին չէ դարձուցեր։ Կանանց վիճակը շատ հետու է՝ ի բարեբաւութենէ, որ միայն դաստիարակութեամբ կ'ըլլայ. հետեւաբար մեր կացութիւնը բարելաւելու կենսական միջոցներն ալ գրեթէ բոլորովին կը պակսին։ Ջի որո՞նք են մեր առաջին դաստիարակները, նէթ ոչ մայրերը. կամ թէ որո՞նցմէ՞ կ'ընդունիմք մեր առաջին ու անչնչելի տպաւորութիւնները, նէթ ոչ մայրերէն։ Մայրերն են որ մեր դաստիարակութեան հիմունքը կամ թէ անկեան քարերը կը ձգեն. Վարօլէոնի նման մարդիկ անգամ չկրցին այս ճշմարտութիւնը ուրանալ[1]։

---

[1] Ձեմ կրնար զանց ընել հոս ս. դիտողութիւնը թէ

Նայց այսչափ էլ կանանց ազդեցութիւնը : Անոնք մեզ կ'ազդեն նաեւ ամուսնական կեանքի մէջ : Քիչ շատ կրկառավարեն զմեզ, մեր բնկերքն, մեր արուակից կամ սիրուհիք բարեկամներն ու օշնականները ըլլալով : Ուրեմն այս ալ ուրիշ զօրաւոր շարժառիթ մը կուտայ մեզ իրենց վիճակը բարելաւելու, զարգացնելու իրենց իմացական ու բարոյական ձիրքերը : " Կանայք զմեզ կը կառավարեն " կը գրէր Էրխաան [1] Թադուհուն . " Ջանամք անոնց վիճակը բարելաւցնելու . որքան աւելի լուսաւորին, այնքան զմեզ կը լուսաւորեն : Կանանց մտացը մշակութենէն կը կախուի մարդոց իմաստութիւնը . զի կնոջ ձեռքէն մարդոց սրտին մէջ կը գրէ " :

Նայց մենք ինչո՞ւ համար չենք ձանչեր այս մեր կենսական օգուտը, կամ թէ ինչո՞ւ համար այնպէս չենք վարուիր, ինչպէս որ պէտք էր, եթէ լաւ

լեզուներն ալ անոնց շատ պարտաւոր են . անոնց միջոցաւն է որ լեզուս մը մաքուր ու անկորուստ կրնայ պահուիլ . զի անոնք են բնութեան և ընկերութեան օրինակը ամենէն հաւատարիմ առանդապահքը . անոնք մեզ նման այլանդակ հայեցողութիւններն , արուաոց ցնորքները դիւրաւ չեն ընդունիր . և անոնք են որ կաթին հետ մեզ կը հաղորդեն մեր ազգային լեզուն , որուն համար և իրաւամբ մայրենի կը կոչուի : Ո՞րքան մեծ պարտաւորութիւն կը ծանրանայ մեր վրայ ձանչնալու անոնց մեր բնիկ լեզուն առանց խառնուրդի օտար լեզու ի :

[1] Ռիքարտաս Պրինսլի Էրխաան , խոստ տաղանդաւոր անձ մը , ծնաւ ի Տուպլին Սկովտիոյ 1751 . և իր ճարտարախոսութեանը համար մեծ հռչակաւ առաջաւ : Գրագիտութիւնն էր երբեմն իր և ընտանեաց աղքատաւոր ազգին , մեռաւ 1816 :

ձանչցած ըլլայինք զայն։ Ինչո՞ւ համար չէինք հոգ տանիր անոնց դաստիարակութիւնը. ինչո՞ւ համար իրենց ձիրքերը ծառայելու յատուկ եղած միջոցներն չէինք գործադրեր, անոնց համար բարեկարգ դպրոցներ չէինք հաստատեր։ Մի թէ մատաղահաս օրիորդները մեր ազգին պատանեացն հետ ընտանիք չպիտի կազմեն։ Եւ թէ որ այո, ի՞նչպէս կրնայ ըլլալ մշակութենաւոր ընկերակցութիւն երջանիկ՝ ոգիին ու գիտնոյն, կրթեալին ու անկիրթին մէջ տեղ։ Եւ թէպէտ մեր տղոց դպրոցները բարեկարգ կոչուելու արժանի վիճակի մէջ չեն գտնուիր, տակաւին աղջկանց դպրոցներուն հետ բաղդատելով կրնամք ըսել ինչ որ Ակեսիլաւոս ըսաւ առ Բառնաբաս Պարսիկն "Ի՛նչ որ ես, երանի ըլլ ծերն ըլլայիր"։

ՑՈՒԵԼՈՒԱԾ Ե.

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՏԱՐԵԼԱԳՈՐԾԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ՕԳՏԱԿԱՐ ԿՐԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Շատ մտածողք կը կարծեն թէ զաւակին մէկ քանի տարի դպրոց խրկելով, զանոնք դաստիարակելու պարտաւորութիւնեն ետ ամենայնի կատարած կ'ըլլան։ Իսկ մտացի ու լուսաւորեալ անձինք այսքանով չեն բաւականանար. վասն զի գիտեն թէ ի՞նչ վտանգներու պիտի հանդիպին անոնք, մինչեւ որ հաստատ գործով մը տէր ըլլան։ Ուստի դպրոցական ընթացքը լրանալէն ետեւ ալ անհոգ ըլլալու տեղ, կը կրկնա-

պատկեր հոգիներին . ղի հիմա է որդւոց բերմունքն ու բնաւորութիւնը կատարելագործելու ժամանակը : Հիմա քիչ մը աւելի ազատութիւն կուտան անոնց , բայց բոլորովին անսանձ չեն թողուր : Մեծ մեռնիս ծախուց համար մէկ քիչ ստակ կը հաւատան իրենց , բայց անկէ հաշիւ կը խնդրուին , որ չըլլայ թէ շաբաթ գործածեն : Կը ջանան համոզել որ վայելուչ ու հանուստ ըլլայ հագուստնին , և ժամանակնին ե- րիք մանր բաժնելով , մէկը՝ ընտիր դրութեանց ընթերցանութեամբ , միւսը՝ մարմնոյ կրթութիւններով , և երրորդը՝ հասակնուն յատուկ եղած անմեղ զուարճութիւններով անցնին : Կարճ խօսքով կը նային զարդարել զաւակներնուն միտքը ընկերութեան մէջ ապրելու համար պէտք եղած ծանօթութիւններով , և զօրացնել մարմինները առողջարար կրթութիւններով :

Ամէնոյ կրթութեանց վրայօք անհնար բան է մանաւանդ կանոններ աւանդել , այլ ամեն ծնողք իրենց որդւոցը խառնուածքն ու մանաւանդ վիճակը մտածելով , պարտին զանոնք տնօրինել :

Ձի հնձնել , կառք վարել գիտնալը երեւելի գերդաստանէ եղող անձանց հարկաւոր բաներ են : Ասոնց նաև խիստ օգտակար է ուրուագծութեան (dessin) ծանօթութիւնը , որով կարող կ'ըլլան պատկեր մը գծել և այլն :

Պարապատրաստութիւնը անանկ զարդ մըն է , որ թեթեւաշարժութիւն կուտայ չինելուն , կը սովրեցնէ վայելուչ կերպով շարժել , և գլուխն ուղիղ բռնել : Եւ ասիկայ անանկ բնական կրթութիւն մըն է , որ ա-

ունէն վայրենի ազգաց մէջն անդամ միշտ կը գըտ-
նուին : Սուրբ գիրքն ալ կը վաւերացնէ զայն [1] :

Այսու ամենայնիւ չափազանց սէր ձգիլու չէ այս
կրթութիւնը վրայ : Եւ խառն պարախաղութեան
մէջ հոգ տանելու է որ աղջկանց համարձակութիւնը
իւր սահմանը չանցնի . զի անով հանդուրժելիութիւնն
կը կորսուի , որ իրենց գլխաւոր փառքն է :

Ներաժշտութիւնը թէ նուագարանաւ և թէ ձայ-
նով , խիստ անմեղ զուարճութեանց մէկն է , յար-
մար ամեն հասակի , ամեն տեղւոյ և գրեթէ ամեն
ժամանակի . ու կրնայ գործածուիլ իբր պատուական
ափսիանք մը , իբր նախապահման տալտիութեան դէմ ,
և իբր գրգիռ մը անմեղ ուրախութեան և խիստ ըզ-
մայլեցուցիչ զբաղմանց : Անանկ որ կոշտ ու անկիրթ
անձանց շահն անպամ կը սիրեն զներաժշտութիւնը ,
երբ կրթեալներուն մէջ հազիւ կըգտնուի զանիկայ չը
սիրող մը : Ի վերայ այսր ամենայնի պէտք չէ զխա-
ւոր զբաղմունք մը ձեւացնել զայն , ոչ ալ ուրիշին ա-
ռիթ տալ ըսելու այն խօսքը որ երեւելի ներաժշտի մը
համար կ'ըսէին " . Ինչպէ խելք կայ մատանց ու —
հընչին մէջ , որ հապէ— Ինչ մը ճառդէր է գլխ— " :

Այս զբութիւնը աղջկանց համար ալ կրնայ տը-
նօրինուիլ . բայց նոյն չափաւորութեամբ : Մանչ ան-
խոհեմութիւն է ատոր վրայ շատ ժամանակ վատնե-
լը . զի ասիկայ վերջապէս իբր զարդ և սիրանք
պիտի գործածուի :

---

[1] Տես երկ . դ . 20 , 21 . ա) Սամուէլ դ . 6 : բ . Սամու-
էլ բ . 14 :

— Ընդամէնը փիլիպպոս Պահիդոնացւոց թագաւորը երաժշտութեան վրայ վիճելով երեւելի երաժշտի մը հետ, այս վերջինը սա պատասխանն ըրաւ «Ապուաջ չընէ որ այս բաները քեզ աւելի գիպնալոհարիպրէ» :

Ա՛արուարեստութեան ընդհանուր սկզբան ցնծալոյ ըլլալը շատ օգտակար կրնայ ըլլալ քաղաքական կեանց մէջ, ու ազգու միջոց մը մեր առանին տմտասութիւնը բարեկարգելու, աւելի կանոնաւոր տներ չինելու կարող ըլլալով :

Պարտէզի մշակութիւնն ալ, երբ ճարտար է, խիստ անմեղ ու ճշմարտին իմաստասիրական զուարճութեանց կարգն կրնայ դասուիլ. մանաւանդ երբ մէկ քիչ ծանօթութիւն ունենայ մարդ անկարասութեան սկզբանցն, զի ոչքան զարմանալի երեւոյթներ, հրաշալի փոխակերպութիւններ մեզ պիտի ներկայացնէ ու այլն : Կարճ խօսքով տեսակ մը բանասիրութիւն է ասիկայ :

Նայց ամեն բանէ աւելի ճնոջք հոգ տանելու են իրենց զաւակաց իմացական զարգացմանը : Եթէ միջոց ունին ընտիր թանգարան մը կազմեն, ուր գբտնուին ամենէն տղէկ բառադիրներն երեւելի պատմագիրք, առնաբանք, հռչակաւոր բանաստեղծք ու կրօնից ու բարոյականութեան վերաբերեալ գլխաւոր գործերն : Ներշնչեն անոնց սիրտը ընթերցասիրութեան քաղցր ճաշակը՝ որ միայն կը կազդուրէ ու կը կատարելագործէ անոնց իմացական ճիրքերը : Դարձնեն ուշադրութիւննին գլխաւորապէս արդի ու

վաղնջի պատմութիւնց ուսանիլը, բայց ոչ նիւթապէս թուականներուն ու իրողութիւնցն միայն մտադիր ըլլալով, այլ խորհրդածելով ու քննելով երեւելի անցից պատճառներն ու արդիւնքը. դարուց բնութիւնքը. կարճ խօսքով ուսանելով պատմութեան իւ մասատաւորութիւնը [1]:

Ետոգ տանելու է նաեւ խօսից մաքրութեան ու վայելուչութեան: Ընտրեալ բառերը, անվայելուչ ձեւերն ու խորթ ոճը մեծ պակասութիւններն են: Եւ թէ որ վայելչապէս խօսիլը միտքս անգամ փառք չի համարուի, տակաւին անվայել կերպով խօսիլը մեծ անպատուութիւն է: Եւ այս մասին աղիւները գերազանցելու են զմեզ, զի իրենց ընկերակցութիւնը աւելի ընտիր ու սահմանեալ է [2]:

Իսիտ կարեւոր է նաեւ աղբիւրները վարժիլ աղբնդրծութեան ամեն տեսակներուն ու խոհատանի եւ ուրիշ առանին գործոց, որոնք միշտ բոլոր աղբաց մէջ իրենց յատուկ եղած են [3]: Եւ այս գոր-

---

[1] Երեք տեսակ պատմութիւնք կան: ա. Ընդհանուր պատմութիւն աղբաց: բ. Պատմութիւն մասնաւոր ազգի մը խորին հետազօտութեամբ գրուած: գ. Պատմութեան իմաստասիրութիւնը, կամ՝ թէ խորհրդածութիւն պատմագրական եղելութեանց վրայ: Առաջին երկու կարգին պատմագրութիւնք կը պատուին մեր ազգին մէջ. բայց երրորդը՝ ինչպէս է Վոլտէր Քազաքակրթութեան պատմութիւնը, կարծեմք թէ դեռ ծանօթ չէ ազգին:

[2] Ընդհատութիւնն ալ մտնելու չէ, որ խիստ կարեւոր մաս մըն է դաստիարակութեան:

[3] Տես Ծննդոց ԺԸ. 6. Ելից Լե. 25: Գեսո. Ի2 16. Եկեղ. ԺԲ. 18: Գործք Առաքելոց Թ. 36. [9:

ծոց ծանօթութիւնը անհրաժեշտ է միւնչեւ անգամ խիստ հարուստ անձ եղող օրիորդներուն համար ալ, որպէս զի չխարուին իրենց ծառաներէն ։

Օտարը պարտին խորհիլ տպաւորել իրենց աղջկանց միտքը մէկ առանձին անտեսութեան մէջ առնելու բան է կարգն ու մաքրասիրութիւնը, զի թարեկարգ տան մը մէջ ամեն բան իր տեղն դրուած է. բայց զուշայնելով զանոնք միանգամայն փոքրոգութեան դէմ, որ այս պատուական ձիրքը երբեմն մոլութեան աստիճանի կը հասցնէ ։

ԳԼՈՒԽ Ը.

ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆ

Ով որ զաւակաց դաստիարակութիւնը կատարելագործելու համար ճամբորդութիւնը կարեւոր դաւսւի, զգուշանալու է որ չմոլոր մեծ անխելքներու նման զանազան երկիրներ շրջիլ առանց բան մը սորվելու, կամ թէ մոլորիլնէ զատ ուրիշ բան մը տրվելու ։ Այլ միշտ ալեկ կ'ըլայ, թէ որ կարելի է, փորձառու և լուսաւորեալ մէկուն հետ ընկերացնել զանոնք, որ քննելիք բաներն իրենց թելադրէ և սեմանելիք բաներն ցուցնէ ։

Քննելիք բաներուն գլխաւորներն են ազգաց սովորութիւնները, հանգամանքներն ու բերմունքը ։ Իսկ սեմանելու արժանի բաներուն կարգին են քաղաքական և եկեղեցական առեանները, եկեղեցիները, վանքերը, արձանները, քաղաքաց պարիսպներն ու

ամրութիւնները , նաւաշէն-իւանները , հնութիւնները , աւերակները , քանդարանները , ընթերցանութեան սենեակները , հատորակաց արուեստները , վերադրութիւնները , գրչագրութիւն ու համալսարանները , դպրոցական տեղիքն , պօռանները , գանձարանները , մեհեանները , երիցամատնութիւն եւայլն : Առնցիլ զաս սէրտ դիտել նոցա անուանութեան եւ ուղղութեան պատրաստութիւնին եւայլն :

Ինչ մեծ երկնութիւն պըտոյց , և ինչ ապուշ ու գոհունակութիւն հոգիոյն , եթէ այս հանդիսները հանդարտաբար ընտրիլ թէ ընտանեաց գաղափարութիւնը երկնից առաջին պատրաստութիւնն է ըստ սմանց ընթիլոց կատարելոյ կ'աշխատին :

Ինչ ոգեաւ քաղցր ես բնութիւնդ մեր վրայ գըրած այս պատրաստութիւնները : Ընտանեաց վրայ այս հոգածութիւնները ընելով , չէ որ մեզ պատրաստութեան տեղ տուր և անմեղ զուարճութիւն մը կը մատնես : Չէ որ անմիտն զգօնացոց տեղ խիստ պատուական զգալիմ մը կը գտնէիք . անանկ որ անիրենց գոհունակութեան և ուրախութեան կիներգան ազիւր մը կը ձեւանան :

Ազգին հայր մը իւր որդւոց անպատեհ գըգռանքն ու սիրոյ անմտածելի դէպքները բերկրալի զուարճութեամբ կ'ընդունի , երբ անմեղն յօժարութեամբ կը մշակէ այն փոխուկ առնիքը : Մայրացի մայրն ալ , արիութեամբ կը հակէ անոնց աղէկութեան վրայ . պատրաստուկ կ'ըլայ երկնց խաղը և անոնց հետ կը զուարճանայ :

Ընտանիքով երկու կողմանէ սիրոյ կապերն սերտացնալով, որ բան օրէ առ օր առհասարակ ալ կը շատնան ու կը կատարելագործին, որով և բոլոր աշխարհիս յարդն կը ստացուի։

ԾԱՒԱԼՈՒՄԸ Է.

ԸՆԹԵՐՑԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ

Ընթերցասիրութիւնը, որով կ'ինամամ ախորժանքով ու որճապուճ դիրք մը կարդալ կամ թէ մէջը պարունակուածը ընտրանօք ուսանիլ, աշխարհիս լուսաւորութեան անհրաժեշտ միջոցն է։ Ջի գիրքերը՝ հարկաւոր ծանօթութիւնները առնլի դիւրացնալի ընելով ընթերցասիրին, պարտաւորութիւնն ալ կատարելու առնլի զօրաւոր շարժառիթ մը կ'ըլլան, որով վերջապէս կը բարելաւի ընկերութեան վիճակը։ Եւ երբոր, այն երկիրները՝ ուր հեղինակութիւնը հետ գհետէ կը ծածկոյ, և ուր լրագիրներն ու պարբերականները կը յաճախեն, (յայտնի ապացոյց ընթերցասիրաց բազմութեանը) քաղաքութեան մէջ հակայարձակ յառաջադիմած կը գտնեմք։

Կայ ինչպէս որ ամեն բան աշխարհիս վրայ մոլութեան կրնայ դառնալ, նոյնպէս ալ ընթերցասիրութիւնը կրնայ չարաչար կերպով գործածուիլ։ Թէ որ մարդ մը իր բոլոր միւս ընկերական պարտաւորութիւնները մէկ կողմ թողլով, միայն ընթերցասիրութեան պարապի, անշուշտ տնաւկ մը ծուլու-

թեամբ ժամանակին վատած կ'ըլլայ : Կամ թէ իւր վիճակին հարկաւոր եղած բաներուն վրայ ծանօթութիւն առնելու տեղ աներ հետ ամենեւին կապակցութիւն չունեցող ուսմանց խորքն թափանցել ուզէ , ժամանակաւ կոչտութիւն կ'արժանանայ :

Ընդհանրութեան ներդաշնակութիւնը հաստատապահելու համար պէտք է որ ամէն մարդ իւր վիճակին հետ տեսակ յարմարութիւն ունեցող գիտութեանց մէջ կատարելութիւն առնելու աշխատի , ինչպէս բժիշկը՝ բժշկականութեան , քարտուղարը՝ քարտուղարութեան և իրաւաբանը՝ իրաւաբանութեան եայլն : Չի առանով իւր անձնասիրութեանը միայն ծառայած կ'ըլլայ , մարդկութեան առջի օրաստիար կրնայ ըլլալ :

Տակաւին անանկ ուսումներ կան , որոնց վրայ բաւական ծանօթութիւն առնելը ամենուն ալ անհրաժեշտ պարտաւորութիւնն է . ինչպէս մեր մայրենի և առաւօտական լեզուն , բարոյական , հաշիւ , առողջ մտածութիւն եայլն :

Այս և ուրիշ շատ տեսակ ուսմանց դէմ ըսելիք ամենայարմար ժամանակը , երբ է որ , տղայութեան հասակէն է , զի ան ատեն տղոց ուղեղը փափուկ , միտքը աշխարհային հոգերէ ու անձկութիւններէ , և սիրտը՝ բուռն կիրքերէ բոլորովին ազատ ըլլալով , զգալափարներն հեշտիւ և խոր կը տպաւորէ : Տակաւին ուսման սկզբնաւորութիւնը երբէք ուշ եղած չըլլար , եթէ հաստատուած թէ աշխատութիւնը ամէն բանի կը յաղթէ : Զամ-

տուն տարեկան Հռոմէացիի մը, համարակալէն կա-
ոսկի, ցուներէն ուսանիլ սկսաւ։ Քանի՛ քանի տա-
ճիներ յիսնամիւնց զանազան գիտութեանց մէջ կա-
տարելութեան առացան։ Եւ նմիտրինք թէ տա-
կինին առաջ մարդոց համար ուսմունքն անվտանգ
ըլլար, տակաւին Քրիստոս ընկերք անուանին
աշակերտը։ Զուարճութեան համար կամ թէ գա-
տարելութեամբ անցուցած ժամանակնուն մէկ մասը
պէտ տասնիկ սրտագին աշխատութեան մը ջնն կրնար
նուիրել։ Խաղոց յատկացուցած ժամերուն մէկ
մասը աւելի բանաւոր կերպով, ընթերցասիրութեամբ
ջնն կրնար անցնիլ։ Խնդմ պատանիներ, դուք տա-
կաւին չէք առաջ ընթերցասիրութեան ճաշակը,
չէք գիտեր թէ քանի քաղցր բերկրութիւն կը մատա-
կարարէ առանձնութեան մէջ. քանի զուարճալի ըն-
կեր մը, բարեխոհ ծերուկ բարեկամ մը պիտի գտնէք հոն։
Ձեր տարիներով ստանալիք փորձառութիւնը մէկ
ժամու, մէկ վայրկեանի մէջ պիտի ստանաք։ Ըն-
կերութեան մէջ մտած ժամանակնիդ աւելի պիտի
փայլիք. առացած փորձառութիւնովնիդ ընկերնե-
նուդ աւելի օգտակար բարեկամ պիտի ըլլաք, և ա-
ւելի յարմարութիւն պիտի ունենաք կացութիւննիդ
բարելաւելու։

Այդ անձնական միտք մը քանիցս կրնայ ընթեր-
ցասիրութենէ զատուդ քաղել։ Միայն զարգացած
կարդալ մը գրել մը գիտնալով, մարդ քանիցս կրնայ
գիրք մը կատարելագործ համարիլ։

Ընտանի միձակ մը ըստ իմիք ազգային անփորձ

վիճակին շատ հատկերին. Իրաւ է որ պատմուոյ մը մարքը տղու մը մուացը չափ անգործ, և իր ուղեղը անոր ուղեղին չափ փափուկ չէ, բայց չափահասութեամբ ունի բուռն զգացումը կ'ունենայ ուսման օգտաւէտութեանը, և անկէ առնի դիւրին միջոցներու կրնայ Ճարտարէտ ըլլալ ուսմունքն յաջողութեամբ յառաջ տանելու Համար: Տղայ մը բոլորովին ուրիշէն կախում ունի. իսկ չափահաս պատանին առնի անձնիշխան է, և իր օգուտը լաւ հեա կը Ճանչէ: Սիայն թէ տղու մը չափ ժամանակ չունի. բայց այս պակասութեանս փոխարէն ինքն ալ առնի ուժգնութեամբ կրնայ աշխատիլ. և առնի դիւրաւ կ'ըմբռնէ դասախոսները:

Հետեւեալ խրատները ընթերցասիրութեանը յաջողութեամբ յառաջ տանելու, և անոր մտաւորական մշակութեան Համար օգտակար կրնան ըլլալ երիտասարդ ընթերցողին:

1. Պէտք է սկսիլ պարզ բառարհութենէ: Թող առնէ վիպասանական պարզ գրուածք մը, ինչպէս Ռոպէնսօն Գրուսոեայի, կարդայ ուշադրութեամբ մէկ երես, հատուած մը, իմաստ մը չանցնելով, մինչեւ որ մէջը պարունակուած բոլոր բառերը կատարեալապէս Հասկնայ, դասախօսները վճիռ կնիքով մոմ մտքին չառնու, որ կ'ըլլայ Հասկցած բառերը առ ձեռն բառարկի մը մէջ մտնելով (բառարկոյ դրծածութիւնը արդէն տպուած ենթադրելով[1]):

---

[1] Սէր նախնեաց լեզուն, որ է մեր բուն լեզուն, հոս Հիշեցաւ Համար, պէտք չէ ընթերցասէրը զանիկայ իբր մե-

2. Երկրորդ օրը առջի առաւր կարդացածը յիշողութեանը մէջ լաւ մը դարձնէ, յետոյ կրկին կարդայ նոյն դասը, ու նշմարէ թէ յիշողութեամբ քիչ բառնածը ինքզինք կը տարբերի դրքին իմաստէն ու ոճէն։

3. Յիշողութեանը մէջ տպաւորուած բառերն ու իմաստները առնն օր պրի անցընէ և բաղդատէ կապակցութիւնն ու ուղղագրութիւնը։ Սխալ գրուած բառերը նշմարէ, և դամոնք մէկ քանի անգամ նորէն գրէ, որ լաւ մը տպաւորին իր յիշողութեանը մէջ։

4. Իրենց մայրենի լեզուն մաքուր կերպով խոսողներուն հետ ընկերանայ, որ լսելով՝ երեն ալ ուղղախօսութիւն կ'ընայ ուղիղ կերպով խոսիլը. և անոնց կոլ պատհոլութիւն կ'ունենայ իւր տասած լսյսը ուրիշներու հաղորդելու, և իւր շատ կարծեաց բանաւորութիւնն կամ անտեղութիւնը ճշդել վիճարանութեան միջոցաւ։

5. Հաւասան առնն առանձ ընթերցուածներ նոր մտածումներ մ'ալ մտածաւոր դասատուէ մը դաս առնէ, աւելի ուսումնական (systématique) կերպով մը, որով ևս առաւել կարդացածը լաւ կը հասկնայ. և հասկնալովը անշուշտ իրեն ախորժ կուգայ պիտուա-

---

աեսալ լեզուս, գարուց գերեզմանին մէջ թաղուած ձեռ ուրիշներէն կարծեն զմեզ. այլ ընդհակառակն մեր կարծիքն է թէ այն լեզուին ուսումնքը եթէ իմաստասիրին ուղղուի, առնահոգի միջոց մը կրնայ ըլլալ իմացական և բարոյական գաստիարակութեան։

կան պրեսբիտերը կարդալու, և առանիկ կ'ապահովեայ ընթերցասիրութիւնը։

6. Կ'իյ մեզաոով յիշողութիւնն ու երեւակայութիւնը միանգամայն կը վնասի, տրամաբանելու թիւնն ալ ուղիղ և կազդուրիչ հասար առնելու է ձգտիլ տրամաբանութիւն պրուած, կամ թէ մաթեմատիկական գործ մը, ինչպէս տեսական երկրաչափութիւնը տողերը, և ակի առնէ մ'ալ անոր վրայ աշխատիլ, գաղտնի մը օգնելով։ Այսպիսի պանդիսի յիշողութիւնն ու երեւակայութիւնը կը զարգանայ, և տրամաբանութիւնը կը կազդուրի, մանաւանդ եթէ ցնդումն ալ՝ որ կանխէ տկարութիւնն ճնշելը կ'առնու և առ առիթս սակաւ կը պաղի[1]։

Ընդհ եռա երեսյ պարզ տրամաբանական գործեր կարդալ, և կարգացածին իմաստը վերլուծել. հիմունքն ու վարանքը կշռել ու վերջապէս գալով։ Ան առեն պղպջաց պատմութիւնց և արհեստից ու տեսութիւնն և բարոյականի վերաբերեալ ընդհանուր գրուածքներ, ինչպէս են լաֆոնթէնի առակներ, խիստ օգտակար կ'ըլլան երեն։ Եւ առանձ յատուկ, վերջապէս կը պահի իւր աշխատութիւնը։ Կը ճանչէ իւր պարտաւորութիւնները, և

---

[1] Իսկ պետն մշակել թեանը, պարագաներն ալ ուսումնասիրելու և վերլուծութիւն մը տալու համար օգտակար երեսյ ըլլալ պօզս — վ. Իզմիրեան։ Ամենուն ևայն պահանջելի գործոց ընթերցումները։

զանոնք անթերի լիցնելու կ՚աշխատի, որպէս թէ իր և թէ իր ազգին վիճակը կը բարելաւի։

— Յակոբ Լոիան ծնաւ Իւլմուտա 1674. և տը-ղայութեան առնուելէն ամենայն աշակերտ եղաւ։ Բայց այս անախտանձելի վիճակին մէջ անպատ ընթերցասիրութիւնը կերպով մը պիտնալով, առանց դասատուի օգնութեան Լատիներէնի, Յունարէնի, Եբրայերէնի, Իտալերէնի և Սպանիերէնի ու Պոլիմիերայից մէջ կատարեալ հմտութիւն ըստացաւ։ Եւ իր պօտնութեանը համար Ամերիկայի մէջ զանազան քաղաքական բարգաւաճման պաշտօններ վարելէն և շատ երեւելի դործեր հրատարակելէն ետեւ, մեռաւ 1751։

— Բենիամին Փրանքլին նոյնպէս ազքատ ընտանիքէ ծնեալ 1706. Ներ Անդլիա, պատհուածին չունեցաւ դպրոցական ընթացք մը կատարելու։ Տղայութեան ժամանակ հօրը արհեստին, մոմաթափութեան և ածուպրծութեան ծառայեց։ Բայց շուտով զրուելով այս դործոյն զազրահոտութենէն, եղբօրը տպարանը դրաշար եղաւ։ Հոն և ուրիշ տեղ աշխատած միջոցն բոլոր իր պարապոյ ժամերը ընթերցասիրութեան նուիրելով, անսանձելի դժուարութենց ներքեւ մշակեց իր միտքը. օգտակար ծանօթութիւններով հարստացոյց յիշողութիւնը, որպէս և կրցաւ յաջողութեամբ իր վիճակը բարելաւել, ժրութեամբ և տնտեսութեամբ բաւական հարստութիւն դիզելով։ Գիտութեանց յառաջադիմութեանն ալ խոտոյտա տուաւ ելքերտականութեան վրայ քն-

նուիրեալներ ընելով։ Իւր գործունէութեամբն ու բարոյականութեամբը կենցաղավարութիւններ հաստատեց իւր հայրենիքը. և արժանաւորութեան համար զանազան քաղաքական պաշտօններ վարելու հրաւիրուեցաւ իւր հայրենակիցներէն, մեռաւ 1790 [1]։

---

[1] Այս երեւելի անձին գործերէն մասնաւոր է Հռոմի ընծանուագ տեսութիւնը, և եթէ կանխ մեր ընտանեաց տեսչին ու ամէն պատանի աշխատութեամբ ամէն անգամ մը զանիկայ կարդայիմ։

ԳԼՈՒԽ Բ.

ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆ Ը

ԵՐԿԻՒՂ ՏԵԱՒՆ

Ա՛ՍՏՈՑՍ հարկաւոր ծանօթութեանց ամենէն առաջինն ու կարեւորը Աստուածդիտութիւնն է. վասն զի ասոր վրայ հիմնուած ու հաստատուած են բոլոր գեղեցիկ սովորութիւններն, ճշմարիտ առաքինութիւնը, օրէնքներն ու ընկերութեան կապերը։ Վերյիւ անգամ մը մարդոյս սրտին Աստուծոյ գոյութեան այս համոզումը, և աշխարհս ան ատեն անդադար թռատր և մեղութենց դաշտ մը եղած պիտի դառնա։

Աստուած ամենակարող և բարեկարդութեան պաշտպան ու պահպանիչ, չարութենց վրէժխնդիր և առաքինութեան վարձատրիչ էակ մըն է. և իր կատարելութիւնները եթէ անհուն ըլլալով, առաքինութիւնը անվարձ ու մեղութիւնը անպատիժ չթողուր։

Եակ իր ծայրագոյն գիտութեամբը այս մահկանացու կեանցս մէջ իր յաւիտենական արդարու-

թևան լրաւունքը միշտ և լիովին չդործածել իւր անսահման փառացն ու անքննելի վախճաններուն աւելի յարմար դառնալով : Վասն զի թէ որ բոլոր բարի գործերը իսկոյն վարձառներ , թէ որ ամեն յանցանք ըստ արժանւոյն անմիջապէս պատժեր , աւելի սահմանեալ պիտի ըլլար մեր ազատութիւնը , որ է սկիզբն առաքինութեանց և աղբիւր մեր բարեմասնութեանցը , և որով աւելի հաճոյական պաշտօն կըլնամք մատուցանել իրեն : Ասկէ ’ի զատ այս կարճառու կեանցս մէջ մեզ ինքնիշխան թողուելը , անշուշտ յայտնի ըրած կ’ըլլայ , թէ աւելի սիրելի է իրեն բանաւոր արարածներէ կամաւոր ու ինքնայօժար պաշտօն ընդունելը քան թէ անանկ էակներէ , որ ոչ արեգակէն աւելի առաքինի , ոչ ալ կարիմէն աւելի եղեռնաւոր կրնան ըլլալ :

Իսկ այս ազատութեան չարաչար գործածութեանը երբեմն թոյլատուութիւն ընելն ալ , չարէն բարի յառաջ բերելու նպատակաւն է : Վասն զի երբ ցուցնել առաքինութիւնը վշտաց մէջ երբ թէ հալածէն անցնելով կը մաքրուի ու կը պրծուի , յաղթական չարագործը ժամանակ կ’ունենայ զգալու , և թէ որ այս միջոցին մէջ իւր խղճին ձայնին հակառակ չարութեան մէջ կամակորի , ան առնն յաւիտենական պատուհասը երբ թէ կ’բաժնուի ըստ արժանւոյն պատժել զանիկայ :

Ո՞նչ պիտի ըլլայ իւր արդարութիւնն ու պրծութիւնը , թէ որ ինքն համահաւասար աչօք նայի չարին ու բարւոյն վրայ , և թողու որ չարագործքն ա-

ռաքինութեան հետ ընկնին զկրնդմանի խաղաղութիւնը մէջ : Ձի որ անոնք երջանկացնալ իրենց անզգամութիւնը, հպարտութեամբ և զուարճութիւններով ընդարձակուած, իրենց հաճոյքը համեմատ պիտի բռնանան ամենքին վրայ, և խաղաղութեամբ պիտի վերջացնեն իրենց ընթացքը. երբ ընդ հակառակն արդարը անոնց բռնութեանցը զոհ եղած, թշուառութեամբ, լալով ու հեծելով իր օրերը պիտի անցընէ : Եւ Աստուած, որ ամեն ժամանակ չարիքին առաքինութեան հալածուիլը կը տեսնէ, Եպիկուրոսի [1] Աստուծոյն նման, լուռ ու իբր թէ անզգայ պիտի կենայ, ոչ ալ ուրիշ կեանք մը եղած պիտի ըլլայ, որուն մէջ յաւիտենական արդարութիւնը կրկին վերահաստատէ զբարեկարգութիւնը, և ամենուն՝ իրենց արժանեացը համեմատ հատուցումն ընէ : Այո, անտարակոյս, Ամենակալը երբ պատշաճ համարի իր յաւիտենականութեանը մէջ, վերջապէս պիտի դատէ և իբր տէր ամենայնի, վերծանդիր պիտի ըլլայ արդարութեամբ : Փուճ ոեղը ամբարիշտը կ'ուրախանայ՝ կարծելով թէ մահը զինքն պիտի ոչնչացնէ : Այն որ անդամ մը զինքն

---

[1] Եպիկուրոս յոյն իմաստասէր, գլուխ Եպիկուրեան ա-նունդին, ծնաւ յառաջ քան զՔրիստոս 342 : Երեսուն և վից տարեկան հասակին մէջ սկսաւ իր վարդապետութիւնները հրապարակաւ քարոզել Աթենքի մէջ : Լուկրէս Լատին քա-նաւորդը խիստ գեղեցիկ կերպով նկարագրած է իր դրու-թիւնը : Այս իմաստասէրը չէր ուրանար Աստուծոյ գոյու-թիւնը, բայց կը մերժէր Անոր նախախնամութիւնը տիեզե-րաց վրայ :

յոչնչէ՝ ի դոյ ածեր է. կրկայ, եթէ հարկ ըլլայ, կրկին նոյնպէս ընել, որ իւր բարկութեան գաւաթը ամենուն՝ ի յատակն խմցնէ տայ:

Իրաւ է որ Աստուած զմեզ յաւիտենապէս տանջանիկ ընելու համար չէ ստեղծեր, բայց մենք զանիւր կամացը դէմ գործելու համար ստեղծուած ըլլալնիս մտքէ հանելու չենք: Թէ որ ուշ դնենք, գործով այսպէս ըսած չենք գտնուիր: Թէ որ իւր անհուն բարութիւնը ու սիրելու բարիքն ցարտաշար գործածելնիս, եթէ և ոչխտար, արդարութիւն չէ՛ որ այս մեր պակասութեանց պատիժն կրենք. նոր դատաստանի ժամնիսին: Ե՛ւ պէտք չէ դիտել, որ այս մեր պակասութեանց պատիժն կրենք, նոր դատաստանի ժամնիսին: Ե՛ւ պէտք չէ դիտել, որ մեզ պարտաւորեցնէ, որ ամենայնիւ ներողութիւն խնդրենք, որ զրկեալ գործնականն անաստուածութենէ ջատագովներիր, և որ շատերուն բռնած ընթացքն է եղած:

Ամենիներուն աչքերնիր երեսցնող կապանքն խզելու, փարատելու համար, ապացուցանենք զի բոլորն էակի մը գոյութիւնը, որ բոլոր արարածոց վրչ ամենիշխանի նշանագրով յայտնուած է[1]:

Ինքնին որ և է հրաշալիքն մեր մտացը ներկայնելով, դիւրաւ կը հաստատուի սիրելիս էհ ընական գոյութիւնը[2]: Ե՛ւ իրաւի, երբ դիտենք

---

[1] Խոկման դիւրաւ բոլորովին չվարժուած հասակին մէջ ի ըմբռնելն ալ այն նեղութիւն վրայով յաճախակի օգտակար խորհրդածութիւններ ընել ի՛ւր կենացը չէ:

[2] Աստուծոյ գոյութիւնը երեք կարգ փաստերով կրնայ ապացուցուիլ: Ա. Բնական. Բ. Բարոյական. Գ. Բնաբանական: Բնական ապացոյցն է սիրելիս դիտելով առարկաները. ստեղծագործութեան խոհուն ոյժն յառաջ կ՛գայ: Բարոյական

չէնք մը կը տեսնուի, ինչ հանճարեղ ճարտարապետ
մը ատոր յատակագիծը գծեր է, և ինչ կարող ա-
հաւատարմներ շէնքն կատարեր կանգներ են ի՛րենք:
Եւ անշուշտ ամեն մարդ պիտի ծիծաղի, երբ մէկը
գայ ու ըսէ թէ՝ դիպուածն կանգնեց ասիկա: Ըն-
մնոտէս, երբ մտածեմք տիեզերիս հրաշալի տեսա-
լութիւնը, այն ըստուար մարմիններըն՝ որ այնքան շք-
ղութեամբ ու այնքան ճշդութեամբ այսքան դարերէ
՛ի վեր ուր գլխոյն վրայ կը դառնան, երբ խորհիմք
երկրիս զարմանալի բնդհանրութեանը վրայ, զոր
ժամանակն չէ կարացեր ապառնալ. և դիտեմք անկոց
և բուսոց անթիւ տեսակները, երբ աչքընիս դար-
ձընեմք ահագին ովկիանոսին վրայ, և երբեմն թէ
թռչունցեմք անոր անդնդոց խորքը, ուր այնքան
ահռելի ձծութեամբ հրէշներ կը խայտան, և ուր
այնքան ձկներ շարունակ կը ծնանդրծնին: Երբ
վերջապէս դիտեմք ուր մարմնոյն հրաշալի կազմը,
և իւր գործելի ուղիներուն, կրօնական
հիացմամբ լեցուած, ներքուստ ըսդրտմ մը կ՚զգամք
գոչելու, թէ այս հրաշալիքն գերագոյն Տէր մը կը
յայտնեն, որ իւր կարողութեամբը ստեղծեր է աշ-
խարհս, և իւր բարութեամբը կը պահպանէ, ու
իւր անհուն իմաստութեամբը կը կառավարէ զանիկայ:

Եւ որպէս զի Աստուծոյ գոյութեան այս վեմ

ապացոյցը՝ իմացականութեան գործածութենէն յառաջ եկած
մարմնագործելու եղանակէն ծագածը: Բնազանցական ապա-
ցոյց կը կոչուին այն փաստերը՝ որ իրաց էական բնութեանը
վրայ հիմնեալ են:

ապացոյցներըը տեւողական ապաւորութիւն մը ընեն ապառանեաց մտացը մէջ, թող ուշադրութիւնեն ընթերնուն հետեւեալ խորհրդածութիւնները ալ, որ յատկապէս իրենց համար գրուած է :

Վերջն աշխարհը դէպ ի երկինքը, և հարցուր որոնիդ, ոմ բաած է արեգական, երէր ոչնչէն, և աստղէ փո՛ն. ոմ հրամայեր է լուսնի, երէր և երբ ճրագ ծառայէ գիշերո՛ան : Ո՞վ է գոյութիւն տուեր հաստատութիւնը զարդարող աստղաց բազմութեանը, որոնց թիւն [1] ու պայծառութիւնը հիացմամբ և ակնածութեամբ կը լեցուն զմեզ :

Ծո՛ւէ որ մարդ մը, ինչպէս Արիստոտէլ երեւամբ նշմարած է, տղայութենէ հետէ աստղերկրեայ տես մը մնծնէր, և անոի պայծառ ու աստղալից դիշեր մը յանկարծ դուրս ելնէր, ոլքան պիտի բաար իր զարմանքը, և ոլքան պիտի ուզէր այս չքնաղ տե-

---

[1] Երկնային մարմինները, որ բան աստղաբաշխական դասակարգութեանց հաստատուն աստղ կամ արեգակունք, հաստատեալ կամ մշտական, աստղանմանք (astéroïtes) լուսինք կամ արբանեակք, ամպագնեք (nébuleux) կը յորջորջին, այնքան բազմաթիւ են, որ գոնէ 100·000·000 էն պակաս չեն կրնար ըլլալ դիտակով աներեւելիքնին. զի արդէն նշանակուածներէն որ խոտոր փոքր մասն են տեսնին, 200,000 ի կը հասնին. և Կոպենհագա հետշել կը հաստատէ թէ երկնից մեկ կողմը դիտակով առած մասը 116·000 ը կ'անցնէին : Այս լուսաւոր մարմիններուն անանց պայծառութիւնը միեչեւ անգամ արեւուն կը գերազանցէ. ինչպէս Ալիա Կենդաւրի (հարեւանին) կոչուած հաստատուն աստղը 252 անգամ, և Սիրիա (շնիկ) անուանուածը 65 անգամ աւելի պայծառ է արեգակէն :

տարանին Հելիոսին ով ըլլալը հասկնալ : Եւ ինչ
մեծ զաղափար մը պիտի առնար այն Հելիոսին
կարողութեանն ու իմաստութեանը վրայ : Մեր աչ-
վինները ոտքան որ այս չքին առարկային վարժուած
ալ են, չեմք կրնար առանց Հիանալու այն զեղեց-
կութիւնը վայելել ու չզոչել երեմն երեմն . ինչ
վեհութիւն, ինչ մեծութիւն, ինչ սքանչելի ի-
մաստութեան վրայ երկնից ընդարձակ կամարն երբ
թէ սերմաներ է այնքան զարմանալի լոյսերն՝ որ
պիշխեները զարդարելու, խաւարին մէջ դայլափոխե-
նիս ուղղելու, և ծովուն վրայ մեր յանդուգն նաւորդ-
ներուն առաջնորդելու Համար, առանց վտռվելու
մեր Հանգիստն :

Երբոր այս ասոնցմէ՝ որ մեզ այնքան փոքր կ'ե-
րեւին . մեր մեզ ընդարձակ արեգակներ են[1] . և ինչ
պէս որ Աստուած միայն դիտէ անոնց թիւը, նոյն-
պէս ինքն միայն կարող է անոնց ճշմարիտ մեծու-
թիւնը չափել, որ անշուշտ շատ զարմանալի է . վասն
զի մեծաւ մասամբ արեգակին շատ աւելի Հեռու են
երկրէս , որ արդէն զարմանալի աստիճան Հեռաւո-
րութիւն ունի[2] :

---

[1] Երկրիս միջին տրամագիծն է 79·424 մղոն . Արամազդ մոլո-
րակը (Jupiter) որ ծանօթ մոլորակաց ամենէն մեծն է , 88·780 մղոն , և
արեգակինը 887·056 մղոն . ըսել է որ արեգակը 1·400·000 և
Արամազդ 15·500 անգամ չափ ընդարձակագոյն է երկրէս :

[2] Երկրիս ամենէն մօտը գտնուած մոլորակը՝ Փայլածուն
(Mercure) 56·890·000 մղոն հեռաւորութիւն ունի արեգա-
կէն, և Պոսիդոն (Neptune) ամենէն հեռաւոր մոլորակը
2·862·457·000 մղոն . իսկ ամենէն մերձաւոր հաստատուն աստ-

Ուռանց դիմելու աստեղաբաշխական նուրբ հաշիւներու, սա չափս անբիծայ կրնամք հաստատել թէ բոլոր աստղք, ինչպէս նաեւ արեգակը, իրենց ամենայարմար տեղին գեռեղած են։ Թէ որ արեւը աւելի հեռու կամ աւելի մօտ կանգնած ըլլար, կամ աջօրեա եւ կամ ձախակող պիտի ըլլար. վասն զի կամ պիտի չկրնար իւր ջերմութեամբը երկիրս բեղմնաւորել, կամ չափազանց տաքութիւնովը պիտի պղեր զանիկայ։ Թէ որ այն անթիւ աստղաց մէկը իւր ընթացքէն մէկ քիչ խոտորի, տիեզերս սոսկալի շփոթի եւ վտանգման մէջ պիտի ընկնի. և այս մարմինները մէկ ամենատիրը բաղխումը բաւական է երկրագունտս ջախջախել։ Այսու ամենայնիւ իրենց բաղմութիւնովն ու շարժմանց արագութեանց վրայ հաղար տարիէ՝ի վեր անգտագտուն անխոտոր իրենց յատուկ ելանեկաւն ու կարգովը իրենց շրջանը կը կատարեն։ Ուրեմն մի և նոյն ձեռքէն եղած, և մի և նոյն ծայրագոյն Տիրոջ մը հպատակ են ատոնք։ Եւ ոքան մեծ ու ոքան կարող ըլլալու է այս Էակը։ Երկիրքն ալ է իւր փառաքը։ Երկինք պատմեն զփառս Աստուծոյ, և գործածս ձեռաց Նորա յայտնեն հաստատութիւն։

զը Ալիա կնեգաւթ (Հարիւրին) 19·600·000·000·000 մղոն. և Կարապ (Cigne) որ սմենեն հեռաւորն կը կարծուի հաստատուն աստեղաց մէջ, 56, 416·569·920·000 մղոն հեռաւորութիւն ունի արեգակէն։ Երկիրս ալ 95·298·260 մղոն հեռի ըլլալով արեգակէն, դիւրին է հաշուել յիշեալ միւս աստղերէն ունեցած հեռաւորութիւնը։

Թէ որ երկնից հիանալի տեսարանին հետ նկատանելը ծուլանալ, ինչ վնաս գաղափար մը պիտի ունենանք Աստուծոյ կարողութեանը վրայ : Իրաւի ծոյլը ալ աստուածութեան զգալի ապացոյցներ կը նկատէ մէջ : Ջուրց լայնածաւալ ընդարձակութիւնը կերպիւ մը Աստուծոյ անքնութեան գաղափարն կուտայ : Այս ընդարձակ տարածութիւնը աստուածային զօրութիւնը կը յայտնէ . ինչպէս և ալէկոծութիւնը Աստուծոյ սոսկալի սրտմտութիւնը : Ալեաց շառաչմունքը ամենէն քաջասիրտն անգամ երկիւղիս կը լեցնէ , և անոնց բուռն զօրութեամբ մինչեւ յամպս բարձրանալը , սիեզերիս ամենածիծ հրաշալեաց և Աստուծոյ կարողութեան ամենազօրաւոր ապացոյցներէն մէկը կ'երեւի :

Ծովի ժամանակ ծուլանն ամէհի ալիքն կարծես թէ երկնց անկողինը պիտի թողուն , և ծուխզերթէն անցնելով իբր թէ բոլոր երկիրս պիտի կլլեն : Բայց այն նոյն ձեռքը՝ որ այս չքերը երանց ուժն կը քարձրացնէ , ամենաւոր օրինաց հպատակած է զանոնք , որով երկնց սահմանէն դուրս չեն կրնար ելնել : Որքան որ ասկալի երեւի ալեաց յարձակումը , ծուխզեր մօտենալու ատեն , աշխարհի շառաչմունքով կ'ըսկսին ետ քաշուիլ , և երկնց վրայ դառնալով , իբր թէ կը խոնարհին և ամենազօրութեամբ կը հնազանդին այն վճռոյն որ երկնց վրայ դրուած է [1] :

---

[1] Եկաւ ի բան Յովայ , " Յայդ վայր եկեղեցւոյ . . . և պղպեն ի քեզ խորտակելոյն ալիք քո " : Յովե . ԺԸ . 11 :

Երկիրս ալ երկնից և ծովուն նման իր յատկու-
նական Արարչին փառքը կը յայտնէ . և իր ձևա-
գործնեության մէջ իր անսահմանի կատարելու-
ները երեւան կը հանէ : Երկիս որ կողմն որ շր-
ջիմք , ամեն քայլափոխի Աստուծոյ զօրութեան ըզ-
գալի նշանները կը տեսնեմք , և իր մեծութեանն
ու վեհափառութեանը վրայ զարմանալու առիթ-
ք առիթներ կը գտնեմք : Ձէ որ բուսոց աքան-
չելի բեղմնաւորութիւնը Արարչին փառքը կը յայտ-
նէ : Ձէ որ այս միջոցաւ կը նախասնէ ու կը նա-
խանձէ անիկա մեր պանդխտութիւնը զարգարել
և մեզ կերակուր ծառայեցընել կենդանեաց պահ-
պանութիւնը : Գորոց անհուն տեսակները , առա-
ւոտութիւնը , պտղաւորութեան ու կամաւոր յաջո-
ղութիւնը մէջ տեսնուած Աստուծոյ բարութիւնը
վրայ ի գործս շարժելու համար բաւական է այս
ամէնը մէկ քիչ ուշադրութեամբ դիտել :

Կենդանեաց հնարանոց իմաստասէրը բնութիւն հե-
գնական բարութիւնը վրայ խորհրդածելու առն
չէր կրնար ի գործս և յերախտագիտութիւն չը-
շարժել : Անհուն իմացականութիւնը հաւասարապէս
կը փայլի կենդանեաց և բուսոց բեղմնաւորութիւնը
մէջ : Եւ ինչպէս որ ցորենի հատ բարեբեր սերմ մը
չկայ , գի մարդոյս խիստ հարկաւոր է ասիկա , նոյ-
պէս ալ այն կենդանիները որ ուրիշներուն իրր մուռթ
կը ծառայեն , ամենէն աւելի կ'ածին ու կը բազմա-
նան : Ձէ որ վայրի անասուններն ընտանացեալ կեն-
դանեաց չափ բազմանային , մարդիկ քիչ ժամանակէ

երկրին վրայ երևցող սիրապետութիւնը պիտի կորսընցնէին։

"Խոնարհակ աշխարհս", կ'ըսէ Ռուսօ, "՛ի սիրոյ և յերախտապիտութենէ զատ ուրիշ զգացումներ չներշնչէր զգայուն սրտի մը. վասն զի առանձն առղ նախախնամութեան բարերարող ձեռքն կը յայտնէ։ Սարդս կը քաղէ անոր պարգեւները սքանչելէր երկրին. իւր պաշտպանութենան ներքեւ կը ննջէ գիշերն, և հանդարտ ու խաղաղ կ'ելնէ առաւօտուն. կ'ըզդայ անոր պատուէրները ապաշնորհութեան մէջ, և զուարճութենոյ ժամանակ առատօրէն անոր շնորհքը կը վայելէ"։

Ոչն իսկ մարդն սիեզերքին մէջ զանուած բոլոր հրաշալեաց ամենագեղեցիկ համաոտութիւնն է. և իւր անդամոց կազմութիւնը, որ ուսանողաց հիացումն կը պատճառէ, Աստուծոյ գոյութեան ամենագօրաւոր ապացոյցներէն մէկն կրնայ համարուիլ։

— Գալէնոս [1] հնութեան իմաստասէրն ու ճարտենական բժիշկը իւր մէկ գործոյն [2] մէջ չէ կըր-

---

[1] Կղեմես Գալէնոս ծնաւ՛ի Բէրգամա քաղաք փոքր Ասիոյ Կիլիտասի Թագաւորութեն 131։ Տղայութեան ժամանակ պատմարանութեան իւր հօրմէն։ Յետոյ բժշկականութիւնը՝ իւր ուշադրութիւնը գրաւելով. Ալէքսանդրիա գնաց, հոն այս ուսումը կատարելագործելու համար։ 34 տարեկան հասակին Հռոմ հաստատուելով. ուր մեծ պատիւ տուաւ իւր հանճարին համար։ Շատ գրուածներ Թողած է իւր արհեստին վերաբերեալ. որոնք մինչև ցայսօր մեծ յարգ ունին գիտնոց մէջ։

[2] Յաղագս կիրառութեան մասանց մարմնոյ։ Գիրք. Ա. Գլուխ 10։

ցեր մարդկային մարմնոյն ներարարութիւնը ընել առանց գոչելու, և առ ամենագիտիկ երգմն է երգած ՚ի պատիւ Աստուծոյ = "Աստղաբաշխութիւնն ու անդամոցնութիւնը", կ՚ըսէ Փոնտնէլ[1]: ՅԸ. դարուն խնամ գիտցիկ հոգիներէն մէկը "այն երկու գիտութիւններն են, որոնց մէջ գերազոյն էին Հանդամանքն խնամ ազգու կերպիւ տպաւորած կը տեսնուին. որովհետեւ մէկը կը յայտնէ իր անչափութիւնը, և միւսը՝ իր իմացականութիւնը" = —

Վիկերոն ալ խնամ կատարեալ կերպով բացատրած է այս վերջնոյն ճշմարտութիւնը = — "Մեր ըզ գայարանաց կազմուածքն ու գիտցը", կ՚ըսէ անիկայ, "զարմանալի կերպով երկնց վախճանին կը ծառայէ = Աչքերնիը, իբր պիտուն պահապաններ, ամենէն բարձր տեղն բռնած են. որպէս զի ամէն բաները առարկաներն դիտելով, աւելի դիւրաւ իմացուան մտքին, և անոնց պատկերները հոն ներկայացնեն = Ականջներուն երեւելի գիտք մը ունենալ կը վայլէր, որովհետեւ ձայնն ընդունելու սեպհականացեալ են, որ իր բնութիւնովը բարձրէն աւելի լաւ կ՚ըզգացուի, բարձրութեան մէջ արգելքներն պահպանելով = Ռնգունքն ալ բարձր տեղ մը ըլլալու

---

[1] Պէրնար լը Պովիէ որ Փոնտնէլ, հեղինակ Գաղղիացի և տղայական Զրոյնէլի, ծնաւ ՚ի Ռուան 1667. դաստիարակուեցաւ նոյն քաղքի Յիսուսեանց Ճեմարանը: Գրադիտութիւնը շատոյնիւր ուշադրութիւնը գրաւեց, և իր տարընթերցուան հետ բարդն ալ հոն օգնելով, մեծ համբաւ առուցաւ Գաղղիոյ մէջ. Թէ և Պօալօյի, Ռասինի և Լա—Պրիեէրի պէս մարդիկ հոն Թշնամի էին, մեռաւ 1757:

ևն. վասն զի հոգն ալ դէպ ի վեր կը բուրէ, և բնութիւն մօտ ակռաք է դանուիլն, որովհետև ասոնց պաշտօնը վեճապէս կ'օգնէ մարդ՝ խմածնիս ու կերածնիս դառնալու։ Քիմքը, որով կերակրոց որակութիւնը կ'ըզգանք, բնութիւն այն կողմն բռնած է, որպէս կ'անցնին թէ հասատ և թէ հեղուկ կերակուրները. շօշափելիքն ընդհանրապէս բոլոր մարմնոյն վրայ տարածուած են. որպէս զի իսկոյն զգանք ինչ տպաւորութիւն որ ընդունինք, և ցուրտէն ու տաքէն պզուշանանք։ Եւ ինչպէս որ ձարտարապետը մը տիրոջը քթին նայելու չէ՛նար տանն անմաքրութեանց կողմը տեսնելն, նոյնպէս ալ բնութիւնը մեր զգայարանքներէն հեռացուցած է մարդկային մարմնոյն վրայ անմաքրութեանց աղբը տեսնել[1]։

Աչքը տեսնելու կարգ ամենէն նախապատիւն է։ Ինքն միայն կը խորհրդածէ երկնից հատատութեանը վրայ, ու անթիւ, անհամար կենդանեաց վրայ տեղ միայն տիեզերքոց գեղեցկութիւնը կը վայելէ։ Եւ մարդի անձ մը մէկ քիչ ատոնց վրայ խոկալուին, բնականաբար յերախտապարտութիւն չընշարժիր այն բարեացն համար որ Աստուած այնքան առատութեամբ շնորհեր է իրեն։

Ընդհանուր խելքն ու աչքունները կորուած պիտի ըլլայ մէկը, որ այնքան բարերար ու առատաշնորհ Աստուած մը չճանչէ։ Անթարիշտը կը պարծի թէ ոչ

---

[1] Մարդոյս կազմուածքին գերազանցութեանը վրայ աւելի վեր նկարագրութիւն մը պիտի դանեն մեր ընթերցասէրքը Վիւֆոնի գործոցը մէջ։

զանիկայ կը տեսնէ, ոչ ալ կը ճանչէ. և ասիկայ ա-
նելի իւր ապահանած արտին, քան թէ մուացու ար-
դիւնքն է։ Ջի երբ անգամ մը աչուըները իւր շուր-
ջը դարձնէ, ամեն կողմ երկրին նման յայտնուած
պիտի գտնէ զանիկայ։ Պիտի տեսնէ անոր խնաս-
տութիւնն, կարողութիւնն և անհուն բարութիւնն
հետքը բոլոր արարածոց վրայ խորին տպաւորուած։
Բանական մարդոյս այս առումն յիմարութիւնը
իւր չար կիրքերուն զոհ ինչ բան կրնայ պատճառ
տալ։ Անհաւատ դատաւոր մը, պատժելու կարող ու
հարկադրած տէր մը, տեսնել է ապահանիս արտ-
դիւնն, որուն վրեժխնդիր անգամ երթէ ընարը գտնեն,
զանիկայ ոչնչացնել կը նայի։

"Սիրէքն իմաստութիւն", կ'ըսէ Սուրբ Հոգին,
"երկեղ Տեառն", և "իրօք մարդս գտնելու ամենայար-
մար միջոց մըն է ասիկայ. վասն զի մահկանացուքս
միշտ ի չարն հակամէտ եմք։ Թէ որ կոյր ու տկար
մարդս, իւր օրհնութիւնը մէջ ամեն բարեփո-
խի բարիքն հեռանալու արգելքներ, և ի չարն դէմ
դրուելու բուռն հրապոյրներ կը գտնէ, Տիրոջը ներ-
կիւղը ամեն բանի յաղթող կը հանդիսացնէ, զահա-
վիժ կործանելէ ի՛ազատէ, և յաւերժնութիւն ի՛ուղ-
ղէ զինքը։

Երկեղ Տեառն ամենայն մարդոյ կամ դատախազներն
մօտ փութալու են վայրկեան մը առաջ սուրբ ներ-
կիւղ մը ներշնչել իրենց աշակերտաց կամ զաւակաց
միտը։

Ծող ուսուցանեն անոնց իմաստութիւն աս գէ-

ղեցիկ խրատները : " Ա՛լ մարդիկ ոչ ձգտողները , դա-
տարկները ու իշխանները իրե՛ւ չի պատահեն , քա՛յց ոչ
ոք փերոզին վախցողին տեղ կ : Տիարատիպ ու-
սումնական մարդը քա՛րյերելոյն օրհնու-
նելը գանգատող խելացիներին տալը չարգել կ : Ով որ
փերոզին կ'երկնչի , երջանիկ , և իր մահուան օրը օրհ-
նել պիտի կարո՛ղ[1] " :

Այս խրատները կրկնութեամբ , և բարի օրի-
նակօք հաստատելով , խորին ու անջնջելի կը տպա-
ւորին աղոց սիրտը , և ժամանակին իրենց արդիւնք
քը կը ցուցնեն :

ԳԼՈՒԽ Ը.

ՅԱՐԳԱՆՔ ԱՒ ԱՍՏՈՒԱԾ ԵՒ Ի ՄՐՒԱՋԱՆ ԻՐՍ

Խորհ ակնածութեամբ պարտիմք խօսիլ Աս-
տուծոյ վրայով , որուն անունը սիրել ու նուիրական
է : " Սո՛ւրբ և ահեղ է անուն նորա " , կ'ըսէ մար-
գարէն : Ուրիմն սոսկալի մեղք է հայհոյութիւնը ,
որ շատ անգամ անզգամ անձինք ընելու չեն երկնչիր .
երբեմն անզուսպ ու անիրաւ կոչերով զԱստուած և
երբեմն կատակելով սուրբ Գիրքը : Թէ որ աշխար-

---

[1] Լաւ է տգիտի , որ գնայ միամտութեամբ իւրով , քան
անզգամին՝ որ շահաւաշտրիմն է : Լաւ է տգքատ արդար՝
քան զմեծատուն մեղաւոր : Առակ . ԺԹ :

հային իշխանի մը կամ թէ երեւելի անձի մը դէմ մէկը այս տեսակ խօսք մը ըրած ատեն իրաւամբ կը պախարակի , ջրքան առաւել դատապարտութեան արժանի է այն՝ որ սինեզիոս Տիրոջը դէմ հայհոյե- լու կը յանդգնի :

Ընկնաճել, յարգել պարտիմք նուիրական սեպ- ուած բանները : Առանց իրաց վրայ կատակելն, ծիծա- ղելն , անվայելուչ կերպով խօսիլը ամբարշտութիւն է , և բոլոր մարդի անձանց դատողութեամբը՝ ար- համարհելի : Կատակը մոլութեան մէկ սիրելի զէնքն է : Բարեպաշտութեան յանդուգն թշնամիները ա- ռակ անոր վրայ կը յարձակին . ասով պղտորել կ'ու- զեն արդարոյն պարզմտութիւնը, զոր կը կարծեն թէ անպատիւ ըրած կ'ըլլան իրենց կատակներուն ու ծաղր ընելուը : Բայց ջրքան կարճատես է այս յաղթու- թիւնը : Պիտի գայ ժամանակը , և ամբարիշտներուն կարծածէն շատ կանուխ , որուն մէջ իրենք իրենց կոյր յիմարութիւնը պիտի անդամնեն , տեսնելով յաւիտենականութեան մէջ իրենց սոսկալի վիճակն , ու հիմայ կատակի նիւթ եղող անձանց փառքը :

Պօղոս Հօրն առ Թուսպրն իւր անուն գրոյն հեղի- նակը [1] սապէս խօսած է : " Մի՛ յանդգնիր երբէք կը-

---

[1] Յովհաննէս Կոնկորի բժիշկ և գրագէտ Սկովտիացի, ծնաւ Աբերտին քաղաք Սկովտիոյ 1724 : Ուսանողքն կատա- րեց իւր ծնած քաղքին, Էդինբուրկի և Լէյտընի համալսա- րաններուն մէջ : Դասատուս եղաւ բժշկականութեան Աբեր- տին և Էդինբուրկ : Յետոյ կոչեցաւ Սկովտիոյ առաջին բը- ժիշկ արքունական , մեռաւ 1773 : Զանազան գրուածներ թո-

ծնական խօսակցութեանց մէջ կատակել. և մի՛ թո-
ղուր որ ուրիշներն ալ նոյնը ընեն։ Քու ցուրտ վար-
մունքդ լաւ դատափարտուած անձանց թեթեւ խո-
սակցութիւնը շուտով կը զսպէ. և այս տեսակ ան-
ձերէ զատ մէկուն հետ պէտք չէ ընկերանալ։ Շատ
կը սխալին այն կանայք, որ զիրենք մարդոց յարդե-
լի ընելու համար, անկրօն կը ձեւանան։ Քուն ան-
հաւատներն անգամ կանանց անհաւատութենէն չեն
սխորժիր։ Մարդոց բնութիւն ու իսկական բերու-
մը ճանչցող անձանց համրերութիւնը սա է թէ, կանանց
քաղաքավարութիւնն ու զգայուն սիրտը կրօնից
փափուկ զգացմանցը հետ միացած պիտի ըլլայ։ Ակռ
՚ի զատ ամուսնական կեանց մէջ կրօնքը գլխաւոր ա-
պահովութեանց մէկն է, և կանանց ողջախոհութիւնը
մարդոց առջեւ ամեն առաքինութենէ եւել պատ-
ուելի է »։

Ուրիմն պարկեշտ կանայք պարտին իրենց հա-
ւատքը պղտորող, կործանող խօսակցութիւններէ
զգուշանալ և խստիւ մերժել բոլոր կրօ-
նից անպատուութիւն բերող խօսքերը, իրենց լուս-
թեամբը խօսակցութեան վերջ դնելով և կամ նիւթը
փոխելով։

— Ընհաւատ պատանին մէկը օր մը Տիմոն ըս-
ած քաղաքն կ՚երթայ, Աւէն անուն Յիսուսեան
քահանայն գտնելու, որ իւր ժամանակին ամենէն
երեւելի գրագիտաց մէկն կը համարուէր, և կ՚ուզէ

զուց, որոնց ամենէն գործնականներն են «Պարիէ և պաշտօն
բժշկիլ» և «կիսակ հօրն աստուածը իւր»։

անվիջապէս կրօնական նիւթոյ վրայ վիճիլ։ Իսկ քահանայն իսկոյն խօսքը ընդմիջելով, կ'ըսէ թէ հաւատոյ վերաբերեալ նիւթոց վրայ վիճելու սովորութիւն չունի։ "Բայց ներէցէք," կը պատասխանէ պատանին, "ես անապրաժ եմ։" Յիսուսեանը առիւծին լուռթիւն պահելով, կ'ըսկսի աչուընկերն անոր վրայ դարձնել, և ոտքէն մինչեւ գլուխը կը դիտէ զանիկայ, ապշած ու արհամարհական կերպով մը։ "Լաւ," կը հարցնէ պատանին, "ի՞նչ բան ձեզ այդչափ զարմանք ու հետաքրքրութիւն կը պատճառէ։" — "Կը դիպե՞մ," կը պատասխանէ քահանայն, անապրաժ խոչոր հրեղէն, ըր երբեք չեն փաթաթ։" Այս խօսքին վրայ շփոթելով պատանին, իսկոյն կ'ելլէ, կը մեկնի։

"Ա՛րդեւ," կ'ըսէ Ապատի[1] անապատուած կ'ուլան իրենց կամօքը, և անապատուած ըլլալ կ'ուզեն իրենց կրիցը պատճառաւը։" Կրօնքը շատ ու մեծ կնաց հաճելի չկրնար ըլլալ, վասն զի իւր սպառնալիքը զարշելի զուարճութիւնները կը դադրեցնէ։ Ասոր հարկ կ'ըլլայ կամ իրենց սիրելի եղած կիրքերն ուրանալ, և կամ շարունակ խղճահարութիւններ առնչուիլ։ Եւ որովհետեւ սիրելի եղած բան մը ուրանալն մեծ զոհ ընել է, և զիրենք անհանգիստ ընող ճշմարտութեանց վրայ առանց կասկածելու ալ հանդիստ գտնելիք չունին, կ'ըսկսին կամաւ և յօ-

---

[1] Ապատի երեւելի քարոզիչ, ծնեալ ի Կիպր. գ. և հռչակեալ գլխաւորապէս Արիոսեանութեան ճշմարտութեան վրայ գրած մեկ պատուական ճառովը։

ժարութեամբ անհաւատութեան և կամ Սկեպտիկեանութեան[1] կողմն յարիլ։ Բայց վուճ տեղը մըտաց անդորրութիւն կը փնտռեն. բանականութիւնն ու խիղճը իրենց հետ կը մաքառի շարունակ, ու բարձր ձայնիւ առանկ չիմար դրութիւն մը կը դատապարտէ։ Եւ խիստ յանդուգնն անհաւատութիւնն անգամ կարող չէ այս ձայնը մարդոյս սրտէն բոլորովին անհետ ընել։ Ասոր և հազուագիւտ եղելութիւն մը չէ որ մարդիկ, և մինչեւ անգամ ամենէն ամբարիշտները մահուան ժամուն մօտ կը զղջան ու զիրենք կը յանդիմանեն, որ յանդգնութեամբ անանկ սրբապիղծ կատակներ ըրած են քաջառողջութեան ժամանակ։

"Երբ մարդս մահուան անկողնոյն վրայ կ'երկննայ", կ'ըսէր Պղինիոս[2], "ան ատեն կը չինէ թէ Աստուած կայ, և թէ հոգին մարդ է"։ Իւր բառերին յաջող և քաջառողջութեան ժամանակը այս ճշմարտութիւնը միտքն չդար, բայց հիմա կ'իմանայ իւր

---

[1] Պիւռոն Յոյն իմաստասէրը առաջին անգամ ծաւալեց այն անտեղի կարծիքը թէ անտոյպ է մարդկային գիտութիւնը կամ թէ անհնար է ճշմարտութիւնը ճանչել։ Իւր աշակերտները Պիւռոնեան կամ Սկեպտիկեան կոչուեցան, և անուն բանի վրայ տարակոյս ունէին։

[2] Պղինիոս հիւսիսը անուանեալ, քեռորդի մեծին Պղինիոսի ծաղկեցաւ յառաջին դարուն Քրիստոսի։ Զանազան բարձրաստիճան պաշտօնները վարեց'ի Հռոմ. վերջապէս կառավարեց կղզեցաւ Պոնտոսի և Բիւթինիոյ. մեռաւ յամին 115. իւր գրուածներէն միայն նամակները և Տրայիանոսի վրայ գովաբանութիւնն միայն մեր ձեռքն հասած է։

ակարութիւնն ու ծայրայեղն կառավարչէ մը կախում ունենալը : Պօտակայ մահուան նշանները երբ առնուիլ կ'ըսկսին, ամենէն յամառեալ անհաւատալ աչուքները երկինք կը բարձրացնէ և կը ձանչէ այն Աստուածը՝ որուն ձեռացը մէջն է բոլոր մահկանացուաց կեանքը, կը դողայ ապառնւոյն համար, որուն առնով հաւատք չէր ընծայեր, և որն որ շատ անգամ կառակած ալ էր : Տանջանաց յաւիտենականութիւնը կը սարսափեցնէ զինքը. բայց շատ ուշ է իւր դարձը :

Անաչինութիւնն ու կրօնասիրութիւնը ծաղրելն ալ դատապարտելի բան է : Իրաւունք առնաչինութիւն և կեղծեալ կրօնասիրութիւն մ'ալ կայ, որ անտարակոյս արհամարհելի է, բայց դժբախտաբար մարդկութեան, և յայտնի ամբարշտութեան չափ վնասակար չէ. որովհետև կեղծաւորութիւնը[1] դուռ առաչինութեան երեւոյթն կը պահէ. և ինչպէս կ'ըսեն, պատիւ մըն է, որ մարդկութիւնը

---

[1] Կեղծաւորները երեք դաս կրնանք բաժնել : ա. Անոնք՝ որ իրենց շահ խորհուրդները, շահ սիրտը կը ծածկեն, մարդկութեան մէջ առաքինի երեւիլ կ'ուզեն : բ. Անոնք՝ որ իրենց բարեպաշտութիւնը ուրիշին յայտնել կը վախնան. առաքինաբար են, բայց չեն համարձակիր առաքինութիւնը չատագովել : գ. Անոնք՝ որ ուրիշին խօսքին հաւատալով, ինքնին կը խաբեն. առաքինի չեղած առաքինի կը կարծեն ինքնին : Այսու ամենայնիւ քաղաքավարութիւնն ու կրօնքը կը պահանջէ որ, յանդիմանութեամբ չդատենք զուրիշը, շարժառիթներն չքննենք.[2] ինչ մարդոց արուած է պէտքն նայիլ. Աստուծոյ պարտն է արարչական դատաստանը քննել :

կ'ըսէիպուի առաքինութեան նմանելու : Շատերը ու-
րիշներուն կրօնասիրութիւնը պախարակիլ կը չգան
որ իրենց անկրօնութիւնը արդարացնեն : Իրենց ան-
կանոն կեանքը համար ճշմարիտ կրօնասիրութեան
անձայն դատակնիքը, անդուք ու անիրաւ դատա-
ւորներ կը հանէ իրեն դէմ, որոնք ամեն ճիգն կը
թափեն կեղծ առաքինութեան հետ զանիկայ շփոթել
իրենց շինծու մեկնութիւններովը :

Կրօնասէր անձինք ալ մարդ ըլլալով, մարդկային
թերութիւններէն բոլորովին ազատ չեն կրնար ըլլալ.
ուստի անոնց վրայ պակսութիւն մը տեսնելով, կրօ-
նասիրութիւնը պախարակիլը յիմարութիւն է : Թէ
որ իրաւունքն ու արդարութիւնը կը սիրեն, պէտք
է որշին կրօնասիրութեան արդիւնքն ու մարդկային
տկարութիւնը : Ըհ՛ն, ոնքան դիւրացիկ է ֆանդնէլի
սա խօսքը : "Հարիւր տարի ապրեցայ, և հիմայ կը ծա-
նիմ ծխելով, չիշխելով սաստիկ ուտելէն ու ըմպե-
լէն անգամ ամենափոքր անպատուաբերութիւն մը ամե-
նէն չհատցուցի" :

ԳԼՈՒԽ Գ.

ՃՇՄԱՐԻՏ ԱՍՏՈՒԱԾԱՊԱՇՏՈՒԹԻՒՆ

Ճ'ՇՄԱՐԻՏ աստուածապաշտութիւնը որքան որ հա-
զուագիւտ բան մըն է, այնքան մեծ պատիւ կ'ընէ
ինքն ունեցողինեերուն : Ամբարիշտ և մոլի անձինք
մէկ քանի մասնաւոր վարքերն իրենց փաստ բռնե-

լով, կը չանան հաստատել թէ ամենէն առաքինի սեռ ուսոնելն ալ երկնց մեծութիւնը ուրիշներէն աւելի վարպետութեամբ պատրաստող անձինքն են։ Ասուածասէր անձանց պարկեշտութիւնը երկնց վարուցը հետ բաղդատելով, ևս առաւել զիրենք արդարացած կը գտանեն. զի կ'ըսեն թէ անկեղծ է երկնց շարժմունքը. չեն ուզեր երեւիլ, ինչ որ չեն իրօք։

Փուճ սէրը աստուածպաշտութեան թշնամին երկնց խոհեմը հեղձուցանելու և կիրթ մը երկնց անկարգութիւնը արդարացնելու համար զիրենք հաստատել կը չանան, թէ աշխարհիս մէջ ճշմարիտ առաքինութիւն չկայ. ասանկներուն նպատակը անշուշտ երկնց յանցանքը թեթեւցնել կամ թէ զիրենք անբասիր ընել զատ ուրիշ բան չկրնար ըլլալ։

Ծոռ գիտնան այսու ամենայնիւ ասանկները՝ որ աստուածսիրութիւնը ամէն առեն կեղծաւորութիւնն ու անզգամութիւնը ծածկող պատրուակ մը չէ. և թէ որ այս բանիս վրայ համոզման գալ կ'ուզեն, գիտնան ճշմարիտ աստուածասիրաց վարքը, անոնց նպատակաց բարութիւնը, զգացմանց պնութիւնը, առատաձեռնութիւնն ու անշահախնդիր ոգեղը, որ իրօք զարմանալի են. և ան առեն զանոնք անդրադառնան, պատիւ ու յարգանք պիտի մատուցանեն, զոր պարտաւոր են առաքինութեան։

Կեղծ ու պատիր աստուածսիրութեան աւելի ծանօթ ըլլալուն պատճառն ալ իւր հպարտութիւնն ու շուքը պիտի է. և թէպէտ ճշմարիտ առաքինութեան վերարկուն միշտ կը կրէ իւր վրայ. տակաւին

խոնարհութենե զուրկ ըլլալով, վատ կամ անպատ
ինք գինքը կը մոռնայ ։

Ընկերջ սաոուածախրութիւնը անանկ գեղեցիկ, անանկ հրեշտակային բան մըն է, որ զաւակայ դաս-
աիարակութեան և ընտանեաց կառավարութեանը
անպհակատաճ ժամանակին աղօթից և պաշտամանց
նուիրելու անգամ չթողուր. այլ կը սովրեցնէ զմեզ
որ հաւատարմութեամբ լեցնենք մեր բոլոր պարտա-
ւորութիւնները, զի կրօնքը բանականութեան և
քնութեան հակառակ վարդապետութիւն չըքարոզեր,
այլ բացայայտ կը հաստատէ թէ Աստուծոյ սուրբ
կամքը կատարել աւելի հաճոյական պաշտամունք
չկրնար ըլլալ ։

Ընկե՛ր սա կը հասկցուի անշուշտ թէ ժամանակը
երկու. մասն բաժնելով, մէկը՝ կրօնական պաշտա-
ման, և միւսը՝ մարմնաւոր գործոց պէտք է յատ-
կացնել. և ինչպէս որ անբանաւոր է մեր միւս պար-
տաւորութիւնները թողուլ, բոլորովին աղօթից
առնենս անցընել, նոյնպէս ալ բոլորովին աշխարհա-
կեն գործոց զբաղիլով, աղօթքն զանց ընելը մեծ
թերութիւն կրնամք համարիլ ։ Բայց եղուկ, ոմանք
յաճախ կը տեսնենք որ կրօնական պաշտամանց վրայ
խօսք բացուած առնե, շատերուն ընտանեկան և
հրապարակական գործերն միտքերնին կ'ընկնին, թէ
և զուարճութեան համար հրաւէր մը ըլլար, դեռ
այդ գործերուն վրայ չափի խորհին ։ Աղօթասէր
անձը ամեն բանի ժամանակ կը գտնէ. խոհեմա-
բեմամբ իր կրօնական պաշտամունքը կը կատարէ

առանց զանց ընելու իւր վիճակին յատուկ եղած մեռ
պարտաւորութիւնները ։

Խիստ կարեւոր բան է տղայքն ժամանակին
ստուածպաշտութիւան դպրոց մէջ վարժել ու քո
ղի հինց պարտաւորութիւնները իմասրէտ տալ
բնցնել ։ Առաջին պարտաւորութիւնները հաստատիլն
ամենէն տեղապատճառն են ։ Ասօր մի՝ որուն մէջ
առաջին անգամ հոգաւէս նիւթ մը դրուած է,
երկայն առնէ տալն հարց կը բաւէ ։

Այդ տարօրինակ կերպէ խիստ բարդացած
մ՚ալ շատ տեղեր չհանդիպ ։ Վատն ալ շատերը տար
դրծադրութիւան անտանելի ծանրութիւնները տես
նելով, աւելի նախապատրաստ կը սպասին մեռ
ծեալ քան թէ առաքինութիւան յարել ։ Ախէ՛ ի զուր
այս անբնական խառնութիւնը տանի կ՚ընէ գիրքերը ։
Եւ սկսողին անձինը խղճահարելով, կը սկսին
կրօնաւորութիւան տալ անձկութեան, և հետեւապէս
ձշմարիտ ու կամաւոր մոլեռնդ դարձնել ։ Ասոնի պէտք
է դիտել որ ձշմարիտ առաքինութիւները ոմանց
կարծեացը չափ ոչ այնքան սոսկալի, ոչ ալ այնքան
խիստ բան մըն է ։ Եւ ընդհակառակն՝ յիշելու է թէ
Տիրոջ լուծը վրանուցանող քաղցր ու թեթեւ է . և
պիտակին մէջ, առանց անոր չարչարացը ծանրանալու
ու ապրելը, ու առանց քաղաքակրթութիւան դէմ
դրծելու ու ծիծաղելի ըլլալու առաւածասէր ըլլալ
կարելի է ։ Պէտք է նաև յայտ անել որ զգօն առ
առաւածպաշտութիւնը ոչ դիակաւոր ճառապարհը անան
ցանելի ըլլալու չափ կ՚անձկացնէ, ոչ ալ անկայն

թուլութեամբ մը չափազանց կը լայնցնէ : Այլ այս
երկու շաւղաց մէջ տեղն բռնած ըլլալով, թէ մէկուն
պատճառած յուսահատութեան և թէ միւսին ան-
տեղի վատահութեան վտանգէն ազատ է :

Ա՛շմարիտ առաքինութիւնը ոչ հերձուած ոչ ալ
կողմնակցութիւն կը ճանչէ , այլ միշտ յարատեւու-
թեամբ կը քալէ այն շաւղին մէջ, զոր Փրկիչը ցոյց
տուած է մեզ : Պօղոս Առաքեալն [1] թղթերէն յայտնի
կը տեսնուի թէ ինչ դաղափար ունենալու ենք այս
մասին և անոր ուսուցած վարդապետութիւնը հե-
տեւելով , ազատ կը մնանք կեղծիքէ :

Ա՛շմարիտ քրիստոնեայն կրօնից կը հպատակի
եւ խելքը : Քանականութիւնը ՚ի քրիստոնէութիւն
կ՚առաջնորդէ զինքը : Հոս հասցնելէն և կրօնից
աստուածայնութեան անվիճելի ապացոյցները յառակ
ու պայծառ ընծայելով դրուած ըլլալն իրեն ցու-
ցընելէն ետեւ, հաւատոյ ձեռքն կը յանձնէ զինքը,
որուն խոնարհութեամբ կը ծառայէ . և ինչ որ
ասիկայ Աստուծոյ անունովը իրեն կը սովրեցնէ, ան-
երկբայ կ՚ընդունի :

Ա՛շմարիտ քրիստոնեայն , կրօնական կրթու-
թեանց և աստուածպաշտութեան ետևէն ժամ-
ուն մէջ զգացած բերկրութիւնն ու զուարճութիւնը
ուրիշ ամեն չկրնար զգալ : Ակնուածին ծնունդը ,
պատիւն ու հպարտութիւնը իր որ Աստուած պար-
տաւորութիւնը չճանչնար : Որքան բարձր ու երե-

---

[1] Թուղթ Պօղոսի . կոր . ա . գլուխ . 1 :

ւելի առաքինի տէր ալ ըլլայ աշխարհիս մէջ, այլ քան աւելի պարտաւոր կը ճանչէ զինքը իւր առուածութիւնը ուրիշներուն իւր օրինակ ծառայելու: Եւ ասիկա պէտք կը տարբերի այն հպարտ անձերէն, որ ամեն ինքզինքնին տարբերելու համար, անոնցմէ պահաս խելացի ըլլալն ալ ուրացութեան և մեծութեան նշանակ կը համարին:

Վ երջացնենք այս խորհրդածութիւնները Փենտոնեան Տիմոնէ առ զեղեցիկ խրատներուն՝ որ ըրած է Պուրկոյնի դքսուհուն, իւր դստերը:

"Նայէ որ", կ'ըսէ այս ազնիւ Տիկինը, "հաստատ, բանաւոր ու լուսաւորեալ ըլլայ առաքինասիրութիւնդ: Հաստատ՝ որ չըլլայ թէ բոլորովին չինծու ձեւերէ բաղկանայ: Բանաւոր՝ որ վիճակիդ պարտաւորութիւնները մանաւոր պաշտամունքներէդ նախապատիւ բանես: Լուսաւորեալ՝ որ փրկութեանդ հակառակ ուսմունքը երբէք անհոգութեամբ չդատապիտես:

"Թէ որ ուրախութիւնը, հանգիստն ու գուարճութիւնը կը սիրես, զիտցիր որ միայն Տիրոջը ծառայութեանը մէջ կրնաս գտնելատոնք: Վրդովութիւնը կը տանջէ, անհանգիստ կ'ընէ մարդս:

"Օ, գոյշ կեցիր ունայնամտութենէ և գատաղիտութենէ. բայց և առաւել մեղանչելէ. զի դիւրին է մեղութեան գիրկն ընկնելը, բայց դժուար անոի զարնուելը:

"Տիւ և գիշեր խորհրդածէ Աստուծոյ սուրբ օրինացը վրայ. խորին տպաւորէ զանոնք սրտիդ մէջ, յաճախակի սրտիդ անեանկը մտիր, զինքդ Ա-

առաջոյ ներկայութեանը մօտեցնելու, և մի՛ մոռնար այս կրթութիւնը, մինչև անգամ եթէ բազմութիւն ընկերութեան մէջ գտնուիս։

"Սիրէ Քրիստոսի Եկեղեցին[1], որ է միութիւն հաւատացելոց, յարգէ անոր պաշտօնեայները, պաշտպանէ, երբ կարող ես առաքինի անձինքն, և խրատ իւր տուր բարեգործութեան . . . ։

"Ընկեր միամիտ ու անկեղծ քու առաքեալդ թուեցան մէջ. հնչ և խոնարհ, ինչպէս որ կանանց կը հրամայէ առաքեալն Պօղոս։

"Յաճախ մօտեցիր հաղորդութեան առաքինի հոգւոյն պոհ ու վառած սրտիւ. և պօն ու առաքինի քինի Քահանայ մ'ալ խորհրդակից ընտրէ քեզ։

"Նա մի՛ կենար Առաւածպաշտութեան վերաբերեալ աղէկ գիտնք կարդալէ. ինչպէս է Թոմմայ Գեմբացւոյն Ըմմանութիւն Քրիստոսի[2]։ Առաքինի մտաներգրութիւնք հպարտութիւն կը ներշնչեն. և որքան որ մեր գիտութեան կոպարը ընդարձակի, այնքան աւելի հեռաքրքիր կ'ընէն զմեզ, որ կանանց համար շատ վտանգաւոր կիրք մըն է։

"Սիրէ զաւակներդ և խնամէ՛ զանոնք. այս է միանգամայն ամենէն երեւելի իշխանութիւնն և ամենէն ազքատ գիտցուկ կնոջ ամենակարեւոր զբաղմունքը։ Սերմանէ՛ անոնց սրտիցը մէջ առաքինութեան սերմունքը, և վարուքդ օրինակ եղիր իրենց"։

---

[1] Հայոց կամ Լուսաւորչական եկեղեցին Քրիստոսի ընդհանուր եկեղեցւոյն արեւելեան մասին մէկ ճիւղն է։

[2] Այս հռչակաւոր գործը երանի թէ մեր ազգին ոմիկնանցը համար աշխարհիկ լեզուաւ թարգմանեն ազգասիրաց մէկը։

ԳԼՈՒԽ ԳՓ.

ՃՇՄԱՐՏԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Ճ'ՀՄԱՐՏԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ *ընկերական մարդոյս ա-*
ռաջին պարտաւորութիւնն է : Խօսելու կարողու-
թիւնը մարդոց տրուած է , որ խորհուրդնին դիւրա-
իրարու հաղորդեն . ուրեմն այս տաղանդը առանձո-
ւթեան համար դործածելով , բնութեան նպատա-
կացն հակառակ կ'ըլլանք : Եւ ինչ վատահութիւն ,
ինչ հաւատարմութիւն կրնայ ըլլալ մարդոց մէջ ,
երբ ճշմարտախօսութիւնը բոլորովին արտաքսի ընկե-
րութենէ , և մարդկային լեզուն , արտից հաւատա-
բիմ թարգմանն ըլլալու տեղ , անոնց շարժմունքը
պատրուակող , խարէութեց դործի մը եղած դտնուի :

Ա՛հ , ինչքան անդին բան է ընկերութեան մէջ *ճշմարտախօսութիւնը . և ինչքան վատահելի բարե-*
կամ ճշմարտախօս մարդը :

Ա՛ճմարտախօսութիւնը պարզ ու անհայթայթի է . *երկինքէն կ'առնու իւր ծնունդն ու անտի կ'ելնէ պայ-*
ծառ ու փայլուն իւր ամեն կատարելութեամբը , զոր
մենք պարտիմք սիրել և տուեալնէ որոշել , ամե-
նաթալի արատ մը տեսնելով այս վերջինը : Սրտախօսութեան
հետքը , կ'ըսէ Իմաստունը , անպատիւ է :

Ընաքինի մարդը , ճշմարիտ քրիստոնեայն , ոչ *միայն տուեալնէն չխօսիր , այլ և իր դործի անտի .*
դիտելով թէ տուեալին շահուններն տուեալ են Ա-

առաջոյ : — Սուրբ Փիլմոս , Ամրիկէի Տախատէ[1] քաղքին Եպիսկոպոսը , տանը մէջ ատեն մը , խնդմարդ մը պահելէ էր , որուն կնոջը երկրին հնիմաստս իշխանը կրծանցնել կ'ուզէր :

Օձնուորները երկոց տիրոջը հրամանին համաձայն կուգան վերջապէս Եպիսկոպոսը բռնելու և խնդմարդին ախտատակները իրմէ կը խնդրէին : Այս սուրբ անձը բացարձակ կերպով պատասխանից թէ ոչ կրնայ սպանել, ոչ ալ խնդրածնին իրենց ձեռքը տալ : Ան աուն զնուորները սկսան ոսկիէ տանջանքներ տալ իրեն , որ ուզածնին առնեն : Բայց իր դիւցազնական քաջութիւնը անոնց ակնկալութիւնը՝ ի դերեւ հանից : Ուսոի զինքը իշխանին առջեւ տարին , որ իր առաքինի գործունէութեան վրայ զարմանալով , իսկոյն թողութիւն շնորհից իրեն , և ազատութիւն ու կեանք պարգեւից իր պահած խնդմարդուն : " Ի՞նչ գովեստներու արժանի է՛ " , կ'ըսէ Ս . Օգոստինոս , այս անցքին պատմագիրը , " այս վհուկն Եպիսկոպոսը , որ ճշմարտութեան համար մինչեւ անգամ մահուան չարչարուցաւ " :

Ընթերցէք սուրբ գիրքը , ոմէ պատանիք , մի՛ խաղնէք զանիկայ ձեր խոսակցութիւնը մէջ , մինչեւ անգամ եթէ չհկին բան մը ըլլայ նեւրթը :

Սուտխօսներուն շահը անհաւատալի ըլլալն է : Սուտխօսը թէ և ամեն անգամ ճշմարիտ , բայց տակա-

---

[1] Ար ծնունդ տուաւ սրբոյն Օգոստինոսի Հիպպոյի Եպիսկոպոսին :

էին որև է ժամանակ իր խօսքին հաւատալը յիմարութիւն է։

Նոր մէկը ճշմարտախօս կը համրուի, ամէն մարդ անոր խօսքին կը հաւատայ. և զինքը ճանչցողներուն առջին իւր հնդկականութիւնը երդման պէտ կ'ուննայ։

Նոյն հաւատանքը թէ առութիւնն ու կիղճիքը սկարրութիւնէ և կարօտութիւնէ կը ծնանին, կանանց ճշմարտախօսութիւնը խիստ պատուական առաքինութիւն մը եղած կ'ըլլայ։ Բայց չկրնար ուրացուիլ որ դժբաղդաբար այս առաքինութիւնը կանանց մէջ աւելի հազուագիւտ է քան թէ մարդոց. վասն զի ընդունած դաստիարակութիւննին ընդհանրապէս կիղճել կուտայ իրենց բնական բերումը։

Անդման սիկինը՝ որ լաւ հասկցեր է այս բանս, մանաւանդ պէս կը խրատէ Պուրկոյնի Դքսուհին, որ "Խոհեմ համարձակութիւն մը, քայ սէրպ վարմունք մը և ողջախոհ անկեղծութիւն մը գործածէ իւր ընչերց դէպի դասիքար ախորեան ը ջեզ"։

Անկեղծութեան հետ խոհեմութիւն բանեցնել պատուիրելուն, աւելի կարեւոր խրատ մը տուած կ'ըլլայ. վասն զի երբեմն իմաստութիւն է որ մարդ իւր խորհուրդը կիղճէ ու բոլոր գիտցածը չըսէ։ Կիղճիքը ամեն անգամ պատասխանի չըլլալէ գաս, երբեմն դուխլի ալէ, իբր դուստր խոհեմութեան։ Վասն զի առանց տուս խօսելու, կրնայ մարդ իւր զգացմունքը, խորհուրդները ծածկել հետաքրքիր անձանց դէմ։ Կը լսէ անհաճոյ ճշմարտութեան մը

վրայ , երբ պարապանները չեն առիթեր զանիկայ հը-
բատարակել. կամ թէ մէկուն միսա հասցնելէ զատ
ուրիշ արդիւնք մը պիտի չունենան : Կրծածկէ վեր-
ջապէս լուսնեան ջօղովիլն ուրիշին պակսութիւնեն-
րը կամ գործերը , երբ քրիստոնէական սէրն կամ
արդարութիւնը այնպէս ընել կը խնդրէ : Ա յս տե-
սակ կնդիքը զօն անձանց նեցուկն կրնայ սեպուիլ :
Իսկ մէկը խարելու համար գործածուած ստութիւնե
ու խարդախութիւնը , և յայտնել պէտք եղած ա-
ռնեն , ճշմարտութիւնը երբ գիրի բանտարդել պա-
հելը արհամարհելի բան է , ու անհատատարիմ և շը-
ղթրլթ անձանց գարշելի ապատանարանը :

Ստախօս բերանը , ի՛նչ տուրը հոգին , ստա-
խօսութեան պատճառած վնասուցն վրայ խօսելով ,
“ Տահ կը թերէ հոգւոյն . ատոր վիպղը անպատիժ պիտի
չգնայ , և ատոր խօսողը պիտի կորսուի ” :

Մէ որ զուարճութիւն և ունակութիւն ըրած է
մանր բաներու մէջ կնդել , մեծ բաներու մէջ ալ
նոյնը կ՚ընէ : Ջի ունակութիւնը ամեն բան կը դիւ-
րացնէ : Ջգուշացէր ուրեմն անանկ մտքութիւն մը
քեզ ունակութիւն ընելու , որով միանգամայն ատելի
կ՚ըլլաս թէ Աստուծոյ և թէ մարդկան . վասն զի
թէ և ապականեալ է աշխարհս , տակաւին պէտք
եղած պատիւը ճշմարտութեան հետևիք չկրնար ընել :
Ինչպէս և կը տեսնեմք որ ամեն մարդ ընդհանրապէս
կ՚արհամարհէ խարդախ ու խորամանկ անձինքը ,
կը պատուէ ու կը յարգէ անկեղծներըը և կը սիրէ
բոլոր միամիտները :

Պիտանութեան և անկեղծութեան հետ միա-
ցած խոհեմութիւնն ալ ոքան որ օգտակար բան է,
տակաւին չափաւոր ըլլալու է : Ուրիշներուն դէմ
ունեցած ակնածութիւնին շողոքորթութեան դար-
ձընելու չէ . թէ և հասարակօրէն ատով ուրիշները
մեզ բարեկամ և ճշմարտախօսութեամբ մեզ թշնամի
կ'ընեմք : Բայց վեհանձն հոգիները շողոքորթ բա-
րեկամներէն աւելի նախատպատիս կը համարին իրենց
թշնամիները, երբ ճշմարտախօս դանեն զանոնք : —
Փիլիպպոս, Մակեդոնացւոց թագաւորը, որ ուրիշ-
ներուն անկեղծութիւնը կը յարգէր, թէ և ինքը
կեղծաւոր անձ մըն էր, օր մը գերեաց վաճառատեղին
դտնուելով, անուշադրութեամբ անվայել կերպով
մը նստած էր . և պալատականաց ոչ մէկը այս բանս
իրեն հասկցուցին . բայց գերիներէն մէկը իմաց
տուաւ իրեն իր անճոռնի նստուածքը : Փիլիպպոս
իսկոյն հրաման ըրաւ որ ազատեն այն գերին, ըսե-
լով. "Ձէ գիտեր ըէ իմ բարեկամներս ես այս տարբը" :—
Ստախօսները երիք կարգ կրնամք դասել. Ա.
ունայնամտութենէ շարժեալ անձինք, որ մտապարծ
ալ կրնան կոչուիլ. Բ. իրենց շահուն համար ճշմար-
տութիւնը ծածկողները. Գ. իրենց որ և է վախճանին
հասնելու համար տուութիւնը իրր արհեստ կամ մի-
ջոց գործածողները : Առնց ամենն ալ դատապար-
տելի են. բայց վերջին կարգէն եղողները խիստ ա-
նարգն կը համարուին : Թէ որ որ և է մէկը իւր անձին
կարեւորութիւն մը տալու, կամ ուրիշին աչքն ու
բարեկամութիւնը շահելու համար ճշմարտութեան

մը, արիած մը կամ թէ անցքի մը պատահանին
իւր ուզած կերպովը պատմէ, ընթերց, ծածկէ և կամ
ուրիշ կերպարանքի մտցնէ, միշտ ճշմարտութեան
ու հանդամանաց վնաս և Աստուծոյ օրինացը դէմ
գործած կ'ըլլայ: Բայց երբ ուղղակի կամ անուղ-
ղակի կերպով վնաս մը չհասցներ սակայն պակաս-
թիւն մը, միս մոլութեանց նման սոսկալի երեւոյթ
մը չունենար, թէ և զանիկայ գործողը հաւասար
պժանի անձ մը չհամարուի: Իսկ շահախնդրու-
թեամբ սուտ խօսողները աւելի անպատկառ են. որով-
հետև սուտ վարձն ու համարումը կը փճանայ,
որ է ընկերութեան հիմն ու նեցուկը: Ընծու պատ-
մութիւններ ընթերցուիլ, ապրանք մը ուրիշի մը տեղ
ծախելը, գինը բարձրացնելը, և սոր նման ուրիշ
խարէութիւնները բոլորովին մարդկութեան դէմ են:
Առաքինութիւնը պարզ, անարուեստ ու պայծառ է.
և քրիստոնէի մը խօսքը պէտք է ըլլայ. այո՝ այո,
և ոչն՝ ոչ: Ընդհակառակին նոյն հոգւոյն
երկդիմի խօսքերն, մտաւորական փախուստներն ու
սոնց նման ուրիշ ընարքները, որ առաքինի և պա-
տուաւոր մարդ մը չգործածեր: Եւ թէպէտ աղէկ
ապրելու համար օձին խորամիտութիւնը հարկաւոր
է, բայց պէտք է աղաւնւոյ պարզութեանը հետ
միանայ: Օձին նման՝ որ կը ծածկէ իւր գլուխը, երբ
իւր վրայ յարձակին. երբեմն պէտք է լռել անանկ
ճշմարտութեան մը վրայ, զոր եթէ անդէպ ժամա-
նակին յայտնելու ըլլամք, մեծ վնաս կը բերենք մեր
վրայ: Իսկ աղաւնւոյ նման՝ որ ընարպէտ չէ, և

ուրիշին որոշյալ չափը, հետի կենալու է ամեն հերթ խարդախութենե, որ ուրիշին ձեռասակար կրնայ ըլլալ։

ԳԼՈՒԽ Ե։

ԽՈՍՏՈՒՄՆ

Ան որ իր պատիւը կը սիրե, կը պահէ իր խօսքը։ Առաքինի մարդը ամենափոքր բաներու մէջ ըրած խոստումն անգամ չզանցաներ. որովհետեւ ընչին բաներու մէջ անհաւատարիմ եղողը մեծամեծ իրաց մէջն ալ անհաւատարիմ կ'ըլլայ։ Տիոքռօ[1] Գաղղեացի երեւելի բանաստեղծը կը պարծէր թէ խոստացած ժամուն մէջ որոշեալ տեղին անպատճառ կը գտնուէր. վասն զի կ'ըսէր թէ ապատող անձին առաջին մոռացմունքը ապատել տուողին պակսութիւնն է։

Երբ խոստումդ մը, ոչ անիրաւ, ոչ ալ բացարձակապէս անկնար բան է, զանիկայ ոչ շինծու պատճառանօք, ոչ ալ որ և է տեսակ շահու համար զանց ընելու է։

— Երբ կրտսերն Պոմպէոս[2], որ հօրմէն աւելի

---

[1] Պիկոզայս Պուալօ Տէսբռօ, հռչակաւոր բանաստեղծ Գաղղիացի, ծնաւ 'ի Բարիզ 1636. ու մեռաւ 1711։

[2] Սեկոդոս Պոմպէոս, երկրորդ որդի մեծին Պոմպէոսի, մեծ քաջագործութիւններ ըրաւ Կեսարու մահուանէն ետեւ Օկտաւիոսի և Անտոնիոսի դէմ. բայց յետոյ բաղդին անառարոյն հարուածոց ներքեւ ընկճելով, Ազիա առանձնացաւ. հոն ալ հալածուելով Թշնամիներէն, վերջապէս ձերբակալ և

արիասիրտ էր, բայց անոր նման դժբաղդ գտնուեցաւ, Օկտաւիոսի և Մարկոս Անտոնիոսի դէմ Հռոմայ կայսրութեանը հաստատ կը վիճէր, առժամանակայ զինադադարում մը ընելով, երբոր խընճոյքներ ըրին։ Օր մը՝ երբ երկու հակառակորդք Պոմպէոսի նաւը բազմեր էին, այս վերջնոյն հարստահարողներէն մէկը կողմ կոչելով, ըսաւ. "Ահաւասիկ պատեհ ժամանակ, ըն քո վրիժանք ալ ընդմէջ պէտք չունենաս"։ Բայց Պոմպէոս վեհանձնութեամբ պատասխանեց. "Անոնք իմ խօսքս վստահելով, հոս եկան, ես ալ նախատպատիւ կը համարիմ խոստման վրայ հաստատ կենալ, չտն ըն պէսզըրա հրամայել"։ —

Պատմութիւնը ասկէ աւելի դիւցազնական օրինակներ պահած է մեզ։ — Յովհաննէս Ա. որ իրաւամբ Գաղղիոյ Ռեկուլոս[1] կը կոչուի, սա սկզբանա

րաւ Անտոնիոսի սեղակալներէն. և դառն մահուամբ հզրաւեցաւ 'ի կենաց յամին 35. նախ քան զՔրիստոս։

[1] Ռեկուլոս Մ. Ատտիլիոս, հիւպատոս Հռոմայեցի, մեծ քաջագործութիւններ ըրաւ Փիւնիկեցւոց առաջին պատերազմին ատեն. բայց յետոյ Գարթագինացւոցմէ յաղթուելով, 500 հոգւոյ հետ գերի բռնուեցաւ։ Մէկ քանի տարի բանտարգեալ պահելէն ետեւ Գարթագինացիք զինքն արձակեցին, որ երթայ Հռոմէ խրենց հայրենակից գերեւոց փոխանակութիւնը հաստատ խօսի. երդմնցնելով միանգամայն, որ եթէ անյաջող գտնուի, կրկին իրենց դառնայ։ Ռեկուլոս Հռոմէ եկաւ, և Գարթագինացւոց խնդրոյն հակառակ համրելց իւր հայրենակիցներէն, որ անոնց առաջարկութիւնը ամենեւին չընդունին, ըսելով. "Իմ հերս գերի բռնուած հոգիս նայելնէրը բնաւ արժանի չեն հպատակութեան, ու վարուելեամբ անչնորհար եղան Գարթագինացւոց։ Ես ու արդէն ալեւոր ծերու-

հեղինակն էր . “ Եվ ձկնարտո՞ւ-ին-ը և խոպճնապա-
հո՞ւ-ին-ը իրատո՞է ալկարհէս , խագաւորայ աէրպն ո-
քեր՞ան-ը փնտռե՞լ-ը և գանուիլ ” : Այս թագաւորը , ո-
րուն հոգին մեծ եւս էր իր դժբաղդութիւններէն ,
պատերազմի մէջ զերի բռնուելով , իր պատուոյ
խոստմանը վրայ արձկեցաւ : Բայց երբ պահանջուած
պայմանները լեցնելու կարող չըլլալով , իր առաքի-
նութիւնը հետ միայն ընկերացած բանտ դարձաւ , ու
հոն երեք տարին եռեւ խնդութեան մէջ մնաւ : —

Վաննէն անարդ բանը աշխարհիս մէջ երդմամբ
հաստատած խոստման զանցառութիւնն է : Տես
հնդանուները ինչ գաղափար ունէին այս կէտին վը-
րայ : — Կանուտի [1] պատերազմին եռեւ Անեբատ իր
բռնած գերիներէն տասն հոգի Հռոմէ խրկից , որոնք
երդմամբ խոստացան իրեն , որ եթէ ուրիշ բաղմա-

բեան հասած ըլլալուն , իարեաւր ծառայութիւն մը չեմ իմաց ընել հայրենեաց : Ինչ մեր յետոյն ինձ գարշապինաց գերիներուն մէջ անանի զօրավարներ կը գտնուին , որ խիստ օգտակար իրան ըլլալ իրենց երկրին » : Այս խոսքին շատ հակառակեցաւ Հռոմէական ծերակոյտը . բայց վերջապէս Ռեգուլոսի թախանձանքին դիջաւ : Ան ատեն Ռեգուլոս առանց շտկելու իր կնոջն , որդւոցն ու բարեկամաց լացին , մեկնեցաւ Հռոմէին : Գարդագիր հասնելին եռեւ , թշնամիները զոլոր եղելութիւնը վերահաս ըլլալով , երկար ժամանակ զինքն անտեղեակ սանձելէն վերջը խոշ հանեցին :

[1] Գիւղ Խոսրոյ , որուն մօտ Անեբատ զՀռոմէականները յաղթահարեց 216 տարի Քրիստոսէ առաջ : Այս պատերազմին մէջ Հռոմէականք 45,000 զինուոր կորնցուցանելէն վառ ուխտուն հոգի ծերակոյտին և իրենց հիւպատոսը , Էմիլիոս Պաւլոս ալ կորսուելն

Թիւ Հռոմէացիք զնոսա տալ հաճար փրկանք չկա-
րենան ընդունիլ, կրկին ետ դառնան : Հռոմէայ հա-
մարակալները [1] այս երդման վրայ հաստատ չկեցող-
ները վատահամբաւութեան դատավճիռը ընդունե-
ցին, և մինչեւ իրենց կնոջը վերջը ժողովրդեան
ամենատրին կարգն դասեցին [2] : —

"Այնպես իրաւացի խաղաղութեամբ վարուելցան այն
զինուորին դէմ, որ իւր երդումը կատարած ցուց-
նելու համար ձեռքը մը զրկած էր . վասն զի խոստ-
ման մը խախտիլ ոչ խոհականութիւնն տալ
ա՛լ, զանիկայ բոլորովին զանցանել ըսել է : — "Այս
զինուորը", ի'բաւ Վինիոն , "միանգրուն հա-
Հռոմ երթալու համար Անիբալի բանակէն մեկ-
նելով, կրկին հոն դարձաւ , բան մը մոռցած ձևա-
ցընելով. երկրորդ անգամ դուրս եկնելէն ետև իւր
խոստումը կատարած կը համարէր . և անտարա-
կոյս բառական նշանակութեամբ այնպէս էր . բայց

---

[1] Պաշտօնակալ Հռոմէացւոց, որոնց պարտաւորութիւնն
էր ս. աշխարհագիր ընել բոլոր ժողովուրդը . ե . ցեղերու
բաժնել զանոնք . զ . հարկերը արշել . դ . զինուոր գրել . ե .
գառատոյ եկամուտները հաշուել . զ ժողովրդեան բարոյա-
կանը դիտել . է . հատարակաց երկիները վարձու տալ . ը .
խնամ տանիլ հատարակաց շինուածոց , ինչպէս են փողոցները,
կամուրջները , չրանց քնելը եւայլն :

[2] Հռոմէացւոց վեց կարգ կամ դաս բաժնուած էին ,
որոնց ամենէն առաջինն էր վեցերորդը : Այս կարգէս եղել-
ները՝ որ բանակամարտութեան օրինակ դատ ուրիշ արդիւնք մը
չունէին . ուստի և ծնող (Բռօլեթարի կամ քարիճէ չենսի)
կը կոչուէին . այնքան անպատիւ կը համարուէին , որ մինչեւ
անգամ զինուորութեան չէին կրնար ընդունուիլ :

խոսման նպատակին համ թէ հոգւոյն նկատմամբ՝ որ է ճշմարիտ պայմանը, բոլորովին զուրկ էր իրա-
ւունքէ ,, : —

Ընդարմութիւնը՝ որ կը պարտաւորէ զմեզ մեր խօսքն պահելու, երբ օրինաւոր կերպիւ զանիկա կատարելն վնասակար է, երեմն թոյլ կուտայ հակա-
ռակն ընել : “Ամէն մարդ համոզուած է ,, , կ’ըսէ Կիկերոն, “թէ բունի համ վնասիք սլատացեալ խոս-
տու մը պարտաւորիչ չկրնար ըլլալ : Պարապանդրուն ուժգնութիւնն երբեմն մարդ կսոխպուի վրան յար-
ձակող մարդասպանին առջև խոստմունքն ը-
նել իւր կեանքը վտանգէ ազատելու համար թէ ընտա-
նիքն ու սուգուածքը պահպանելու համար . սանկ խոստումներըը կատարելն հարկաւոր չէ , զի կատա-
րումը պահանջողները ամենևին իրաւունք չունին :

Թէ որ չարագործութիւն մը ընելու համ թէ մահակցելու համար խոստումն ըրած ես , զոյշ կե-
ցիր կատարելու , զի անշուշտ կը մեղանչես : — Ա-
կիսիլաւոս Սպարտացւոց թագաւորը իւր հպատակաց մէկուն թախանձանացը զինչանելով, բան մը խոստա-
ցեր էր երեն : Աստ վրայ յետոյ ազէկ մը մտածելով, անիրաւ ըլլալը տեսաւ, ուստի և չկատարեց : Երբ Սպարտացին խոստումը կը յիշէր , թագաւորը բա-
ցարձակապէս մերժեց խնդրոյն զինչանիլը : “Բայց ի-
գաւորները ,, ըսաւ միւսը , “պէտք չէ որ խափանէ
ըզայծինին խոսպանաց ,, : “Ե— հպատակները ,, , պա-
տասխանեց Ակեսիլաւոս , “պէտք չէ առանի քանէր
խնդրեն ի գաւորները , որ չեն կրնար խափանել ,, : —

Ուրան ոչ պատիւը զմեզ կը պարտաւորէ մեր խոստմունքը անթերի կատարելու, այլեւս ալ խոհեմութիւնը կը պատուիրէ թերեւսմտութեամբ չխոստանալ։ Դիւրաւ խոստացողը անխոհեմ մարդ է, վասն զի հազարաւոր չտեսնուած պարագաներ շատ անգամ անկարելի կ'ընեն մեր խոստմանց կատարումը։ Հերովդէս իւր չափազանց զարմանքէն շարժեալ, խոստացաւ Հերովդեայ դստերն կատարել ինչ որ խնդրէ իրմէ։ Այս ալ անզգամութեամբ անանկ բան մը խնդրից, զոր թագաւորը առանց մեղանչելու չէր կրնար կատարել։ Իւր անխոհեմութիւնը արդէն մեծ յանցանք էր իրեն. և իւր խոստումը եւս կոչելու ալ բաւական քաջութիւն չունենալով, և առաւել մեղանչից, վասն զի ընդդէմ իւր կամացը, անկարեթեամբ հրամայեց բռնաւ որ իւր յարգած սուրբը մարգարէին գլուխն առնեն անոր։

Ահ խոստանալ թերեւսմտութեամբ, զի դիւրաւ խոստացողը դիւրաւ ալ խոստմնազանց կ'ելլայ։ Խոստմնապահութիւնը պարտք է, բայց խոստանալէ առաջ խոհեմամտութեամբ կշռելու եմք մեր կարողութիւնը։ Եւ այս նախապատրաստութեամբ շատ անգամ մեր խոստումէն աւելի կրնամք կատարել։

Ծէ՛ր որ խաղաղութիւնդ կը սիրես, մի՛ խոստանար ամեն անձանց, մանաւանդ թշնամեաց մէջ դաւեսոմնորուն, զի նման շատով խոստմունքդ կատարելու կարող չըլլաս, ոչնչան անհաճոյ պատճառիս կը պատճառես անանկ մէկուն, որ դիշեր ու ցորեկ անհանգստութեամբ քեզ կ'ըսպասէ։

Ակնոն բան մը խոստանալէդետեւ մի՛ մեծաբանիր. ամենեւին հնօսկիդ աւելի աղէկ է. զի որուն որ խոստացեր ես, երեւակայութիւնը արթնանալով, վերջը ակնկալածդ չդտանիր։ —

ԳԼՈՒԽ Գ.

ԱՆՁԱՊԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ

Թէ որ մարդիկ գիտնային թէ ո՛րչափ հեշտին է սիրելի ըլլալն եւ թէ ո՛րքան քաղցր անուի ծագած զուարճութիւնը, ո՛չ երբէք անհոգ ու անփոյթ պիտի ըլլային զանիկայ առնելու։ Իրաւ է որ շատերը կը փափաքին ասոր, բայց քիչերը անկեղծօրէն իրենց փափաքին համեմատ արդիւնք կը ցուցնեն։

Ընկերութեամբ այս բանիս փափաքողը Աստուծմէ կ'երկնչի, կրօնքը կը յարգէ, ճշմարտութիւնը կը սիրէ եւ իւր վարքը այս սկզբանցն համաձայնեցնելով, ամենուն հաճելի կ'ըլլայ, ամենուն սիրտը կը շահի. եւ առանով կ'ունենայ այն զուարճութիւնը, այն բերկրութիւնը՝ որուն նմանը չկրնար ըլլալ աշխարհիս վրայ, եւ զոր միայն երկինքն երջանկացնելները կը վայելեն։ Ձկոյ առանկ շատ բնաւորութեան տէր մէկը՝ որ չփափաքի ուրիշին սիրելի ըլլալու. եւ ասոր մէկ անժխտելի ապացոյցն ալ սա է որ ամեն մարդ միշտ իւր պակասութիւնները ծածկելու կ'աշխատի։

ԳԼՈՒԽ Ա.

ԲԱՐԵՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Ուրուշն բարերարելու կամ ծառայութիւն մը ընելու փափաքը ամենուն սիրտը շահելու ամենէն ապահով միջոցն է։ Ինչու համար ուրիմն ազնուական կանանցը, հարուստներն ու իշխանաւորները որ իրենց առաջադրութիւն կամ համարմունքովը ուրիշներուն օգնելու, բարերարելու կարող են, այնպէս չեն ըներ։ Ա՛ր կարծե՞ն արդեօք թէ իրենք ամենաբին ուրիշին պիտի չկարօտին։ Բայց ո՞վ կրնայ վստահութեամբ այս խօսքն ընել։ Աստուած միայն ինքնաբաւական է, և այն է միայն ուրիշէն կախում չունեցող ու բացարձակ էակը։

Ծէ՛ որ բանականութիւնն ու կրօնքը մեզ ուսուցած ըլլային զուրիշը սիրել և ուրիշին օգնել, անոր հետ վարուելով, ինչպէս կ՚ուզենք որ անիկայ մեզ հետ վարուի, տակաւին մեր անձնական օգուտը այս պիտի թելադրէր։

Ո՛րքան է, երբ ինքդ, օգնել ուրիշին
Որ մեկն ալ կարօտ է իրմէ փոքրին։
Լաֆոնթէն [1]։

---

[1] Հռչակաւոր բանաստեղծ Գաղղիացի, ծնաւ՝ ի Շամպանիէ 1621։ Իր առակները գրեթէ իւրաքանչիւրը չկայ։ Մեռաւ 1695 տարւոյ Մարտին ամսոյն տասը, որ իւր պաշտպանեալուհին մեռաւ էր։

Ե՛ւ ոչքան արհամարհելի է շահախնդիր մարդը, որ կ՚ուզէ ընկերութեան օգուտը վայելել, առանց անոր բարեբաստութեանը ձեռնտու ըլլալու։

Ձէր արժանի ծնողաց
որ վաղն իւր կեաց միայն։
Մեթոդիոս [1]։

Ասկէ՛ ի զատ անգութ ու խստասիրտ անձինք ինչ կրնան Աստուծմէ ակնկալել, եթէ անոր միւս գաւխները իրենցմէ բան մը չունենան ակնկալելիք։ Արդարեւ ըսել թէ Աստուած իւր հայր զմեզ պիտի սիրէ, իւր մենք իւր նշոյլը չմանչենք մեր ընկերները։

Ընդհանուր օրէնսդիրը ընկերութիւնն հաստատելու առեն, զմեզ իրարու համար առիղծած է, և սակայ անանկ ճշմարտութիւն մըն է, որ ըսելն երկու ամենամեծ իմաստասէրը բանականութեան լոյսովն միայն ճանչնալու կարող եղած են։ Ա՛ր, ի՛նչ անն անունը, միայն մեզ համար ծնած չենք։ Հայրենիքն, ծնողք, բարեկամներն և բոլոր միւս մարդիկ արդարացի իրաւունքներ ունին մեր վրայ, և ինչպէս որ բոլոր միւս էակները մարդոյս համար եղած են, նոյնպէս ալ մարդիկ իրարու համար եղած են, որ իւ-

---

[1] Երեւելի բանաստեղծ Իտալացի, ծնաւ ի Հռոմ 1698 տարի ապրիլեան հասակին մէջ իւր բանաստեղծական ասպարէզն սկսաւ երեւան հանել, որուն համար Կրաւինա, այն դարուն մէկ անուանի անձը, վճռեր իւր պաշտպանութեանը ներքեւ առաւ։ Ասոր մահուանէն ետքը, 1750 ին, ինն տարի հրատարակեցաւ, ուր եղաւ կայսերական բանաստեղծ և ուր կեանքի դարձեալ երկայնիկ օրեր անցընելէն ետեւ մեռաւ 1782. շատ պատուական գրուածներ թողուց։

խոպարձարար իրարու օգնեն : Ուրիմն բնութեան այս օգտակար դրդմանցն հետեւելով, պէտք է մեր կարողութեանը մէջ եղած ձեռնտուութիւններն իրարու ընել և իրարմէ ընդունիլ, որով կը սերտանայ ընկերութեան յօդակապները :

— Անճահամբաւ կարծնալ Ալպերտին՝ իբր փառաւոր բաղդը օտարականի մը դէմ ըրած մէկ ծառայութեանը պարտաւոր էր, և ահաւասիկ ասոր շշդրիմ պատմութիւնը : — Քամբեսդրոն անուն գաղղիացի բանաստեղծը Իտալիա ճամբորդութիւն ընելով, Բարմայի [1] դքսութեանը մէջ աւազակներու հանդիպեցաւ, որ մինչեւ անդամ վրայի հագուստները առին : Այս խեղճը դրնթէ կիսամերկ, մօտակայ գիւղը գնաց, որուն հովուապետն էր Ալպերտին : Առիկայ խնդոյն հագուստ և պէտք եղած բանալն տուաւ Քամբեսդրոնի, որ իբր ճամբորդութիւնը շարունակէ : Մէկ քանի տարիէն նոյն պատերազմին ժամանակը [2], Քամբեսդրոն գաղղիացոց զօրապետին՝ (Վանտոմի դուքսին) առնադիր ըլլալով, իբր բարերարին եղած գիւղին շրջակայքն գտնուեցաւ. և տեսնելով որ իր տէրը տեղացւոցմէ մէկուն պէտք ունի, Ալպերտինի համար խօսեցաւ : Զօրապետը խնդոյն կոչել տուաւ զՀո-

---

[1] 2380 քառակուսի մղն տարածութեամբ երկիր մը Իտալիոյ, սահմանակից Լոմպարտիոյ, Վոռենոյ և Թոսքանոյի : Ունի համանուն մայրաքաղաք մը բարեբեր դաշտի մը մէջ, որ երեւելի էր իր համալսարանովը ու հռչակաւոր տպարանովը :

[2] 1746 :

վուապետը և Քամբեսդրոնի տուաճ գաղաւիարքին համեմատ ազնիւ անձ մը գտնելով զինքը, ողբմածթեանց գանձապետ կարգեց։

Յետոյ Սպանիա տարաւ իւր հետն, ուր Օրսինի իշխանուհւոյն համարումը առաւելով, վաստակն մահուանէն ետեւ ծառայութեան մէջ մտաւ։ Առնէ մը ետքը Բարմայի դուքսին տեղակալ ընտրուելով Մաստիսի արքունիքը, երջանկաբար գլուխ տարաւ Բարմայի իշխանուհի Եղիսաբէթ Փարնեզէի ամուսանութիւնը Փիլիպպոս Ե. Սպանիոյ թագաւորին հետ, խորհրդական եղաւ թագաւորին, յետոյ կարտինեալ, և վերջապէս առաջին պաշտօնեայ Սպանիոյ[1]։ —

Ձարուստ ու կարող անձանց գերազանցութիւնը անշուշտ իրենց նմանեաց շատ անգամ օգնելու յարմարութիւն ունենալն է։ Ակէ աւելի ինչ քաղցր կամ ազնուական կերպով կրնայ գործածուիլ հնդնակութիւնը, համարմունքն ու հարսութիւնը։

Ճառերը ամեն մարդ ապերախտ է, բարիք դրծողը ընդհանրապէս անհաճոյ փոխարինութիւններ կ'ունենայ ընելով, հին ուզեր բարերարիլ։ Կ'ուզեմ որ չըզլլաս մէկուն ըրած ձեռնտուութեանդ հա-

---

[1] Ալբերտինի արժանաւորութիւնը կատարելապէս հասկըցաւեցաւ իւր կենդանութեան ժամանակը։ Հինոյ որ իւր քաղաքական հայեցողութիւնները պատմութեան մէջ կը կարդամք, աւելի ճիշդ դաղափար մը կրնանք ունենալ անոնց վրայ, և իրաւի այս անձը, որ ոսկեայն պատերազմականին որդի ըլլալով, մինչեւ յառաջին պաշտօնեութիւն Սպանիոյ բարձրացաւ, արժանի էր պատութեան ամենուն ալ նայուելու։

Ֆար , զգուշաւոր եղիր , իբր տրիտուր արժանաց և առաքինութեան գործածէ բարերարութիւնդ ։ Սկ օգնիր մէկուն եթէ ոչ Աստուծոյ հաճելի և իւր բարութեանը նմանելու համար ։ Կրօնքը միայն ճշմարտու ’ի բարերարութիւն կը հակուիտէ զմեզ , վասն զի այն միայն երկրիս վրայ մեր գործած բարութեանցն առատաձեռն վարձատրիչ մը կը լռստանայ ։

Հետեւեալ արկածքը անձնանուէր բարերարութեան օրինակ մըն է ։ — Ախիմէ [1] գետը քարձրանալ , Վերոնայի [2] կամուրջը կործաներ էր , մէջ տեղի կամարն միայն մնալով , որուն վրայ տնակի նման շէնք մը կը գտնուէր ։ Այս շէնքին մէջ ամբողջ ընտանիք մը կը բնակէր , որ ժամանակին փախչելու կարող չըլլալով , կուլար , կ’ողբար , գետոզը գտնուողներէն օգնութիւն կը խնդրէր . և ահա չերեան բրդնութենէն կամարին միւներն ալ սկսան խախտիլ ։ Սրտմերինի կոմսը ահռելի վտանգն տեսնելով , 100 ոսկի խոստացաւ տալ , ով որ քաջութեամբ երթայ նաւակով այս խեղճերը ազատէ ։ Գետոզը կանգնած բազմութիւնը անթիւ էր , բայց այս գործոյն յանձնառու եղող արիասիրտ մէկը չկար ։ Ետին աղէտալի միջոցին գեղջուկ մը կ’անցնէր անտի , որ Սրտմերինի կոմսին առաջարկութիւնն ու խոստացեալ պարգեւը

---

[1] Ախ գետը կ’բակի Ջուխցերի Կրիսան կոչուած նահանգէն և Թիրոլի , Փրէնթի ու Վերոնայի երկիրներէն և Ադրիական քաղքէն անցնելով , Ադրիական ծովը կը թափի ։

[2] Ախիճէ կամ Ատիճ գետին վրայ , երեւելի է հինուց ի վեր կառուցեալ և պլինիոս բնագիտուհին ծնունդ տալուն ։

իմանալու, իսկոյն նաւակ մը կը ցատկէ, և թիւ-
րուն վիշտատը կամարին ներքեւն կը հասնի և ան-
մը մօտ կ'ըսպասէ մինչեւ որ վտանգի մէջ գտնուող
ընտանիքը հանգիստ նաւակն կ'իջնէ: Յետոյ ամենայն
զօրութեամբ թի քաշելով, կը յաղթէ ջուրց բռնու-
թեանը ու անվտանգ ցամաքն կ'ելլէ: Սրտմտութեան
կոմսը այս անձին արիտարտութեանը վրայ զարմանա-
լով, խռտացած պարկեշտն կը մօտենայ իրեն:
"Թողութի՛ւն կ'ընէ՛ք", կ'ըսէ վիհանձն գնդապետը,
"ձեր իմ հիանալս ապահով չէր ձախերը, իմ աշխատութեանս
պատճառը էր, հիմա ու ալ հինգերս պահելը բաւական է:
Այս ապահը թեղձ ընտանիքին փո՛խ, որ ինձ տեսնել
հարիւրապետութի՛ւն ունի: —

Սարդասիրութիւնը առ հասարակ ամեն մարդոց
օգնել կ'ուսուցանէ մեզ: Բայց մենք առանձին վիճակի
մէջ դտնուողներուն օժանդակելը աւելի գովութեան
արժանի է. վասն զի մենք բարձր վիճակի տէր եղող
անձանց օգնելնիս՝ քիչ անգամ ունայնամտութենէ կամ
շահախնդրութենէ ազատ կ'ըլլայ:

Բարեգործութեան ժամանակ ամեն վարմունք
մը պէտք է ունենալ. վասն զի մեզ կատարած ան-
ձինքն ալ մարդ ըլլալով, զգայուն սիրտ ունին, հե-
տեւաբար մեր բիրտ, անքաղաքավար եղանակը կը
վիրաւորէ զանոնք: Անխոհեմութեան կամ թէ թե-
րութեան մը պատճառաւ մեր ձեռնտուութեանը
դիմողները կատէ կշտամբելը անգթութեան է: Ան-
կայ կը կրկնապատկէ անոնց ցաւը:

Ես պարտաւոր եմ ինկուն բարերարիս հա-

մար ուրիշին միտս հասցնելը : Չի թէ և բարեգործութիւնը մարդոց ընդունած ամենագեղեցիկ պարգեւաց մէկն է, բայց արդարութիւնը աստի գերազանց կը հանդիսանայ :

Թէ որ ունիս, տուր. և թէ որ չունիս, մի՛ տաճկեր : Մի կարծել թէ միայն դրամօք ու պարգեւներով կ'ըլլայ բարեգործութիւնը : Հապա նաեւ խորհրդատուութեամբ ու գործովք : Օգնէ վերհանելով ազքատներուն և մոլորեալներուն. և Աստուած լիօրէն քեզ կը վարձատրէ : Ո՞նչ մեծ մխիթարութիւն չունենար մարդս, երբ դիշերը անցուցած աւուրը վրայ մտածելով, կրնայ ուրախութեամբ ինքն իրեն ըսել. "Անգործութեամբ չանցուցի օրս, այլ Աստուծոյ չնորհած պարգեւներն ուրիշներուն օգտակար ընելով" :

ԳԼՈՒԽ Ը.

ԲԱՐԵԿԱՄՈՒԹԻՒՆ ՀԱՃՈՅԱԿԱՆ ՎԱՐՄՈՒՆՔ

Հասնելու ըլլալ ուզող մարդը ուսմունք կ'ընէ իրեն ուրիշին հանդամանքը, բնաւորութիւնն ու բնոյթները. և զինքը անոնց կը համեմատէ : Ասանկից կ'ըլլայ անոր դիտաւորութեանցը, ըղձիցը, և ամեն պատեհութիւն օգտակար կ'ընէ իր վախճանին : Այս տեսակ վարմունքի մը առաքինի և գովելի կամ վնասակար ու պարսաւելի ըլլալն իր

աշխուժքէն կախեալ է ։

Ն՛ամարիտ բարեկամը մեր անունը ու առաքինի գործունեութիւնը կը մատնակոչի , բայց մեր մոլութիւնը խրախոյս չտար ։ Մեզ գործադրելու աշխատած ժամանակ չվիրաւորենք մեր անձնական սէրը , պակասութիւններնիս խիստ կինդանի գոյներով մեզ ներկայացնելով . այլ կը ջանայ զգուշութիւնամբ զանոնք մեզ ճանչցնել ։ Խոհեմութիւնամբ կը խրատէ զմեզ . էհակասեր մինչեւ որ բացարձակապէս հարկաւոր չըլլայ ։ Մեր ամեն վատութիւնը կը նախատեսէ , ամեն ժամանակ մեզ օգտակար և հաճելի ըլլալ կ՛աշխատի , առանց վատութեան կամ անարժան վախճան մը ունենալու ։ Այս է ահա ամենասիրելի բարեկամութեան պատկերը ։

Բարեկամ անունով ուրիշ մէկն ալ կայ , որ մոլի պատանեւոյն հետ կը մանրմտայ , անոր ըղձից համաձայնութեամբ հազարաւոր կերպարանք կը մտնէ , վատութեամբ անոր կրից կը ծառայէ , անոր հետ մէկ տեղ կ՛երթէ , կը հայհոյէ , անոր շարժմանցն ու եղանակը նմանել կ՛աշխատի . անոր թերութիւններն և մինչև անգամ ապականեալ ճաշակն կ՛ընդունի ։ Եւ վերջապէս անոր ամենէն տգեղ յիմարութիւնը մտանակից կ՛ըլլայ ։ Ասանկ մէկը թէև հաճելի կուգայ , բայց երբեք անարդ , մարդահաճոյ կամ շողոքորթող բարեկամ մըն է ։

Կը տեսնենք պատուաւոր կամ հարուստ անձանց շուրջը դառնալ մարդիկն ինչ փոյթ , ինչ եռանդ կը ցուցնեն . ինչ ատիճան լրնց ձիրը կը թափին ,

որ անոնց հաճոյ երեւին : Ամեն օր անոնց վրայ դավեւտաներ ընել , և ուրիշները անդիտարար և անիրաւութեամբ պարտաւել էին կասիր . և ամեն տեսակ անարդ ծառայութիւններ ընել էին խորշիր , Աստանկ անձինք կրնա՞ն բարեկամ կոչուիլ : Անտարակոյս ոչ , փոշոյ և երկրիս անմաքրութեանցը մէջ սողացող սոզնոց աւելի նմանութիւն ունին :

Թէ որ հարստաց մէջ յեղաշրջութեան դէպքը տեսնեմք , կը գտնեմք որ մեղրամոմի նման՝ որ մատանցդ մէջ ուզած ձեւդ կրնաս մոյնել , անմիջապէս իրենց հետ ընկերակցողներուն կերպարանքն կ'առնուն : Անոնց նման կամ բարերարդ կամ հարստիրա , և կամ բանաւոր կամ անխելք կը ձեւանան : Այս տեսար հոգիները , ուրիշներուն հաճոյ ըլլալու ըղձիւքն վերջապէս բարոյականնին կորնցնելով , բոլոր մարդոց թերութիւններն կ'ունենան :

Կան անանկներն ալ , որ երբէք իրենց սկզբանցը համեմատ դատողութիւն չեն ըներ . այլ միշտ ուրիշին սկզբանցը կը հետեւին . իբրեւ թէ զուրկ ըլլային բանականութենէ կամ թէ ամենեւին կամք չունենային . վասն զի որոնց որ հաճելի ըլլալ կ'ուզեն , անոնց դավաճը կը գովեն , սխրածը կը սիրեն , առածը կ'առնեն : Անանկներն ալ բարեկամաց կարգն դասուելու տեղ աւելի յարմարութիւն ունին շողոքորթի ու տեսարամիտ կոչուելու : — Կելիոս առեն նաբանը , որ աշխոյժ մարդ մըն էր , դիշեր մը ուրիշ Հռովմայեցւոյ մը հետ 'ի միասին ընթրիք ըրած ժամանակը , դիտելով որ այս անձը միշտ իւր ամեն ը-

ուածին կը զնչանի, անհամբերութեամբ գոչեց. "Էհ՛, Բարթիւմ՛, գոնէ մէկ խօսքիս ալ մը՞ղ, որ երիւ-հոգի ըլլալիս յայտնի ըլլայ: —

ԳԼՈՒԽ Գ.

ԿԱՂՑՐԱԲԱՐՈՑՈՒԹԻՒՆ

ԿԱՂՑՐԱԲԱՐՈՑՈՒԹԻՒՆԸ ամենազնիւ յատկութիւն մըն է, զոր բնութիւնը ամենուն չէ պարգեւած, բայց ով որ ունի, աշխատութեամբ կրնայ առանալ: Ֆրանչիսկոս Սալէզացի, որ նոյնպէս բնաւորութիւն մը ունէր, նրբ խելացած եղաւ, խոյն սկսաւ ամենայն զօրութեամբ զինքն ուղղելու աշխատիլ. և առանիվ վերջապէս քաղցրութեան օրինակ հանդիսացաւ, ինչպէս որ պիտի տեսանիմք յետագայ պատմութենէն: — Երիտասարդ ազնուական մը՝ որ անիրաւութեամբ կ'առէր այս անմեղ եպիսկոպոսը, օր մը իրեն անհանդստութիւն պատճառելու համար իր պատուհանին մօտ գնաց շատ մը շներ հետն առած, որոնց անդադար հաչել կուտար. և ծառայիցը հրաման ըրաւ, որ բարձր ձայնով կատակին զանիկայ: Աստ ալ դոն չըլլալով, յանդգնութեամբ առնէն ներս մտաւ, և վրնչեւ եպիսկոպոսին սենեակը սպրդելով, սկսաւ ամեն տեսակ անվայելուչ խօսքեր ընել իրեն դէմ: Ֆրանչիսկոս հանդարտ աչօք կը դիտէր այս կատաղի անձը, առանց խօսք մը ընելու. բայց ազնուականը աստ լռութիւ-

՝ը իրեն անպատուութիւն համարելով, ևս առաւել զայրացաւ. և իր կատաղութիւնը վերջին աստիճանին կը հասնէր: Տակաւին Փրանչեսկոս համբերութեամբ տարաւ այս ամեն անիրաւութիւնները, մինչեւ որ ալ միւսին ոյժը թափելով, մնկնեցաւ անոր: Այս անցքին ներկայ գտնուողները երբ հարցին Եպիսկոպոսին թէ ինչպէս կրցաւ համբերել այնքան անպատուութիւններուն. "Լեղա՜ս ո՜ւ եա՜," պատասխանեց անիկայ, "իրա՜ր հեպ գալն ըրած եմ, որ երբ սէրս վերծին, լեղա՜ս լո՜ւիւն պահէ: Ե՜ աստուծոյ լո՜ւ հնազո՜ւ ինչպէս հրնոյի վէնգն վախել աստուծանէլ. ինչպէս հրնոյի անուր բարիո՜ւիւնը չէջուծանէլ. և պէտ չէ՞ խղճալ ո՜ւ համակրել հուց բռնաւո՜ւիւնին հապուած խուռա՜ի մը":

Քարկասիրտ երիտասարդներ, նմանող եղիք այս օրինակիս. մի՛ խնայէք աշխատութեան, գիտցած եղիք թէ ոնքան որ բարձր դնով քաղքրաբարոյութիւնը աստանց՝ երբէք արժանի գիներ վճարած չէք ըլլար գի անոի ծագած օգուտները անգին են: "Երանի հեղոյ", կ'ըսէ Քրիստոս, "վէ նոքա ժառանգեսցեն վէրին":

Քաղքրաբարոյ անձը սիրելի է ամենուն, և իրեն հետ կենակցողները երջանկութիւն կը վայելեն, իսկ պոռոտամիտ, դաժան ու դիւրագրգռ մարդուն հետ ապրողները ծառայ կ'ըլլան իրեն: "Ե՜ ո՞վ հրնոյ", կը գոչէ Սողոմոն, "ո՞վհրնոյ պանիլեէ՜ւրացոս Տարքո՜ւ[1]":

---

[1] Իսկ առն նեղբուի ո՞վ ունի ժոյժ: Առակ. ժ.Ը. 15:

Ընտարակոյս ամեն մարդ իւր թերութիւններն ու ակարութիւնները ունի. բայց վայ այն մարդուն, որուն մատն է բարկասրտութիւնը: Սանկ մէկը չի կրնար երբէք երջանիկ ըլլալ, մինչեւ որ չհալածինի այս վնասակար ախտէն:

Ծիծեռնական կազմուածքը կ'ազդէ ատոր, բայց ոչ որ իւր բնական բերմունքը չդիտէր, և զանոնք ուղղելու չաշխատիր, կը վազանչէ անհոգութեան յանցանքովը. և ի՞նչ ըսիմք անանկներուն համար, որ այս տեսակ բերմանց դէմ կռուելու տեղ, իրենց կինաց ու վարուց եղանակաւը զանոնք յորդի ընել կը ջանան: Անշուշտ մեծ դժբաղդութիւն է այս ախտէն բռնուիլը, բայց ծանր յանցանք զանիկայ մեր արտիցը մէջ անասնաձ թողուլը:

"Լեռանց ապառաժ խոռոչները" կ'ըսէ հեղինակին մէկը. "բարկասիրտ անձանց բնակութիւն ըլլալու համար պատրաստուած են Աստուծմէ: Թող փախչին առանկները մարդոց ընկերութենէն և այս խոռոչները ամենէն մեծնալու առանձնանան: Աւելի աղէկ է որ հոն իրենց օրերը թշուառութեամբ անցընեն, քան թէ բոլոր աշխարհս իրենց հետ թշուառացնեն" : — Բայց փուճ տեղը պիտի փախչին այդ անհիւրընկալ անապատները: Իրենց կրծքը բռնութիւնը ամեն տեղ իրենց հետ պիտի ընկերանայ, և իրենց աղէտալի կեանքը պիտի տանջէ:

Արդիկ իրարու հետ ապրելու համար առնուազն ըլլալիքին, ողջոյնին պէտք է վարժին քաղաքավարութեան, առնելով, հեղձուցնելով

բարկասրտութիւնը, որուն կամ բնութիւնը և կամ պարագաները ծնունդ տուած են։ — Քրիսթոն [1] օր մը դնաց Հնդիկաս Դ. Գաղղեոյ թագաւորն տեսնելու, որ իւր վրայ նշած զրպարտութեան մը համար խօսի։ Բայց անզգուշութեամբ անոր առջին գինքն արդարացնելու տեղ, սկսաւ վիճիլ ուժգնութեամբ, յետոյ խրոխտալ բարկութեամբ։ Թագաւորը նեղանալով, հրամայեց որ դուրս ելլէ. բայց Քրիսթոն ամեն վայրկեան արտհին դռնէն կրկին ետ կը դառնար, շարունակ նոյն նեղանալու խօսքերով թագաւորին հետ։ Վերջապէս դռնապետ մը անձինքն թագաւորին դիմաց դոյնն վոխուած տեսնելով, սկսաւ երկնչիլ թէ գուցէ երեսը հրամայէ ընել Քրիսթոնի դէմ տուր քաշելու։ Այսու ամենայնիւ Հնդիկաս մտաց անդորրութիւնը անվրդով պահեց, մինչեւ որ վերջապէս Քրիսթոն ներկայացաւ անոր։ Ան առանց իւր շուրջը դառնալ պարոնները դառնալով, որ իւր հանդերձութիւնը վրայ կը զարմանային, սակաւ խօսեցաւ, "Քնաքթեամբ բարկացեր եմ, բայց աշխարհը զիս շատ մեծ վնաս կ'աշխատի հեղձուցանել այս կերպը, որ այնքան վտանգաւոր է։ Եւ ուրախ եմ

---

[1] Պարտի որ գիտենան որ Քրիսթոն խիստ անուանի զօրապետ Գաղղիոյ էր. դարուն, ծնաւ ի Քառվանս 1541։ Երիտասարդական հասակին ի վեր զինուոր ըլլալով, հինգ թագաւորաց ծառայեց։ Իւր քաջութիւնը անհատաստալ ատիճան մեծ էր. ուստի և զինուորները զինքն անսկզբնաւ կը կուշտին. և Հնդիկաս Դ. որ մեծ հանգրուած ունէր իր վրայ. Քաղաք ի քաղաց անուանից զինքը. մեռաւ 1615։

որ այսօր առանձ զօրաւոր ապացոյց մը ունենայ իմ ջախտուրեանս ,, :

Խարկուեցաւնը անապատին բռնաւոր մըն է , և իւր կառաղութեանը վրայնորդին թշուառութիւն կը խոստանայ . ու շատ թանկագին կը ծախե իւր վեհասակար խորհուրդները : Ի՞նչ ծանր , շատ անգամ ալ ի՞նչ անպարտութեանցի ու սոսկալի հետեւութեանց մէջ չձգեր իրեն խորհրդոցն միտ դնողները : — Դիմոթեոս[1] իմաստասէրը անգամ մը Սպարտացի մը տեսնելով , որ վերջին ատիճան բարկացած , չարաչար կերպիւ կը ծեծէր իւր ծառայն , ըսաւ . ,, Վերջացո՛ բարկիս , ջինջ անոր նմանցնելէն ,, :

Խարկութեան միջոցն ինչ որ ըլլէ կամ ըսէ մարդս , զուրկ է բանականութենէ . անոր համար է որ շատ անգամ երբ մեր մտաց յուզմունքը վրդովումը կ'անցնի , դառն զղջում մը կը պատճառէ մեզ ըրածնուս կամ ըսածնուս յիշատակը : Բարկութեան մէկ վայրկեանը երբեմն մեր բոլոր կեանքը կը ընցընէ : Ո՛վ որ բարկանայ , կամ անիրաւ է և կամ շատով անիրաւ պիտի ըլլայ : Վասն զի դժուար բան է բարկութեան ժամանակ մեր հակառակորդին դէմ ատնանկ խօսք մը չընել , որուն համար յետոյ չամչիմք և թողութիւն խնդրել չպարտաւորիմք , և թողութիւն խնդրելուինս , որ անհրաժեշտ պարտաւորու-

---

[1] Ընական իմաստասէր պիտաւորոյ , ծնաւ Աթենք գալէ , հոն մեռաւ 90 տարեկան հասակին :

թիւն է, խոտոռմանաձ կ'ըլլայ մը տնիրատու-
թիւնը :

Նոյն կրից մէջ բարկութիւն չայի գուցէ մարմ-
նոյ վնաս բերող կիրք մը չկայ . վասն զի ասոր մը
առաջութիւնը կը վնասի , արիւնը կ'ապականի , կը
վրդովի մտքէն , և անանկ կը փոխուի մը մեքնա-
յին կազմը , որ շուտով դիւրզմանին կը ծառնամբ :
— " Սրտմտութիւնը ու բարկութիւնը կ'ըսէ Սողո-
մոն , կը կարճեցնեն մը օրերը " : Որքա՜ն անձինք
բարկութեան միջոցին մեռած են ընկիր : — Վաղնե-
ւիանոս Ա . կայսրը , որուն տղին յաղթութիւնները
կը գովէ պատմութիւնը , և որ պարտավաճառի մը
տալ ըլլալով , իր տաղանդին ու քաջութեան
վնասը միչեւ կոյսրութեան հասնիլ էր , իր բար-
կութեանը վրհ եղաւ : Վասն զի օր մը երբ
Քուադ [1] կոչուած տղին դեսպաններուն մեկի կ'ը-
նէր , անոնց մէկուն բռած առաջարկութեանը վրայ
անանկ սաստիկ զայրացաւ , որ պետն շրջանը դա-
բելով , իսկոյն խեղդամահ ըրաւ : —

Կանայք որ արտեցիկ աւելի դիւրացաս բնաւո-
րութիւն ունին , անոնցմէ աւելի երկնց այս թերու-
թիւնը ուղիղաս աշխատելու են : Բնութիւնը քաղ-

---

[1] Գերմանական ցեղ մը , որմէ բնակած երկիրն ասհմա-
նոպիծն է Վանաբ , Կրան և Եալիկ գետերը : Ասոնք ուրիշ
ասհմանակից ազգաց հետ միանալով երկար ատեն քաղա-
քեաաին պատերազմներուն շարժմունքներուն պետ : Ցետոյ ան-
նոնցմէ հիմնադրող գոյնն ի վեր անցնելին անցամ ծա-
ռուած է :

թութիան, հիզութիան, մարդոց օդնականն ու հեղուկը ելլալու համար առիթներ կ՚ընծայ: Բայց բարկութիւնը իրենց այս ճշմարիտ վիճակը կը մոռցընէ. և առանկով ոչ միայն անտանելի, առելի կ՚ընէ զիրենք, այլ նաեւ կը ածեւացնէ: Եթէ կանայք գիտնային թէ բարկութիւնը մրքան կը տգեղացնէ մինչեւ անգամ գեղեցկատեսիլները, անշուշտ պիտի ըզգուշանային որ չբարկանան բնաւ իրենց կեանքը մէջ: Եղիւկ այն մարդուն, որ բարկութիւն միտք հետ կենակցելու պատասխանատու է: Աւելի տգէղ կ՚ելլայ իրեն, թէ վիշապի մը կամ առիւծի մը հետ ապրիլ քան թէ առանց միտք մը հետ:

Թէ որ այս կեանքիս մէջ երջանկութիւնդ, ընկերութեան անդորրութիւնն ու խաղաղութիւնը ապահովելու կ՚ուզես, առնձէ կիրքերդ, զսպէ բարկութեան առաջին բորբոքումը: Բարկութիւնը կրակի նմանցնել ըսէ հին իմաստասիրաց մէկը, կ՚ըսէ թէ կրակի նման դեռ սղէկ մը չբռնկած, պէտք է առաջքն առնել. վասն զի եթէ ժամանակին չխափանուին ու հիզձուցանես, կը բորբոքի և այեղ բոցեր կ՚արձակէ:

ԳԼՈՒԽ Գ.

ԱՋՆՈՒԱՐԱՐՈՅՈՒԹԻՆ

Այս պիրուն յատկութիւնը, որով մեծը իրմէ նուաստը շնորհալի կերպով կ՚ընդունի, իշխանաց և բոլոր պաշտօնատարաց պարշիչ հանդամանքն պէտք է

ելլայ : Ուրբան որ մարդս թէ պատուոյ աստիճանաւ
և թէ ծնունդեամբ գերազանց գտնուի ուրիշներէն,
այնքան աւելի ամենու ու քաղցր պէտք է ելլայ իւր վար-
քը : Ա՛վ դուք, որ կ՚անձկայք մարդոց սէրն գրաւել,
Քանք ըսէք միշտ մարդասիրութեամբ ու քաղաքավա-
րութեամբ վարուելու անոնց դէմ, որ է զանոնք
գոհ ընելու միակ միջոցը : Խրախոյս տուէք ձեր շնո-
հալի ընդունելութեամբը անոնց՝ որ երիչտութեամբ
ձեր առջին երեւելու չեն համարձակիր, և քաջալե-
րեցէք ձեզ հետ խօսելու վհատածները : — Գաղղիոյ
դիւանաբանականներէն մէկուն քաղաքականը, Լու-
վիկոս ԺԴ. թագաւորն շնորհաւորելու պաշտօնեայ ըն-
դունելով, երբ քաղքին բանալիները անոր կը ներկա-
յացնէր, սա խօսքն ալաւ. "Ա՛հա փոր յեր վէ-
հափառութիւնը պետնէր ուրախութիւնէս այնպան
մեծ է որ . . . " և հոս չփոթեցաւ մնաց : Փուճ
առը վերջին ձիգը կը թափէր պատրաստած խօսքին
մնացորդը յիշելու, այս բառերը մէկ քանի անգամ
կրկնելով : Բայց թագաւորը քաղաքավարութեամբ
կինքն այս չփոթէն ազատեց առանց հարցնելու. "այո,
այնպան մեծ է յեր ուրախութիւնը, որ խօսքդ չէ ըս-
նդիայ յայտնել : —

Ա՛յս օրինակին հետեւելով և դուք ձեծաւորնեք,
ի բաց թողէք հպարտութիւնն և գոռոզամտութիւնն
ամեն նշանները, որ ձեր ձգնարիտ մեծութիւնը չօշ-
նել գատ, շատ ալ վնաս կը հասցնէ, զանիկայ ա-
տելի ընելով :

Ազնուաբարոյութիւնը մեր ընկերոջ տարն ու սե-

ը առանալու ամենազդու միջոց մըն է : Անձի մը պա-
տիւն ու ճոխութիւնը կը կառուցհացնէ մեր անձնա-
կան սէրը . իսկ թէ որ բարձրաստիճան անձինքն ի-
րենց առօրեայ ասոիճանի մարդոց զիջանին ալելու
ու հաճոյական վարմունքով մը , բնական ենթադնէ
ան առնն զիրենք կ'ըլլայ , և առնելութիւնը ՚ի սէր
կը փոխուի . և այս բանիս համար ամենամեծ զգու-
շանալ , զինքն անիրաւել պէտք չըլլար . վասն զի բա-
կան է մէկ հասոիկ խօսք մը , մէկ շնորհալի ժպիտ
մը , մէկ քաղցր նայուածք մը :

Ով որ իւր օրոին անհատը ճանչ , և իրմէ զե-
րազանց գտնուող անձանց արհամարհելութեան ա-
դեցութենանը վրայ մտածէ , անտարակոյս ինքն ալ ու-
րիշներուն դէմ ալելի վարմունք մը ունենալ պիտի
աշխատի : Տրայհանոս ալելի եղանակներն շատ կը
սիրէր : — Իւր մտերիմները առանելով որ ամեն մար-
տու հասարակ արհամարհոյ եղանակու մը , առօ-
րեայ քաղաքավարութեան մը ի՚ընդունէր , ըսելն իրեն թէ
այս ընթացքով կայսրութեան վեհափառութեանը
նուաստութիւն կը բերէ . " Բայց ես ի՞նչեմ ," , պա-
տասխանից կայսրը , " որ անոնք հոյր մը ըլլան ժո-
ղովրդեանս , ինչո՞ւ որ պէտք ունիմ որ իմ փեղջ գըտ-
նուողը ըլլայ , եթէ ես սահիկան տարբ մը հրոյն ըլլայի :

Ն՚ընարհս վերաբերութիւնը պարզ ու հաճելի է , և
առանց իւր պատիւն կորնչեցնելու իրմէ ստորինն-
րուն վերակին կը մօտենայ : Ինչպէս ի՚ընէր Յուլ
սէզ Բ . կայսրը , որ բոլոր Եւրոպա ճանապարհոր-
դեց զարմանալի ազնուագարդութեամբ մը :

Ընդհակառակն սուտ մեծութիւնը վայրապ ու անմարձնեալի է, և իբր թէ կ'երկնչի. որ շատ մօտն երեւելութիւն կորսուի: Ամանիներուն բնակութիւնը մտախոհութեան և երեւութից շինքն է, որուն դառնը մօտեցողը աւելի կը մոռնէ թէ ինչպէս կըրնայ անոնց ներկայանալ, ու հետերնին խօսիլ, և թէ ինչ կերպով իւր փաստերն, երաւունքները օգտակարութեամբ և ապդուութեամբ անոնց առջին դընել: Գոռոզացեալ հաստատներ, որոնց չկրնար մէկը մօտենալ առանց դողալու, առանց աչուընները ահով խոնարհեցնելու, չեն կրնար ակնածելի ընել զինքնք առանց վատ երկիւղ մը ներշնչելու ուրիշին սիրտը: Ով որ կատարութիւն ունի առանիներուն, կը շտապէ զինքնք թէ և արտայայտէ, ինչպէս և ուրիշներն ալ վրանին կը ծիծաղին: Հետեւեալ պատմութիւնէն յայտնի կը տեսնուի ազնիւ եղանակաց ապդուութիւնը: — Ալեան լուսանց բընակիչներէն մէկը ճամբա կ'երթայ, որ իւր հակառակորդներէն մէկը դատաստանի կոչէ. և այս նպատակաւ Հիլրոնի անուն դուքսին կը ներկայանայ դիտմամբ առանկ ժամու մը մէջ, որ դուքսը անզբաղ ըլլալով, իւր պատմութիւնը երկարօրէն կրնար լսել: Խօսքը վերջացնելէն ետև դուքսին ազնիւ վարմունքէն քաջալերուելով, կը խնդրէ իմէ որ իբր հայր և ոչ իբր դատաւոր լսածին վրայով իւր կարծիքն տայ: Ան առնն վերհանձն իշխանը Տիտոսի[1] նման Ալեա-

---

[1] Վեսպասիանոս կայսեր որդին ու յաջորդը: Առիթ վերջ

յեցուցն վաստիրը վերլուծելով, կ'ըսէ թէ այս դա-
րը ծերակոյտն միայն կրնայ վճռել. բայց թէ ինքը
կը կարծէ, որ եթէ այնպէս ընէ, ապէկ չըլլար: Ա-
մանիով կամաց կամաց Հասկցուց իրեն իւր անիրա-
ւութիւնը, և ասանկ դատը բռնելու վնասակա-
րութիւնը: Իւր համոզիչ խօսքերն անանկ զօրաւոր
ներգործով մը ազդեցին զեղչման սրտին, որ ամեն թըշ-
նամութիւն մոռցաւ. և երբոր դուրս ելնելով, ան-
միջապէս իւր հպարտութիւնը դարձաւ. այս ազնուագո-
րոյ իշխանին յիշատակը յաւիտենական երախտագի-
տութեամբ անմոռաց պահելով իւր միտքը: —

Ընդհանրապետութեան վրայով միտքս հիմա խո-
սածնիս իշխանաւորն ու հարուստ անձանց համար
միայն հասկնալու չէ, այլ ամեն կարգի անհատնե-
րուն համար ալ: Ջի ամեն մարդ իւր դանուած վի-
ճակին մէջ դոհագոհ կրնայ ըլլալ, թէ և ոչ միևը
սակայն մը կը շահի. մանաւանդ որ աշխարհս ալ
իրեն թշնամի կ'ընէ:

Պաշտօնեայք կրօնի, ուսուցիչներ, դաստիարակ-
ներ և դուք որ ուրիշներուն կ'իշխէք, յիշեցէք

դրաւ Հրեից երկրաւոր և արիւնահեղ պատերազմին, ե-
րեսաղէմն առնելով: Կայսերական գահն ամբառնալէն ետև
79 Թուականին Քրիստոսի, սկսաւ բարեկարգել կառավարու-
թիւնը, և անանկ քաղցրութեամբ վարուեցաւ ժողովուրդոյն
հետ, որ արժանի եղաւ Բերէնիկեան տոհմի կոչուե-
լու, և անգամ մը քանի և հարս ժամու մէջ բարեգործու-
թիւն մը չընելուն համար գոչեց: "Բարեկամներ, օր մը կո-
րուսի": Աստ օրուընէ կոչծանեցան Հերկուլան և Պոմպէյի ա-
նուն քաղաքները Վեսուվ լեռան հրաբուխին պատճառաւ:

փրկիչը, որ քաղցրութեամբ ընդունաց ամեն մարդ, և ոչ միայն ընդունաց, այլ և անոնց եսեւէն երթալով, սիրով հրաւիրելով, և անոնց թերութիւնները ու մեղացը վրայ ցաւելով, միշտ պատրաստ կը կենար դանոնք ուղղելու և անոնց ներելու։ Հանդամանաց և առիթներու պատիւը, հեղինակութիւնը ազնիւ, քաղաքավար վարմունքով մը իրենց շուքն ու պօրութիւնը չեն կորսնցներ, այլ աւելի առ հասարակ ամենուն սէրն կը գրաւեն։

ԳԼՈՒԽ Ե.

ԲԱՂԱԲԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ

Ընտիր կ'իմանամք շնորհալի կերպով խօսիլն ու գործելը, որով բարեպատուութեան յարդը և առաւել կը մեծնայ։ Քաղաքավար մարդը կը ջանայ զուրիշները թէ իրմէ և թէ իրենցմէ գոհ ընել, իրենց արժանի յարդանքն տալով ամենուն։

Այս մասին պէտք է շողոքորթութենէ հեռի կենալ. շողոքորթութիւնը միշտ մեղութիւն է, և ճշմարտապատիւ քաղաքավար մարդը զանիկայ գործածելու կ'ամաչէ։ Ջի անտեղի, շինծու գովեստներէ զատուրիշ բան չպարունակիր. և ասանկ ստոյգ գովեստներն ալ հնչեցնելու առիթ ուրիշին բարեկամութիւնը ստանալու, մէկը խրատելու կամ թէ որ և է բարի վարձանի մը հասնելու համար պէտք չէ գործածել. վասն զի ճշմարտութիւնը ամեն բանէ նախապատիւ է։

Ի վերայ այսր ամենայնի յաճախ կը տեսանեմք, որ քաղաքակրթութիւն կոչածնիս վատ շահագործութեան, ամօթալի շահախնդրութեան հետ կը շփոթին մարդիկ. և ոչքան անդամ սրտին մէջ գոյութիւն չունեցող զգացմանց արտաքին երեւոյթ մը կ'ըլլայ ասիկա: Ո՞րքան անդամ շինծու եղանակները, հզդացեալ յարդարոց կամ բարեկամութեան չափազանց ցոյցերն ճշմարիտ քաղաքակրթութեան, արդութեան և սրտի անպատեհ էնդուին տեղ կ'անցնին:

Ո՞գոյշ կեցէք ասանկ վարմունք մը ունենալու, որ միշտ անեղուն բառերէ, անհիմն խօսքերէ և անպատեհ ցոյցերէ զատ ուրիշ բան չպարունակէր. և որով մարդոց ունայնամտութիւնը կը զօրանայ:

Ծանր բան չէ հարկաւ եղածին չափ անանկ ապրիլ, նպատակ վարմունք մը ունենալու, որ լի է բնական դիւրութեամբ. բայց ամեն բանէ նախապատիւ համարէ առաքինի ու խոհեմ մարդ մը ըլլալն. և գիտցիր որ բարեպաշտութեամբ, վեհանձնութեամբ և ընտանեպատիւ քրիստոնէական սիրոյ միջոցաւն միայն սիրելի կրնանք ընել մեր վարքը, որով կը քաղցրանայ թէ մեր և թէ ուրիշին օրերը. և որով հպարտութիւնէ կը զերազանցինք կրթեալ կոչուած անձանց շինծու եղանակները:

Ահա ասով կը հակցուի թէ ինչու համար դիւրին բան չէ պինդ վարուց տէր ըլլալը, դէմ ամէն ատեն. և այն ալ ոչ միայն վայրագ բնաւորութեան տէրերուն, այլ նաև պինդ անձանց: Աշխոյժ մարդիկ դիւրին միշտ անհանգիստ են. առանց խոհման,

առանց մտածութեան կը խօսին ու կը շարժին. և շուտով մէկ առարկային միտը կը ցաւքին։ Հետեւաբար կցորդութեանց կատարեալ ուշադրութիւն ընել չկրնալով, անշուշտ. քաղաքավարութեան դէմ կը գործեն, սրտին բոլոր զգացմունքն յայտնի ընելով իրենց ունդրացը։

Ձանձարիղ ու տաղանդաւոր անձանց մէջ ալ քիչ կը գտնուին քաղաքավար մարդիկ. վասն զի դըժուար բան է չախտաժած կամ թէ իրենց յարդը լինելն չհասկցող մէկուն դէմ առանձկ վարմունք մը ունենալ, սովորութիւն եղած շարժմունքներն ու եղանակները ակամայ կամ թէ բռնի կատարել։ Բայց առանձէ եկած քաղաքավար անձանց նմանը խիստ քիչ կամ բնաւ չէ տեսնուած։ Վասն զի աւելի ընդարձայ կ'երեւին իրենց եղանակները, և աւելի քաղցր կը ընդունին իրենց խօսքերը։ — Հօրինակաբար կատկինալը, որ խիստ տաղանդաւոր ու քաղաքավար անձ մըն էր, օր մը Սէնի դքսուհւոյն հետ գտնուելով, խօսք եղաւ որ իրարու հարցումներ ընեն տեսնելու համար թէ ո՛վ քաջ կը պատասխանէ. և դքսուհին առ խրնդիրը ըրաւ կատկինալին։ "Ի՞նչ տարբերութիւն կայ իմ ու ժամացոյցի մը մէջ"։ "Տիկին", պատասխանեց կատկինալը, "ժամացոյցը ժամերը կը յիշէ կը ցուցնէ ձեզ, բայց դուք քաղցրակատարեալ ամէն պանոնք կը մոռնաք"։ —

Ընտրակոյս տաղանդաւոր ու ազնիւ վարմունք մը բոլոր ուրիշ պատուականութեանց նման հազուագիւտ է. բայց ամենուն ալ բացարձակապէս հար-

կեանքի յաւակնութիւն մըն է։ Քրիստոնէական խոհեմութեամբ եւ մէկ քիչ աշխարհային փորձառնութեամբ ըստ բաւականին կրնայ մարդ առանց ասիկայ, որ մեզ այնքան ընդունելի կ'ընէ ընկերութեան։

Ն'ամարտիւ քաղաքավար մարդը դիւրաւ ուրիշին յանցանքը կը'ներէ, ու ճարպիկութեամբ անոնք պաղելի կ'ընէ զանիկայ։ — Երբ Լուսովիկոս ԺԴ. ի որդին Փիլիպենկի մէջ գաղղիական զօրաց կը հրամայէր, օր մը ծեր զօրապետ մը, որ աւելի իւր արհեստը քան թէ արքունեաց սովորութիւնները գիտէր՝ առանց հրաւէրի հրամանատարին սեղանը բազմեցաւ բայց շուտով իւր ախորը հասկնալով, երբ թողութիւն կը խնդրէր անկէ, առ քաղաքավար պատասխանեց ըրաւ։ "Պիտակ ուտելդ կիրակուըը, ու ես քեզ կ'ուսուցանեմ արքունեաց սովորութիւնները, դու ալ ինձ տրվեցու պատերազմական արհեստը։

Քաղաքավարութիւնը, երբ լաւ դործածուի, ամենազեղեցիկ զարդ մըն է մեր խօսելու ու շարժմանց մէջ։ Տես, ոըքան դեղեցիկ, ոըքան պայծառ կը փայլի արհեստաիւ յղկուած անդամանդը։ Հիմայ ոըքան տարբեր է փոշոյ կամ աւազին մէջէն եղած քարէն, որ հազիւ թէ վրան նայելու մարդ արժանի կը համարէր։ Առանկ փայլուն ու դեղեցիկ երեւելու համար, աշխատասէր ձեռքի մը կը կարօտէր, որ յղկէ զանիկայ և պայծառութեան արդիլք եղած բաներէն մաքրէ։ Համառօտէս առանց սիրուն երեւոյթի մը, առանց քաղաքավար ու շնորհալի եղանակներու անկարար բան է որ մեր մտաց և արտին ամե-

նպատիւ յաւակնութիւններդ լիուլին օգտակար ըլլան թէ
մեզ և թէ ուրիշներուն : Ջաղաքավարութիւնը պայ-
ծառ կը փայլեցնէ զանոնք , և կարծես թէ մարդս ալ
կը կատարելագործի ու իր իրաւացի արժէքը ՚ի
լոյս կը բերէ : Ո՛րքան ուշադրութեան կը կարօտին
ծածկուած , չճանչցուած պզտիկ բաներն : Ո՛րքան ան-
ձանց արժանիքն իրենց անբաղաքավար վարմունք-
քովը դժուարաւ նրեւան կուգան : Ջաղաքավարու-
թիւնը քան իմիք բարեկամութենէ աւելի կարեւոր է .
որովհետեւ թերեւս առանց բարեկամի մարդ կարե-
նայ ապրիլ . բայց միշտ անկնար է առանց ընկերու-
թեան կենցաղավարիլ , և առանց քաղաքավարու-
թեան ընկերութիւն չկրնար ըլլալ : Ասիկայ գրաւե-
լով մարդոց սէրը , որուն պատուիրեն են միաբանու-
թիւնն ու խաղաղութիւնը , ընկերութեան ներդաշ-
նակութիւնը պահելու մեծապէս կ՚օգնէ : Կղեմէս
ԺԴ . ի վարուցը մէջ հետեւեալը կը կարդանք : — Երբ
այս անձը Պոլոնիայի [1] մէջ սոսկական եղբայր մըն էր
Ֆրանչիսկեան կարգէն , դիպուածով վանուց մէջ Լիոն [2]
քաղքէն օտարական մը տեսաւ , որ խակոյն իրեն մօ-

---

[1] Ջաղաք Իտալիոյ , Ափէնինեան լեռանց ստորոտը . Սակիոնա և Ռէնս գետերուն մէջ տեղը բաթէպէր դաշտի մը վրայ կանգ-
նած : Խիստ նշանաւոր են Հարտարագիտական արուեստի կող-
մանէ իր եկեղեցիները : Ունաւոնի համալսարան մը ունի , հինգ
ձիւղ բաժնուած : Սպանիացիք , Հունգարացիք , Լեհերնացիք ,
Ֆլեմինկներն , Սարտինեացիք և ուրիշ ազգեր հոն իրենց յա-
տուկ գործարաններ ունենալով մեռաքսի և վուշի կտոյն :

[2] Ջաղաք Գաղղիոյ , հռչակուած իր մեռաքսի գործարան-
ներովը , Սաոն և Ռոն գետերուն միացած տեղը շինուած :

անեալով սա խօսքն ըրաւ. “Հայր, ես միայն պարապումիմ ձանձրանալով, հոս եկայ պառկելու և ոչ թէ մշանջենաւորապէս կենալու. վասն զի կը խոստովանիմ որ կրօնաւորներէն շատ չեմ ախորժիր”: “Թէ որ սեղանաւորունը դալու չես դժկամակիր”, պատասխանեց կրօնաւորը, “երթանք երթակուր ուտելիք”: Այս առաջարկութիւնը ընդունելով, երկար խօսակցութիւն մը բացուելու, որուն մէջ օտարականը կրօնաւորին հանձարին մտքին ու քաղաքական վարմունքին մեծապէս գոհ ըլլալով, յատկապէս սոր ընկերութիւնը վայելելու համար, երկու ամիս Պրօնիա կեցաւ, և անոր համոզմամբը կրկին իւր հայրենիքը դարձաւ, ուսոի մնկնելէ մօտ թեան պատճառաւ:

Բաղաքավարութիւնը ուրիմն խիստ պատուական և մարդոյս միտը դրաւելու ամենայարմար ձիրք մըն է, և մինչեւ անգամ երբեմն թշնամեաց կը յաղթէ: — Երեւելին Մօնդէյնը, Գաղղիոյ բաղաքական պատմագրաց ժամանակը իւր դեղի անկէն մէկը առանձնացած կը կենար, երբ օր մը օտարական մը յանկարծ ներս մտաւ ու իբր թէ թշնամեաց ձեռքէն փախած, օգնութիւն կը խնդրէր: Մօնդէյնը հաւատալով ատոր խօսքին, սիրով ընդունեց զինքը: Մէկ քանի վայրկեանէն ետեւ ծառայները իմաց տուին իրեն ուրիշ մէկ քանի ձիաւորներու գալը: Առջի եկողը ըսաւ թէ իւր ընկերներն են ատոնք, որ իրեն հետ թշնամեաց հանդիպելով, ցրուեցան ու իրար կորուսին: Եւ Մօնդէյնը խղճալով, ատոնք ալ ըն-

դունելու չդժկամակեցաւ։ Բայց հետ գհետէ ուրիշ
եկողներուն թիւը անանկ մեծցաւ որ շատ առնն չան-
ցաւ, բոլոր տունը մարդով ու ձիով լեցուեցաւ։
Ահն ժամանակ Սօնդէյնը հասկցաւ թէ առնք դա-
տաստութիւն մը խորհեր են իրեն դէմ։ Այսու առն-
նայնիսկ առանց պլաթելու իւր դէմքը, առանց փո-
խելու իւր վարմունքը, հրաման ըրաւ ծառայներուն
որ անմիջապէս ձիոց հիւրերուն պէտք եղած ուտե-
լիքն ու ըմպելիքը առաւօրէն մատակարարեն. և
անանկ քաղաքավարութեամբ խօսեցաւ հետերնին,
ու առանկ լաւ մը դրաւեց գլխաւորնուն սիրտը, որ
ալ չհամարձակեցաւ տունը կողոպտելու համար մի-
չեւնոյն որոշուած նշանն տալ։

ԳԼՈՒԽ Զ.

ԱՆԴՈՐՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆ

Ինաղցրութիւնը, ազնուաբարոյութիւնն ու քա-
ղաքավարութիւնը ընդունելի կ'ընեն զմեզ ընկերու-
թեան. իսկ յեղամտութիւնն ու ցասկոտութիւնը
զմեզ խառնակեաց սէրով սիրողներն անդամ քիչ քիչ
մնեն կը պաղեցնեն, մինչեւ անդամ նեղ մեծ ար-
ժանաց տէր ըլլամք։

Շատ անգամ պատահած է որ բարեկամ մը իւր
սիրած մարդիկը իւր տունն կը հրաւիրէ, խնճոյք կը
պատրաստէ անոնց համելի ու քաղաքավար կերպով
մը։ Նոյն միջոցին նեղ դժբաղդաբար ծառայն մէ

կը պահանջէ , իսկոյն կը բարկանայ , ու կ'ըսկսի անվայել խօսքեր ընել բազմականներուն ագջին : Հիւրերուն մէկը կը վիրաւորի , հիւրընկալն ալ տեսնելով զայն , կը խռովի , կը տրտմի և դպչելու խօսքեր կ'ընէ : Ասանկ պարագայի մը մէջ դեռևս առաջ առնն ինչ կ'ընես . չես երկնչիր թէ դուշէ փոթորիկը սաստկանայ , ու ամէն բանէ եւս աւեր անելուանդ մեկնիլդ չես խորհիր :

Ո՞նք ըսէ ուրիմն տղայ հասակիդ այդ պահանջելն հետի կենալու , որով թէ քեզ և թէ ուրիշն անթիւ չարիքներէ զերծ կը պահես : Պատուաւոր մարդու մը համար առնչի , անտանելի բաներէ աւելի վատ ցաւ չկրնար ըլլալ : Ինչ վիճակի մէջ ալ գտնուիս , միշտ նայէ որ բարեպատուութիւնդ հետդ ձուլցանես և անդորր ու քաղցր վարմունք մը ունենաս , որով ամէն մարդ վստահ սրտով հետդ կրնայ ընկերանալ : Մի՛ բսեր ոմանց նման թէ ուղեցածս պիտի անիծէ : Որովհետև ծերութիւնը աւելի վատ պատճառ մըն է անդորրութեան ըլլալու :

Երիտասարդական հասակը քան ինքնան անանկ սիրուն է , որ բնականապէս ամէն մարդ անոր ներքաշիլ կ'ըլայ : Իսկ աւելի հասուն հասակի մէջ եղողները պարտին զիրենք կատարելագործել , բայց կորուսած ատենը ու սիրելի յատկութիւններն կրկին առանալու աշխատիլ , քաղցր բնաւորութիւն մը ունենալ , հեզահոգի ու անդորրասէր ըլլալով : Հոգւոյն թերութիւնները , ինչպէս և առաքինութիւնը , քանի որ ծերանալդ , այնքան աւելի կ'աճին ու կը զօրանան :

Բարձրաստիճան վիճակի մէջ գտնուող անձինքը, իշխանաւորներն ու հարուստները որ յաճախ իրենց մէն ստորիններուն հրամայելու և անոնց աղերսանացը ուշ դնելու պարտաւորած են, ևս առաւել անդրդրամատութիւն պէտք է ունենան։ — Փիլիպպոս Բ. Սպանիոյ թագաւորը անգամ մը անանկ զարմանալի մտաց ներկայութիւն մը ցոյց տուաւ, որ ուրիշ մէկ մը չէր կրնար ակընկալուիլ։ Բոլոր գիշերը նամակներ պատրաստելով անցուցեր էր, որ միշտ ինքն իր ձեռամբը կը գրէր. անանկ որ իր գրագիրը զանոնք զմռնէ և հասցէն գրէ զատ բան մը չունէր ընելիք։ Այս վերջին անձը քունը սիրող մէկն էր լալ, փոշոյ ամանը առնելու տեղ, կաղամարն առաւ. և զանիկայ նամակներուն վրայ դարձնելով, ինչպէս յայտնի կ'երեւի, ամէնքն ալ պղծեցաւ։ Թագաւորը հանդարտամտութեամբ այս սխալը առնելով, բաւական սեպեց գրագրին ատ խօսքն ըսելու. այս է փոշոյ ամանը, ցուցնելով թէ մէկն և թէ միւսը, և այլ՝ կաղամարը։ Յետոյ սկսաւ նորէն նամակներուն վրայ աշխատիլ։ — Նարդկային կեանց անդադար յեղափոխութեանց մէջ յարատև անդրդրամատութիւն ունենալն դժուար բան է, և սոր դժուարութիւնը լաւ ևս կը հասկցուի, երբ մտածենք մեր ֆիզիքական անկարողութիւնները, մտքային բերքերը, ջղային դրդռութիւնը։ Անանկ դիւրագրգիռ մարդիկ կան որ միտքերնին ամէնափոքր փոփոխութիւնը, ամէնա-

փոքր անմարտողութիւնը բոլոր իրենց մեքենայն առնակ կ՚ալլայլին, որ առնն մը մեղմադառն նման բան մը կ՚ըլլայ: Կորովի հոդին առաքետութեամբ կենդանացած, կրնայ՝ ոչ միայն այս փիլիքաւան չարութեան դէմ դնել, այլ և անհետացնել զանոնք: Բայց մարդասիրաբար խօսելով, թէ որ այս տեսակ անձինք առնն ձիւն թափելով, շարունակ իրենց մաղձային բնաւորութեանը դէմ կռիւ կ՚ընեն, արժանի են համակրութեան, եթէ երբեմն չկարենան իրենց բարկութիւնը զսպել: Իսկ չեն արժանի մեր ցաւակցութեանը անոնք՝ որ փորձառութեամբ այս տեսակ հիւանդութեամբ մը ախտաժետուած ըլլալնին կը ճանչնեն, և անոր դէմն առնելը գիտեն, բայց առանձնանալու տեղ, մեծազդի անձանց ընկերութեանը մէջ կը յաճախեն, իբրև թէ իրենց մաղձն բորբոքեցնելու ուզելով: Թաղէս իմաստասիրին երեւելի խրատը, ճանիչ ըլլայ, առնն ժամանակ արժանի է յիշատակութեան, բայց զկնաւորապէս իրը մեծազդի հարկաւորութիւն կ՚ըզգամք հաշուելու, կշռելու մէկ կողմանէ մեր կրից սաստկութիւնն ու փիլիքաւան կազմուածքին անկարգութիւնը. և միւս կողմանէ մեր բարոյական կարողութեանց ոյժը, որ երբեմն պատհութեամբ անոնց դէմ կրնայ դնել:

Թէ որ կ՚ուզես սիրուիլ, քան արժանաւոյն յարդէ ու պատուէ առնն մարդ: Ան որ մէկը չսիրեր, ինքն ալ ընդհանրապէս մէկէն չսիրուիր: Թէ որ կ՚ուզես ընկերութեան մատակարարած զուարճութիւնները վայելել, ոչէկ վարուէ առնոնց հետ, վասն

զի ուր զուարճալի կրնաս ըլլալ, հոն զուարճութիւն
կը գտնես. և ուր զուարճութիւն չես կրնար հաղոր-
դել, ձանձրութիւն է քու բաժինդ = Կ'ուզես որ ա-
մէն մարդ զքեզ սիրէ ու պատուէ, քաղքենաբարոյ
ու քաղաքավար եղիր = Այս միջոցներով ամէնուն
սիրտը կը շահիս = "Այն մարդը, որ սիրելի է ընկեր-
նեաց մէջ, մեր եղբայրներէն մեկն աւելի պիտի սիրե՞ =
Ամենց միայն հաճելի երեւիլ ուզելը միտաւորար
հետեւութիւններ ունի = Ան որ ամէնուն սիրելի կ'ըն-
ծինքը, ամէն մարդ իրեն օգնելու չափիմտիր, չդըժ-
կամակիր, ու կ'ամաչէ անհաճութիւն պատճառելու
առանձ մէկուն որ ամէնուն հաճելի ու սիրելի ըլա-
լու կ'աշխատի = — Երեւելին Ֆինելոն իր ժամանա-
կին զօրաւոր ապացոյց մը տուաւ այս բանիս =
Իր արժանեացը վրայ նախանձողներէն ոմանք (զի
թշնամի չունէր,) յատկապէս Քարիճէն Քանպրէ[1]
երեւելի անձ մը խրկեցին, որ Արքեպիսկոպոսը շը-
նորհաւորելու պատրուակաւը պատհութիւն ունե-
նայ աչալրջութեամբ ամբ ընթացքը քննելու = Այս
մարդը մէկ քանի ամիս Քամպրէ կեցաւ, ա-
նանկ լաւ համոզուեցաւ Ֆինելոնի արժանեացը, ազ-
նիւ եղանակին ու բարեկարգ վարմունքին, որ չէ-
կրցաւ զինքն գովել, գնաց պատասխանելու իր
ձանապարհորդութեան դաղտնիքն անոր խոստովա-
նեցաւ = Յետոյ Քարիճ դարձաւ, այն զգօն ու երե-

[1] Քանպրէ գաղղիոյ, խիստ նշանաւոր իր ամրութիւնե-
րովը, շատ գործարաններ ունի ձերմակելենի, ճտաւի և
հալոյ =

ելի առաջնորդը արքունեաց մէջ կատարեալ ընել
ջանացողներուն դէմ առատիկ նեղացած ։

Ինչ ուրիշին սիրելի ընելու գլխաւոր միջոցը մեր
հօտակցութիւնն է ։ Շատ անգամ կարեւոր ծառա-
յութիւններն , ճոխ պարգեւները քաղաքավար ու շը-
նորհալի խօսքերու չափ չեն ազդեր մեր սրտին ։ Ա-
հիս մէջ խիստ երեւելի ու սիրելի եղած կանայք ոչ թէ
շնորհալի երեւոյթ մը , մեծ տալանդներ ունեցողներն
են , այլ անոնք որ փիլթ հօտակցութիւն մը ունին ։

Այս հարհրդածութիւններէն կ'երեւի թէ հնշ-
ման բան մըն է սիրելի ըլլալն , բայց դժբաղդաբար
քիչ կը գտնուին սիրելի օրինակներ ։ Ասան պի ու-
րիշին հաճելի ըլլալու նպատակաւ խօսելու առիթ մենք
մեր կամքը յառաջ տանել կը ջանանք ։ Անհոգ
անզգայ խօսքերէ հեռի կենալու , բարութեամբ և
քաղաքավարութեամբ խօսելու առիթ , ընդհանրապէս
մեր ունկնդրաց դժդոհութիւն կը պատճառանք ։ Ու-
րիշներուն հարհրդայն ու ըղձից կատարելապէս յար-
մարելու համար պէտք է զոհել մեր անձնական սէրը
մեր բերմունքը տանձել և մեր բուռն զգայնութիւնն
դէմ դնել . և այս խիստ դժուար բան է . մնաւանդ
անոր՝ որ կրօնից հոգւոյն չէ առաջնորդուած ։

Մեր ամենու եղանակներովը առաքինութիւնը կա-
տարել անձկալի ընելով , ուրիշներուն սիրտը յառաքի-
նութիւն շահելով , մենք ալ զանոնք կրնանք շահել և
վերջը պատուղը վայելել ։ Ո՜հ , որքան զեղչիկ , որքան ալ ա-
տելիան բան է ուրիշներուն սէրը զգ ունել աշխատիլ ,
զանոնք յառաքինութիւն առաջնորդելու նպատակաւ ։

ԳԻՐՔ Գ.

ԳԼՈՒԽ Ա.

ԳԹՈՒԹԻՒՆ ԱՌ ՊԱՐՏԱԿԱՆՍ

Ծէ՛ որ քեզ պարտք ունեցող մէկը թշուառու-
թեան կամ թէ իրօք վճարելու անկարողութեան մէջն
գտնուի, ու աղաչէ որ քիչ մը սպասես, անդ-
թութեամբ իւր ունեցածը մի՛ ձեռքէն յափշտակեր։ Առանկ
մէկուն պայմանաժամ տալը ոչ միայն մարդասիրու-
թիւն ու բարեգործութիւն է՝ այլ մեր անձնական օգուտը։

Երանելի ու անապարհն մարդիկ, յիշեցէ՛ք
թէ գուցէ օր մը դուք ալ սանկ պարագայի մը մէջ
գտնուիք, խորհեցէ՛ք թէ արդօք կ՚ախորժի՞ք որ
ուրիշները ձեզ հետ անանկ վարուին, ինչպէս որ
դուք հիմայ ձեր նեբաւորը հետ կը վարուիք։ Թէ որ
Աբեսաղոմի չար ծառային կը նմանիք, որ քիչ մը
առաջ իւր տիրոջմէն տասն հազար տաղանդ ընդու-
ներ էր, ու անգթութեամբ բանտ գրաւ իւր ընկերա-
ցը մէկը, որ հարիւր դահեկան պարտք ունէր իրեն,
էնք երկնչիր որ դուք ալ այդ ծառային նման ձեզ
դէմ գրգռէք մարդոց ու Աստուծոյ բարկութիւնը,
որ հայրն է հաստատուց ու վրէժխնդիր աղքատաց։

Ո՛չ հանգէն հոգիները գուարճութեամբ պիտի ըն-

թեռնուն հետեւեալ պատմութիւնը ։ — Ախտաւոր ընտանիք էր այդ տղքատ մարդ մը բաւական զուարթ մը պարտական ըլլալով Յօսան կոմսին, որ մը գնաց իրեն աղաչեց որ իւր պարտուց պայմանաժամը քիչ մ՚ալ երկնցնէ ։ “Այս պայմանաժամը իմս չէ ,, ըսաւ կոմսը , “ որ եկեր ինէ կը նայիմ . բայց որովհետեւ իմ հաստայս կը ներշաս դուս պայմանը , կը պարգեւեմ քեզ ,, ։

Այս օրինակը մեզի հասած է միայն , որ առանց երկնց գործերն շահելու կամ թէ երկնց ընտանեացը ձեռս հասցնելու , նամատղ կրնան ըլլալ ։ Ձեզի կրնար ուրուռալ թէ անանկ գաւառներ կան , որոնց մէջ մարդ ակամայ կ՚ըստիպուի գործին ապերջանիկ ընել , զինքն ապերջանկութենէ պահելու համար ։ Բայց ասանկ բացատրութենէ գուրս բաղաքակրթութիւն է պարտականն նեղը գնելը , երբ իրօք վճարելու կարող չէ , եթէ ոչ իւր անձը ընտանեաց բերնին հացն առնելով կամ թէ ունեցածին բոլորն ալ առնել գնով վաճառելով ։ Քիչ մը աւելի համբերութեամբ , նոր պայմանաժամ մը տալով , իւր կործանումը խուճապելու տեղ , զանիկայ արդիւնաւոր կ՚ընես ։

Եթէ որ պարտապանը պատուաւոր մարդ մըն է , և անոր առանձ ըլլալը գիտես , ինչ վախտ տեղ ունիս ։ Վաղ կամ ասադան անշուշտ կը վճարէ . և գինքը չհարատահարելդ ցաւ չես պատճառեր սրտին ։ Եթէ որ բարեկամդ է , զանիկայ նեղը գնելդ դուցէ կորնցնես անոր բարեկամութիւնը և բարեկամը առակէ աւելի արժողութիւն ունի ։ Եթէ որ

արժանաւոր մարդ մըն է , զիտցիր որ իւր պարտուցը համան քինէ աւելի անհանդստութեան մէջ է . որով հետեւ զգայուն մարդու մը այնքան ցաւ չպատճառ ռնր առանց առակի ըլլալն , որքան ուրիշին պարտք ունենալը : Առանկ մէկուն քիչ մը ժամանակ տալով հարստութենէ աւելի թանկագին գանձ մը կը գտնես , որ է բարեաէր անձանց յարդն ու շնորհապարտ բարեկամը : " Է՜ , ասոնց բարի քան զմեծութիւն բազում . և քան զարծաթ և զոսկի շնորհք բարիք : Առակ . ԻԲ . 1 :

ԳԼՈՒԽ Ք .

ԳՈՐԾԱՒՈՐԱՑ ՎԱՐՁԸԸ

Երբ մարդ մը քեզ համար աշխատիր է , կ'լսէ իւր սրտովն առաքինին Տուէթի , անմիջապէս վճռէ իւր վարձքը : Մեծ անիրաւութիւն ու ամարդութիւն է գործաւորին աւուրչէքը յապաղել , պահել ցընել կամ թէ ուրանալ : Եւ սուրբ գիրքը մարդասպանութեան կարգն կը դասէ այս մեղքը : " Ան որ ուիշին արեւնը կը լափէ , և ան որ վարձատրին աղը խափանելուն պատուղը կը խլէ , մեկ եղբայր են " :

Մէկ անգութ ու անիրաւ մարդիկ , մինչեւ երբ խոշոր արուեստաւորը դռնեմնիդ պիտի գարնէ : Ձէք խոր որ առնելիք ստակովը իւր աղքատիկ ընտանիքն պիտի մնուցանէ , իւր գործը պիտի շարունակէ կամ թէ ղինքը նեղող պարտատէրն գոհ պիտի ընէ :

Ինչու համար անզգայ էք իւր աղաչանացը։ Սիրէ՛ք ձեզ խայտառակելու կամ թէ արդարութեան դիմելու երկնչելուն համար։ Բայց երբ այս միջոցներուն դիմելու ստիպուի, ինչու համար երեսնիդ կը պահէք, ինչու համար հազարաւոր վէրքներ կը դարձնէք, սուտ խոստումներ կ'ընէք, ըստ իմիք նման այն արձանիներուն որ միշտ մի և նոյն անպիտան ձայնն կը ըչչեն. և չէք ամաչէր որ ամիսներ, ամբողջ տարիներ ատանկ անցնելէնետև յանկարծ վէրքիդ նիդ կը փոխէք, դեմքերնիդ կը խոժոռցնէք, և ըսպառնալիքներ ընել կ'ըսկսիք։ Կը կարծէք թէ ժամանակ անցնելով, պարտքերնիդ վճարած կ'ըլլաք։

— Ենրիկոս Դ. Բարիզ մտնելէն ետև, մէկ քանի պարտատէրներ Լա—Ֆու անուն ազնուականին կարասիքը դրաւոյին իրենց առնելիքին փոխարէն։ Լա—Ֆու իսկոյն թաղաւորին դնաց բողոքից այս ելելութեանը դէմ։ Բայց թաղաւորը հրապարակաւ սա խօսքն ըսաւ։ "Լա—Ֆո՛, պարխ պարկիդ վճարել, ինչո՞ւ որ ես ալ ոչնախ կ'ընեմ"։ Յետոյ դինքն մէկ կողմ տանելով, "Ահա՛ սիկ իմ պէս պարտապետոյդ յետը, ո՛ հարուստ ապուշ։ —

Ուժ տուղը կը տպնապիք, ուժ տուղը կ'աշխատիք որ ազնիւ ղպացմանց տէր, առաքինի ու պատուաւոր երեւիք։ Քանի որ պարտատէրնիդ աշխոյժ, դողով ձեզ կը մերձենան, քանի որ ձեռնէ հասնելիս ունեցողները անվարձ կամ թէ էչչին վարձքով աշխատելու կը բռնադատուին, քանի որ ծառայնե-

նիզ իրենց ամառվանը, առանց անիրաւելու կամ խըստութիւններուդ ենթակայ ըլլալու էին կրնար ընդունիլ, մարդ չկրնար զձեզ սիրել։ Դուք աւելի շ.քիղ չնիմանալու կը նմանիք որ դրսէն գեղեցիկ երեւոյթ մը ունին, բայց ներքուստ չոր ոսկորներ ու ապականութիւն կը պարունակեն։ Ձեր արտաքին շքեղութիւնը, որուն պատճառաւ մարդկութիւնն ու արդարութիւնը կը ճնշի, իրաւացի զայրացումն կը պատճառէ մարդոյս սրտին, և ինձ աւելի նախատական է այն աղքատիկ բանաստեղծին պատուաւոր պարզութիւնը՝ որ ոտքով, բայց միշտ իւր ճախիւքը կը ճանապարհորդէր ու ձեր և ձեզ նմաններուն վրայ կ'ներդէր։

Տեսնում զոտով պարոններ,
Որոնք ճախիւք ուրիշին
Իրենց շուրջը միշտ ունին,
Տեսակ տեսակ ծառայներ,
Եւ մեծադին սպասներ.
Երբ ես՝ որ ոտքով
Իմ ճամբաս կ'ընեմ,
Գէթ կոշիկներս
Կանխիկ գնած եմ։

Լինիե։

Ընտանիները կը կարծեն թէ իրենց ճոխ երեւոյթով ու ուրիշին աչքը կը շուարի. բայց ընդհակառակն կը բացուի ու աւելի կը լուսաւորի։ Ոտամիկներն միայն կը գովեն ու վրանին կը զարմանան. բայց ուշիմ ու ասոնց գործոց վճռակը ճանչողները, (որն որ շու-

տով կը յայտնուի) կը մեղադրեն ու կ'անարգեն զէ-
ննք: Տարօրինակ շռայլութեամբ ամէն բան մխիթ-
նէն դիտողը կը կարծէ թէ իրենց պարտատէրները
կոչտանան մատնել կը փութան. և իրօք շատ անգամ
այնպէս կ'ըլլայ: Այս է ահա չափազանց ու անխո-
հեմ ծախսուց ամօթալի, բայց սովորական վախճանը:

Եւ ատ կը տարբերէր ատի մեծին Տիւբէնի[1] վար-
քը, որ երբ Ֆիլէմենկի բանակին հրամանատար կար-
գեցաւ, անանկ խնդճ վիճակի մէջ էին զօրքերն, որ
իւր արծաթեղէնները ծախելով անոնց հազուստ պատ-
րաստց, թէ և իւր բարեկամները պատրաստ էին
ուզածին չափ դրամ փոխ տալու իրեն. ոչ ալ կ'ու-
զէր որ վաճառականի մը պարտական ըլլայ. վասն զի
կը վախնար թէ դուցէ մեռնի և անոնք իրենց տուածը
կորսնցնեն: Բոլոր ծառայներուն ու զործաւորներուն
վարձքը կանոնաւոր կերպով կը վճարէր, և բանակը
առնէ մը շարժած առեն բոլոր հաշիւները կը զոց-
վէին: —

Այս մասին մեր տալիք ամենէն կարևոր խրատը

---

[1] Տիւբէն Հէնրի ազ լա Թուր ա'Ովէրնեը, ևրևելի զօ-
րապետ ծնաւ ի Սեդան 1611: Տղայութենէ սասոիկ փափաք
մը ունենալով զինուորական կեանց, շատով այն արհեստին
ծառայեց իւր հօրեղբայրը խնամոյն ներքեւ: Գաղղիա վերա-
դառնալէն ետև անմիջապէս հրամանատար կարգեցաւ վաշտի
մը, և միկ քանի զործողութեանց մէջ իւր ձիրքերուն զեղա-
զանցութիւնը յայտնելով, Մազարէն զինքն Մարշալատութեան
կարգ բարձրացուց: Այսուհետև ալ շատ քաջագործութիւն-
ներ զործելով, վերջապէս Բոլտոմինեան հանար Մանրէքսեբօ-
լին դէմ պատերազմած առեն ռումբի հարուածէ մը ընկաւ,
1675 յունիս 27:

աե. վարուէ ուրիշներուն հետ, ինչպէս կ'ուզես որ ուրիշները քեզ հետ վարուին համառօտ պատմագիտի մէջ։ Թող պատմաւէրը զինքն պատմականի տեղ դնէ. վաճառողը դնողի, և հրամայողը՝ ծառայի և անդրադարձաբար։ Եւ ուրիշներէն խնդրած արդարութեանը, ճշդութեանն ու մարդասիրութեանը համեմատ դրծելով անոնց դէմ, ոչ միայն նեղութիւն, ոչ ալ վնաս կը պատճառի։ Ան առնէ խարդախութիւնը, խաբէութիւնը, սուտութիւնը տուղի չդանել ընկերութեան մէջ. և մեր փոխադարձ յարաբերութիւնները՝ որ այնքան պարտաւորութիւններ ունի մեր վրայ, շատ ջնարիւք կամ ազդեցութեամբ չեն նզջանիր։ Թող գործադրած սէրը, հաւատարմութիւնը, և ան առնէ կը պահի թշնառացը և ոչխարածծացը թիւը։ Ա՛յնուհետեւ ոչ խաղ խաղացող, ոչ ալ թոյլ տուող պիտի ըլլայ, որ կամ իրենց բնութիւնէն, կամ մարդոյս պահանջներէն, և կամ առանց չափազանց յարդ ընծայուելէն, վնասակար կրնան ըլլալ։ Ան առնէ չափ կը դրուի զարգացում և ճոխութեան ու նորասիրութեան, որ երբեմն ամենէն հարուստներն անգամ՝ ի կորուստ կը տանի։ Ձկրնար այսու ամենայնիւ ուրացուիլ որ վաճառականութեան մէջ սխալ մը դրծելով, կամ չեախտառասած դիպուածով մը երբեմն ամբողջ դերդաստաններ կը կործանին։ Բայց առնք միւսներէն քիչ անգամ կը պատահին. ու խաղուց, զինուրութեան և նորասիրութեան չափ չարիք չեն դրծերը։

ԳԼՈՒԽ Գ.

ՀԱՐՑ ՊԱՐՏԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Հայր մը պարտաւոր է իւր զաւկները մուծա-
նել, դաստիարակել և երբ չափահաս ըլլան, բանա-
ւոր վիճակի մը տէր ընել։ Թէ որ անոնց ապրուստը
շռայլութեամբ մսխէ, գողութենէ մեծ ոճիր գոր-
ծած կ'ըլլայ, թէ որ անուննին վատահամբաւէ, մար-
դասպան է. թէ որ անհոգութիւն ընէ անոնց դաս-
տիարակութեանը, մատնիչ է, յիմար է. զի ասան-
կով թէ իրեն և թէ իւր ընտանեացը անդարմանելի
ապերջանկութիւն կը պատճառէ։ Զաւակացը մեծ
հարստութիւն դիզելու, ճոխ ժառանգութիւն մը
թողլու հաւատ, իրենց դաստիարակութեանը վրայ
ծախք ընելու կեանքին ալ հարստութենէ յառաջ և-
լած օգուտներէն աւելի ծանր վնասներ կը ծնանի։

Որդի մը պարտաւորութեանց ամենէն գլխաւորը՝
իւր ընտանեաց դաստիարակութիւնն է. որուն վրա-
յով արդէն բաւական խօսած ըլլալով դրոյս
սկիզբները, հոս բաւական կը համարիմ մէկ քանի
խրատներ տալ զաւակաց վիճակի ընտրութեանը վրայ։

Խելացի հայր մը, դիտելով թէ իւր որդւոց վի-
ճակի ընտրութիւնը ծնողական պարտաւորութեանց
մէջ գլխաւորն է. (զի ընդհանրապէս կենաց երջան-
կութիւնն կամ ապերջանկութիւնը անոր կախեալ է),
որ և է կերպիւ անհոգութիւն չընէր անոնց օգնու-

թիւն ընելու, որ անանկ վիճակ մը ընտրուն, որուն վրայ յետոյ զղջալու տեղի չտուննան: Այս գործը այնքան կարեւոր կ'երեւի իրեն, որ մինչեւ անգամ իր կարծեացը, իր խելքին չվստահելով, զօն ու առաքինի անձանց ալ խորհուրդ կը հարցնէ. և ա-նոնցմէ ստացած լոյսովը լուսաւորուած, իրեն ուս-մունք կ'ընէ որդւոց բերմունքը[1], և ըստ այմ կը խրատէ և կ'ուղղէ զանոնք, առանց բռնադատելու կամ թէ անոնց ակնածելի հեզութիւնը իր ազա-հութեանը, հպարտութեանը, կողմնակցութեան ոգ-ւոյն կամ թէ որ և է կոյր նախապաշարման մը զոհ

---

[1] Տղոց վարքը ընդհանրապէս կը յայտնէն իրենց բեր-մունքը: Խնճոյքի մը մէջ հարցնելով Սկիպիոնի թէ իր մահ-ուընէն ետև ի՞նչ պիտի ըլլայ Հռոմէացւոց զօրապետ, պա-տասխանեց, Մորթոս. և Մարիոս ան առեն տղեկ մըն էր:

Յուլիոս Կեսարի համար երբ միջնորդութիւն կ'ընէին Մարիոսի, Մարիոս ազաչողներուն ալեւոն ընդունեց մարգա-բեպաբար բսելով: Դուք այս ըծծնուոտ հոմար պիտի ղղջաք վեր-ջը. Յուլիոս ղեկղ պիտի խոնարհեցնէ նայն: Եւ Յուլիոս դեռ պատանի մըն էր:

Տղոց բերմունքէն ետև ծնողաց դիտելիք բանն է իրենց կացութիւնն ու յարմարութիւնը: Ջօրինակ՝ դրամագլխով դաստնալիք գործոյ մը համար վարկ, ծանր՝ մեքենական գործոյ պարապելու համար քաջառողջ ու կորովի կազմուածք մը ու-նենան: Բժշկականութեան և նկարչութեան նման արհեստի մը համար նայելու է թէ պայծառ երեւակայութիւն, ուղիղ դատողութիւն և հարկաւոր եղած մասնաւորական աշխատու-թեան ընդունակութիւն և անդրդուելի յարատեւութիւն ու-նենան: Պէտք է դիտել նաեւ թէ կազմուածքին ալ կրնայ տա-նել այս աշխատութիւնները: Ակն ի լոյս անհրաժեշտ պար-տաւորութիւնն է ծնողաց, որ զաւկին վարպետի մը յանձ-նած ժամանակին բարոյականն ալ մոքէ չհանեն:

ընելու : Բայց աւաղ որ յաճախ կը տեսնենք անանկ քառնասուր հայրեր, որ իրենց զաւկներուն բնական քերուքն կամ թէ կոչումը նկատելու տող, իրենց հաճոյքը, շահախնդրութեանն ու դոռոզամտութեանը միայն կը ծառայեն. և զաւակաց մէկը կամ մէկ քանին բարձրացնելով, անիրաւութեամբ կը նուաստացնեն զմիւսները :

Խակ զանոնք ամուսնացնելու ժամանակ, անոնց գալիք օգուտը, հարստութեան յոյսը [1] միայն իրենց շարժիչ ունին, չեն հաշուեր առաքինութիւնն ու սրտի ձիրքերը. չեն հոգ ըներ նայիլու թէ արդեօք երկու կողմի բերմունքը իրարու կը հակառակի՞ն, կամ թէ բնաւորութիւններն իրարու կը համաձայնի՞ն : Չեն պատկառիր առաջարկելու իրենց աղջիկանը՝ որ իւր հիրաց մէկուն հետ ամուսնանալու հաճի, իրենք թէ իրենք պիտի կրեն դժնդակ բնաւորութեան հարիքը. կամ թէ իրենք պիտի կենակցին անանկ մէկուն հետ, որ ոչ միայն իրեր նուաստ աղախին պիտի դործածէ իւր կինը, այլ և շատ անդամ պիտի լացընէ ու անիծել տայ իւր ամուսնութեան օրը : Թէ որ իրենք պիտի չկրեն այս նոր վիճակին ցաւերն ու դառնութիւնները, յայտնի անիրաւութիւն դործած չի՞ն ըլլար, երբ աղջիկներն իւր կա-

---

[1] Նշանաւոր է Դեմիտովկէսի Ամենացոյն պատշաճը առանկ կէտի մը մէջ : Երկու անձինք առը դատարը կնութեան առնել ուզելով, Դեմիտովկէս ըսուծանութարը հարսանեաց դառնց ըսելով : Լա՛ նա համարիմ որ աղջիկդ այրը ըլլայ մարդ՝ քան զքեզ, քան թե քու մարդդ :

մայը դէմ ամիսին յանձնառու ըլլալ անոնց . և թէ որ այս պիտի ըլլայ իւր ամուսնոյն հետ կենակցող անձը , իրաւունք չի՛ որ դոնէ իւր շղթայները ինքն իրեն ընտրելու ազատութիւնն ունենայ ։

Ծո՛ւ որ որդիդ կը սիրես , նայէ որ յաւիտենական թշուառութեան մէջ չձգես զանոնք , բոնի պարտաւորութեանց ներքև մտնելու կամ թէ Աստուծոյ անանկ զոհ մը ընելու ամիսելով , որուն կոչուած չեն ։ Մի՛ նմանիր այն անգութ հայրերուն՝ որ իրենց զաւակաց մէկ հատը իրենց նախահարց վիճակին վեր բարձրացնելու , և ընտանեաց ունայնամտութեանն ու փառացը հաստուածն ընելու համար , ամենեւին չեն խղճահարիր բոլոր միւսները զոհ ընելու ։ Չեն դիտեր սահմանները՝ որ եթէ Աստուած տան մը չէն քը չարձրացնէ , ընդունայն է մարդոց աշխատութիւնը ։ Այս անդրանիկը , այս ամենէն աւելի սիրուած որդին , որուն մեծնալուն համար , իւր ներքինները անարժանութեամբ զոհ եղան , չափազանց փափկութենէ տկարացած , կամ թէ անարդ կեանք մը վարելով կը մեռնի . և կը մեռնի առանց սերընդոյ , առանց անուան , և իրեն հետ մէկ տեղ կը փըճանայ ընտանեաց ունայնութիւնը . որուն համար այնքան անիրաւութիւններ գործուեցան ։

Կ՚ուզե՞ս որ երկնից շնորհքը տանդ վրայ իջնի , և դու մարդոց յարգն ստանաս , սիրէ զաւկներուդ ամենքն ալ մի և նոյն սիրով , ու անոնց վրայ մի և նոյն սահման փոյթ ունենալով ։ Եւ թէպէտ ներելի է երբեմն զաւակաց ամենէն կրտսերոյն , ամենէն փափկին , ա-

մենէն քաղցրաբարոյին կամ ամենէն սիրունին վրայ քիչ մը աւելի դորով ցուցնել. բայց երբէք արդարութիւն չէ որ բոլոր սէրդ անոր վրայ կիզդրոնացնես, այն միայն քու խնամոցդ և հոգատարութեանդ առարկայն ընես՝ ի վնաս միւսներուն: Քու սիրական որդւոյդ աւելի մեծ օգնութիւն մը ըսած կ'ըլլաս, եթէ իւր եղբարցը, քոյրերուն և բոլոր ազգականաց անկեղծ սէրը իրեն շահես, քան թէ մեծամեծ պարգեւներ տաս իրեն:

Յարեսիրտ եղիր զաւակացդ դէմ, բայց միշտ չափաւորութեամբ: Մի՛ զինջանիր տկարութեամբ ա-նոնց կամացը, և մի՛ աչք խփիր անոնց մեղքերանցն ու չար վարուցը վրայ: Քանի որ զաւխնդրդ քու հպարտան իշխանութեանդ նեղբեւ են, անոնց անկարգութիւնները զսպելու կամ թէ առաջքն առնելու համար կրնչ որ Տէրն մեր հրամայած է, մի՛ զանց ըներ դորձադրելու: Եւ թէ խօսքը բաւական չըլլայ, ինչպէս որ երբեմն կը պատահի, ձեռք նետէ աւելի խիստ ու աւելի զօրաւոր միջոցներու:

Վ՚երջապէս մի՛ դներ զինքդ անոնց իշխանութեանը նեղբեւ, ըրածնիդ դու պարտիս կատարելու: Հաստատ պահէ միշտ ունեցած հեղինակութիւնդ, և առաջուանքդ բաշխելու պատրաստութիւնը, որ չըլլայ թէ քու ակնկալած հանդստութիւնդ զանելու տեղ, անոնց ապերախտութեանն հանդիպիս, կամ անարգութիւն բերես վրադ: "Քանի որ կ'ապրիս, հանի որ շունչ ունիս". կ'ըսէ այս դիտմամբ իմաստունը "իշխանութիւնդ մի՛ պար ջերմեռանդ: ոչ կինչը ոչ որդւոյդ

ոչ երբէօրէ ոչ աւելցուրեկուիր . մի՛ շնորհեր ինկոն չո-
ապացո-ածչէ , ու չէլայ ինչ վերջը պղջա : — Նայէ՛
որ ոչ զաւկներուդ խնդիրքը , ոչ ալ աղաչանքը խախտէ
դքեզ այս հաստատ որոշումէդ . վասն զի աւելի
լաւ է որ ուրիշները քեզ աղաչեն , քան թէ դու ա-
նոնց աղաչելու ստիպուիս , և անոնց շնորհացն ըս-
պասես :

Նայէ որ ընտանիքդ միշտ քինէ կախուածն ունե-
նայ , բայց դու ոչ երբէք անկէ : Դեռ ժամանակը
չիկած , հաւատացնց սիրոյ շարժիլ , պարզիւներ ը-
նելը զաւակաց սիրտը կը վիթացնէ , որմէ հաստա-
կօրէն ապերախտութիւն կը ծագի վերջը : Հօր մը
ձեռաց դատարկ մնալը . թէ որ աւելի չընէ , դէթ
անտարբերութիւն կը պատճառէ : Անթիւ են չափա-
զանց վատահութենէ ապերջանիկ եղած անձանց օրի-
նակները : Այսու ամենայնիւ կասկածոտութիւնն ու
անվստահութիւնն ալ աղէկ բան չէ . այլ դժվելի խո-
հեմութիւն մը դժբաղդութեան ժամանակ ապաւէ-
նութեան տեղի կ'ըլլայ մեզ : Թող ծնողք ուրիմն ա-
ռատաձեռն ըլլան իրենց որդւոցը , բայց միշտ նային
որ այս վճռակին մէջ մնան և ոչ երբէք իրենց զաւ-
կներէն շնորհք , ապրուստ խնդրելու թշուառու-
թիւնն ունենան :

ԳԼՈՒԽ Գ.

ԱՐԱՆՑ ՊԱՐՏԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ընտիրն, *կ'ուզէք որ ձեր երջանկութիւնը հաստատ պահէք անանկ վիճակի մը մէջ, ուր այնքան հարստութիւն է, միշտ երթալու դէմ այն անճոռնութիւնն, այն ուշադրութիւնն ունեցէք, որ ամուսնութենէ առաջ ունէիք. և եթէ կրնար, կըրկնապատկեցէք զանոնք. ըլ աւելի դժուար է սէրը տածելն, քան թէ անոր ծնունդ տալը:*

Կանայք, որ անձկանօք կ'անձկայք ձեր արանց սէրը ձեզ ապահովելնել, մի՛ հետեւիք անանկներուն օրինակին, որ հարիւր թէ ամուսնանան, կ'ըսկսին թուելնալ, երնոց կողակցացը հաճոյ երեւելու ալ չեն աշխատիր: Դուն չամուսնացած, ինչպէս կ'ուզէիք որ անոնց երեւիր, նայեցէք որ միշտ նոյնը ընէք: Ձեր վիճակին յարմար, վայելուչ ու պարկեշտ ըլլայ հագուստնիդ, ձեր արանցը և ոչ ուրիշներուն հաճոյ ըլլալու համար. անոնց ճաշակին չհամեմատ, և ոչ թէ նորաձեւութենանց կամ թէ ուրիշներուն կամացը հետեւելով: Թէ որ կին մը ուրիշներուն առջին երեւիլ պէտք եղած ժամանակը միայն հոգ տանի իր հագուստին, բայց ուրիշ առն անհոգ ու անվայելուչ հագուստներով շրջի, իրաւունք կուտայ իր ամուսնոյն կարծելու թէ կինը կ'ուզէ աւելի ուրիշ մարդոց ուշադրութենն ու ակնածութիւնը

պրաւել քան թէ իւրը. որով վերջապէս կ'ըսկսի զինքն ատել և թերևս ուրիշ կնոջ մը յարիլ, որ անկէ աւելի կ'աշխատի իրեն հաճոյ ըլլալու։

Ծո՛ւ որ ամուսնացեալ անձ մը թերութիւն մը ունի, (և ով կրնայ առանց թերութեան ըլլալ) զգուշանալու է զուրկը պատմելէ. և տհաճութիւն պատճառող խօսք մը չընել ամենեւին։ Սիրտ ծնողքն կամ ընտանիքը ատելով, զանոնք անարգած կ'ըլլանք. և թէ որ կ'ուզենք որ ուրիշներն զանոնք պատուեն, նախ պէտք է որ մենք յարգենք. մանաւանդ որ ատոնցմէ ոմանք առաջ անարժանութիւն, վերջը առանձնութիւն կը ծանին։

Ծո՛ւ նկատէ դուն չանք ըրէ ընտրութիւնդ արդարացնել։ Սնուցանէ տուր սիրոյդ, խորհելով թէ գուցէ քու կնոջդ աղէկ կարծուած կիներն ալ անանկ թերութիւններ ունենան, որ հիմայ անծանօթ են քեզ. բայց թէ որ հետիոտնին կենակից էիր, աւելի զժգոհ պիտի ընէին զքեզ։ Ուշ դիր քու պահանջումներդ ճանչնալու քան թէ կնոջդ թերութիւնները դիտելու. և չանք ըրէ որ զանոնք իրեն ծանուցնել տաս, աւելի հաճելի կերպով իրեն հետ վարուելով։ Բնաւ երբէք մոքդէն մի՛ հաներ սա ճշմարտութիւնը, թէ ամեն մարդ իր անկատարելութիւններն ունի, և թէ ընկերութեան մէջ ապրելու համար փոխադարձաբար պարտիմք իրարու թերութեանցն տանողամիտ ըլլալ։ Առանով ընկերոջդ պակասութիւնները այնքան մեծ զժգոհութիւն չեն պատճառեր քեզ։ Եւ կը համոզուիս թէ անհնար բան է որ կիներ

ամեն կողմանե կատարեալ ըլլայ : Սիրուն բարեմասնութիւնը տեսնելով, պետք է ներողամիտ ըլլալ իւր թերութեանցը :

— Ինձ Բրիտանիացի, որ դառնալու բացց ուրիշ կողմանե խիստ լաւ կրթեալ ծադուհի մըն էր, երբ դժգոհութիւն մը կը պատճառէր Գաղղիոյ Էուտոկիոս ժ. ին, այս վերջինը միանգամայն բարեսիրտ այր ու խոհեմ թագաւոր մը ըլլալով, շատ անգամ անոր դառնութիւնը կը դիմանէր, ըսելով. Պէտք է ներել մը իշխանաց աղջախոհութիւնը փոխարինել :

Թէ որ դժբաղդութիւնէ անանկ կին մը ունիս, որ իւր տրտնջուն բնաւորութիւնովն ու անկարգութիւններովը միշտ կը վշտացնէ զքեզ, զգուշացիր հրապարակաւ անոր վրայ խօսք ընել. " Ախկայ ", կ'ըսէ Հոդբեակին մէկը, " ամօթալի ախտ մըն է, որ հազիւ թէ բժշկաց յայտնել կը վայլէ " : Թէ որ կինդ անամօթ, լիրբ, դառնաքիր ու ցասկոտ մըն է, կ'առնիս բնաւ թէ որ անոր վրայ խօսիս ու անդամանես : Կնոջ անպատուութիւնը ամօթ ու նախատինք է ամուսնոյն, որ պարտի միանգամայն դաղտնի պահել ու ապաքինել այս ախտը : Եւ սար հսկայ մը ալ մեծ խոհեմութիւն ու զօրաւոր կամք պէտք է, վասն զի հիւանդն առողջացնելու համար դնել տալու է, և այն ալ՝ առանց հիւանդին ձայնն հանելու :

Իրաւական խօսքիս մի՛ ըներ ամէն ժամանակ, այլ ըստուգէ քեզ այն իրկանին վարկիանութիւն, ուրուն մէջ կամակորութիւնը, դառնաքիրութիւնը իբր

թէ թուլացած ըլլալով, ապատ կը թողուն զիտցո-
ղութիւնը : Բարկութեան ժամանակ հազիւ թէ
բանականութեան ձայնն կը լսուի . և ասիկայ կանանց
համար աւելի ճշմարիտ է :

Թէ որ կինդ կիրթ ու առաքինի է , պատուէ այս
յատկութիւնները , և իբր պարգեւ երկնից համարէ
զինքը : Խակ թէ որ քու չար վարուելդ շատ անգամ
զինքը կը վշտացնէ , պիտի որ երբեմն ժամանակ
չտիսն կտոտ զինքն վոյնել . մահը շուտով զինքն
ալիսի յաղթուակէ , և որ աւելի սոսկալի է , իբր քա-
րութիւնն ու սէրը երկու առաջ պիտի մեռնի , և
քու կնանդդ պիտի հետ պառիժ ու պատուհաս
պիտի ըլլայ քեզ :

Պետք վոչ ունեցած իշխանութիւնդ կիրկին մի'
գործածեր , թէ որ հարկ չըլլայ . վասն զի բռնաւորու-
թիւնը միշտ առելի բան է : Ա՛լ քաղաքութեամբ յա-
ղթել զինքն ՚ի բարութիւն , երբ բարկիսմ և ոչ երբ
բռնաւոր վարուէ իբր հետը . որովհետև ճշմարիտը
խօսելով , անիկայ քու ստրուկդ չէ , այլ ընկերդ :

Յաւալի է ծոյեպէս այն կինը վիճակը որ կոշտ
ու խելառ մարդու մը հետ միացեր է . զի առանց
մէկը բոլոր կենդանեաց ամենէն վայրագն է . իբր
կիրքերէն , այլանդակ յօժարութիւններէն զատ ու-
րիշ բանէ մը չհետևիր , և քնդունակութիւն չունի
բանականութեան ձայնին լսելու : Ա՛չ միայն յան-
ախտան վէրք մըն է կինջ անձնասիրութիւնը ա-
նանկ ամուսին մը ունենալն , որ երբ բերանն բանայ ,
պատուոց խօսքերուն կը սպասուիցնէ զինքը . և

ոչ առաւել անտանելի բան է, միշտ անվատահ վախ-
մունք մը ունի իրեն դէմ. երբեմն թէ կինն զինքը շա-
րունակ խաբել կ'աշխատի: Առանց այր մը անշուշտ
անհանդիստ ըլլալով, կինն ալ երբէք չկրնար խաղա-
ղութիւն վայելել. վասն զի անմիտ է զինքն կատա-
ղեցնել, և չմոռնալ որ ինք իմ հրամայողը ըսելով, հա-
կիրաւոր անվայելուչ դործեր, առանձին պրպտումներ
չընել:

Յաճախ պահն հետինակութիւնդ, ոմն այր,
որ բնութենէ ընդունած իրաւացի ամենապետական
նեղին մէկն է. բայց դործածէ զանիկայ բանաւոր
կերպով, խոհեմամտութեամբ, չափաւորութեամբ և
բարի վախճանի համար: Կրօնքն ալ՝ որ այս արդար
ու բանաւոր իրաւունքները կը պաշտպանէ, նոյնը
կը խօսի. վասն զի Ս. Պօղոս առաքեալ կը հրամայէ
արանց որ սիրեն իրենց կողակիցները, ինչպէս որ
Քրիստոս կը սիրէ Եկեղեցին, իր հարսը. և չվարուին
խստութեամբ անոնց հետ. և Ս. Պետրոս կանանց հրա-
մայելէն առաջ, որ հնազանդ ըլլան իրենց արանցը, ի՛նչ
ըսելէն. "Արդ խնամքով բնակիացեր ընդ նոսա":

Ի՛նամեցող մէջ պէտք է յայտնի ըլլայ թէ դու
ես գլուխը. բայց առն ու կնոջ մէջ սէրն ով ըլլալը
պրպտելու չէ: Բաւական է որ կինը գիտցայ թէ
այրն ունի իշխանութիւն իր վրայ, և թէ կրնայ
դործադրել այս իրաւունքը, երբ ինքն մոռնայ անոր
գոյութիւնը: Մի՛ թողուր այսու ամենայնիւ որ կինդ
իշխէ քեզ: Կին մը՝ որ ընտանեաց մէջ գլուխ երեւիլ է,
մէկ կը հպատակէ իր ամուսնոյն: Ո՛չ կրնայ հրամայել

տուանց բռնութեան , ոչ ալ կը հպատակի ամուսնոյն հրամանին առանց սարսուռ ըլլալու անոր :

Այլ որ ինար եղածին չափ զոհ ընես կինդ . քայց անանկ խոհականութեամբ կառավարէ զինքը , որ իւր պարտաւորութեանցն համեմատ չվարուած ժամանակ ինքն իրմէ զոհ չըլլայ : Մինչ պարծածէ իրեն դէմ քու արդարացի հնազանդութիւնդ . քայց անանկ քաղցր ու սիրելի կերպով մը , որ ինքը մեծ ծաղոյն զուարճութիւն զգայ քեզ հնազանդելով , քան թէ դու անոր հրամայելով : Ան առնն ակնածութիւնն ու հպատակութիւնը՝ որ իւր պարտաւորութիւնն է , (բայց որ դուջէ շուտով ուրանայ , եթէ ճանչցել բռնադատուի) իրեն ծանր չենե երեւիր . զի արդէն յօժարամիտ եղած է . պիտի կարծէ թէ առաւել հնազանդութիւն մը կը մատուցանէ քեզ . և ոչ չափաժիր , երբ կարող է , զուրկն պարգեւել :

Վիրք ու խոհեմ կինը իւր ամուսինը երբէք չը զայրացնար , քաղցրութեամբ ու ազնիւ եղանակներով իրմէ ամեն բան կ'ըստանայ , և զինքը անոր սիրոյն արժանի կ'ընէ : Առանց և կանանց մէջ ծագած զրժառութիւնները զևսաւորապէս այս եաքինեներուն ինքնակիշխանութեան փափաքէն կը ծնանին : Անոր համար Առաքեալը մանաւոր կերպով կը հրամայէ կանանց , որ յարգեն իրենց այրերը իբր իրենց գլուխ , և հնազանդին անոնց իբր Աստուծոյ :

— Այսպէս էր Սրբոյն Օգոստինոսի մայրը , առաքինին Մոնիկէ : Ասիկայ ընտիր դաստիարակութիւն մը ընդունած , և տղայութենէ հետէ իրմէ

մեծերուն ծառայելու վարժուած ըլլալով, շատ մեծ դժուարութիւն չկրեց իրեն ամուսնոյն ծառայելու. և կը ծառայէր անոր, ինչպէս կ'ըսէ Սուրբ Օգոստինոս, իբր տեառն: Այլ քանի անգամ որ իրեն դէմ անհաւատարիմ կը գտնուէր, ամենևին ձայն չէր հաներ Մոնիկէ. և միշտ կ'աշխատէր ամեն կերպով որ զանիկայ ուղութենէ հեռացնէ, և քրիստոնէութեան դարձնէ, որ դէռ հեթանոս էր. և աստուած ոչ միայն սիրելի եղաւ իր ամուսնոյն այլ և արժանի անոր ակնածութեանը: Եւ թէ որ ասիկայ բարկանար ու անիրաւէր զինքը, առաքինի կինը հաւատաս արդարած էր, որ անոր բարկութեան ժամանակը դէմ չհաւսի, կ'ըսպասէր անդորր մօտը որ փոթորիկը անցնի: Երբ ուրիշ կանայք, որոնց այրերը ասկէ աւելի հեզահոգի էին, իրենց թշուառ վիճակին վրայով իրեն կը դանդատէին: "Սանչեոյէ" կ'ըսէր Մոնիկէ ցնծալով. "սանչեոյէ լէզո-նէ, կէ նանայ պէտ կէ որ իրենց արանցը ընդդիմո-կին ըլլեն: Քաղցր-լեսցէ և հեզ-լեսցէ վարո-եցէ առնոյ հեթ, իբր՝ յեր պէտրցը հեթ, և ան ապին խաղաղ-լեսցէ պիտի ապրի" = —

Երջանիկ է այն մարդը, կ'ըսէ խմաստունը, որ ընտանեաց ու հոգ կին մը ունի: Թէ որ ընտր ըլլար մարդուս անմահանալ, իր հեզահոգի կինոջն գուարճութիւնը համար անմահանալ պիտի ուզէր, կամ թէ գոնէ ապրածին կրկին անգամը պիտի ապրէր: Առաքինի կնոջ մը հաճելի վարքը ուրախ կը պահէ ամուսնոյն սիրտն, և գուարճ՝ անոր դէմքը: Ընտա-

ձեռքեն դուրս ելլելէ ետքը հակառակութիւնը ազատ կ՚ընեն զինքը անհանգստութենէն և անոր մօտ ճաշակելիք անհամեմատ բերկրութիւնը չկըրնար ակնկալել ուրիշ որ և է կերպէ մը ։

Գանք հիմայ ամուսնութեան վրայով Պէնճոն ակնոցը շահաւէտ դրուածքներէն մէկ քանի հատ ուածներ ծաղկաքաղ ընենք ։

“ Կատարեալ զոհունակութիւն մի՛ ակնկալեր ,, խօսելով Պուրկոյնի դէմ ուղղուեցաւ , “ վասն զի չգըտնուիր աշխարհիս վրայ , մանաւանդ արքունեաց մէջ ։ Պնդութիւնը իւր անհանգստութիւններն ունի , և առաքին առաւօտեան մէջ գանգատներէն աւելի ծանր ։ Կանայք թշուառութեան աւելի ենթակայ են , զի անկախութիւն չունին . բայց ամիկայ ոչ գժգոհութիւն , ոչ ալ ամօթ պատճառելու է քեզ . զի Նա խախտամութեան առօրէնութիւնն է ։

„ Ծոռ այրդ քու ամենալաւ բարեկամդ ու խորհրդակիցդ ըլլայ , յօժարամտութեամբ ընդունէ ա անոր խրատներն , և դու ալ անոր տուր , որպէս զի քեզ ինքն և քեզ դու՝ մի սիրտ և մի հոգի ըլլաք ։

„ Մի կարծեր թէ ամուսնութիւնդ հաստատ ու կատարեալ խաղաղութիւն պիտի տայ քեզ ։ Ամենէն աղէկ ամուսնութիւնը այն է , որուն մէջ թէ այր և թէ կին քաղցրութեամբ իրարու պակսութիւնները կը տանին , վասն զի անանկ ամուսնութիւն մը չէ տես նուած . որուն մէջ դժգոհութիւն տեղի չըլլայ ։

„ Ծածկիլ ըլլայ վարդէդ , բայց առանց ցոյցի . տար յօ ժարութեամբ ամուսնոյդ խառնուածքէն , բնութենէն ու

կարծեաց տարբերութենէն ու վարքէն ծագած թերութենանցը : Քու պարտաւորութիւնդ է ջնազանդիլ ա՛նոր , և թէ որ այնպէս ընես , անոր սրտին կ՚իշխես :

„ Ա՛յ կնդրիկ որ ինքը զքիզ այնքան սիրէ , որքան որ դու զինքն կը սիրես . ընդհանրապէս մարդիկ կանանց չափ զգայուն չեն : Ասիկայ առևտուր մըն է , որուն մէջ դու միշտ զէն պիտի ընես :

„ Կնդրէ Աստուծմէ որ նախանձոտ չըլլաս , մի՛ կարծեր թէ հնծնճանօք , դառն ու կծու խօսքերով այդ քեզ կրնաս ձգել : Ջանիկայ կրկին սանանալու միմիայն միջոցը համբերութիւնն ու քաղցրութիւնն է : Անժուժութիւնը , անհամբերութիւնը կը դառնացնէ , կը թշնամացնէ զմարդիկ . իսկ քաղցրութիւնը զանոնք կը մեղմացնէ ու ՚ի սէր կը շարժէ :

„ Երբ քու կամքդ անոր կամացը զոհ կ՚ընես , ամօթխնդ ալ նոյնը մի՛ պահանջեր . զի մարդիկ կառնանցմէ աւելի ազատ կը մնծնան : Բնականաբար բրառնաւոր ևն մեզ գէմ , կ՚ուզեն որ իրենք վայելեն ազատութիւնն ու զուարճութիւնները , և կանայք անոի խորշին : Մի՛ քններ թէ ապիոք իրենց իրաւունքները Աստուած հիմնց վրայ հաստատուած ևն . զի բաւական է անոնց ընդունելը , և դու պարտիս անոնք կնդրել » :

„ Ո՛ւարճութիւնը չափաւորեց մի՛ սիրեր . մանաւանդ հիմց , որ հպատակութեան վիճակի մէջ ես , ուրիշէն կախում ունիս : Ասոր ուրիշ զինքդ պահել ու համբերել , զի պէտք ունիս ասոնց » : —

Կանայք ամուսնութեան մէջ հաստատուելէն ա-

բանալի աւելի դժբաղդ ըլլալով, պոմպն անուն ներ-
աւելի տիկնոջ իմաստակից խրատներէն ալ մի՛կ. քանին
հոս դնելնիս աւելորդ կերեւիր ։

„Ա՛րդոց բերմունքը շատ անգամ կը փոխուին.
երբեմն ամենափնիւ բնաւորութեան տէր անձն ան-
գամ չտեսանուած դիպուածով մը կ՚ապականի ։ Սէրը
յարատեւ չէ. ուստի և ամեն բանի պատրաստ ըլ-
լալու է ։ Ձեմ դիտեր այս մասին ուրիշ միջոց մը
ապահու կնոջ մը հաւատալ, բայց եթէ հաւերժութիւնն ու
քաջասրտութիւնը ։ Թէ որ կը տեսնես որ այրդ իւր
վատահութիւնը քու վրադ կը կորսնցնէ, և ուրիշ
մը կը դարձնէ զանիկայ, կրկնապատկէ ուշադրա-
թիւնդ. բայց չսիրես մի՛ անցնիր, որ ձանձրութիւն
չպատճառես ։ Կշտամբանքէ ալ բոլորովին հեռու կե-
նալու ես. զի գուցէ ատով ամուսնոյդ սիրտը անանկ
խորհին վիրաւորի, որ անշատ ըլլայ զանիկայ ապա-
քինել „ ։

„Թէ որ դժբաղդութեամբ մէկուն այրը ուրիշ
կնոջ մը սիրահարի, զանիկայ կրկին իրեն դարձնելու
համար անոր դէմ քաղցր ու վեհանձն վարմունք մը
ունենալէ, և թէ որ կարելի է, ոգիտութիւն ցու-
ցնելէ զատ ուրիշ միջոց մը չկայ ։ Տգիտութիւն կոչ-
ծել չնար չեզած առնն քաղցր ու լուիկ սխրութիւնը
մեծապէս կ՚ազդէ ։ Խոժոռ դէմք մը կամ բռնի ծի-
ծաղը խիստ վնասակար բան է այս տեսակ պարագայ-
ներու մէջ. զի արհամարհանաց կամ անտերելի դուռ-
գութեան երեւոյթն ունի ։ Փափուկ և առաքինի կինը
սանկ թշուառութեան մը մէջ կը վշտանայ և ոչ թէ

ին զայրանալի խոնարհած , կամ թէ այրը սիրել պատրաստ կ'երեւի :

„Այս բնական հղանալը անանկ զօրաւոր մէջ ջոց մըն է , որ արդիւնաւոր ըլլալու համար բաւական է , որ այրն սակաւ տեսնէ : Եւ տեսած ժամանակն ալ զգուշութեամբ նայիլու է որ կծու խօսք մը կամ թէ ամուսնոյն ու իր նոր սիրած առարկային վրայով արհամարհանաց նշան մը ջլուցուի :

„Ամենէն աղէկ բանը այս նիւթիս վրայով բոլորովին լռելն է : Սանակ տանն խոսքէն ընտրից դիմելը առնլի , և խոհական ու կրթեալ կնոջ մը համար անվայել բան է : Կան առնուկ կանայք որ իրենց ամուսիններէն կրկին իրենց դիրքը պարձնելու համար նախանձոտութիւնը իրենց արհեստ բռած են : Բայց առանկով իրենց արանց սէրն կորսնցնելէ առաջ , յարգերնին ալ կը կորսնցնեն :

„Նախանձոտ մարդու մը հետ ամուսնացած առաքինի կնոջ մը վիճակէն ալ աւելի դառն վիճակ մը չկրնար ըլլալ աշխարհիս վրայ : Սանկ պարագայի մէջ գտնուած կնոջ ընելիքը սա բաներն են . — ընկերութեան մէջ չյաճախել — համբերութեամբ զինքն զրահաւորել — վհատանձնութեամբ ամեն բանի տանիլ , և ժանաւանդ չարտնչալ : Խրատներս այս պարտաւորութիւնները խիստ ծանր ու տհաճելի են , բայց անհրաժեշտ ըլլալնին պէտք է արտ մօտ կաատրիլ :—

Հեռեւեալներն ալ նոյն գոմն սիկնոջ խրատներն են , յատկապէս իր դստերը համար գրած :

— "Ուրեմն որ քաշատէպ ըլլայ ամուսնութիւն մը", կ'ըսէ անիկա, "անկար է որ միշտ անվրդով խաղաղութեան մէջ դառնուի. որովհետեւ ամեն առն ալառնին նախատանք եւ նեղութիւն վրայ կառարեալ աչալրջութեամբ հսկել չկրնար ըլլալ: Երբոր այդ բնութ անունք բաներ կը պահանջէ, որ վերաբերին առաքինութեան, կամ թէ բանականութեան դէմ ուղղակի չեն հակառակիր, պէտք է զիջանիս եւ քու զգացումներդ զոհես խաղաղութեան եւ հնազանդութեան՝ որուն համար ծներ ես:

"Ընդհանուր դատողութեանը մէջ մեծ սրբախօսելմեն է անանկ դաղափար մը տալ իրենց՝ թէ անձնդինքնին պիտի ըլլան երբ ամուսնանան. վասն զի առաջ իրենց վիճակը աւելի ծանր ու անտանելի կ'երեւի:

"Առանց պէտք է հասկընել, թէ երբ ամուսնանան, իրենց պարտաւորութիւնն է հեզութիւնն ու հնազանդութիւնը: Կանայք միայն իրենց ամուսինները յանդիմանելու իրաւունք ունին. բայց այս իրաւունքը խոհեմութեամբ պարոին գործածել: Ախ կինն՝ որ իր ամուսնոյն հանդիմունքն ու վատահութիւնը կ'բառանայ, և անոր արժանի է, կրնայ իրաւամբ յարդելի ու կարող կոչուիլ:

"Եսա ինքնան փոքր բայց մեր առջին կարեւոր երեւցած բաներուն մէջ շեղտելի կերպով զիջումն ընելն ալ օգտակար կրնայ ըլլալ. զի առանով աւելի կարեւոր նիւթոց մէջ ազդեցութիւն կրնանք ընել: Միշտ նայիլու ես, որ միտաւոր արձումները եղ ծանելու համար այն փափուկ հանդամը քեզ մի-

ջաց ընես, որ արդարութենէ ու ճշմարտութենէ կը ծնանի։ Այս է ահա մեր մի միայն գործածելիք հրացանքն, և ասով է որ ընտանեաց կառավարութեան և բոլորովին մեծ կախումն ունեցող բանակուն մէջ մեր հեղինակութիւնը աւելի ընդարձակօրէն կրնանք գործածել։ Իսկ արանց յատուկ եղած գործոց մէջ, եթէ միւնչեւ անդամ անոնցմէ աւելի աշխատիմք, բոլոր պատիւը անոնց թողու եմք։

„Ազնուութիւնը անձկութեան և անճնութեան վիճակ մըն է, և առանց վեհանձն սիրոյ, որ ամեն բան կը հեշտացնէ, դժուարին է անտի ծագած պարտաւորութիւնները անթերի կերպով մինչեւ անդամ եթէ առաքինութիւնը մեր նեցուկն ըլլայ։ Երբեմն է որ վոխադարձ են այդ պարտաւորութիւնները, բայց մենք աւելի մանաւանդ պարտաւորութեանց համար սահմանուած եմք։ Բնութիւնը զմեզ աւելի ընտհալի ու փափուկ ստեղծելովը, կ'ուզէ որ արանցմէ ընդունած պաշտպանութեանը, օժանդակութեան ու ճոխութեանը վոխարէն, աւելի ազնիւ ու հաճոյական կերպով վարուիմք իրենց հետ և ամենածեմք։ Ոյժն ու կորովութիւնը մարդոց առաքելութեն են, հեզութիւնն ու քաղցրութիւնն ալ պէտք է մերն ըլլայ։ Ուրիշին ճնազանդիմք իշխելու համար, և հեզութեամբ տանիմք փոքր անհանդըստութիւններուն, որ մեծամեծ զուարճութիւններն վայելիմք։

„Պէտք չէ ցաւիլ, խորհելով թէ մարդիկ մեզ այնքան ուշադիր չեն, որքան որ մենք իրենց եմք։

Ընտանեաւ անունը այս մասին անկարող են. այս տեսակ զգացմանց՝ մեզ չափ ընդունակութիւն չունին. ծանր գործերով զբաղած ըլլալնուն համար. երբ մեր ուշադրութիւնը գրաւող մի միայն առարկայն անոնց հաճելի ըլլալու չհամեմատիս է: Ասով չեմ ուզեր ըսել թէ թիթեռամիտ ըլլալու, կեղծ հղանականեր գործածելու համբ. քաւ լիցի. բայց սէրը տածելու կամ թէ անշէջ պահելու համար անոնց ընտրութեանը չեմ կրնար մեղադրելի համարիլ:

„Քաւ ամուսնացած օրէդ սկսելով, սիրական դուստր իմ, կը դադրի իմ հովանաւորութիւնս: Ամուսնութիւնդ մայրդ քու բարեկամդ է միայն, բայց խոնարհաբար, ինչպարիչ բարեկամ մըն է, և թերևս շատ օգտակար ալ կրնայ ըլլալ: Այծ բաղդ մըն է քեզ, որ ես իմ կարողութեանս սահմանը կը ճանչնամ: Թէ որ անանկ բան մը խնդրես ինէ, որ հակառակ է ամուսնոյդ կամացը, մի՛ կարծեր թէ կը կատարեմ: Քու պարտքդ է ամուսնոյդ, և ոչ թէ ինձ հնազանդիլ, քանի որ առաքինութիւնդ և պատուդ դէմ չեն անոր հրամաններըը „: —

Ընդունի թէ ամուսնանալու անձինք առաջինէ իրար ճանչնային: Բայց դժբաղդաբար քիչ անգամ կը պատահի ասիկայ: Իրար տեսնելու կամ երբեմն երբեմն իրարու հետ խօսակցելու սովորութիւնը բոլորովին վատահելի բան չկրնար ըլլալ. զի երկու կողմանէ ալ իրար կրնան խաբել: Եւ այս խաբէութիւնը շուտով երեւան ի՛նլնէ ամուսնանալէ ետև, ու երկոց սէրը աւելի զօրանալու տեղ, իսկոյն ի՛բակի

ակարանալ : Ասանկ կցորդութեանց մէջ փոխադարձարար իրարու հետզհետէ ըլլալէ զատ ուրիշ մէկց չկայ զոհունակութեան :

Բայց ով որ կ'ուզէ աղէկ ընտրութեան մը ընել, ուշ դնելու է իւր ճաշակց խրատուցը. խորհուրդ հարցնելով միանգամայն խոհական անձանց, և խընդրելով՝ ի Տեառնէ մտաց լուսաւորութեան, որով առնէ թէ ինչ է իրեն յատուկ եղածը : Ջգօն ու առաքինի կնոջ կանոյ.ք հատուածոյն կարծուածին չափ հարուստ չեն. բայց զանոնք լաւ ճանչնալն ու որոշելը դժուար բան է :

Երբ ամուսնանալու ժամանակ հիմը է, ով ընտրելի ընթերցող, մի՛ վատահիր խոհեմութեանդ, մի՛ բաւականանար քու լոյսդ, կամ կարծեր թէ դու ինքնին բաւարարես ուղիղ դատողութեան կրնաս ընել այդ մասին. մանաւանդ որ պարտիս չէ՛ թէ սէրը կը կուրացնէ, և ամենէն խելացին՝ կրնաս անոր՝ կը շեղէ : "Կին ժրաջան պատկէ առն իւրոյ : Կին շնորհալի արժէր առնէ զիւրոյ : Կանայ.ք խնամատուքք չինեցին առնս : Որ եգիտ կին բարի, եգիտ շնորհս, և ընկալաւ Աստուծոյ ուրախութիւն : Կին ժրաջան հիմն է տանցի, պատուականագոյն է այնպիսին քան զարծաթ պատուական : Վատահ է՛ի նա սիրտ առն իւրոյ : Գործակից է առն իւրում, ամենայն բարիոյ հնաւանից և ոչ չարիոյ : Գտեալ տէր է կատաւ, առաքաւ ածօխս պիտանիս ձեռօք իւրով.ք. և եղև իրրև զնաւ վաճառի, ՚ի հեռաստանէ ժողովէ իւր

դանձս : Յառնէ ընդ արշալոյս , և տայ հիւրակուր ընտանեաց , և դարձ նաժշտաց . . . : Զօտի ածեալ հատուածոտութեամբ ընդ մէջ իւր , մխոց զբաղուկս իւր ի դարձ , և ձայնակնաց . զի քաղցր է դարձիլ. և ոչ շինչանի հրապ ի նմանէ զամենայն գիշեր : Ընդ ձեռս իւր ձգէ յօդուտ , և զմատունս իւր անձանձ բոյժ տայ ի լոյս : Ջձեռս իւր ընդարձակեաց առ քաւտաց , և կարկառ պատէզ տնանկին : Ոչ ինչ հո- գայ ի տանէ կողմանէ այր տորա , յորժամ ուրիք յա- միցէ . զի առնեցքին որ զնուաս են , զգեցեալ են կրկին պատմուճան : Ախտ առն իբրուտ արկանե- լիս . . . : Ջրնդանս իւր երաց չափով և իմաստու- թեամբ , և կարգ եղ լեզուի իւրում . . և ուրախ եղեւ յաւուրս յետին : Պարկեշտ են ձանապարհք առն տորա , հաց պատարկուեան ոչ եկիր : Ողոր- մածութիւնք տորա կանգնեցին զորդիս տորա և մե- ծացուցին . և այր տորա գովէ զնա և ասէ : " Բա- զում դստերք առացան զմեծութիւն , բազումք ա- րարին զօրութիւն , բայց դու առաւել եղեր . . . : Սուտ ցանկութիւնք և ընդունայն գեղ կին ոչ գոյ ի քեզ . զի կին իմաստուն և բարեպաշտօն օրհ նեացի " : —

ՅԱԻԵԼՈՒԱԾ Ա.

ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐԵԱԼ ՈՒՐՈՒ ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՔ

Ամուսնութիւնը շատերուն համար հրամայական պարտաւորութիւն մըն է, և աղէկ մտօք մը տեր ըլլալն ալ Նախախնամութեան ամենամեծ պարգեւը կրնայ համարուիլ: Ըսի Նախախնամութեան ամենամեծ պարգեւը, զի կարելի է որ մեր խնամութիւնը սխալի, մեր ամեն խոհեմութիւնը բանեցնելէն ետեւ գուցէ լաւ ընտրութիւն մը չընենք: Ուսումի ընտրութեան ժամանակ մեր բոլոր ճիգը թափելէն ետեւ, վայելուչ է որ ամենայն խոնարհութեամբ Նախախնամութեան շնորհացը ապաստանիմք:

Ընտրութեան միջոցն ամեն բանէ աւելի զգուշանալու եմք որ էգլայ թէ իրական կեանքը թողլով, երբ թէ երեւակայական աշխարհի մը մէջ կարծեմք գտնել — էնէլեն կամ տղայական յաւակնութիւնները մեր սիրտը դրաւեն. ինչպէս դիմաց կայտառութիւնը, փայլուն աչուըները, ներգաշնակաւոր ձայն մը, վսեմ կամ թեթեւսոյն շարժուամ մը: Եւ ասոնք չեմ ուզեր ըսել թէ գեղեցկութիւնը արհամարհելի բան է, ծանաւանդ որ առանց յանդգնութեան կրնամ հաստատել թէ անիկա ամենուն վրայ իր տիրապետութիւնը կ'ազդէ. այլ կ'ուզեմ թէ այս տեսակ յատկութեան կամ որակութեան ազդեցութենէն իսկոյն ընկճելու չէ. ասոնք պատուոյ և ակ-

Նաճուխթիան արժանի են. բայց ճշմարիտ կինայց մէջ ապէկ կիտոջ մը բոլոր կատարելութիւնները կամ հանգամանքը չեն կրնար [1] :

ՅԱԻԵԼԱԻԱԾ Բ.

ՔՆՏՐՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՅ ՄԻԿ ՔԱՆԻ ԽՐԱՏՆԵՐ

Ա. Ընտրութեան նախապատիւն է որ ամուսնոյ հաճապի ու կրօնակից ըլայ. զի այն ժամանակը դաղափարաց միութիւն կրնայ ըլլալ. և ասով ձախորդութեան առնն իբր թէ կրնարալու կրնաք ճգնել թշուառութեան դէմ, և բարօրութեան ժամանակ ձեր ուրախութիւնը կատարեալ կ'ըլայ :

Բ. Ընտրութեան ժամանակ մէկուն սիրտը շահելու համար մի՛ կեղծիր. զի թէ և կեղծդ շահի, և վերջը միևչեւ անգամ խարէութիւնդ չգտաժուի, խղճիդ վէրք մը պիտի պատճառես սկզբնաւրէ սիրոյ օրինաց դէմ մեղանչելուդ համար :

Գ. Ընտրութեան առնող միայն քինքդ մի՛ մտածեր : Ինաք բնր ունենալիք զաւկներուդ բաղդը չըլայ թէ տկար կազմուածքնուն համար գքեզ մեղադրեն, կամ թէ մատաղ տիոց մէջ մայրերնին կոր-

---

[1] Միւս կողմանէ իրենց գեղեցկութեան ու զարդուցը վրայ մեծ գաղափար ունեցող օրիորդները շատ անգամ անձերնին կը խաբեն : Զ ի իրենց ունայնամտութիւնը իրենցմէ կը հեռացնէ, կը վանէ մտացի անձինքն. որուն տղայական ակզբնաւրէ սիրոյ հետ ամուսնանալով, թշուառութեամբ կը ընաւն իրենց օրերը :

ընդունելու թե օրերդ դառնացընեն ։ Կարճ խօսքով նայէ որ քաշատուղ զարմէ մը ելլայ կողակիցդ ։ Ետ այդքան կարմրերեսն այտերը, սպիտակ մորթ ձը հիւանդութեան արդիւնքն են ։

Դ. Նայէ որ հաւատարմութեան ընտանիքէ մը առնես կինդ. ապա թէ ոչ հպարտութեան ոգին կինը կը կացնէ դէմդ. և մի՛ հրապուրիր հարբուտութենէ, որ չելլայ թէ հեղինակութենդ կորնչցնես ։

Ե. Ընէկ է որ ամուսինդ դիտուն ելլայ պարկեշտութեամբ և համեստութեամբ հանդերձ. բայց անդին գանձ մը կ'ունենաս. եթէ խելացի է ։ Եւ դու նայէ որ անկէ աւելի խելացի ելլաս. զի կինը պարտի հպատակութիւն իւր ամուսնոյն, և ձշմարիտ հպատակութիւնը խելքին հետեւ կ'ելլայ ։

Զ. Ընտանութիւնդ նոր յարաբերութիւններ պիտի բանայ քեզ. նայէ որ այդ յարաբերութիւնները ամօթ կամ նախատինք չպատճառեն ։

Է. Մինչեւ որ միջոց չունենաս, կամ թէ հարատեւ վիճակի մը, պարծոյ մը չհրատառնաս, մի՛ ամուսնանար. քանի զի Նախախնամութիւնը կը փորձես. և առանց անխոհեմ ամուսնութիւնը թէ առողջութիւնը և թէ անմեղութիւնը կը կորնչանէ [1] ։

---

[1] Քանի հարակից նկատմամբ Ալեքսանդր կ'ըսէ թէ երեսուն և հինգ տարեկան հետեւ ամուսնանալու է. զի մինչեւ այն ատեն մարդոյս խնդացական ու ֆիզիքական ձիրքերը կատարեալ զարգացած չեն ։ Այսու ամենայնիւ ամեն երկրի քաղաքական օրէնքները այս հասակէն շատ առաջ եղած ամուս-

ը. Ինէ որոշեր ես ամուսնանալ, համբերէ քիչ մը. վասն զի թէ որ աղքատ ես. կամ թէ գործոյ մը տէր չես, հարստանաս, կամ թէ վիճակի մը տէր ըլլաս. և թէ որ արդէն հարուստ կամ վիճակի տէր ես, ժամանակ ունենաս միտքդ կազդուրելու. որպէս զի պատրաստ գտնուիս դիւրաւ տանելու այն ձախորդութիւնները՝ որ միշտ անպատճառ ամէնէն երջանիկ ամուսնութեան մէջ կը պատահին. քայց նայէ որ ժամանակ չանցընես. վասն զի թէ որ այս յապաղումը միտքը՝ ի ծերութիւն առնէ, ալ անպատճառ ամուսնութիւնը =

նութիւնները կը վատնուին = Եւ միտքդ թէ քանութիւնն ալ նայիր կը հատուցանէ ամուսնութեան փափաքը շատ արձանգիտով մէկ պոմն մէջ = Ինէ՝ ի գոռ կանես ամուսնանալով ամուսնութիւնը բարին ու անարգութիւնները դէտ հատուցուած շահելով, դիւրաւ երթայր կը համակերպին, որովհետև ի՛լլան հարկաւոր անհանգստութիւնն է = Կանես ամուսնանալով, շատ անգամ պատահմունքը ստէպ շատ կ՛ելլուին կանոնաւոր ու օգտակար կեանք մը վարել, և ոչխա կը ձնան այն դիպուածներէն ու յոյսերէ՛ զուրկ մնալէն, որ իրենց կարծուածքին և պատուոյն վնաս կրնան հասցնել = Կանես ամուսնանալով, ամուսնութիւնը բաւական ժամանակ կ՛ուսումնասիրես իրենց պահքերը գատախտակելու. երբ ոչ ամուսնացուներուն պահքերը, ինչպէս կ՛ըսէ Պաուխոյցաց առածը. շատով որ կը ձնան = Եւ ծնողք կանես ամուսնացնելոց անուանական իմաստութիւնը կատարեալ չգիտեր ըլլալ. բայց ինչպէս բաւ կ՛ն Ֆրանկլին, իրենց ծնողաց և ազգականաց խրատներն այս պահպանութիւնները կրնայ լեցնել = Ցանկալին անդադիր պրշտել մէն է ամուսնութեան պրշտեմը, ծանր՝ անոն ծագած պատահութիւնները. և նորէ՛ն անոր՝ որ այս պատասխանութիւնները լաւ հասկցած, և իւր կացութիւնը, ոյժը հիշած բաղդին կ՛ապաւինի =

ՅԱԽԼՈՒԱԾ Գ.

ՆՈՅՆ ՆԻՒԹՈՅՆ ՎԵՐԱԲԵՐԵԱԼ ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼ ԽՐԱՏՔ

Ա. ԿՆՈՋՈՒ համար աշխարհիս համբաւը մի՛ վրնտռտար. զի համառօտ առանձնութիւնը աշխարհածաւնօթ ըլլալէ աւելի ազէկ է:

Բ. Անքուր պահէ սիրտդ. էլլայ թէ անպատուութիւն բերես վիճակիդ:

Գ. Նէթէ կ'ուզես սիրուիլ կնոջմէդ. կատարեալ վատահութիւն ունեցիր իւր վրայ:

Դ. Նէթէ չես ուզեր կասկածոտ ըլլալ, կատարեալ վատահութիւն ունեցիր. զի երբ վատահութիւնը փոխադարձ չէ, սէրը՝ որ վատահ է, կը թառամի:

Ե. Թէ տրտմութիւնդ և թէ ուրախութիւնդ հաղորդէ իրեն. բացսիրտ եղիր իրարու:

Զ. Թող դառնութիւնը տեղի չտաննայ ձեր տրտմին մէջ, այլ համակրութիւնը տիրէ. զի տրտակցութիւնը կը կիսէ զքշուառութիւնը և կինաց զուարճութիւնները կը կրկնապատկէ: Բայց տրտմութիւնը առանց հաղորդելու կ'ածկի և բոլորովին կընամոռնայ աղօտ սիրտը:

Է. Կին մատաղ, ծանրադլուխ եղիր, զի համեստութիւնը քու զարդարանքդ է. և մի՛ նմանիր երկչոտ օրիորդի. զի պատուաւոր է քու վիճակդ. կընոջմը համեստութիւնը շքեղէ, ոչ կը կարմրի, ոչ ալ յանդուգն համարձակ:

Ը. Խարնիրտ եղիր առնդ ազգակիցացն ու բա-

բնկամացը. և տար հեղութիւամբ իւր սկարութեանցը. զի դու ալ անոր համբերութեանը կը կարօտիս։

Թ. Ումեն ժամանակ իրարու քով մի՛ կենաք, որ բնութեն երթեմն առանձնանալը օգտակար բան է, և թէ որ նոյնութիւնը կը սիրէ, իրարմէ ձանձրանալու երկիւղ կայ։

Ժ. Թէ որ ձեր փոխադարձ սէրը պահելու վրայ է, իսկոյն պատճառը արմատախիլ ընել նայեցէք. միշտ չանք ըրէք որ իրարու հետ շուտով հաշտուիք, զի սէրը ամուսնութեան կեանքն է։

ԺԱ. Ով կին, քու ամուսինէդ զատ մէկուն մի՛ հաւատար։

ԺԲ. Ով այր քու կնոջմէդ աւելի սրտակից բարեկամ մի՛ ունենար։

ԺԳ. Բարեկարգ ընտանիքի մը ուրախութիւնը մի՛ կարծեր թէ քու հանդիստդ է։

ԺԴ. Թէ որ զաւակ ունենաս, երկիւղալի զգաստութիւն մը կայ քեզ։

ԺԵ. Թէ որ Աստուծոյ իմաստութիւնը այս ընտրելքը ջնջեն քեզ, ընտրակալ եղիր անճաոթ ընտրելի մը համար. զի ի՞նչպէս դիտես թէ օրհնութիւն կամ անէծք պիտի ըլլայ զաւակդ։ Տակաւին Աննայի ընթացքը կրնաս բռնել. Աստուծոյ կամացը ջնջանիլը գաւաթը կը քաղցրացնէ. իսկ անհամբերութիւնը գառնութեամբ կը լեցնէ զանիկայ։

Վ Երջապէս թէ որ կ'ուզես երջանիկ ըլլալ ամուսնութեան մէջ, վստահութիւն ունեցիր. սիրէ և եղիր համբերող, հաւատարիմ, հաստատամիտ և սուրբ։

ԳԼՒԽԼՈՒԱԾ Գ.

ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՑ ՈՒՐՒԵՔ ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՔ

ԴԱՌՆ և վհատիլ, բայց և այնպէս անժխտելի ճշմարտութիւն մըն է մարդկային սիրտին ամենաապերասական ըլլալը: Բոլոր միւս կիրքերը մարդկային ազգին հետ բարդաւորելով, խիստ քիչ պէտքեր ունին: Բնականին իրենց հաղուստը կայ. տան և կարասիաց չեն կարօտիր. հիւրասիրութեան արուեստը կան չէ և մանաւանդ պատուախնամութիւն չուզեն: Սիրոյ երեւակայական հատարակութիւնն անգամ բնական դրդմամբ մը միայն կազմուած է. ոչ անդամները գիտեն թէ ինչ օրինաց կը ծառայեն, ոչ ալ իրենց կառավարութիւնը յառաջադիմելու նշոյլը ցոյց կուտայ: Ի տեղեմանէ աշխարհի միևչեւ ցայժմ մի և նոյն բազմանկիւն ձևը կը դործածեն իրենց բմիճներուն համար, և դործելու եղանակին ալ փոխուած չէ. թէ և խիստ զարմանալի է չինածնուն կանոնաւորութիւնը:

Իսկ մարդոյս փիլիսոփան կիներց պիտոյքը այսչափ պարզ ու սահմանաւորելի գտած. իր բարձրացեալ կեանքին հարկաւորութիւններն ալ անհամար են. ըսել է թէ մարդոյս դոյութիւնը աշխարհիս վրայ չէ թէ միայն բուսական և կենդանական, հապա նաեւ իմացական և բարոյական մնդհան, ասոնցմէ ալ կը կարօտի:

Տղայ մը այս քառեակ կեանքը վարել կարող չէ ըլլալու համար ոչքան մեծ, կարեւոր և անհրաժեշտ պէտքեր ունի. ինչպէս ճնած ժամանակը իւր մօրն ու հօրը անմիջական ուժանակը. իմացականութիւնն ու բարոյականութիւնը պիտնալ սկսած առնն զաւակներուն, և իրենասարդութեան հասակին մէջ հասուսա վիճակի մը կը կարօտի :

Այս պիտոյից ամեն մէկն ալ մեկէ աւելի վէր են տղայոց, զորոնք լեցնելու են ծնողք. ասպա թէ ոչ իրենց ուղղափառութիւնը կը վիրջանայ : Թէ որ տղան միայն բուսական և կենդանական կեանց պարտաւորութիւնները լեցուած վայելէ իւր ծնողքէն առանձին զարձը կատարեալ չըլլար. զի իմացակա- նութիւն ու բարոյականութիւնը անմշակ մնալով, ընկերութեան օգտակար ըլլալու յատկութիւնն չու- նենար. Հետեւապար ընկերութեան նպատակն ու ձեռնտուութիւնը չարժանանար, եթէ ընկերութիւնը իրեն օգնելու կարող ալ ըլլայ : Բայց թէ որ տղայ մը ծնողեն զատ ուրիշ պարագա մը չընդունի իւր հօրմէն՝ իւր մտունդը անկատար, իւր գաղափար- կութիւնը չսկսած, կէս վայրենի վիճակի մէջ գըտ- նուի, և ընկերութիւնը իրեն օժանդակելու կարող չըլլայ, ի՞նչ պիտի ըլլայ իւր վիճակը :

Տարուէ տարի ի՞նչ տակալի գողութիւններ, անձնասպանութիւններ, մարդասպանութիւններ չին գործուիր Եւրոպայի բազմամարդ մասերը : Ո՞րքան մատղաշ օրիորդներ, որոնք ուրիշ պարագայներու մէջ ազգի մը պարծանք կրնային ըլլալ, ծնողաց ան-

խոհեմ ընթացքը, ազգասուրեան բռնութենէն ստիպեալ իրենց պատիւը. Համեստութիւնը անարգ դնով կը վաճառեն. ոմքան կանայք իրենց զաւակաց սնունդեանը Համար . . . : Ոմքան տղաք Հինաստանի մէջ ամեն տարի ծնողաց անբաւականութեանը պատճառաւ անպիտար կ'ըսպանուին :

Ընթերցող, թէ որ որոշեր ես ամուսնանալ, մուածէ, կշռէ ոյժդ, քու քմեհ ապրուստի միջոցները : Տես թէ բաւականութիւն ունիս ամուսնութենէ ծագած պարտաւորութիւնները անթերի կատարելու, պիտի կրնաս զաւկունեդ սնանիլ, դաստիարակիլ և վիճակի մը տէր ընել : Թէ որ այս, մի՛ յապաղեր ամուսնութենդ : Իսկ թէ որ յարմարութիւն չունիս, դեռ առնեդ չէ եկած : Կիրքերն բռնականութեան ձայնին միշտ ներողանդ ըլլալու են :

Թէ որ միայն անտոյդ բաղդին ապաւինելով պիտի ամուսնանաս, ի՞նչու Համար չամուսնացած մնար չես ապաւինիր. և հետեւաբար ի՞նչու Համար, թէ որ զգայուն սրտի տէր ես, երկիւղի և անձկութեան մէջ կը ձգես անձդ, զաւակացդ ներկայիս և ապագայիս Համար բաղդին չնորհացը ապաւինելով : Եւ թէ որ բաղդը քիչ չօդնէ. ի՞նչ Համարձակութեամբ ընկերութեան ձեռնտուութենան պիտի դիմես. ի՞նչպէս պիտի կրնաս այդ անխոհեմ ընթացքդ արդարացնել : Իսկ թէ որ ընկերութիւնն ալ ձգատուելու կարող չըլլայ. ի՞նչ պիտի ընես զաւկունեդ. ի՞նչ պիտի ըլլայ անոնց վիճակը : Անշուշտ նոքա շուտով գերեզման ալ չմտնեն, անթիւ ձախորդու-

թեանց ու փորձութեանց հանդիպելով, պիտի ընկճին մոլութենէ, և մէյմէկ սոսկալի պատուհասներ պիտի ըլլան ընկերութեան և հեղինակ անհամար նեղութեանց. և դու քու անխոհեմութեանդ համար պատասխանատու պիտի ըլլաս անոնց դործոցը քու Աստուծոյդ առջեւն։

ԳԼՈՒԽ Ե։

ՄԵԾԱՏԱՆՑ ՊԱՐՏԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Անծատուհը իւր ծառայիցը հայրն է, և իբր հայր պիտի վարուի անոնց հետ, իբր հայր պիտի մնուցանէ, աշխատացընէ ու կրթէ զանոնք։ Պիտի սնուցանէ, զի իրենց իրաւունքն է. պիտի աշխատցընէ, զի իրենց վճռակի պայմանն է. պիտի կրթէ, զի անոր պէտք ունին։ Թէ որ պատշաճ ժամանակին ան վնծատուն, չես կրթեր ու չես խրատեր ծառայներըդ. թէ որ բանաւոր կերպով չես աշխատցըներ, արդար հատուցումն չես ըներ իրենց, չես մնուցաներ զիրենք, ու չես նախատեսեր իրենց պիտոյքը. մեծ վախտս տեղ ունիս թէ դուցէ ամբարիշտ, անպարկեշտ կամ թէ դող ըլլան քեզ ծառայողները։

Ալ կծծի, ոչ ալ զեղխ ըլլալու է անոնց դէմ. զի ինչ կրնաս պահանջել իրենցմէ, եթէ լաւ չես մնուցաներ կամ արդարացի վարձք մը չես վճարեր։ Անշուշտ կամ դողութիւն պիտի դործեն կամ թէ շուտով անէդ պիտի մեկնին։

Սիրտ դործելը զգալիցնելու է ղանոնք . որով հետեւ պարտքը ծուլութիւն և ապիրատութիւն կը պատճառէ : Ով որ անգործ է , շատով չարութիւն դործել կ'ուսանի : Այս տեսակ անձինքն որ պատերազմ մշակութիւնն ու աւելի ծանր դործերը կը թողուն , քաղաքներն կը վաղեն , չեն կրնար դիւրաւ ընդունելիութենց հաց տուողին : Եւ ինչ կայ զարմանալու , ծոյլ ու ցոփակեաց ծառայն արդիօք առատակ ալ չկրնար ըլլալ : " Շարունակ աշխատելիք " , կ'ըսէ տուրբ դիրքը , " կը խոնարհիցնէ ըղ ծառայն " : Որքան ազատութիւն տաս իրեն , այնքան աւելի կը նեղէ , և որքան քիչ աշխատցնես , այնքան աւելի քիչ աշխատիլ կ'ուզէ : Ուրիմն մինչեւ որ բոլոր օրն աշխատցնելու գործ մը չտանիս , ծառայ վարձելու չես , մէկ երկու ժամու դասատուութիւնը բոլորովին աշխատութեան դժկամակութիւն կը ծնանի . և ծոյլ ծառայ մը մտեցնող տէրը իր տանը մէջ թշնամի մը կամ մատնիչ մը կը մտեցնէ :

Ումեն ջանք ՚ի գործ դնելու ես որ ծառայներդ կրօնից մէջ կրթուին , ու անոր պարտաւորութիւնները ճշդիւ կատարին : Եւ դրամական շահուդ ու անոնց վրայ հսկողութիւնդ կատարեալ ըլլալու համար , նայէ որ տրբան ըլլայ ծառայիցդ թիւը : Ջի տրբան շատ ծառայ ունենաս , այնքան աւելի անհանգիստ կ'ըլլաս :

Ծառայներու բազմութիւնը հասարակօրէն ցոյցի բան թէ հարստութեան համար է : Տան մը մէջ

ուր շատ ծառայներ կան, շինել պակաս չըլլար։ վասն զի առնք իրենց անկարդութիւնները ու վէճ ձերրելը աւելի զանիկայ կը վըրդովեն քան թէ անոք հանգստութիւնը կ'օժանդակեն ։ Կ'ըսեն թէ երբ Բուսէն անուն երեւելի գաղղիացի նկարիչը Հռոմ կը գտնուէր, Պապին եպիսկոպոսը, որ յետոյ Կարմինալ եղաւ, անդամ մը դնաց զինքն տեսնելու. և անանկ երկար խօսակցութիւն մը բացուեցաւ, որ արդէն դիշեր էր. երբ իր տունը պիտի դառնար ։ Ուստի նկարիչը ծառայ չունենալուն համար, լապտերը ձեռքն առած տանդուխէն վար վիճելու կատրն հետը ընկերացաւ ։ Եպիսկոպոսը այս բանս նշմարելով, չկրցաւ համբերել, որ սա խօսքն չըսէ. "դուն կը դառնաս որ ծառայ մը չտանիս" ։ "Ե՜ս եմ եմ կը դառնամ" , պատասխանեց նկարիչը "որ պոռ այնպան շատ ծառաներ ունիս" ։

Ընկե՛ր ի՛նչ պատ ալէկ ծառայ բառդ այնքան հազուագիւտ բան է, որ բնականաբար չյուսացուիր թէ շատ ծառայ եղած տերն ամենքն ալ ալէկ ըլլան ։ Եւ թէ որ մէջերնին մէկ հատ դէշ դտնուի, բաւական է բոլորն ալ ապականել ։ Ուստի նայէ որ ալէկ ընտրութիւն ընես, որով յաճախ փոխելու ալ չես պարտաւորիր ։ Առնուանդ որ շարունակ մէկ ծառայն հանէն ու միւսը բերելը ալէկ գաղափար մը չտար առանդ վրայով. և ան առնն ալէկը չուզեր հոն մըտանել. հետեւաբար կամ դէշը պիտի դայ, կամ թէ անկիրթը, որ ուրիշներ համար պիտի կրթես ։

Ընդհանուր կերպով խօսելով, քաղքրութեամբ

բարութեամբ եւ համբերութեամբ կը շահուի մարդս։ Եթէ դու աղէկ տիրութիւն ընես, աղէկ ալ ծառայութիւն կ'ընեն քեզ։ Անգութ ու դաժան տիրոջ մը ծառայները իրենց պարտաւորութիւնները կը կատարեն, բայց առանց սիրոյ ու նախանձաւորութեան եւ իրենց անէն չվնասելու ալ ուրիշ տէր մը չգտնելնուն համար է։ Այս վիճակիս մէջ ծառայ ունեցողը անշուշտ շարունակ կը կրտնջէ. որովհետեւ դժուար բան է միանգամայն աղէկ ու շատ աշխատիլ. և գուցէ աղէկ չկրնամ ընել ըսելով, մարդ չհամարձակիր իսկապէս իր պարտաւորութիւնը չեղած դրծոյ մը ձեռք նետել։ Այս տեսակ բծախնդիր ու դժուարամատոյց մեծատուններէն մէկը ամէն առտու իր ծառային մանանաւոր կերպով մը կը պատրաստէր թէ ինչպէս պիտի անցնէ օրը։

Այս և այն դրծէն զատ ուրիշ բան մը պիտի չընես, կ'ըսէր, ապա թէ ոչ կը պատժուիս։

— Որ մը այս պարոնը խրոխտ երիտասարդ մը հնծաւ, զոր կ'ուզէր իր ծառային նման կատաղարկել, բայց կենդանին կատաղելով, իսկոյն խորին գուբ մը ձգեց գինքը։ Պարոնը ան առեն սկսաւ բոլոր ուժը աղաղակել, որ ծառայ օդնութեան հասնի։ "Տէր իմ", պատասխանեց այս վերջինը, "Այս առաջ— այդ հրամանը չըրի՞ ինչ, պէտ է դուռ չեղնէր ապին"։ Եւ սանկով իր տէրն հոն թողուց ու ինքն փախաւ իր երկիրը գնաց։—

Ան անիրաւիր թէ խօսքով և թէ գործով, և մի՛ էարաչար գործածիր ծառայներդ. որովհետեւ ա

նոնք ալ քիչ նման մարդ են : Տնեղ դուրս ընելու ապառնալիքն ալ մի՛ ըներ իրենց : Եթէ գոհ չես , կամ կը տեսնես որ ուղիւնիք չունին , քաղցրութեամբ ձամբէ զանոնք , և առանց աոնն կորնցնելու . զի աւելի աղէկ է տիս մը առաջ արձկիլը , քան թէ շաբաթ տանջանք տրանջիլն ու անհանդիստ ըլլալը : Իսկ թէ որ յոյս ունիս թէ կարդի կը մտնեն , մի՛ դանդաղիր խրատելու և պարտաւորութիւննին իրենց ճանչցնելու : Ձանը ու ակնածելի ըլլայ վարմունքդ , բայց ոչ զուրկ՝ ի սիրոյ և քաղցրութենէ : Թէ որ պատժոյ արժան գործ մը գործեն , պատժէ զանոնք , բայց իբրև մարդ և ոչ իբրև անասուն : Եւ թէ որ բարկացիր ես , սպասէ որ հանդարտի սիրտդ . վասն զի բարկութեամբ խառնիլ մարդը , ինչպէս կ՚ըսէ Մօնթէէյը , արդար դատաւոր չկրնար սեպուիլ . և սանդկ մէկէն դատապարտուած ու պատժուած անձը անիրաւած կը համարի զինքը :

Ծառայից պիտութիւնն ու սկարութիւնն ալ հարամտութենէ որոշելու է . զի առաջինները արժանի են ներողամտութեան , իսկ երկրինը անտանելի բան է : Մահատի ամիրապետը օր մը հարցուց իւր պաշտօնատարից մէկուն , որմէ շատ դժգոհ էր , թէ երբ պիտի թողու իւր թերութիւնները : " Քանի որ Աստուած չեր քու-ոյն հասար չեղ կ՚ուսնի կը պարգեւէ " պատասխանեց պաշտօնատէրը " Ջեզ՛ի յանդուգն պէտի գտնուիմ և դուք ներողամիտ պէտի ըլլաք " :

Ներողամիտ եղիր հէրս ու հաւատարիմ ծառայից փոքրիկ թերութեանցը : " Թէ որ հաւատարիմ ծա-

«այ ո՞նիս, սէրէ զանիկայ» իբրեւ կեանքդ, եւ եղբօր նման վարուէ իւր հետը։ Յաւիտենական իմաստութիւնը որ իւր անհուն դիտաւորութեանց համար զմարդիկ զանազան վիճակներու մէջ դրեր է, այս ալ քեզ չնորհեր է իբրեւ պարզեւ իւր նախախնամութիւնը եւ սիրոյն։ Յանձնէ անոր տանդ կառավարութեան վրայ հոգերը. միայն թէ ապէս մի՛ մնար իւր ըրածին։ Հակէ աչալրջութեամբ ծառայիցդ վարուելը վրայ, որ անհոգ չըլլան, կամ թէ վնասակար չմտածեն։ Վասն զի եթէ ամեն բան անոնց ձեռքը թողուս, շուտով իրենց կացութիւնը կը մոռնան, եւ կ՚ուզեն որ դու իրենցմէ կախում ունենաս։ Մի՛ թողուր որ առանց հարցնելու բան մը ընեն. իրր թէ ինչ ուզեւիդ նախատեսելով։

Յաւատաս պահէ հեղինակութիւնդ, որովհետեւ ամեկայ կորսնցնելուդ շատ մեծ կորուստ ըրած կ՚ըլլաս։ Ըրթան խոհեմութեամբ ուրիշը հրամայէ տաղտը մէջ, որքան ալ գոհունակութեամբ կառավարէ գործերդ, միշտ անօթի բան է որ դու չես իշխեր. եւ իրաւունքը ու ճշմարիտ շահը չճանչցեր այն մարդը՝ որ իւր մէկ ծառային երկարժամանակեայ ծառայութիւնները վարձատրելու համար բաղդատելին անոր կը յանձնուի եւ անկէ կը վախնայ, երբեւ թէ այն ըլլար իւր տէրը։

Ինչ որ կ՚ուզես, եւ թէ որ խոհեմ ու հաւատարիմ է ծառայդ, ինչքդ ալ, գործերդ ալ յանձնէ իրեն. յիշելով այսու ամենայնիւ թէ մարդ առանց սէրը է իւր կարողութիւնը ուրիշին հաղորդել, ինչ-

պէս արուեստը կը հաղորդէ իւր լսողը, այս է շարունակ տալով. բայց ընդունողը միշտ նոյն կախեալ պահելով: Ահա ծառայն՝ որուն ամեն բան յանձնուած է, և իւր վրայ հսկողը չունի, շուտով կամ անհաւատութիւմ կ'ըլլայ կամ թէ տանը բռնաւորը: Թէ որ չես ուզեր, որ բռնաւոր ըլլայ. ազատութիւն տուր բոլոր միւս ծառայներուն, որ գան ի քունց վիշտերը քեզ յայտնեն. և իրաւունք ըսէ տալու. վասն զի ըստ իմիք դու անոնց հայրն, դաստուրն ու իշխանն ես:

"Ո՞տոյիդ հնար շատ խօսք մի՛ ընել", կ'ըսէր իւր որդւոյն Սին Էմէ թաղաւորը, "ոչ ալ շատ ընդունայնաբանութեան երթ տանը հնար, որ չեղ ախնածքեն, ո՛ւր չեղ պէտք սիրեն": Եւ իրաւի. զի որքան ծանր վարմունքը մը ունենաս, և որքան քիչ խօսես ծառայեցուդ հետ, այնքան աւելի քեզ կ'անխնամեն ու կը պատուեն: Հասկնայր, գիտցիր անոնց ամեն մէկ բանը, բայց մի՛ յայտներ անոնց քու կամքդ ու խորհուրդներդ: Ահա մարդը՝ որ ամեն բան կը տեսնէ ու չիսսիր, անխնամելի է իւր վնհասներէն, առանց իւր սպասնալեացը ծառայները երկիւղ կ'արկնչին, և բռնութեամբ պատճառած երկիւղը բաւական է ամեն բան կարգով պահելու:

Ո՞գուշ եղիր զանոնք յանդիմանելու. երբ յանդիմանութեան արժանի բան մը բաց չեն. վասն զի յանդիմանութիւնը մարդս կը վշտացնէ, և դիտցիր որ առանց իրաւացի պատճառի մէկը վշտացնելու պատրաստ չունիս: Անարդ բան է որ և է մէկն ա-

նիրաւել, բայց անպատիւ ու վտանգաւոր՝ ծառայի ցըտ դէմ անիրաւութիւն ընդը :

Ինէ բան մը պիտի հրամայես, նայէ որ կարճ բայց վճիտ ըլլայ խօսքդ ու ջլմունքդ. և ոչ դուռդուրթիւն, ոչ ալ տկարութիւն ցուցընէ : Քու քաղաքավարմունքդ կը քաղցրացնէ ծառայիդ խոնարհ վիճակը :

Յիշեցու ես որ ենէ դու անուդ տեղն ըլլայիր, ինչպէս պիտի ուզէիր որ ուրիշը քու հետդ վարուի : Եւ համարէ թէ ազգութեան մէջ ընկած բարեկամներ են անոնք : Բայց վայ այն մեծատանց՝ որ կը կարծեն թէ ծառայները իրե տորուկ իրենց ամեն կամքն կատարելու համար ստեղծուած են :

Ընդհատար կամ թէ մօտը գաւառիարակութիւն մը ընդունող ու հպարտութեամբ փքացեալ մեծատանց մէջ կը տեսնուին երբեմն անանկ անձինք, որ կը կարծեն թէ ամեն իշխանութիւն ունին իրենց ծառայից վրայ. և թէ որ անոնց կարդն չին դառնար զանոնք, հապա թէ մարդկային ցեղէն կը համարին. և դուք ոմ էք, ով կոչտ ու գռեհկամիտ մեծատուններ : Յիշեցէք մարդկային ազգին ծնունդը չէ՞ որ ամենքնիս ալ ազատ ծնած ենք : Ձգիտէք արդեօք մեր ազատութիւնը որ և է վիճակի մէջ չկորսուիր. և ստրկութիւնը՝ որ դժբաղդութեան արտուղն է, մեր նախնական հաւասարութիւն չեղծանէր :

Ընտով հռովմայեցիք գերեվարեր ամոյն մէջ ազատութիւն կուտային իրենց գերեացը, որ ինչ որ ուզեն, բանն իրենց տեսրցը դէմ : Թէ որ այս տա-

վրուԹիւնը հինայ մը մէջն ըլլար, արդեօք ի՞նչ տեսարաններ պիտի բացուէին մը աչացը: Ծառայները ի՞նչ պատկերներ պիտի յօրինէին իրենց տեսլեան համապատասխան ու բորուքը համար: Բայց Թէ որ այս արուեստները չունին հիմա, բոլորովին անմիտ Ըլար ալ չին: Ջի ԹԷ դուն անգամ մը ծառայդ ան իրաւս, կամ Թէ անկայծ վարմունք մը ունենաս անոր դէմ, շուտով պիտի տեսնես Թէ դէմդ կ՚լսողին անմիջապէս քու վրայովդ պիտի խօսի, և քու տկարութիւնները ու Թերութիւնները երեսդ պիտի Հանէ:

Սենձ Վիբրա[1], պարսից միապետութեան հիմնարկիչն, կ՚ըսէր Թէ արժանի չէ հրամայելու այն մարդը՝ որ ուրիշներուն օրէնք կուտայ, բայց ինքը անոնցմէ առաքինի չէ: Ոչքան մեծատուններ ու տիկիններ կան՝ որ արժանաւորութիւն չունին իրենց տիրացած վիճակին: Անդադար կը տրտնջին Թէ ծառայներնին գիրենք չեն պատուեր և իրենց շահը չեն փնտռեր. հապա ատոր մէջ մէկէն վատնդաւոր Թշնամի եղած են: Հարցնելու է առանձնորուն Թէ ու ձիրքերնուն, ու շարժումներնուն, ու եղանակնուն, ու դործերնուն համար ծառայք գիրենք յարգեն ու ակնածեն: Ինչու համար ամեն տկարու-

---

[1] Այս երեւելի անձին վրայ տարբեր պատմութիւններ կ՚ընեն Հերոդոտոս, Հեղիաս և Քսենոփոն և մեր Խորենացին, ատոնց ամենուն համաձայնած կէտերն ատոնք են, և Ես ալ ասկից շատ երկիրներ ընկճեց Աստ մէջ, Բաբելոնն առաջ, բարեհաղթեց Պարսից տէրութիւնը հաստ

թիւննին անոնց կը յայտնեն. ինչու համար ամօթ ու պատկառանքը վերցուցեր են երկնց խօսիցն ու դարձոցը մէջ. ինչու համար անվայել խօսքեր կ'ընեն անոնց առջեւն, ինչու համար ամօթալի վիճակի մէջ անոնց կը տեսնուին. վերջապէս ինչու համար ի՛նչ որ են, այնպէս կ'երեւին, այսինքն ճշմարտիւ ապրելի առաքինութիւն, ու յուսոյ կ'ըսկսին տրանջիլ ու կոծիլ թէ ծառայեր ընին. գերինք դուրսը կը պահարակեն, և տանը մէջ անպատիւ կը բռնեն:

Այն մեծատունները՝ որ մարմնական սիրոյ թելադրութեան կը հնազանդին, միշտ երախտադիտութեան և քաղցր դէմք մը ցուցնելու են երկնց ծառայից, որով անոնց դառն ու զզուելի պաշտօնը կը թեթեւնայ: Բայց չէն արժանի կիներց անունը՝ որ հիւանդութեան առեն դաժան ու անասնական վարմունք մը կ'ունենան նոյն իսկ ծառայելուն դէմ, որ բոլոր ուժերնին իրենց վրայ կը վատնեն, և երեն օգնելու համար միայն անգամ անձնասիրութենէ երկնց առջեւ թէեր վտանգի մէջ կը դնեն:

Ո՞րտեղի բան է թէ ուրիշին ծառայութիւնը կարօտաց առնենք ինչպէս չենք զգար մեր դժեզակ բարուց անբանաբարութիւնը. — զուրիշը խառնութեամբ կը բռնադատենք որ զմեզ խնամէ: Սուրբ Հոգին առաջ ողորմութիւն խնդրելու չէնամիր ասիկայ: Տ'ա Լուդովիկոս ԺԴ-ի վարքը, պիտան կը առբերէր: — Իր ապաստարանին մէկը չուխտ մը կօշիկ բերելու կթմարէ, երբ քիչ մը ուշիկ դարձաւ, Պոտոլիե դուքսը ուրից զինքն յանդիմանել: Ինչ

ընդ պոռթ, ըսաւ թադաւորը, էր ուշանալը ցաւը հերիւ կ՚էրեր։ Ուրիշ անգամ մը Բարիզու վէրսալի պարտէզին դռնապանները մեկը, որուն արդէն իմաց տրուած էր թէ թադաւորը իրեն պահպանութիւնը յանձնուած դրնէն պիտի անցնի, որի երթայ, պէտք եղած առնուն հոն չզանուեցաւ։ Պալատականաց ամենքն ալ սկսան մեյմեկ կողմ վազել, որ գինքը գտնեն։ Վերջապէս երեսցաւ խնդճմարդը վիճակի մէջ. և երբ դուռը կը բանար, ամեն մարդ իրեն դէմ նախատական խօսքեր կ՚ընէին։ Բայց թադաւորը պատուխրեց որ լուռ, ըսելով. Ինչո՞ւ համար զինքն կը յանդիմանէք, չէ՞ գիտեր որ զիս հոս ապահով պահելու համար զինքն արդէն շատ վազցուած է։—

— Սերմ ծառայ ըլլ կամ աշխիննիդ», կ՚ըսէր Փենդոն տիկինը Պուրկոյնի դքսուհուն, «և դէպ ի Աստուած առաջնորդէ զանոնք։ Ոնքան որ ինձ է, չանք ըրէ որ դիւրակիցութիւնս վիճակի մէջ դնես զանոնք. բայց նայէ որ իրենք իրենց ժրաջանութեամբ այդ վիճակին արժանանան։ Մի՛ տար իրենց աղքատութիւնը կամ պահանջութիւնը, և զնացիր որ քու խոհեմութեանդ տուող փոխարէնը կը չափաւորին»։—

Կան տանկ մեծատուններ որ քնաւ բախտաւոր չեն ուզեր իրենց ծառայքը, կամ թէ մոքրնին գրած ունին, որ մահուանէ առաջ բախտաւորին։ Բայց այս ալ դժուար թան չէ. որովհետև տանկ տուն մը պիտի ըլլայ ըսես ափկոյ, որ իրենց բերկրութիւն

չկրնար պատճառել. և անանկ առնեն ծառայից ուշադրութիւնն դրաւել է, որ ալ չեն կարօտիր անոր։ — Հարուստ մարդուն մէկը յանկարծ վտանգալի հիւանդութեան մը մէջ ընկնելով, իր կառավարչին մէջ ծառային համար ալ մտածութ բաժին մը հանից, այն պայմանաւ որ եթէ առողջութիւնը վերադառնայ, բաժինն առնէ։ Ան առնն ծառայները անանկ հաւատարմութեամբ և անձնանուիրութեամբ գինքն խնամեցին, որ կառավարչապէս առողջացաւ, և խոստացած դումարը վճարեց։ —

Խարխափութեամբ ցաւակից եղիր ծառայիդ, երբ հիւանդանայ, անոնք ալ անոր հանգամանք պիտի քեզ կը ծառայեն։ Առատաձեռնութեամբ և արդի յօժարութեամբ խնամէ անոնց դործերն ու իրենց թեամբ դումարած առակներն. ան առնն անոնք ալ քու բարեգործութեանդ հանգամանք միջի պիտի ունենան քու շահուդ։ Վերջապէս անանկ վարուէ անոնց հետ, որ ուրախութեամբ տուն դառնան, դոհունակութեամբ և հաւատարմութեամբ պեղծնեն օրինքն որ հոն կենան. և եթէ ջար է, ելած առնենին ապրուստնին պատրաստած ըլլան։ Մնծ պատիւ է տան մը՝ և հոն ծառայելը փափաքելի, եթէ անոր տէրը առանց փոխարինի չթողուր լաւ ծառայողները։

Ուրիշ երբ մը ես ու հաւատարիմ ծառայներ կը դանես, (և միշտ այսպէս ըլլալու են ծառայներդ) վարուէ անոնց հետ իբր տէր մը՝ որուն ծանօթ են մարդկութեան պարտքերն ու օրինքները. և իբր

քրիստոնեայ՝ որ դիտէ թէ Աստուծոյ առջին ամենքեան ալ հաւասար ենք, թէ և վիճակներս իրարմէ շատ տարբեր ըլլայ։ Օրինակ եղեր իրենց՝ առաքինի վարուքդ, և ուղղէ՛ի բարին անոնց դնացքը. վասն զի այն որ հաւատարիմ է իւր Աստուծոյն, անշուշտ մարդոց ալ հաւատարիմ կ՚ըլլայ։ Հսկէ արթնութեամբ անոնց վարուցը վրայ, բայց ոչ չարչարելով, ոչ ալ վատութեամբ լռտնալով. այլ քաղցրութեամբ ու բարերարութեամբ շահէ անոնց սիրտը։ Ո՛րքան անոյշ ու պատուական բան է մեր շուրջն եղողները երջանկացնել։

Եւ թէպէտ չափազանց քաղցրութիւն մ՚ալ հարկաւոր չէ, որովհետեւ ծառայներնիս կ՚ըսկսին անիծաբանութիւնները կրճատել. տակաւին չափազանց բարութիւնը չափաւորանց խստութենէ աւելի նախատպատիւ է։ Բայց այն է իրաւամբ արժանի բարի մեծառնն կոչուելու, որ խստութիւնը իբր զրահ կը գործածէ մեղութեան դէմ. և անհոգութեամբ չթողուր որ մեղութիւնը զօրանայ. որով և իր բարութիւնը մեղադրելի սխալութեան չիոխուիր։

ԳԼՈՒԽ Զ.

ՊԱՏՈՒԵՍ ԶՀԱՅՐ ԿՈ ԵՒ ԶՄԱՅՐ.

Եւ ոմ կրնամք պատուել, ոմ կրնամք սիրել եթէ չանսամք բնութեան ձայնին. բնութեան գիրքս մատս հեղինակը խորին տպաւորած է մեր հոգւոյն

մէջ այս նուիրական պատասխանութիւնը. բանակաւ նութիւնը անիրաւ կը համարուի զանիկայ. և կը րօնքը որոշ ու բացայայտ կերպով նոյնը կը պնդէ, խոստանալով միանգամայն ներողութիւն, և ներողութիւնն միայն ժամանակաւոր փոխարինութիւն ատի կենացս մէջ։

Սուրբ գրեանքն, մանաւանդ Սողոմոնի գիրքերը, որ բարոյական մատենից առնէն գեղեցիկներն են, ուրիշ պատասխանութիւնան մը վրայ ասկէ աւելի ջերմութեամբ չեսան։ — Լուր, որդեակ, կ'ըսէ այս արքային հոգեւնակը, խրատու հօր քո, և մի՛ մերժեր զօրէնս մօր քո, զի պսակ շնորհաց ընկալցիս ի գլուխ քո, և մանեակ ոսկի ի պարանոցի քում։ Որդեակ. եթէ ընկալեալ զպատգամս պատուիրանի իմոյ ծածկեսցես յանձին քում, լուիցէ իմաստութեան ունկն քո։ . . . Զի եթէ զիմաստութիւն կոչեսցես, . . . և եթէ խնդրիցես զնա իբրև զարծաթ ընտիր, և իբրեւ զգանձս քննեսցես զնա, յայնժամ ի միտ առցես զերկիւղ Տ'ուան և զգալութիւն Աստուծոյ գտցես. ևայլն [1]։

Ուրիմն ծնողաց պարտիմք ակնածութիւն, սէր, հնազանդութիւն և ծառայութիւն, պակաս չընելով միանգամայն արտաքին ցոյցերն ալ. ինչպէս պատուաւոր կերպով զանոնք ողջունել, հոգութեամբ խօսիլ հետերնին, այց երթալ բարեկամօրէն. վերջապէս ընել անոնց բոլոր այն արտաքին ուշադրութիւնները

---

[1] Առակաց Սողոմոնի։

որ այնքան քաղցր ու հաճելի են։ Եւ որքան մեր կա-
ցութիւնը անոնց վիճակին բարձր ըլլայ, տակաւին
այս պարտաւորութիւնները անհրաժեշտ են. զի ա-
նոնցմէ ընդունած նմք մեր կեանքը։

— Ի՛նչպէս Հէլոս, երբ գինեսիկի դուռը (պօճկ)
ընտրուեցաւ, տեսնելով որ հայրը ծերակոյտէն մէկն
ըլլալով, կ'բռնադրէր սուրբութեան հաւատքը դա-
ժնադրիլ ներն, զբռնական գլխարկին վրայ ոսկի խաչ
մը կանդնեց, որ հայրը սոճորութեան պահանջած
պատիւը խաչին մատուցած համարուի։ — Ես ժա-
մանակին՝ ի մեր սուրբութիւն եղաւ որ գինեսիկի
գուբանը իրենց գլխարկին վրայ խաչ մը կրեն։

Օտարգին միայն իր արտին մէջ արհամարհուին
անգամ կը մեղանչէ իր որդիական պարտուցը դէմ.
բայց ինչ ըսել է անանկներուն համար որ իրենց
հարութիւնը վերջին ծայրն են հատուցեր։ Դատն ու
նախատանքից խօսքեր կ'ընեն իրենց ծնողացը դէմ.
գոռոզութեամբ կը յանդիմանեն զանոնք. երեսնին
կը հանեն պակսութիւններնին ու կը ծիծաղին անոնց
տկարութեանցը վրայ։ Ո՞ւր մնաց ընծայ. հօրը
պատիւը. ինչպէս կ'ըսէ Խմաստունը, փառք է որդ-
ւոյն. իսկ անոր անպատուութիւնը նախատինք է իրեն։

Իսկ ծնողաց սպառնալիքներ ընելը, անոնց վրայ
ձեռք վերցնելը, ծիծաղելը անչափ հղիանալի
ծուխիւն է, ամբարշտութիւն է, զոր Աստուած ան-
պատիժ չթողուր. և երբեմն ալ խիստ աչքով կեր-
պով կը պատժէ։ Ո՞վ չգիտեր Աբիսողոմայ տռնկալի
վախճանը։

Ինչ կ'ուզես որ դուս վարուիս քու ծնողացդ հետ, պիտի որ քու զաւկընդդ ու իշխանութեանդ ներքեւ գտնուելնէն ալ նոյնպէս պիտի վարուին քեզի դէմ։ Ծէ որ դուս պէտք եղած ակնածութիւնն ու նեցիր ես ծնողացդ դէմ, զաւկընէդ ալ նոյնը պիտի ընդունես, և ամեն մարդ ըլքիլ պիտի սիրէ ու յարգէ. իսկ թէ որ զանոնք վշտացուցեր ես, քու զաւկընդդ ալ ըլքիլ պիտի վշտացնեն։ — Երբ Հայր մը իր զաւկընկէն անարժան կերպով անէծք առնէ դուրս կը վռնտուէր, դրան մէջ կանգնած սկսաւ գոչել. "Կէ՛ղձ անէծքեալ ըլլայիր, եա իմ հայրս ապի հեռուանը չէ՛ներէի" ։ —

Հայց ինչպէս որ Աստուած կը պատժէ ամբարիշտ զաւկընդը, նոյնպէս ալ լիօրէն կը վարձատրէ այս կեանքիս մէջ ծնողասէր որդիները։ — Առնոլ ձէզայիի մէջ մէկ քանի քրիստոնեայ գերիներ ազատութիւն առանալով. երբ իրենց Հայրենիքն պիտի գառնային, յանկարծ առպատակաւոր նաւ մը Հասաւ, որուն մէջ գտնուած գերիներէն մէկը գժբաղդաբար նոր ազատուածներէն մէկուն Հայրն էր։ Ասոնք շուտով իրար ճանչցին, և իրարու վիզ փաթթուելցան արտասուալից աչօք։ Երիտասարդը յորդիական սիրոյ շարժեալ Հօրը թշուառութիւնը վրայ, որ արդէն խիստ ծերացեր էր, և վախնալով թէ դուցէ գերութիւնը իր օրերն կարճցնէ, ճնշայիրցւոց աղաչէց, որ անոր տեղը զինքն ընդունին։ "Ես ասոնէ աւելի ասոյգ եմ" ըսաւ անիկայ, "և ինչպէս կը փեսնեք, ասենէ յարմարուն ուժիմ գերութեան պահանջ-

ջոաճ աղնատու-Լիւննէրուն ,, = Իւր աղաչանքը ընդունուեցաւ . բայց երբ պէտը այս նիւթութիւնը իմացաւ , իսկոյն հրաման ըրաւ որ երիտասարդին ալ ազատութիւն տան , և թողուն որ հօրը հետ երթայ = —

Ա՛շմարխու սէրը անանկ բան մըն է , որ գործքով քան թէ խօսքով կը յայտնուի = Թէ որ քիչ վեպը տուղները անկեղծօրէն կը սիրես , ամէն առնն ալ ըլլէ հաւասարքը պակաս ընելու չես = Քաղցր խօսքերուդ հետ մէկ տող չանք ըրէ գանոնք գոհ ընելու քննէ կախումն ունեցած իրաց մէջ , միշտ ակնածութեամբ չնազանդելով իրենց կամացը , քանի որ առաւաձային օրինաց կամ հասարակաց բարուց չեն հակառակիր = Ալիմոնա , Քասդէլի և Լէոնի [1] թագաւորին անդրանիկ որդին , հազուագիւտ օրինակ մը առաք է կատարեալ չնազանդութեան = — Ֆէրտինանտ իւր մահուանէն քիչ մը առաք աղաչեց ասոր որ իւր Յովհաննէս եղբօրը թողու Քասդէլի թագաւորութեան ժառանգութիւնը = ,, Սէրելի հայր իմ ,, պատասխանեց Ալիմոնա , ,, Ձեզ հնազանդելու փոյթը աւելի մեծ արժէք ունի իմ աչքին , քան ինչ անդրանիկ իրաւունքը = Ելիք կը խորհիմ ինչ եղբայրս ինձ աւելի արժանաւոր կերպով գոհը հրնոյ նպիլ , եա գոհ կ'ըլլամ ելիք քրոջ Լագատուրուիւնը անոր ետղ . որովհետև Ձեր հրամանները իբր աստուածային պատգամ կը պատուեմ և անոնց կը հնազանդիմ ,, = Այս խօսքը

---

[1] Սպանիոյ երկու գլխաւոր բաժանումներուն համար մասերը ։

ծնանիլ ղօրաւոր ազդեցութիւն մը ըլլին Ֆէրտինանի ու սրտին, որ իւր վիհանձն ոգւոյն վրայ դարձեալ զարհուրանք թափելով վերջին շունչը աւանդեց։

— Կուպատաոս գ. Ծուէտի թագաւորը ձիով գիւղէ մը անցած ատեն, աղիւսի մը մօտ երիտասարդ օրիորդ մը տեսնելով, մերձեցաւ իրեն և քիչ մը ջուր խնդրեց։ Օրիորդը ապնիւ ղալանակաւ մը խակոյն խնդիրքը կատարեց։ "Ո՛վ պատ– օրիորդ ո, ըսաւ ան ատեն թագաւորը, "թէ որ հետս Սիծ[1] գաս, վճռակիտ կը բարեկամեմ ձեզ"։ "Թէ որ ձեր խոստմանը հաւատալու բան մը ունենայի, չեմ փափաքիր, չէի կրնար այդ առաջարկութիւնը ընդունիլ։ Խեղճ մայրս ինչ պատ օգնական կրնի. ես որ եմ օգուտ համար այս սրբազան պարտաւորութիւնը չեմ կրնար խոշտանգել"։ Ան ատեն թագաւորը հարցուց իրեն թէ ուր կ'երթայ մայրը. և երբ մօտակայ խրճիթի մը մէջ ըլլալն իմացաւ, ներս մտաւ։ Հոն տեսաւ խեղճ հիւանդ մայրը՝ որ ողբալի անկողնոյ մը վրայ պառկած էր, գլուխը շարժելով։ "Խեղճ կին", ըսաւ իրեն, "այդ ինչպէս ձեռքէն չի գար"։ "Ահ, փէր իմ", պատասխանեց հիւանդ կինը յարատեւ ցաւերէ, "ձեռքս ուժ չունի ոտքերս պինդ բռնելու, ես ինչպէս աղբիւրը երթամ, որ իւր խնամօքն ու պատրաստութեան դարձեալ հետէ թագաւոր ըլլալու

[1] Պատրաստակամ Ծուէտի տէրտիւեան պաշտպանի վրայ։

ղուարճութիւնը թերևս այնչափ լաւ չէր զգացներ, որչափ այս միջոցին մէջ։ Անմիջապէս քսակ մը հանեց և օրիորդին տուաւ ըսելով. "Շարունակէ այդ խնամքը, ու՝ ես ղուփով դի-րակեցո-ւիեան մէջ կը դնեմ զայն։ Մնաս բարեաւ՝ պէտ-օրիորդ, ես չու-նիմ գաւորդ եմ"։ Կուպատաս երբ Սմոքոլմ դարձաւ, ցնծութեան թոշակ մը շնորհից մօրը, այն կարդադրութեամբ՝ որ իւր մահուանէն ետև աղջկանը մնայ։ —

— Արդեակ իմ, կ'ըսէ Տոլթիթ, խնամէ մայրդ լաւ կինացդ մէջ... յիշելով թէ որքա՜ն ցաւեր է կրեր և սրբան վտանգներու մէջ է ընկեր քեզ համար[1]։ —

— Ինիատոսի 69 թուականին վեսուվ լերը բռնկելով, (որ առնն Պղինիոս բնագատումը իւր կեանքը կորնցոյց) սոսկալի աւեր կը սփռէր ամեն կողմ, կրտսերն Պղինիոս իւր ընտանեօքը Միզէն անուն մօտակայ քաղաքն կը գտնուէր։ Այս տեղւոյն բնակչաց ամենքն ալ իրենց ազատութեանը համար մեծամեծ կողմ կը տախչէին. միայն Պղինիոսն էր որ վերանդն արհամարհելով իւր մօրը ազատութիւնը կը մտածէր, թէ և մայրը շարունակ ի'աղաչէր որդւոյն որ զինքն մոքէ հանելով, իւր անձին ազատութիւնն հոգայ։ Իսկ Պղինիոս աւելի նախապատիւ կը համարէր իւր կեանքը կորնցնել քան թէ անանկ ըսպառնացեալ վտանգի մը մէջ թողուլ իւր մայրը։ Ուստի և բռնի մայրն դուրս հանից։ Արդէն հրա-

---

[1] Տաս. Գլուխ Դ։

բուղխէն պատճառած մոխիրը, գոլորշին ու ծուխը անանկ մեծացուցեր էին օդը, որ գիշերուան թանձր խաւարէն չէր տարբերեր. Այս մութ խաւարին մէջ իբր թէ թաղուած, ուրիշ առաջնորդ չունէին իրենց դողդոջուն քայլերուն, բայց եթէ հրաբուղխէն արձակած բոցին, որ միւնչեւ իրենց շուրջը կուգային։ Տակաւին Պղինիոսի հաստատամտութիւնը անընկճելի էր. մօրը քայլերութիւն կուտար, զանիկայ կը մխիթարէր և իր ուսոցը վրայ կբառանէր։ Ա-տուած ալ լիօրէն վարձատրեց այս գովելի գործը, Պղինիոսի պարգեւելով իր մայրը, զոր իր կեանքէն աւելի կը սիրէր. և մօրը՝ իր սիրելի որդին։—

Ծնողութիւնը կենաց այն միջոցն է, որուն մէջ մնողք աւելի կը կարօտին իրենց զաւակացը. և ա-նոնք պարտին ան առեն իրենց սէրն ու նախանձա-ռութիւնը կրկնապատկել։

—Կը պատմէ Տուռնռի թէ տղուն մէկը Գաղ-ղոյ գինուորական դպրոցն ընդունելով, ուսե-լոց և ըմպելոց կողմանէ անանկ ժուժկալութիւն անանկ խստակեցութիւն ցոյց տուաւ, որ ամօրէնը կարծելով թէ կրօնամոլութեան արդիւնքն եղած ըլ-լայ ասիկայ սաստիկ յանդիմանից զինքը. բայց ա-ռանց օգտի։ Դպրոցին խնամակալը, որ Քոսէ տը Վերնի կը կոչուէր, այս բանս իմանալով, կոչից զտը-զայն և մանաւոր կերպով զինքն յորդորելէն ետեւ որ ուրիշներուն հաճայնի, իր աշակերտակցաց նման կերակուր ուտէ, և ըմպելիք դործածէ. երբ տեսաւ որ տղան իր ընթացիքը պատճառը չյայտ-

ներ , խակոյն դէմքը փոխեց , և ապառնացաւ զինքը դպրոցէն դուրս ընելու , եթէ իւր հրամանին համաձայն չվարուի : ոհ փէր եմ ըսաւ տղայն ան ատեն , « հօրս պառնը կ'ըսածս ան- հաց էր , և այն ալ խիստ մէկ , ոտ ջոպ անգամ առանց կ'ըսածիս չեմ ցնայինդ , հոս հինա կ'ըսածին առաջ է , հայն ալ կ'ըսածիդ . ըսայց չանի որ վէճակը , խնդրաւորները կը չկեմ , ախորժակս կը կորսընցնեմ » : Պարոն վ. երկնի և ամօրէնը աստիճ զարմանալով տղուն բարեպաշտութեանը վրայ , ուզեցին վարձատրել : Ասոնի հարցուց իրեն պարոն վ. երկնի , « եթէ որ հայրդ գաղղիոյ զօրացը մէջ ծառայած է , ինչպէս կ'ըսես որ թշնակ չունի » : « Անդամ մը ատրաց » , պատասխանեց տղան , « բայց առակ չունի » : « Ինչ. պէս կրնայ ըլլալ որ թշնակ չունի , ես այդ ոնչ կրնամ հասկնալ » : « Ես ալ չեմ հասկնար , բայց առակ չունենալուն համար չկրցաւ յաջողութիւնէ իւր խնդրացն առաջմանը աշխատիլ » : « Եթէ որ խօսքդ ճշդիւթ է , ըսաւ պարոն վ. երկնի » , « ըսէ կը խոստանամ որ հարիւր ֆրանքի թշնակ մը շնորհելու համար հօրդ համար : Հիմա դուն առ այս երկաթ ոսկին , քու փոքրիկ ծախուցդ համար , դի անշուշտ ծնողքդ կարող չէն քեզ առակ խրկելու . և ես հօրդ ալ շուտով կը խրկեմ իրեն համար խոստացած թշնակին քառորդը » : « Բայց , Տէր իմ . ինչպէս հօրս պիտի խրկեք այդ դրամը » . « հարցուց տղան » : « Դուն հոգ մի՛ ըներ » , « պատասխանեց պարոն վ. երկնի , ես այդ անվտանգ իրեն կը հասցնեմ » : « Շատ աղէկ » , « ըսաւ տղան նորէն » , « սրովհետև այդ գէօղլինքը ոնչ » բարեհաճեցեք այս լուծ պարզուած երկաթ ոսկին ալ իրեն խրկեցէք : Ես հոս ամեն բան առա-

տուֆեակը կը վայելեմ. անոր համան եւ այնքան օգտակար չեն ըլլար ինձ, որքան կրնան ըլլալ հօրս եւ եղբարցս։ —

Հետեւեալ պատմութիւնն ալ՝ որ Գերմանացի հրամանատար մը իւր մէկ բարեկամին գրած է, կը ցուցընէ թէ անբանները ինչ անդամ սասանկ օրինակներ պակաս չեն։ — "Այս առտու", կ'ըսէ անիկա, "երբ անկողնիս մէջ նստած կը կարդայի, յանկարծ վրան ձայն մը եկաւ ականջս, եւ աչքս ներս ձայնին եկած կողմը դարձնելով, տեսայ որ սենեակին մէջ գտնուած ծակէրուն մէկէն մուկ մը դուրս եկաւ, շուրջը նայեցաւ ու կրկին ծակը քաշուեցաւ։ Քիչ մը ստենէն նորէն դարձաւ երես մեծ մուկ մը հետն առած, որ կ'երեւէր թէ շատ ծեր էր. և սկսան քաշել, գանիկայ ծակէն դուրս հանեց ու հոն թողուց։ Անոնց խոհէն ուրիշ մուկ մ'ալ դուրս եկաւ և առաջինին հետ բնկերացաւ։ Խելոյն այս երկուքը սկսան սենեակին մէջ ասդին անդին վազել, հոցի փշրանքներն ժողովել և մեծ մկանը տանել։ Այս դործը ինձ զարմանք պատճառելով, սկսայ և աոաւել ուշադրութեամբ դիտել։ Կարծեմ թէ այս ծեր մուկը կոյր էր, զի երբեմն դրուած փշրանքները առանց շօշափելու չէր գտնէր. և հետ երկրայիր ըսել թէ այս աշխատասէր և զինքն խնամող ընկերը իւր ձագերն էին։ Ա. հետայի բնութեան իմաստութիւնը վոյ. որ բոլոր կենդանեաց գութ, երախտագիտութիւն և թիկունք կարողութիւնը տուած է առաքինութեան

ներշնչեր է։ Այս տեսակ խոհրդածութիւնք հազիւ թէ ծնունդ առեր էին մտացս մէջ, և կը վախնայի թէ այս կինդանիներուն սլցոյն բան մը արդէք չըլլայ, սենեակիս դուռը զարկին։ Երկա՜ աշխատասէր մինեարը խակոյն ձիչ մ՚արձակէր, իմաց առեր կուգին ոք փախի. և մինչև որ ասիկայ ծանչն չմտաւ, իրենք ալ իրենց ապահովութիւնը փոյթ չունեցան։—

Ծնողաց դէմ որչափան պարտաւորութիւնները մոռացող զաւկանին ապերախտ հրէշներ են. թերեւս և հետեւեալը որ շատ անգամ այս հարուց գլխաւոր պատճառը ծնողքն են։ Վասն զի թէ որ լաւ դաստիարակութիւն մը տուած ըլլային իրենց որդոցը, սենեակիս դուռը զարկին։ Երկա՜ աշխատասէր մինեարը խակոյն ձիչ մ՚արձակէր, իմաց առեր կուգին ոք փախի. և մինչև որ ասիկայ ծանչն չմտաւ, իրենք ալ իրենց ապահովութիւնը փոյթ չունեցան։— Ծնողաց դէմ որչափան պարտաւորութիւնները մոռացող զաւկանին ապերախտ հրէշներ են. թերեւս և հետեւեալը որ շատ անգամ այս հարուց գլխաւոր պատճառը ծնողքն են։ Վասն զի թէ որ լաւ դաստիարակութիւն մը տուած ըլլային իրենց որդոցը, սենեակիս դուռը զարկին։ Երկա՜ աշխատասէր մինեարը խակոյն ձիչ մ՚արձակէր, իմաց առեր կուգին ոք փախի. և մինչև որ ասիկայ ծանչն չմտաւ, իրենք ալ իրենց ապահովութիւնը փոյթ չունեցան։—

Ծնողաց դէմ որչափան պարտաւորութիւնները մոռացող զաւկանին ապերախտ հրէշներ են. թերեւս և հետեւեալը որ շատ անգամ այս հարուց գլխաւոր պատճառը ծնողքն են։ Վասն զի թէ որ լաւ դաստիարակութիւն մը տուած ըլլային իրենց որդոցը», աւելի ևս աւելի նրանասիրէր այնմ զանոնք։

Ոչ այլ ասոր չեմ ուզեր ըսել թէ ծնողաց պակասութիւնը զաւակաց անզգամութիւնը կը թեթեւցնէ քա՛ւ լիցի. այլ կրնայ փառնակէսի վարդն կարդալ ու իբր՝ հօրը Մինդրատի[1] դէմ ցուցած ապերախտութիւնը վրայ հայտնալ։ — Յայտնի է որ այ Թադաւորը, որ այնքան փառաւոր կերպով երկրի առն դէմ դրաւ Հռովմայեցւոց զօրութիւնը, իւր անպատութեամբն ու փառասիրութեամբը առի էր բաւ

---

[1] Մինդրատ Թագաւոր Պոնտոսի քսան մէկ տարեգլուխ Տիգրան Ա էն վեհապետ և քաջ օտարաց Տիգրանին անէրը, շատ երեւելի եղաւ Հռովմայեցւոց դէմ ըրած երկարատեւ պատերազմներովը, բայց վերջապէս ընկճուելով Պոմպէոսէն և մատնուելով իւր փառնակէս որդւոյն, որով վինքն սպանուեց 64 տարեկ. Քրիստոսէ առաջ։

իր երեսին ձիրքերը : Որովհետև Կապադովկիայի տիրելու համար մինչև անոր՝ Թագաւորին որդին, որ իրեն ալ ազգականից էր, իր փառասիրութիւնը պոհ ըրաւ. և ինչպէս որ հայրերը շատ անգամ իրենց ընտանեաց ծոցը իրենց չար օրինակին համաձայնեցնել կը դանեն, փառնակէս ալ այս մասին անթերի հետեւողներ կը դանեն : Ջօրքն Մհհրդատի դէմ ապստամբելնելով, բոլոր տէրութիւնը յափշտակից. և երբ հայրը թոյլտուութիւն կը խնդրէր, որ հետեւոր երկիր մը երթայ իր օրերը անցընէ, փառնակէս իրիր ըսելու անդրթութիւնն ունեցաւ : Անանկ որ Մհհրդատ այս տարօրինակ անդթութիւնը վրայ տատիկ վշտացած, անիծից գինքն ըսելով. "Դու ալ օր մը գաւինէրուդ բերնէն այդ խօսքն լսես, որ դու հիմայ ինձ ըրիր" : Յետոյ թագուհւոյն դատիկոնը մռաւ, և թէ անոր ու թէ դաւերը թոյն խմցնելէն ետև, գինքն սրով սպանանից : Փառնակ ալ երկար առնն չվայելեց իր անզգամութեան պատուղը : Վան գի Յուլիոս Կեսար[1] իրեն դէմ գնաց, և անանկ շուտով յաղթու-

---

[1] Կայոս Յուլիոս Կեսար ծնաւ 'ի Հռոմ 100 տարի Քրիստոսէ առաջ : Դահ Մարիոսի կուսակիցներէն ըլլալուն համար Սիզլային հալածուեցաւ, բայց յետոյ իր բարեկամաց միջնորդութեամբը շնորհք գտնելով, դանազան երեւելի պաշտօններ վարեց և այն պաշտօններուն միջոցաւը կարող եղաւ իր 1·600·000 Անգլիական լիրայի հաւասար պարտքը վճարելու : Իր կատարած Գալլիա գնացած առնն Ալպեան աղբատիկ գիւղերէն մէկուն մէջ ըրաւ այն խօսքը՝ որ իր փառասիրութեան ինչ առնիճան ըլլալն կը յայտնէ. "աւելի նախա-

թիւն առացաւ, որ առիթ առաւ ծնրակուսին ուղ-
ղած այս հռչակաւոր խօսքին = Եկի, տեսի, յաղ-
թեցի [1] = —

պատիւ կը համարիմ այս գիւղին մէջ առաջին մարդն ըլլալ քան երկրորդ մին ի Հռոմի" = Պայրաքտարքն գառնալէն ե-
տեւ Հիւպատոս եղաւ. ու Գողգիոյ արշաւանքին հրամնատար կարգեցաւ հինգ տարուան համար = Այս միջոցին մէջ ըրած քաջագործութիւններէը այն աստիճան մեծ էին, որ Գոմպէոսի նախանձն գրգռեց, և առանիկ թշնամութիւն ծագեցաւ, քաղաքական պատերազմին սկսաւ. որուն վախճանը եղաւ Գամ-
պէոսի կոտծանումն և Կեսարու թագաւորութիւնը, մէկ և անուամբ միայն հնամանակալ (Dictator) = Բայց այս ալ չկրցաւ երկար աստն վայելել այս իշխանութիւնը = Շուտով դաւա-
դրութիւն մը ըլլալով իրեն դէմ, ծերակոյտի խորհրդարանն գինքն սպաննելոյն մարտ 15. 44 Քրիս առաջ = Այս անձին պե-
տութական տարազանութիւնն գաս երեւելի է նաև իր ճարտա-
րախօսութիւնն ու գրագիտութիւնը = Իր Մեկնութիւնք պատերազմաց անուն գործքը իր սեռակին մէջ նմանը չունի = Գիտութիւնն ալ իրեն պարտաւոր է Ցօմարին բառեկարգու-
թեանը համար = Իսկ իր գիտութիւնն ու զգումնածութիւնը գրեթէ անհատաւորելի կ'երեւին =

[1] Ծնողաց մահուանէն ետքն ալ զանոնք մոռնալու չէ. վայելուչ կերպով անոնց յուղարկաւորութիւնը կատարելը, պե-
տականին վրայ շիրիմ կանգնելը, եթէ առանց դժուարու-
թեան կրնայ ըլլալ, պատուաւոր կ'ընէ անոնց յիշատակը = Գե-
տականութիւնքն ալ մարդուս և ընտրարուն պահելն ալ, մե-
ռելոց պատիւ մըն է, անոր համար է որ քաղաքակրթեալ ազ-
գայ մէջ այս տեղերը սրբազան ակնածութեամբ կը պահուին. ոչ էն լսած Կիլբուալի, Վէստմինիսթրի, Սէն Օպան և այլն գերեզմանատեղեաց հռչակաւորութիւնը =

ՅԱՆԿ

ԵՐԵՍ

Ծանօթութիւն . . . . . ե
Յառաջաբան Թարգմանչին . . . . . թ

ԳԻՐՔ Ա.

Յառաջաբան Ծանօթութիւն 1
Փիլիքսական դատախազութիւն 2

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԳԼՈՒԽ Ա. Բանակութիւն 7
» Բ. Կրօնք 10
» Գ. Ընտանութիւն 15
» Դ. Վարք 24
» Ե. Հիւանդութիւն և Ախտածութիւն 28
» Զ. Պատիժ 30
» Է. Ջգացմունք 37
» Ը. Ժամանակ և եղանակ ուսուցանելոյ 45
Դատախազ կամ Ուսուցիչ 52

ՅԱՒԵԼՈՒԱԾ Ա.

Դատախազութեան վերայ խորհրդածութիւնք 58
ԳԼՈՒԽ Ա. Ուսանող ընթացքը 59
» Բ. Տնօրինութեան յարգութիւնը 64
» Գ. Դատախազ չունենալին 64

ՅԱՒԵԼՈՒԱԾ Բ.

Իմացական դատախազութեան վերայ ուրիշ խորհրդածութիւնք 62

ՅԱՒԵԼՈՒԱԾ Գ.

Տան մէջ և հասարակաց վարժարանները տղայքն դաստիարակելու վերայ խորհրդածութիւնք 65

ՅԱՒԵԼՈՒԱԾ Դ.

Աղքիանց դատախազութեանը վրայ խորհրդածութիւնք . 68

ՅԱՒԵԼՈՒԱԾ Ե.

Դատախազութիւնը կատարելագործելու համար օգտակար կրթութիւններ 72

ՅԱՒԵԼՈՒԱԾ Զ.

Ճամբորդութիւն 77

ՅԱՒԵԼՈՒԱԾ Է.

Ընթերցասիրութիւն 79

ԳԻՐՔ Բ.

ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՔ

ԳԼՈՒԽ Ա. Երկիրը ու տէրը 87
» Բ. Յարգանք առ Աստուած և՛ ի Սրբազան իրս 101
» Գ. Ճշմարիտ աստուածպաշտութիւն 107
» Դ. Ճշմարտախօսութիւն 114
» Ե. Խոստումն 120

ԳԻՐՔ Գ.

Կենցաղավարութիւն 128
ԳԼՈՒԽ Ա. Բարեպարտութիւն 129
» Բ. Բարեկամութիւն և Հայրական վարմունք . 135
» Գ. Քաղաքավարութիւն 138
» Դ. Անձնասիրութիւն 144
» Ե. Քաղաքավարութիւն 149
» Զ. Անդրդուելութիւն 155

ԳԻՐՔ Դ.

ԳԼՈՒԽ Ա. Գթասրտութեան առ պարտապանս 161
» Բ. Գործաւորաց վարձքը 165
» Գ. Հարց պարտաւորութիւնները 168
» Դ. Արանց պարտաւորութիւնները 174

ՅԱՒԵԼՈՒԱԾ Ա.

Ամուսնութեան վերաբերեալ ուրիշ խորհրդածութիւնք . 190

ՅԱՒԵԼՈՒԱԾ Բ.

Ընտրութեան վրայ մեկ քանի խրատներ 191

ՅԱՒԵԼՈՒԱԾ Գ.

Նոյն նիւթոյն վերաբերեալ այլեւայլ խրատք 194

ՅԱՒԵԼՈՒԱԾ Դ.

Ամուսնութեան վրայ ուրիշ խորհրդածութիւնք . . . 196
ԳԼՈՒԽ Ե. Մեծատանց պարտաւորութիւնները 199
» Զ. Պատուական կնայր քո և զնայր 214